

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANA BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**NEXT-11 ÜLKELERİNDE 1980 SONRASI KAMU
KESİMİNİN BÜYÜKLÜĞÜNÜN ANALİZİ**

YASİN KARADENİZ

2502170232

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. MURAT ÇAK

İSTANBUL, 2022

ÖZ

**NEXT-11 ÜLKELERİNDE 1980 SONRASI KAMU KESİMİNİN
BÜYÜKLÜĞÜNÜN ANALİZİ**

Yasin KARADENİZ

Bu çalışma, Next-11 ülkelerinde 1980 sonrası kamu kesiminin büyüklüğünün gelişimini, büyüklüğü etkileyen faktörleri ve optimal kamu büyüklüğünü araştırmayı amaçlamaktadır.

Kamu büyüklüğünü belirleyen faktörlerin tespit edilmesinde Durbin-H Panel Eşbütünleşme Testi ve Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisi (AMG) kullanılmıştır. Optimal kamu büyüklüğü ise, her bir ülke için ARDL Sınır Testi yaklaşımıyla analiz edilmiştir.

Çalışmanın ulaştığı başlıca ampirik sonuçlar; kamu büyüklüğünü açıklamada en güçlü değişkenin nisbi fiyatlar olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte sonuçlar; kişi başı gelir, kentleşme oranı, toplam nüfus, finansal açıklık ve ticari açıklığın kamu büyüklüğünü çoğu ülkede önemli ölçüde açıkladığını ortaya koymaktadır.

Son olarak, optimal kamu büyüklüğünün belirlenmesi için yapılan analizde, Armye eğrisinin Endonezya, Filipinler ve İran olmak üzere üç ülkede geçerli olduğu tespit edilmiş ve bu ülkeler için optimal kamu büyüklüğü sırasıyla %8, %10,5 ve %11 olarak hesaplanmıştır. Bununla birlikte sonuçlara göre Güney Kore ve Vietnam için de kamu büyüklüğü ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki tespit edilmiştir. Ancak bu ilişki, Armye eğrisinin öngördüğü şekilde ters-U değil, J eğrisi şeklindedir.

Anahtar Kelimeler: Next-11 Ülkeleri, Kamu Büyüklüğü, Armye Eğrisi, Durbin-H Panel Eşbütünleşme, Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisi

ABSTRACT

**ANALYSIS OF THE SIZE OF THE PUBLIC SECTOR AFTER
1980 IN THE NEXT-11 COUNTRIES**

Yasin KARADENİZ

This study aims to investigate the evolution of government size in the Next-11 countries after 1980, the factors influencing its magnitude, and the determination of the optimal level of government size. To identify the determinants of government size, the Durbin-H Panel Cointegration Test and the Augmented Mean Group (AMG) estimator were employed. The optimal government size for each country was analysed using the ARDL Bounds Testing approach.

The main empirical findings indicate that relative prices are the most significant variable in explaining government size. Moreover, the results demonstrate that per capita income, urbanization rate, total population, financial openness, and trade openness account for government size to a considerable extent in most countries.

Finally, the analysis of optimal government size reveals that the Armey curve is valid for three countries –Indonesia, the Philippines, and Iran– with their optimal government sizes calculated as 8%, 10.5%, and 11%, respectively. In addition, the results suggest that there exists a relationship between government size and economic growth in South Korea and Vietnam. However, contrary to the inverted-U shape predicted by the Armey curve, this relationship follows a J-curve pattern.

Keywords: Next-11 Countries, Public Size, Armey Curve, Durbin-H Panel Cointegration, Augmented Average Group Estimator

ÖN SÖZ

Kamu kesiminin gerekliliği ve büyüklüğü öteden beri literatürdeki önemli bir tartışma konusu olmuştur. Ekonometrik yöntemlerin de gelişmesiyle birlikte dünyadaki birçok ülke için kamu kesimine ilişkin sayısal analizler yaygınlaşmaya başlamıştır. Gelişmiş ekonometrik yöntemlerle ülkelere ilişkin sosyal, siyasal ve ekonomik göstergelere ilişkin veriler kullanılarak yapılan bu analizler, onlara gelecek dönem politikalarını oluşturmaları için ışık tutar niteliğe sahiptir.

Birçok ülke ya uluslararası bir birlik oluşturmakta ya da uluslararası kuruluşlar tarafından çeşitli kriterlere göre sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Bu nedenle sınıflandırılan bu ülkeler ise araştırmacıların ilgisini çekmekte ve bir bütün olarak analiz edilmektedir. Next-11 tanımlaması da 2005 yılında Goldman Sachs tarafından ortaya atılmış ve farklı alanlarda çalışmalara konu olmuştur. Ancak literatürde bu ülkeler için kamu kesimi özelinde yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle; bu ülkelerin dünyada liberal eğilimin yeniden güçlendiği 1980 sonrası için kamu büyüklükleri, bu büyüklüğü etkileyen faktörler ile bunların ekonomik etkileri bu çalışma kapsamında gerek teorik gerek istatistiksel gerekse ekonometrik olarak analiz edilmiştir.

Bu çalışmaya katkılarından dolayı başta saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Murat ÇAK olmak üzere, komite üyelerim Prof. Dr. Binhan Elif Yılmaz ve Dr. Öğr. Üyesi Kemal CEBECİ'ye ve bugüne kadar üzerimde emeği olan tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Yasin KARADENİZ

İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU KESİMİ VE BÜYÜKLÜĞÜNÜN ÖLÇÜMÜ İLE NEXT-11 ÜLKELERİ

1.1. Kamu Kesimi.....	3
1.1.1. Kamu Kesiminin Varlık Nedenleri	3
1.1.2. Kamu Kesiminin Sınırları.....	6
1.1.3. Kamu Kesiminin Büyümesine Yönelik Bazı Görüşler.....	7
1.1.3.1. Leviathan Modeli	7
1.1.3.2. Niskanen Bürokratik Davranış Modeli	8
1.1.3.3. Ortanca Seçmen Modeli.....	9
1.1.3.4. Wagner Kanunu	10
1.1.3.5. Peacock-Wiseman Sıçramalı Artış Teorisi	11
1.1.3.6. Baumol Hipotezi	11
1.1.3.7. Vergi-Harcama Görüşü	12
1.1.3.8. Açık Ekonomi Hipotezi.....	12
1.1.3.9. Musgrave'in Kalkınma Aşamaları Tezi	13
1.2. Kamu Kesiminin Büyüklüğünün Ölçülmesi	14
1.2.1. Kamu Üretimi Yönünden.....	14

1.2.1.1. Kamu Kesiminde Yaratılan Katma Değer/GSYİH	14
1.2.2. Kamu Harcamaları Yönünden	15
1.2.3. Kamu Gelirleri Yönünden	15
1.2.4. Kamu İstihdamı Yönünden	16
1.3. Optimal Kamu Büyüklüğü	16
1.3.1. Optimal Kamu Büyüklüğünü Tespit Etmeye Yönelik Yaklaşımlar	17
1.4. Next-11 Ülkeleri Tanımı ile Temel Siyasi, Sosyal, Ekonomik ve Mali Göstergeler Açısından Kıyaslama	19
1.4.1. Next-11 Ülkeleri Tanımının Anlamı.....	19
1.4.2. Temel Siyasi, Sosyal, Ekonomik ve Mali Göstergeler Açısından Kıyaslama	20
1.4.2.1. Politik İstikrar	20
1.4.2.2. Ekonomik Büyüme.....	22
1.4.2.3. Kişi Başı Milli Gelir.....	23
1.4.2.4. İşsizlik	24
1.4.2.5. Cari İşlemler Dengesi.....	24
1.4.2.6. Enflasyon	25
1.4.2.7. Kamu Kesimi Brüt Borç Yüğü.....	26
1.4.2.8. Kamu Kesimi Genel Dengesi.....	27
1.4.2.9. Nüfus	28

İKİNCİ BÖLÜM

NEXT-11 ÜLKELERİNDE 1980 SONRASI KAMU KESİMİNDE YAŞANAN GENEL GELİŞMELER

2.1. Bangladeş	31
2.2. Endonezya	35
2.3. Filipinler	39
2.4. Güney Kore	43
2.5. İran.....	48
2.6. Meksika	53
2.7. Mısır	57

2.8. Nijerya	61
2.9. Pakistan	66
2.10. Türkiye	71
2.11. Vietnam	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEXT-11 ÜLKELERİNDE KAMU KESİMİNİN BÜYÜKLÜĞÜNÜN TEMEL GÖSTERGELER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Next-11 Ülkelerinde Kamu Tüketim Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı ve Reel Değişimi.....	79
3.1.1. Next-11 Ülkelerinde Kamu Tüketim Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı.....	79
3.1.2. Next-11 Ülkelerinde Kamu Tüketim Harcamalarının Reel Değişimi	83
3.2. Next-11 Ülkelerinde Vergi Gelirleri ve Toplam Gelirler/GSYİH ve Reel Değişimi.....	87
3.2.1. Next-11 Ülkelerinde Vergi Gelirleri ve Toplam Gelirler/GSYİH.....	88
3.2.2. Next-11 Ülkelerinde Vergi Gelirleri ve Toplam Gelirlerin Reel Değişimi	94
3.3. Next-11 Ülkelerinde Toplam Kamu Harcamaları/GSYİH ve Reel Değişimi.....	102
3.3.1. Next-11 Ülkelerinde Toplam Kamu Harcamaları/GSYİH	102
3.3.2. Toplam Kamu Harcamalarının Reel Değişimi	105

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NEXT-11 ÜLKELERİNDE KAMU BÜYÜKLÜĞÜNÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE OPTİMAL KAMU BÜYÜKLÜĞÜ

4.1. Literatür Taraması	111
4.1.1. Kamu Kesiminin Büyüklüğünü Etkileyen Faktörlere Yönelik Ampirik Çalışmalar... ..	111
4.1.2. Optimal Kamu Büyüklüğüne Yönelik Ampirik Çalışmalar	116

4.2. Ekonometrik Yöntem	118
4.2.1. Panel Veri Yöntemi	118
4.2.1.1. Yatay Kesit Bağımlılığı	118
4.2.1.2. Panel Birim Kök Testi.....	120
4.2.1.3. Homojenlik Testi.....	120
4.2.1.4. Panel Eşbütünleşme Testi	121
4.2.1.5. Uzun Dönem Katsayı Tahmincisi	122
4.2.2. Zaman Serisi Analizi	123
4.2.2.1. Birim Kök Testleri	123
4.2.2.2. Eşbütünleşme Testi	124
4.3. Bulgular.....	126
4.3.1. Kamu Büyüklüğünü Etkileyen Faktörlere İlişkin Sonuçlar.....	126
4.3.1.1. Veri Seti ve Modeller	126
4.3.1.2. Ekonometrik Uygulama Sonuçları.....	127
4.3.2. Optimal Kamu Büyüklüğüne İlişkin Sonuçlar	136
4.3.2.1. Veri Seti ve Modeller	136
4.3.2.2. Ekonometrik Uygulama Sonuçları.....	138
SONUÇ.....	146
KAYNAKÇA	152
EKLER.....	180
ÖZGEÇMİŞ.....	184

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Next-11 Ülkelerinde Politik İstikrar Endeksi	21
Tablo 1.2: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Ekonomik Büyüme (%)	22
Tablo 1.3: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi KBMG (Sabit 2015, ABD doları)	23
Tablo 1.4: Next-11 Ülkelerinde 1991-2018 Dönemi İşsizlik Oranları (% , ILO tarafından modellenmiş).....	24
Tablo 1.5: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Cari Denge/GSYİH (%)	25
Tablo 1.6: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Enflasyon Oranları (Yıllık Ortalama Değişim, %, TÜFE)	26
Tablo 1.7: Next-11 Ülkelerinde 1980 Sonrası Kamu Kesimi Brüt Borç Yükü	27
Tablo 1.8: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Kamu Kesimi Genel Dengesi (GSYİH, %)	28
Tablo 1.9: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Toplam Nüfus Sayıları (Bin Kişi)	29
Tablo 1.10: Next-11 Ülkelerinde 15-64 Yaş Arası Nüfus/Toplam Nüfus (%)	29
Tablo 3.1: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Kamu Tüketim Harcamaları/GSYİH Oranları (%)	82
Tablo 3.2: Next-11 Ülkelerinde 1981-2018 Döneminde Kamu Tüketim Harcamalarının Reel Değişimi (%)	86
Tablo 3.3: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Vergi Gelirleri/GSYİH Oranları (%)	91
Tablo 3.4: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Toplam Kamu Gelirleri/GSYİH Oranları (%)	93
Tablo 3.5: Next-11 Ülkelerinde 1981-2018 Döneminde Vergi Gelirlerindeki Reel Değişimi (%)	100
Tablo 3.6: Next-11 Ülkelerinde 1981-2018 Döneminde Toplam Gelirlerdeki Reel Değişimi (%)	101
Tablo 3.7: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Toplam Kamu Harcamaları/GSYİH Oranları (%)	104
Tablo 3.8: Next-11 Ülkelerinde 1981-2018 Döneminde Toplam Kamu Harcamalarındaki Reel Değişimi (%)	109
Tablo 4.1: Kamu Büyüklüğünü Etkileyen Faktörlere İlişkin Ampirik Literatür ...	113

Tablo 4.2: Optimal Kamu Büyüklüğüne İlişkin Ampirik Literatür	117
Tablo 4.3: Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	126
Tablo 4.4: Panel Veri Analizinde Kullanılan Değişkenlerin Tanımları	127
Tablo 4.5: Panel Veri Analizinde Kullanılan Serilere Ait Yatay Kesit Bağımlılığı Sonuçları	127
Tablo 4.6: Panel Birim Kök Test Sonuçları (CIPS Testi)	128
Tablo 4.7: Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenlik Testi Sonuçları	128
Tablo 4.8: Durbin-H Eşbütünleşme Testi Sonuçları	129
Tablo 4.9: Uzun Dönem Katsayıların Tahmin Sonuçları (AMG Yöntemi)	130
Tablo 4.10: Ükelere İlişkin ARDL Modelleri	138
Tablo 4.11: ADF Birim Kök Testi Sonuçları	139
Tablo 4.12: Phillips-Perron Birim Kök Testi Sonuçları	140
Tablo 4.13: ARDL Modellerine İlişkin Sınır Testi Sonuçları	141
Tablo 4.14: ARDL Modellerine İlişkin Tanısal Testlerin Sonuçları	141
Tablo 4.15: ARDL Modellerine İlişkin Katsayı Sonuçları	142
Tablo 4.16: Optimal Kamu Büyüklüğü Sonuçları	143

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1: Optimal Kamu Büyüklüğü	18
Grafik 4.1: Güney Kore’de Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme ilişkisi	144
Grafik 4.2: Vietnam’da Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	144
Grafik 4.3: 1980 - 2018 Döneminde Endonezya’da Kamu Büyüklüğünün Optimal Orana Göre Seyri	145
Grafik 4.4: 1980 - 2018 Döneminde Filipinler’de Kamu Büyüklüğünün Optimal Orana Göre Seyri	145
Grafik 4.5: 1980 - 2018 Döneminde İran’da Kamu Büyüklüğünün Optimal Orana Göre Seyri	145

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey Fuller
AfDB	: African Development Bank
AIC	: Akaike Information Criterion
AMG	: Augmented Mean Group
ARDL	: Autoregressive Distributed Lag
ASEAN	: Association of Southeast Asian Nations
CADF	: Cross-Sectional Augmented Dickey Fuller
CCEMG	: Common Correlated Effects Mean Group
EKK	: En Küçük Kareler
ESMAP	: Energy Sector Management Assistance Program
FMOLS	: Fully Modified Ordinary Least Squares
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IGC	: International Growth Centre
ILO	: International Labour Organization
IMF	: International Monetary Fund
KDV	: Katma Değer Vergisi
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
OPEC	: Organization of the Petroleum Exporting Countries
OPPGC	: Office of the President of the Philippines Governance Commission
PEZA	: Philippine Economic Zone Authority
PP	: Phillips-Perron
SIC	: Schwarz Information Criterion
WTO	: World Trade Organization

GİRİŞ

Kamu kesiminin ekonomi içerisindeki varlığının gerekliliği genel olarak kabul edilse de büyüklüğü ve rolü konusundaki tartışmalar, literatürdeki önemini korumaktadır. Bu konudaki tartışmaların, kamu kesiminin sınırlarını tam kamusal mal ve hizmetlerle çizen klasik görüşten; ekonomik faaliyetleri büyük ölçüde kontrol eden ve gerçekleştiren kolektivist görüşe kadar uzanan geniş bir yelpazede gerçekleştiği söylenebilir.

Ekonomi içerisinde kamu kesiminin büyüklüğünün ne olması gerektiği tartışmasında, bu büyüklüğün ölçüsünün ne olduğu da önemlidir. Bu ölçü, üretim araçlarının mülkiyeti, yapılan harcamalar, ekonomik birimlerin kararları üzerindeki etkililik gibi belli başlı açılardan ele alınabilir. Şüphesiz ki, tam olarak bilgi sahibi olabilmek için tüm ölçülerin bir arada değerlendirilmesi gerekebilir. Söz gelimi, kamu harcamaları milli gelirine oranla %10-20 düzeyindeki bir ülkede, kamu teşebbüsleri tarafından yapılan üretimin milli gelir içerisindeki payı %40-50 seviyesinde olabilir. Ancak kamu teşebbüslerinin milli gelir içerisindeki payı hakkında fikir sahibi olunacak eksiksiz, güvenilir ve düzenli bir veri setinin mevcut olduğunu söylemek güçtür. Dolayısıyla konuyla ilgili çalışmalarda, büyüklük ölçüsü olarak genellikle kamu harcamaları ele alınır. Bununla birlikte kamu gelirleri ve kamu istihdamı da diğer önemli göstergeler olarak kabul edilir.

Kamu kesiminin ekonomideki varlığı ve sınırlarına ilişkin tartışmalar bir yana, kamu harcamalarının zaman içerisinde artış eğiliminde olması; gelirlerin de bu artışı tam olarak takip edememesi ile büyük mali açıklar ve borç yükleri gibi sorunlar söz konusu olmaktadır. Mali alandaki bu sorunların ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri ise, kamu kesiminin büyümesinin bir problem olarak görülmesi eğilimini güçlendirebilmektedir.

Bu eğilimin özellikle 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren yaşanan mali sorunlar ve bunların ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri ile güçlendiğini söylemek mümkündür. 1980’li yıllara gelindiğinde neredeyse tüm dünyada; kamu kesiminin küçülmesi, özel sektörün alanının genişletilmesi, mali disiplinin sağlanması ve bu

şekilde sağlıklı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanacağına olan inanç yaygınlaşmaya başlamıştır.

Tüm bu gelişmelerle birlikte, literatürde kamu büyüklüğünü belirleyen faktörler ile bu büyüklüğün ekonomik etkileri konusunda çalışmalar da hız kazanmıştır. Zamanla gelişen ekonometrik yöntemler ile gözlem yapmak için yeterli veri setlerine ulaşılabilirliğin artması, kamu büyüklüğünü ve bu büyüklüğün ekonomik etkilerini açıklayan birçok teoriyi ampirik olarak test etme imkânı sağlamıştır.

Bu çalışmada da Next-11 olarak tanımlanan ülkelerde kamu kesiminin 1980 sonrası dönemde dünyadaki eğilime paralel olarak bir değişim gösterip göstermediği, söz konusu dönemde kamu büyüklüğü üzerinde hangi faktörlerin etkili olduğu konusu güncel yöntemlerle araştırılmıştır. Bununla birlikte, ekonomik büyüme açısından optimal kamu büyüklüğü konusu da çalışmaya dahil edilmiştir.

Dört bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde kamu büyüklüğünün ölçüm yöntemleri ve Next-11 ülkelerine ilişkin genel bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise söz konusu ülkelerde tarihsel süreç içerisinde, kamu ekonomisi alanındaki genel gelişmelere değinilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise ülkelerin kamu büyüklüğü göstergeleri, 1980-2018 dönemi için sayısal veriler ışığında yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu göstergeler; vergi gelirleri ile toplam kamu gelirleri ve kamu tüketim harcamaları ile toplam kamu harcamaların milli gelire oranlarından oluşmaktadır. Ayrıca bu göstergelerdeki yıldan yıla reel değişimlere de yer verilmiş ve dikkate değer değişikliklerin nedenlerine değinilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise, kamu büyüklüğünü etkileyen faktörler ve optimal kamu büyüklüğünün belirlenmesine yönelik ampirik uygulamalar yer almaktadır. Bu bölümde öncelikle, daha önce yapılan konuyla ilgili ampirik çalışmalara ilişkin literatür özetlenmiştir. Ardından ilk uygulama için kullanılan panel birim kök, yatay kesit bağımlılığı ve homojenlik testi ile panel eşbütünleşme ve katsayı tahmin yöntemleri tanıtılmıştır. Ayrıca uygulamanın ikinci kısmına ilişkin kullanılan zaman serisi yöntemlerine ilişkin bilgilere de yer verilmiştir. Son olarak ise analizlerden elde edilen bulgular raporlanarak yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU KESİMİ VE BÜYÜKLÜĞÜNÜN ÖLÇÜMÜ İLE NEXT-11 ÜLKELERİ

Çalışmanın konusu itibariyle öncelikle kamu kesiminin tanımı, sınırları, varlık nedenleri ve büyüklüğünün ölçümüne ilişkin yöntemlerin ortaya konulması gerekmektedir. Bununla birlikte tarihi süreç içerisinde, kamu kesiminin büyüklüğündeki gelişmeleri açıklamaya çalışan literatürdeki belli başlı görüşlerin anlaşılması da önemlidir. Ayrıca çalışmanın ‘Next-11’ olarak tanımlanan ülkelere odaklanması, hem bu tanımlamanın anlamının açıklanmasını hem de söz konusu ülkelerin tanıtılmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde bu ülkelere ait siyasi, sosyal, ekonomik ve mali birtakım göstergeler de karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

1.1. Kamu Kesimi

Kamu kesiminin varlık nedenleri, sınırları ve kamu kesiminin büyümesini açıklamaya çalışan belli başlı görüşler bu başlık altında ele alınmıştır.

1.1.1. Kamu Kesiminin Varlık Nedenleri

Siyasi bir tercih olarak ekonominin tamamının veya büyük bir kısmının kamu kesiminden oluşması durumu bir kenara bırakılırsa, çeşitli nedenlerle kamu kesiminin gerekliliği genellikle kabul edilmektedir. Ancak, kamu kesiminin toplam ekonomi içerisindeki payının büyüklüğü ise tartışmalı bir konudur. Gerek kamu kesiminin varlığı gerekse büyüklüğü konusunda geçmişten günümüze birçok iktisadi görüş ortaya çıkmış ve tartışmalar, bu görüşler etrafında devam etmiştir.

Konuyla ilgili tüm doktrinler arasında, kamu kesiminin varlığı ve büyüklüğü konusunda, en temkinli ve karşı duruşa sahip olan liberal öğretisi dahi kamu kesiminin, mümkün olduğunca sınırlı da olsa, gerekli olduğunu kabul etmektedir.

Bu konuda, klasik iktisat akımının öncüsü kabul edilen Adam Smith, her ne kadar devlet müdahalesinin olmadığı serbest piyasa mekanizmasını milletlerin refahı için gerekli olduğunu savunsa da bazı hizmetleri, devletin görevleri arasında saymıştır. Ona göre toplumu şiddete ve yabancı istilalara karşı korumak, devletin

birinci görevidir. Devletin ikinci görevi ise; toplumun her bir üyesini, diğerlerinin adaletsizliğinden ve zulmünden koruyacak bir adalet yönetimi oluşturmaktır. Bununla birlikte Smith'e göre devletin üçüncü ve son görevi ise; ülkenin ticaretini kolaylaştıran yollar, köprüler ve limanlar gibi yapıların inşa edilmesi ve halkın eğitimidir (Smith, 1977: 922-964). Dolayısıyla, klasik iktisatta devletin bu asli görevleri, kamu kesiminin varlığının gerekçesini oluştururken; onlar aynı zamanda da kamu kesiminin sınırlarını ifade etmektedir.

Gerçekten de klasik iktisadi anlayışın, dünyanın büyük bir çoğunluğunda kabul gördüğü dönemlerde kamu kesimi de oldukça sınırlı kalmıştır. Öyle ki, 1880 yılında tüm dünyada, toplam kamu harcamaları/GSYİH oranı ortalama %10'lar seviyesindedir. Bu oran, 1. Dünya Savaşı'nın hemen öncesi ve sonrasında da aynı düzeylerde gerçekleşmiştir. Dünya'da kamu harcamaları/GSYİH oranı ancak, 1960'lardan sonra artmaya başlamış ve 1980 sonrasında ortalama olarak %30 seviyesinin üzerine çıkmıştır (Public Finance in Modern History, 2013).

Devlet müdahalesi ve serbest piyasaya bakış açıları bakımından klasik iktisat ekolü ile temelde aynı görüşlere sahip olan neoklasik iktisat teorisi, devletin faaliyet alanını nispeten genişletecek olan piyasa aksaklığı teorisi ile ortaya çıkmıştır. Bu konuda Richard A. Musgrave, piyasaların işleyişinin bazı nedenlerle aksadığını ve bu nedenle kamu sektörüne olan ihtiyacın ve onun büyüklüğünün ideolojik olmaktan ziyade teknik bir mesele olduğunu iddia etmektedir. Bu bağlamda Musgrave, devletin müdahalesini zorunlu gören belli başlı piyasa aksaklıkları nedenlerini şu şekilde özetlemektedir (Musgrave, 1989: 5-6):

- a) Piyasaya giriş ve çıkışlar ile eksiksiz bilgiye sahip olunması konusunda karşılaşılan engeller
- b) Azalan maliyetlerle çalışan bazı sektörlerin varlığı
- c) Yasal yapı oluşturulmuş ve rekabetin önündeki engeller de ortadan kaldırılmış olsa bile bazı malların üretim ya da tüketim özellikleri nedeniyle piyasa tarafından sunulamaması
- d) Sübvansiyon ve cezalar yoluyla düzenlenmesi gereken dışsallıkların ortaya çıkması

- e) Piyasa tarafından ortaya çıkarılan gelir ve servet dağılımının, sosyal değerler çerçevesinde düzeltilme gerekliliğinin ortaya çıkması
- f) Yüksek istihdam, fiyat istikrarı ve sosyal açıdan kabul edilebilir büyüme oranlarının güvence altına alınması gerekliliği
- g) Bugüne göre gelecek tüketiminin değerlemesinde, özel ve kamu kesimlerinin bakış açılarının farklılık gösterebilmesi

Bunlardan başka, kamu kesiminin gerekliliğinin önemli bir gerekçesi olarak Musgrave'in tanımladığı piyasa aksaklıklarına ilaveten Joseph E. Stiglitz tarafından eksik piyasalar ve bilgi eksikliği konuları da bir piyasa aksaklığı olarak ortaya koyulmuştur.

Stiglitz, tam kamusal mal ve hizmetleri, sadece özel piyasa tarafından tam olarak karşılanamayan mal ve hizmetler olarak kabul etmemekte, arz maliyetinin bireylerin ödemeye istekli olduğu fiyatın altında kaldığı bazı durumlarda dahi birtakım mal ve hizmetlerin özel piyasa tarafından tedarik edilemediği durumların olduğunu iddia etmektedir. Bu durumda da bir piyasa aksaklığı olarak eksik piyasalar ortaya çıkmaktadır (Stiglitz, 2000: 81).

Stiglitz'in ortaya koyduğu diğer bir piyasa aksaklığı ise eksik bilgidir. Özellikle gelişmiş piyasalarda, tüketicilerin karar vermeleri açısından önemli gördükleri ve ihtiyaç duydukları tüm bilgiler, çoğu zaman piyasa tarafından tüketicilere sunulmaz. Bu nedenle devlet, aslında çoğu yönleriyle bir tür kamu malı niteliğinde olan bilgiyi tüketicilerin temin edebilmelerini sağlayacak düzenlemeler yapmalıdır. Bu düzenlemelere örnek olarak; 1968 yılında ABD'de çıkarılan ve borç verenlerin, borç alanlardan aldıkları gerçek faiz konusunda onları bilgilendirmesini öngören "Borçlanmada Dürüstlük Yasası" gösterilebilir (Stiglitz, 2000: 83). Yine Türkiye'de buna benzer bir örnek ise, 2018 yılında çıkarılan yönetmelikle ikinci el kara taşıtlarının alım-satımı konusunda verilebilir. Buna göre yetki belgeli taşıt satıcıları; satıştan önce aracın özellikleri, arıza ve hasar durumları ile kilometre bilgilerini içeren ekspertiz raporu almak ve bu konuda alıcıyı bilgilendirmek zorundadırlar (İkinci El Motorlu Kara Taşıtlarının Ticareti Hakkında Yönetmelik, 2018: m.14).

1.1.2. Kamu Kesiminin Sınırları

Günümüzde birçok ülkede ulusal ekonomiler, payları siyasi tercihlere ve ekonomik konjonktüre göre zaman zaman değişmekle birlikte kamu ve özel kesimden oluşmaktadır. Kamu kesiminin fonksiyonlarının ve buna bağlı olarak büyüklüğünün ne olması gerektiği konusu hâlâ tartışılmalı; bu konuda kamu kesimi ve özel kesim ayrımında, kamu kesiminin sınırlarının belirlenmesi de önem arz etmektedir.

Kamu kesiminin sınırlarının belirlenmesinde kullanılabilen ölçülerden bir tanesi ekonomideki emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinden hangilerinin ne miktarda kamu kesimi tarafından kullanıldığıdır. Ayrıca üretim araçlarının mülkiyeti de kamu kesiminin sınırlarının belirlenmesinde önemli bir diğer ölçüdür. Faktör kullanımı ve mülkiyet durumunun yanı sıra, kaynak yaratan ve/veya mevcut kaynakların dağılımını etkileyen harcamaların boyutu ve bileşimi de kamu kesiminin sınırları hakkında fikir vericidir. Diğer yandan kamu kesiminin ekonomi içerisindeki ağırlığı ve rolü sadece kullandığı kaynaklar, yaptığı harcamalar veya mülkiyet durumu ile açıklamak yeterli olmayabilir. Kamu kesimi, üretim araçlarının mülkiyeti, harcama miktarı ve faktör kullanımı hususlarında daha düşük bir paya sahip olsa da düzenleyici işlemleri dolayısıyla özel kesimin üretim, tüketim ve yatırım kararlarını büyük ölçüde belirleyebilir (Gemmell, 1993: 2-3).

Kamu kesimi ve özel kesim ayrımında kullanılabilen önemli bir diğer ölçü ise kamu kesimi tarafından yapılan üretimdir. Ancak burada kamu üretimi ve sunumu arasındaki farkı da belirtmek gerekir. Söz gelimi, tüm ürünlerin kamu tarafından üretilerek piyasaya sunulduğu bir durum ile ürünlerin tamamının özel olarak üretilip kamu tarafından satın alındığı ve halka bedelsiz olarak sunulduğu diğer bir durumun olduğu varsayalım: İlk durumda, üretim kamunun yönetimindeyken, kaynaklar tamamen kamusal ihtiyaçların karşılanmasına tahsis edilmiş değildir. Diğer durumda ise, kamusal üretim yoktur ancak; kaynaklar tümüyle kamusal ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılır. Neticede kamu üretimi ile kaynakların kamusal ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılması farklı durumlardır (Musgrave, 1959: 15).

1.1.3. Kamu Kesiminin Büyümesine Yönelik Bazı Görüşler

Literatürde kamu kesiminin büyümesine ilişkin görüşler, genelde kamu harcamalarının artışına yönelik getirilen açıklamalara dayanmaktadır. Bu kapsamda, kamu harcamalarının artışına yönelik değişik zamanlarda birçok iktisatçı tarafından çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşler genelde; ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmeler ile seçmen, politikacı ve bürokrat davranışları gibi birtakım gerekçeler etrafında şekillenmektedir. Bu başlık altında da literatürde öne çıkan belli başlı bazı görüşlere değinilmiştir.

1.1.3.1. Leviathan Modeli

Leviathan modeli, esasen hükümetlerin harcamaya, vatandaşların ise ödememeye meyilli oldukları varsayımlarından hareket eden bir modeldir. Bu eğilimin nedeni ise, kamu hizmetlerini kullananlar, finanse edenler ve hizmetlere karar verenler arasındaki ilişkinin zayıf olmasıdır. Böylece kendi çıkarları doğrultusunda davranış sergileyen politikacılar, kendi hedef alanında olan çeşitli sosyal ve ekonomik gruplar lehine harcama yapacak, onlar da bu harcamaları onaylayacaklardır. Zira bu harcamalar, onlar için bir vergi artışı anlamına gelmemektedir. Diğer yandan ise bürokratlar, bütçelerini büyütmek için siyasi süreçte hiç dahil olmadan politikacıları etkilemektedirler. Tüm bu nedenlerden dolayı kamu sektörü aşırı bir şekilde büyümektedir (Bailey, 1995: 101).

Esasen kamusal seçiş ekolü tarafından ileri sürülen bu modelde, kamu kesiminin büyümesine neden olan asıl unsur vergilerin yeterince artırılamaması ve/veya mükellefler tarafından tam olarak algılanamamasıdır. Zira demokratik ülkelerde vergileri gerek miktar gerekse nisbi olarak artırmak politikacılar açısından risklidir. Dolayısıyla harcamaların vergi dışı araçlarla yani borçla finanse edilmesi daha cazip bir yöntemdir. Ancak bu durum da kamusal mal ve hizmetlerin fiyatının olduğundan düşük algılanmasına bağlı olarak, seçmenlerin taleplerinin artmasına neden olmaktadır. Hükümetler ise, politik çıkarları doğrultusunda bu talepleri karşılamaktadırlar. Neticede, kamu harcamaları giderek artmaktadır (Buchanan ve Wagner, 2000: 144).

Özetle model, politikacıların popülist davranışları ve vatandaşların bedavacılık arzusu dolayısıyla kamu harcamalarının artması üzerine kurulmuştur. Ancak, bürokratlar ve diğer çıkar grupları ise yine hükümet üzerinde faydası kendilerine olan projelerin gerçekleşmesi için baskı kurarlar. Bürokratların davranışları ise, Niskanen tarafından modellenmiştir.

1.1.3.2. Niskanen Bürokratik Davranış Modeli

Kamu kesiminin büyümesine yönelik bürokrat davranışları üzerinden yapılan ilk açıklama Niskanen'e aittir. Ona göre bürokratlar, denetimleri altındaki kaynakları artırarak kamusal pozisyonundan kaynaklanan gücünü en üst seviyeye çıkarma arzusundadırlar. Bu nedenle bürokratlar, kurum bütçelerini büyötmek isterler. Bu isteklerini ise iki şekilde yapabilirler: Birincisi üst makamları, üretimin artırılması gerektiğine ikna edebilirler. İkinci olarak da, halihazırdaki üretim düzeylerini daha verimsiz yöntemlerle gerçekleştirerek girdilerini artırabilirler. Neticede, her iki durumda da kurum bütçeleri büyömektedir. Bürokratların bu konuda başarılı olmasının nedeni, büro ve hizmetlerle ilgili özel ve uzmanlık gerektiren bilgilere sahiplik hususunda tekel olmalarıdır. Böylece bürokratların, politikacıları ikna etmesi kolaylaşmaktadır (Hyman, 2010: 217-219).

Bürokratların bilgiye dayanan tekel güçlerinin yanı sıra söz konusu hizmetler için hükümetlerin tek satıcısı olmaya dayanan bir güçleri de vardır. Bununla birlikte Niskanen, geleneksel kamu yönetimi perspektifiyle hizmetleri sağlayan departmanların birleştirilmesinin de büroların tekel gücünü artıracığını ileri sürmüştür. Bu nedenle birleşme sonucu yapılacak harcamalar, birleşme öncesine göre daha fazla olacaktır (Niskanen, 1975: 618, 640).

Kamu kesiminin büyüklüğünü açıklayan bu modelin birtakım güçlüklerle karşı karşıya olduğu da ileri sürölmüştür. Buna göre, öncelikle söz konusu modelde bürokratlar, bürolarının bütçelerini mümkün mertebe büyötmek için ürettikleri hizmetlere yüksek fiyatlar talep ederler. Zira büyük bütçe, bürokratlara daha fazla maaş, daha fazla personel dolayısıyla boş zaman yaratma, ikramiye vb. birtakım maddi kazanç imkânı verecektir. İşte bu noktada, maaşların ve diğer menfaatlerin gözle görölebilir olduğu ve etkin bir yasama ve denetimle kontrol altına alınabileceği

ileri sürülmektedir. Diğer yandan ise, özel kesimin aksine kamu kesiminde büronun büyüklüğünden ve verimliliğinden bağımsız olarak, maaşlar genelde standarttır. Dolayısıyla bir maaş artışı için herhangi bir gerekçe yoktur. Bununla birlikte, büroların üst yöneticilerinin genelde belirli bir süreliğine politik atamalarla göreve geldikleri göz önüne alındığında, büro yöneticilerinin doğrudan maddi yarar sağlamak dürtüsüyle bürosunun bütçesini artırma girişimi çok mantıklı değildir. Ancak, manevi yarar sağlama açısından bu girişimlerde bulunmaları ise muhtemeldir (Mueller, 1989: 338-339).

1.1.3.3. Ortanca Seçmen Modeli

Ortanca seçmen modeli kamu kesiminin büyümesini, oylama sürecinde seçim sonuçları üzerinde belirleyici olan seçmen tercihleriyle açıklamaya çalışır. Meltzer ve Richard, 1981’de yayımladıkları makalelerinde, seçimle iş başına gelen hükümetlerin bulunduğu birçok ülkede uzun yıllar boyunca vergi ve harcamalarda meydana gelen artışlara dikkat çekmişlerdir. Onlar bu artışların, ülkelerin bütçe ve vergi sistemleri, bürokratik ve idari yapılarından kaynaklanmadığını iddia etmişlerdir. Onlara göre, kamu kesiminin büyüklüğü seçmenlerin yeniden dağıtım talebinden etkilenmektedir. Oy çoğunluğu kuralının geçerli olduğu bir durumda, seçimlerde belirleyici olan seçmenler, ortanca gelire sahip olan seçmenlerdir. Eğer bu seçmenlerin gelirleri ortalama gelirin altına düşerse, onlar yeniden dağıtım politikaları için tercihte bulunurlar. Bu da daha yüksek vergi oranları ve daha fazla transfer harcaması anlamına gelmektedir. Ayrıca bu model, kamu borçlarının artmasına da bir yorum getirmektedir. Şöyle ki, belirleyici seçmen yani ortanca seçmen, tercih ettiği gelirin yeniden dağıtım politikası çerçevesinde sadece bugünkü neslin vergilendirilmesi talebiyle yetinmez. O, gelecekteki neslin vergilendirilmesini de talep eder. Çünkü gelecek nesil, yaşanacak ekonomik büyüme ile bugünkünden daha zengin olacaktır (Meltzer ve Richard, 1981: 924-925).

Gelecek neslin vergilendirilmesi ise doğal olarak borçlanma ile finansman anlamına gelmektedir. Zira, bugün alınan borçlar gelecekte toplanacak vergiler ile ödeneceğinden, gelecek neslin vergilendirilmesi, bugünkü borçlanma ile mümkün olmaktadır. Esasen bu görüş, borç konusunu açıklarken, Ricardo gibi nesiller arası

gelir transferi noktasından hareket etmiş ancak; bugünkü neslin dürtülerini Ricardo'dan farklı olarak ele almıştır.

Esasen Richard ve Meltzer'den önce de ortanca seçmenin tercihlerinin belirleyici olduğu görüşü Aaron Director tarafından dile getirilmiştir. Ayrıca Aaron, zengin ve fakirlerden elde edilen gelirlerle finanse edilen kamu harcamalarının orta sınıfın faydasına olduğunu da ileri sürmüştür (Stigler, 1970: 1). Dolayısıyla eğer orta gelir grubundakilerin gelirlerinde bir düşüş söz konusu olursa, alt gelir gruplarının tercih ettiği programlar çoğunluğun tercihi haline gelecektir. Bu da yüksek gelir grubunun daha çok vergilendirilmesi ve alt gelir grupları için daha fazla harcama yapılması anlamına gelmektedir.

1.1.3.4. Wagner Kanunu

19. yy'ın sonlarına doğru İngiltere, Almanya, İsviçre gibi ülkelerde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında aynı doğrultuda bir eğilim olduğu gözlenmiş ve birçok ekonomist, kamu harcamalarının fert başına düşen çıktı ile orantılı olarak arttığı görüşünü ileri sürmüştür. Buna karşılık Adolph Wagner, kamu harcamalarının çıktı miktarındaki artıştan daha hızlı bir şekilde arttığını iddia etmiştir. Wagner, söz konusu artışın devlet faaliyetlerindeki artıştan kaynaklandığını ileri sürmüş ve bu faaliyetleri de temelde üç kategoride tanımlamıştır. Bunlardan ilki, iç ve dış güvenlik ile kanunların uygulanmasını sağlamaya yönelik klasik devlet fonksiyonlarıdır. Bu faaliyetlerden diğerleri ise; eğitim, posta ve bankacılık hizmetlerinin sunumu ile üretim faaliyetleridir. Wagner'e göre birinci tür faaliyetler, idarenin merkezileşmesi ile ekonomik ve sosyal yaşamın yoğunlaşmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca teknik ilerleme süreçleri, devletin mal üreticisi olarak faaliyet alanını da genişletmektedir. Ona göre devlet şirketleri, özel şirketlere alternatif konuma gelmiştir ve bu da tercih edilebilir bir durumdur. Zira özel şirketler, büyük miktardaki sermayeyi devlete nazaran iyi idare edemeyebilir ve böylece kaynakları yanlış kullanabilirler (Peacock ve Wiseman, 1961: 16-19).

Neticede birinci tür faaliyetler dolayısıyla devletin idari giderleri artarken, özel girişimin verimsizliği ile sosyal nitelikli mal ve hizmetlerin elastik talep yapısı

varsayımından hareketle de üretim ve sunum giderleri artmaktadır (Borooah, 1992: 147).

1.1.3.5. Peacock-Wiseman Sıçramalı Artış Teorisi

Peacock ve Wiseman (1961), herhangi bir zamanda meydana gelen sosyal rahatsızlıkların kamu harcamalarını artırdığını ve bununla birlikte vergilerin de artarak kamu kesiminin kalıcı olarak büyüdüğünü ileri sürmüştür. Buna göre; sosyal rahatsızlık dönemlerinde hükümetlere düşen görev ve sorumluluklar artacağından harcamalar da artar. Artan bu harcamalar ise, söz konusu rahatsızlık ortadan kalktığında bir miktar düşüş gösterse bile tekrar eski seviyesine düşmez. Çünkü hükümetler daha önce yapmak istedikleri şeyleri de bu kriz dönemlerinde yapmaya başlayabilirler. Buna ek olarak, devletin bu dönemlerde üstlendiği özellikle de sosyal içerikli yeni sorumlulukları bırakması mümkün olmayabilir. Diğer yandan artan harcamalarla birlikte, içinde bulunulan kriz ortamı insanların normal dönemlerde kabul edilemez olduğunu düşündükleri yüksek vergi düzeylerine dahi razı olmalarına neden olabilir (Peacock ve Wiseman, 1961: 27-30).

Neticede, insanların kendilerini en aciz ve en muhtaç durumda hissettikleri ekonomik ve sosyal kriz zamanlarında kamu sektörü, büyümek için önemli bir fırsat yakalamaktadır. Gerçekten de insanlar kendilerinden daha güçlü bir varlığın yardımına ihtiyaç duydukları böyle zamanlarda, nispeten daha talepkâr ve aynı zamanda tavizkâr bir tutum sergileme eğiliminde olabilmektedirler.

1.1.3.6. Baumol Hipotezi

Baumol, 1967'de ABD'deki büyük şehirlerin mali krizlerine ilişkin yazdığı makalede, bir belediye yönetiminin sunmuş olduğu hizmetlerin tedarikinde ortaya çıkan maliyetlerin sürekli artışının nedenlerini tartışmıştır. Baumol, burada sektörleri verimli ve verimsiz şeklinde bir ayrıma tabi tutmuştur. Buna göre, ücretlerde meydana gelecek bir artış, verimli sektörde verimlilik artışı ile dengeleneceğinden bu sektörde maliyetler artmaz. Ancak, verimsiz sektörde ücret artışı verimlilik artışına karşılık gelmeyeceğinden maliyetler yıldıan yıla sürekli olarak artacaktır (Baumol, 1967: 415-420). Buna göre; yıllar itibariyle önemli bir verimlilik artışının

yaşanmadığı kamu sektöründe, artan ücretler maliyetleri kümülatif bir şekilde artırarak kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır.

Son olarak Baumol, kamuda bütçelerin büyümesi konusunda geleceğe dair de karamsardır. Ona göre; verimli sektörlerde teknolojik ilerleme devam edeceğinden kamu hizmetlerinin maliyeti de sürekli ve kümülatif olarak artacaktır. Ayrıca, bu maliyet artışı kötü yönetim ve yolsuzluk gibi etkenlerden olmasa dahi bütçelerin büyümesine neden olacaktır. Onu durdurmak içinse yapılacak hiçbir şey yoktur (Baumol, 1967: 423).

1.1.3.7. Vergi-Harcama Görüşü

Milton Friedman, kamu açıklarının azaltılması ile ilgili vergilerin artırılmasından ziyade harcamaların azaltılması gerektiğini ileri sürmüştür. Ona göre artan vergiler, harcamaların da artmasına neden olur ve böylece daha yüksek bir harcama düzeyinde aynı açık devam eder. Friedman, yeni vergiler koymak ve/veya mevcutların miktar ve oranlarını artırmak yoluyla yaratılan ek gelirlerle bütçe açıklarının kapatılamayacağı tezini, artan gelirin harcamaları da artıracığı varsayımına dayandırmaktadır. Buradan hareketle veri bir bütçe açığını vergi yoluyla kapatma girişiminin hem vergileri hem de harcamaları bir sarmal halinde artırarak kamu kesimini büyüteceği söylenebilir (Anderson, Wallace ve Warner, 1986: 631).

1.1.3.8. Açık Ekonomi Hipotezi

A. Lindbeck ve D. Cameron'un öncülüğünde, kamu kesiminin büyüklüğünün ülke ekonomilerinin dışa açıklığı ile de ilişkisi olduğu ileri sürülmüştür. Buna göre hükümetlerin, ekonomilerinin dışa açıklığı dolayısıyla üretim, tüketim ve istihdam düzeyleri üzerinde meydana gelebilecek olumsuz etkileri önleme istekleri, kamu ekonomisinin genişlemesine neden olabilmektedir. Sözgelimi hükümetler, açık ekonomiye özgü talep yapısında meydana gelebilecek değişikliklere karşı, işsizlik ödemesi, kamu istihdamını artırma ya da iş gücünü eğitme gibi faaliyetler dolayısıyla kamu harcamalarını artırabilirler (Lindbeck, 1975: 56).

Açık bir ekonomide işsizlikle mücadelenin yanı sıra, ihracat ürünlerinin uluslararası rekabet gücünü sürdürmeye yönelik teşvikler de kamu kesimi büyümesine katkı yapmaktadır. Ayrıca açık ekonomi dolayısıyla meydana

gelebilecek gelir eşitsizliği de özellikle ileri kapitalist ülkelerde gelirin yeniden dağıtımına yönelik politikaları artırarak ‘vergi devleti’ olgusunu genişletmiştir (Cameron, 1978: 1260).

Özellikle Cameron tarafından 18 OECD ülkesi üzerine yapılan çalışmayla elde edilen bulgular, ekonominin dışa açıklığını daha çok transfer harcamalarıyla ilişkilendirse de Rodrik (1998), yaptığı daha kapsamlı bir araştırmada ekonominin dışa açıklığının, kamu tüketim ve yatırım harcamaları üzerinde de etkili olduğunu ileri sürmüştür. Özellikle dış ticaret hadleri bakımından riski yüksek ülkelerde, söz konusu ilişkinin daha kuvvetli olduğu, hükümetlerin de bu riskleri azaltmak için ayrıca tüketim ve yatırım harcamalarını da artıracığı düşünülmektedir (Rodrik, 1998: 997).

1.1.3.9. Musgrave’in Kalkınma Aşamaları Tezi

Musgrave, kamu harcamalarının gerek artışı gerekse bileşimindeki değişiklikleri, ülkenin kalkınmışlık düzeyi ile açıklamıştır. Kalkınmanın ilk aşamalarında, kişi başı gelir düşük dolayısıyla özel tasarruflar yetersiz ve alt yapı eksiktir. Bu noktada, kara ve demir yolları, limanlar, tarımsal arazilerin sulaması ve makine kullanımı için gerekli asgari bilgiler gibi gerekli mal ve hizmetler kamusal olarak sağlanmak durumundadır. Bu şekilde, kalkınmanın ilk aşamalarında daha çok sermaye oluşumuna yönelik olan harcamaların, sonraki safhalarında bileşimi değişir. Son aşamaya gelindiğinde, kentleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara yönelik harcamalar ile artan nitelikli işgücü talebiyle birlikte eğitim alanındaki yatırımlara ihtiyaç doğacaktır (Musgrave, 1969: 76-77).

Ayrıca Musgrave, kamu harcamalarının miktar ve bileşimindeki değişiklikleri demografik ve teknik yapıdaki gelişmelerle de açıklar. Artan nüfus, temel kamu hizmetlerine olan talebi artırırken, nüfusun yaş gruplarındaki değişiklik de bu gruplara yönelen harcamalara talebi artırır. Sözelimi, artan yaşlı nüfus daha fazla emeklilik ödemesi, bakım ve rehabilite hizmetlerini sunmayı gerektirirken, bebek ölüm hızındaki düşüşle birlikte artan çocuk nüfusu eğitim hizmetlerine olan talebi artıracaktır. Diğer yandan teknolojik alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak ortaya

çıkan yeni ürünler de kamu harcamalarının artmasına neden olacaktır (Musgrave, 1969: 83-84).

Bundan başka, ekonomik kalkınma dolayısıyla kamu kesiminin büyümesine yönelik bir açıklama da Rostow'un kalkınma tezinde bulunabilir. Nitekim Rostow, kalkınma aşamasına geçilirken; tarım kesiminin yeni teknikleri kabul etmesi, endüstriyel bir girişimcinin varlığı ve özgürlüğü gibi gerekliliklerden bahseder. Bununla birlikte, güvenli bir ortam yaratmakla birlikte gerekli sosyal sermayenin oluşumunda sorumluluk alan bir hükümetin de gerekliliğine işaret eder (Rostow, 1959: 5).

1.2. Kamu Kesiminin Büyüklüğünün Ölçülmesi

Kamu kesiminin büyüklüğünün ölçülmesinde kullanılan başlıca yöntemler; kamu harcamaları, kamu gelirleri ve kamu üretiminin Gayri safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) içindeki payları ile kamu istihdamının toplam istihdam içerisindeki payıdır (Kirmanoğlu, 2009: 39). Burada belirtilmesi gereken bir husus da oranlamanın Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) yerine GSYİH'ya göre yapılmasının daha güvenilir sonuçlar vereceğidir. Çünkü GSMH, yurt içi yerleşiklerin yurt dışından elde ettikleri kazançlar ile yurt dışında yerleşik olanların söz konusu ülkeden elde edip kendi ülkelerine transfer ettikleri kazançların hesaplarını da içerir. Dolayısıyla bu büyüklük oranlamada kullanıldığında hem ülkeler arasındaki gelişmişlik düzeyine hem de döviz kuru farklılıklarına bağlı olarak değişiklik gösterecektir. Bu nedenle özellikle de uluslararası karşılaştırmalarda yanıltıcı sonuçlara sebebiyet verebilecektir (Bailey, 2004: 54).

1.2.1. Kamu Üretimi Yönünden

Kamu büyüklüğünün üretim yönünden ölçülmesinde, kamu kesimi tarafından yaratılan katma değer hesaplanması ve hesaplanan değer toplam katma değer içerisindeki payı dikkate alınmaktadır.

1.2.1.1. Kamu Kesiminde Yaratılan Katma Değer/GSYİH

Katma değer, üretilen bir malın hasıla değeri ile o malın üretimi için satın alınan girdi değerinin arasındaki farktır. O nedenle katma değeri hesaplamada, satılan

malın hasıla değerinin bilinmesi gerekmektedir. Özel kesimde hasıla değeri, satılan malın değeriyle ölçölür ancak; kamu kesiminde üretilen mallar çoğu zaman satışa sunulmaz. Bu mallar ya doğrudan kamu kesiminde tüketilir ya da bedelsiz olarak halka sunulurlar. Dolayısıyla kamu kesiminde üretim, kullanılan girdilerin maliyeti ile hesaplanmalıdır. Neticede, özel kesimde yaratılan katma değer, ücret, faiz ve kârlardan oluşurken; kamu kesiminde ücret ve faizden oluşmaktadır. O halde, özel kesimde söz gelimi, ücretlerde meydana gelecek bir artış katma değeri değiştirmeden kârları azaltacakken, kamu kesiminde ise, kâr söz konusu olmadığından katma değerde görünüşte bir artış ortaya çıkacaktır (Stiglitz, 1994: 35-36).

Sonuç olarak karşılaşılan bu güçlükler, kamu kesiminde üretilen katma değerin sağlıklı bir şekilde tespitine imkân vermediğinden, kamu kesiminin büyüklüğünü ölçmede başka yöntemlere başvurulması gerekmektedir.

1.2.2. Kamu Harcamaları Yönünden

Kamu kesiminin büyüklüğünün ölçümünde, kullanılan en yaygın yöntemlerden bir tanesi de kamu harcamalarıdır. Burada kamu harcamaları, GSYİH'ya oranlanarak bir değer elde edilir.

Bu yöntemde hem toplam hem de reel kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı alınabilir. Reel kamu harcamaları/GSYİH oranı ile devletin ekonomiye doğrudan etkisi görülebilirken; toplam kamu harcamaları/GSYİH oranı ile devletin ekonomideki kaynaklar üzerindeki toplam etkisi hakkında fikir sahibi olunabilir. Diğer yandan, milli gelir hesapları içerisinde de görülebilen kamu nihai tüketim ve kamu sermaye oluşum harcamalarının GSYİH içerisindeki payları; ekonomideki toplam kaynakların tüketim ve yatırım alanlarında kullanımında, özel ve kamu kesimi ayrımının görülmesi açısından anlamlıdır (Kirmanoğlu, 2009: 39).

1.2.3. Kamu Gelirleri Yönünden

Kamu gelirleri, temelde vergi gelirleri ve bunun dışında da teşebbüs ve mülkiyet gelirleri, cezalar, senyorağ gelirleri ve özelleştirme gelirleri gibi gelirlerden oluşur. Kamu gelirleri de hem vergi gelirlerinin hem de toplam gelirlerin GSYİH'ya oranlanması ile elde edilecek değerler vasıtasıyla, kamu kesiminin büyüklüğü konusunda fikir verir.

Vergi gelirleri/GSYİH oranı, mükelleflerin genellikle ücret, ticari kazanç, faiz, kâr payı, kira gibi gelirleri ile servetlerinin doğrudan; vergi sonrası harcamalarının ise dolaylı olarak ne kadarının devlete aktarıldığını gösterir (Bailey, 2004: 54). Ancak kamu kesiminin büyüklüğü açısından ekonomideki kaynakların ne kadarının devlete aktarıldığı söz konusu olduğunda, toplam kamu gelirlerinin GSYİH'ya oranın daha anlamlı sonuç vereceği söylenebilir.

Gerek vergi gelirleri gerekse toplam kamu gelirleri olsun, kamu kesiminin toplam kaynak kullanımını yansıtmaz. Zira, günümüzde genellikle olağan bir gelir sağlama yöntemi olarak kabul gören borçlanma ile de devlet kaynak kullanabilmektedir (Kirmanoğlu, 2009: 39).

1.2.4. Kamu İstihdamı Yönünden

Kamu kesiminin büyüklüğü, istihdam açısından ele alındığında, toplam kamu istihdamının toplam istihdama veya toplam nüfusa oranı hesaplanır.

Toplam kamu istihdamı/toplam istihdam oranı, kamuda istihdam edilen kişilerin mal ve hizmet üretiminde bulunması dolayısıyla toplam üretimde kamunun payı hakkında fikir edinilmesine yardımcı olur. Ancak bu oran gerek kırsal nüfusun yoğunluğu gerekse kayıt dışı ekonominin büyüklüğüne bağlı olarak yanıltıcı olabilir. Bu nedenle toplam kamu istihdamı/toplam nüfus oranının daha sağlıklı değerlendirmelere imkân vereceği kabul edilmektedir (İzmen, Hamzaoğlu ve Süzük., 2003: 36).

1.3. Optimal Kamu Büyüklüğü

Kamu kesiminin ekonomi içerisindeki büyüklüğü geçmişten beri tartışılan bir konudur. Bu tartışmalar genel olarak; kamu kesiminin gerek boyut gerekse işlevleri bakımından oldukça sınırlı olması gerektiğini ileri süren klasik görüşler ile kamuya ekonomi içerisinde geniş bir faaliyet alanı tanınması gerektiğini ileri süren müdahaleci görüşler arasında cereyan etmektedir. Uygulamada ise, ülkelerin gerek refah düzeylerindeki gerek sosyolojik ve siyasal açıdan ideolojik görüşlerindeki farklılıklar dolayısıyla kamu kesiminin büyüklüğü ülkeler arasında farklılık gösterebilmektedir.

Literatürde konuya ilişkin teorik görüşler, kamu kesiminin büyüklüğünü genel olarak; ekonomik büyüme ve kalkınma, gelir dağılımı, enflasyon gibi makroekonomik değişkenler üzerindeki etkileri açısından incelemektedirler. Büyük bir kamu kesimine karşı olanlar, onun ekonomiye müdahalesinin kaynak dağılımını bozacağı, böylece kıt olan kaynakların verimsiz ve etkinsiz bir şekilde kullanılacağı tezini ileri sürerler. Buna göre; kıt kaynakların verimsiz ve etkinsiz kullanımı, neticede tüm ekonomik göstergeleri bozacak ve toplum refahını azaltacaktır. Karşı görüşlerin ise, kamu müdahalesinin olmadığı bir durumda piyasanın kaynakların optimal dağılımının sağlayamayacağı, ekonomik büyümenin ve gelir dağılımında eşitliğin sağlanamayacağı argümanı etrafında toplandığı söylenebilir.

1.3.1. Optimal Kamu Büyüklüğünü Tespit Etmeye Yönelik Yaklaşımlar

Kamu kesiminin büyüklüğüne ilişkin teorik tartışmalarda ileri sürülen iddiaların geçerliliğine yönelik ampirik çalışmalar, giderek artan ölçüde literatürde yer almaktadır. Bu çalışmaların genelde, kamu kesiminin ekonomik büyüme, yatırım, tasarruf, fiyat istikrarı, gelir dağılımı ve ödemeler dengesi gibi göstergeler üzerindeki etkilerini konu aldıkları söylenebilir. Bununla birlikte, kamu kesiminin büyüklüğünü etkileyen faktörlere ilişkin teorik görüşlerin de ampirik çalışmaların ilgi odağında olduğunu söylemek mümkündür.

Kamu kesiminin ekonomideki ağırlığına ilişkin ortaya konan teorik ve ampirik iddialar, kamunun optimal büyüklüğünün ne olması gerektiği sorusunu da gündeme getirmiştir. Bunun üzerine optimal kamu büyüklüğünü, çeşitli değişken ve yöntemlerle belirlemeye yönelik çalışmalar da literatürde yerini almaya başlamıştır.

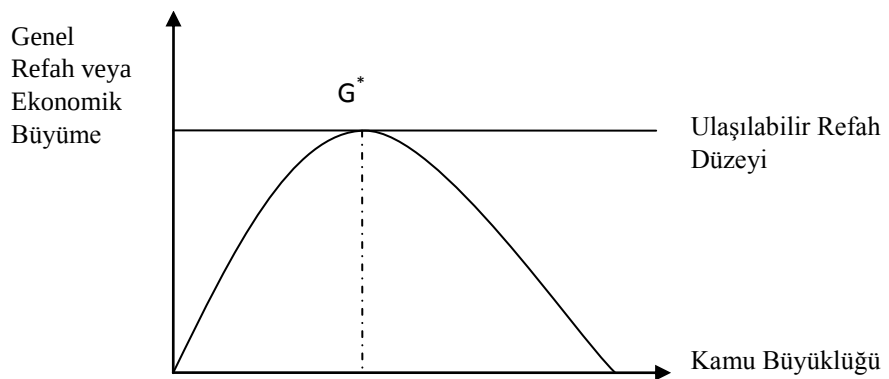
Optimal kamu büyüklüğüne ilişkin başlangıç sayılabilecek önemli bir çalışma Barro (1990) tarafından yapılmıştır. Barro, sermayenin getirisinin sabit varsayıldığı içsel büyüme modellerini kamu harcamalarını içerecek şekilde genişletmiştir. Kurulan büyüme modelinde, kamu büyüklüğünün belirli bir noktaya kadar büyümeyi artırdığı ancak, bu noktadan sonra azalttığı bir optimal oranın olduğunu ortaya konmuştur. Bu ilişki, kamu büyüklüğü ve ekonomik büyüme arasında ters-U şeklinde ifade edilmiştir. Cobb-Douglas üretim fonksiyonunun kullanıldığı durumda,

maksimum kamu büyüklüğü kamu harcamalarının marjinal verimliliğinin 1'e eşit olduğu noktada oluşur. Eğer Üretim fonksiyonu Cobb-Douglas değilse, o zaman da sermaye ve kamu harcamaları arasındaki ikame esnekliğinin değerinin 1'e eşit olduğu nokta optimal oranı verir (Barro, 1990: 110-112).

Barro (1990)'nın ortaya koyduğu teorik çerçeve daha sonra Karras (1996) tarafından ampirik bir modele dönüştürülmüştür. Bu kapsamda, kamu harcamalarının verimli olup olmadığı, optimal düzeyin neresinde olduğu ve bu oranın sayısal olarak hesaplamasına olanak veren çalışmasını literatüre kazandırmıştır (Karras, 1996: 196).

Barro (1990)'dan sonra optimal kamu büyüklüğü konusu Armey (1995) tarafından da ele alınmıştır. Armey (1995), Laffer eğrisine atfen kamu büyüklüğünün genel refah üzerinde önce artırıcı ve daha sonra azaltıcı etkisine dikkat çekmiştir. Buna göre, refahın azalmaya başladığı nokta ise, kamu büyüklüğünün optimal olduğu nokta olacaktır. Burada anlatılmak istenen, kamu kesiminin hiç olmaması değil; onun genel refahı azaltmayacak boyutta olmasıdır. Çünkü kamu büyüklüğünün sıfır olduğu noktada, toplumda kaos ve anarşi durumu hâkim olacağından genel refah da sıfır olacaktır. Buna karşılık, kamu büyüklüğünün %100 olduğu durumda da herşey kamu mülkiyetinde olacağından çalışmaya da gerek olmayacak ve refah yine sıfırlanacaktır. Neticede kamu büyüklüğünde, genel refahı maksimum kılan optimal bir orandan söz edilebilir. Bu oranın üzerinde ise kamu, ekonomide verimliliği azaltıcı bir işlev görmeye başlayacak ve genel refah azalacaktır (Armey, 1995: 91-93).

Grafik 1.1: Optimal Kamu Büyüklüğü

Kaynak: Armey, 1995: 92

1.4. Next-11 Ülkeleri Tanımı ile Temel Siyasi, Sosyal, Ekonomik ve Mali Göstergeler Açısından Kıyaslama

Çalışmanın örneklemini oluşturan Next-11 ülkeleri tanımlamasının anlamının açıklanması ve bu tanımda yer alan ülkelerin ana hatlarıyla tanınması yararlı olacaktır. Bu ülkeler hakkında genel bir fikir sahibi olmak, aynı zamanda da bunları birbirleriyle mukayese edebilmek açısından temel makroekonomik ve sosyal değişkenlere bu başlık altında yer verilmiştir. Söz konusu değişkenlere ilişkin veriler, tarihsel olarak, çalışmanın çizdiği sınır çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak verilere ulaşılabilirlikteki problemler nedeniyle tarihler farklılık gösterebilir.

1.4.1. Next-11 Ülkeleri Tanımının Anlamı

Next-11 tanımı, uluslararası ünlü bir yatırım bankası olan Goldman Sachs tarafından 2005 yılında ortaya atılmıştır. Banka bu kapsamda; Bangladeş, Endonezya, Filipinler, G. Kore, İran, Meksika, Mısır, Nijerya, Pakistan, Türkiye ve Vietnam'ı gelecekte G-7¹ ülkelerine rakip olabilecek potansiyele sahip ülkeler olarak tanımlamıştır. Esasen, G-7 ülkelerine rakip olabilme ihtimali en yüksek olan ülkeler, BRIC (Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin) ülkeleri olarak yine Goldman Sachs tarafından gösterilmişti. Ancak, bu ülkelere sonra en yüksek nüfusa sahip olan Next-11 ülkeleri de büyük ölçüde bu özelliği dolayısıyla, BRIC ülkelerini takiben dünya ekonomisinde etkili olabilme potansiyeline sahip ülkeler olarak değerlendirilmişlerdir. Nüfusla birlikte Next-11 ülkelerinin son yıllarda göstermiş oldukları ekonomik büyüme performansları da söz konusu tanımın ortaya atılmasında etkili olmuştur. Ancak, bu ülkelerin büyümelerinin sürdürülebilir olması için bünyelerindeki birtakım zayıflık ve eksiklikleri de gidermeleri gerektiği hususu da vurgulanmaktadır (Goldman Sachs, 2007: 131).

Goldman Sachs tarafından, söz gelimi Meksika'nın yatırım ve ekonomik açıklık, Güney Kore'nin politik koşullar ve mali konularda zayıflıklarına dikkat çekilmiştir. Bundan başka, İran'da siyasi sorunlar ve yüksek enflasyon ile Vietnam'da mali açıklar bu ülkeler açısından önemli kırılganlıklar olarak

¹ Fransa, ABD, Almanya, Japonya, Kanada, İngiltere ve İtalya'dan oluşan birliktir. Ayrıca AB de temsil edilmektedir.

belirtilmiştir. Diğer yandan Türkiye'nin sürdürülebilir bir büyüme için karşı karşıya olduğu engeller bakımından, esasen dışa açıklık ve teknolojik açıdan yetersizliği vurgulanmıştır. Bunlar dışında kalan diğer 6 ülkenin ise siyasi, ekonomik ve mali alanların tümünde geniş ölçekte zayıflıklara sahip oldukları ifade edilmiştir (Goldman Sachs, 2007: 144).

1.4.2. Temel Siyasi, Sosyal, Ekonomik ve Mali Göstergeler Açısından Kıyaslama

Gerek ekonomik ve sosyal yapıları ve sorunları açısından gerekse tarihi süreçteki gelişimleri bakımından birbirleriyle ortak yönleri bulunan bu 11 ülkenin belirli bir dönem için kıyaslanmasıyla, bu ülkelerin söz konusu dönemdeki özellikle ekonomik ve mali performansları açısından birbirlerine göre durumları daha net görülebilecektir. Bu kapsamda ülkelerin ekonomik büyüme, kişi başı milli gelir, işsizlik, cari denge, enflasyon, kamu kesimi dengesi ve borç yükü ve nüfus sayıları gibi göstergeler açısından tarihi süreç içerisinde kıyaslaması yapılacaktır.

1.4.2.1. Politik İstikrar

Bir ülkede politik istikrar ve hukukun üstünlüğü kriterlerinin ekonomik gelişim açısından önemli olduğu genellikle kabul edilmektedir. Politik açıdan istikrarlı ve hukukun üstünlüğü ilkesinin güçlü olduğu bir ortamın, gerek yabancı gerekse yerli yatırımların artması açısından faydalı olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla Next-11 tanımlamasına giren ülkelerin politik istikrar ve hukukun üstünlüğü kriterleri açısından gelişmişlikleri, gelecekte büyük ekonomilere rakip olma potansiyellerini etkileyecek önemli bir unsur olabilir.

Söz konusu 11 ülkenin bu alanlardaki durumları, Dünya Bankası tarafından geliştirilen endekslerde gözlenebilmektedir. Bu kapsamda, Dünya Bankası tarafından yayımlanan politik istikrar ve şiddet endeksi, terör dâhil ülkedeki siyasi istikrara ve buna bağlı şiddet olasılıklarına ilişkin algıyı ortaya koyar ve 2.5 ila -2.5 arasında bir değeri ifade eder (Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi, 2010: 4).

Tablo 1.1: Next-11 Ülkelerinde Politik İstikrar Endeksi

	Bangladeş	Endonezya	Filipinler	G. Kore	İran	Meksika	Mısır	Nijerya	Pakistan	Türkiye	Vietnam
1996	-0.55	-1.13	-0.48	0.57	-0.32	-0.92	-0.52	-1.06	-1.12	-1.26	0.53
1998	-0.37	-1.73	-0.25	0.51	-0.69	-0.42	-0.02	-0.59	-1.12	-1.23	0.32
2000	-0.72	-2.00	-1.39	0.40	-0.73	-0.20	0.05	-1.46	-1.10	-0.80	0.41
2002	-1.03	-1.58	-0.86	0.24	-0.77	-0.06	-0.41	-1.63	-1.64	-0.81	0.35
2003	-1.12	-2.09	-1.56	0.25	-0.78	-0.12	-0.64	-1.63	-1.55	-0.77	0.13
2004	-1.36	-1.91	-1.71	0.43	-0.76	-0.21	-0.82	-1.75	-1.58	-0.83	0.15
2005	-1.86	-1.52	-1.18	0.48	-0.78	-0.45	-0.63	-1.67	-1.75	-0.60	0.48
2006	-1.51	-1.42	-1.64	0.42	-1.04	-0.64	-0.84	-2.03	-2.03	-0.59	0.40
2007	-1.54	-1.20	-1.60	0.57	-0.93	-0.73	-0.55	-2.01	-2.43	-0.82	0.25
2008	-1.51	-1.06	-1.78	0.42	-0.94	-0.80	-0.51	-1.86	-2.57	-0.82	0.16
2009	-1.54	-0.75	-1.73	0.41	-1.56	-0.69	-0.61	-2.00	-2.64	-1.03	0.27
2010	-1.43	-0.85	-1.65	0.33	-1.63	-0.73	-0.90	-2.21	-2.68	-0.92	0.15
2011	-1.40	-0.77	-1.39	0.41	-1.42	-0.67	-1.44	-1.96	-2.81	-0.96	0.19
2012	-1.38	-0.59	-1.19	0.27	-1.32	-0.66	-1.44	-2.04	-2.68	-1.22	0.27
2013	-1.63	-0.52	-1.08	0.28	-1.25	-0.71	-1.64	-2.09	-2.60	-1.25	0.25
2014	-0.90	-0.42	-0.71	0.11	-0.87	-0.85	-1.63	-2.13	-2.40	-1.09	-0.02
2015	-1.21	-0.62	-0.86	0.16	-0.93	-0.80	-1.50	-1.93	-2.48	-1.49	0.07
2016	-1.26	-0.37	-1.38	0.16	-0.81	-0.63	-1.44	-1.88	-2.48	-2.01	0.23
2017	-1.26	-0.50	-1.18	0.32	-0.93	-0.72	-1.42	-2.00	-2.41	-1.79	0.29
2018	-1.03	-0.53	-1.12	0.54	-1.31	-0.57	-1.16	-2.19	-2.27	-1.33	0.20

Not: Endeks; +2.5 ila -2.5 arasında değer almaktadır. Değerin +2.5 değerine yaklaşması politik istikrara yönelik pozitif algıyı; -2.5 değerine yaklaşması ise negatif algıyı ortaya koyar.

Kaynak: World Bank, Worldwide Governance Indicators (2020)

Tablo 1.1 incelendiğinde, Vietnam ve Güney Kore dışındaki ülkelerin politik istikrar endeks değerlerinin görece daha düşük olduğu görülmektedir. Dünya ortalamasının sıfırın biraz üzerinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda; Güney Kore ve Vietnam dışındaki ülkelerin dünya sıralamasının altında olduğu söylenebilir. Bir diğer dikkat çekici husus da 2000’li yıllarla birlikte –Kore ve Vietnam hariç ülkelerin politik istikrar açısından olumsuz bir seyir içerisine girmesidir. Bunlardan Pakistan, nispeten en keskin düşüşü yaşayan ve endeks değeri en düşük ülke durumundadır.

1.4.2.2. Ekonomik Büyüme

Next-11 ülkelerinde 1980-2018 yılları arasında 10 yıllık dönemler itibariyle ortalama büyüme oranlarına bakıldığında; söz konusu tüm dönem boyunca görece en yüksek oranlar, Güney Kore, Vietnam, Endonezya ve Mısır'a aittir. Bu ülkelerde 39 yıllık ortalama büyüme oranı %5'in üzerinde gerçekleşmiştir. Diğer yandan, %2,5 ortalama büyüme ile İran ve %2,6'lık oranla Meksika ise, nispeten daha zayıf bir büyüme performansı sergilemiştir.

Tablo 1.2: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Ekonomik Büyüme (%)

Ülke/Dönem	1980-89	1990-99	2000-09	2010-18	1980-2018 Ortalama
Bangladeş	3.3	4.8	5.8	6.6	5.1
Endonezya	6.4	4.9	5.1	5.5	5.4
Filipinler	2.0	2.8	4.5	6.3	3.8
G. Kore	8.8	7.1	4.9	3.4	6.1
İran	-0.8	4.4	4.3	1.8	2.5
Meksika	2.2	3.7	1.5	3.0	2.6
Mısır	7.7	5.0	5.0	3.6	5.4
Nijerya	0.1	2.3	7.7	3.8	3.5
Pakistan	6.6	4.0	4.5	4.3	4.8
Türkiye	4.1	4.0	4.0	6.4	4.6
Vietnam	4.7	7.4	6.8	6.2	6.3

Kaynak: UNCTAD, UnctadStat Data Center (2020)

Söz konusu ülkelerin 10'ar yıllık dönemler itibariyle ortalama büyüme oranlarının seyrine bakıldığında ise, sadece Bangladeş'in dönem boyunca sürekli artan büyüme oranlarına sahip olduğu görülmektedir. Buna karşılık Güney Kore'de ise, 10 yıllık dönemler itibariyle ortalama büyüme oranı sürekli olarak azalan bir seyir izlemiştir. Bundan başka, sadece İran'da eksi büyüme oranları göze çarpmaktadır. İran'da 1980-1989 döneminde ekonomi, ortalama %0,8 oranında daralmıştır.

Son olarak, 2000'li yıllarla birlikte Bangladeş, Filipinler, Nijerya ve Vietnam'ın 39 yıllık ortalamanın üzerinde bir büyüme performansı sergiledikleri de söylenebilir.

1.4.2.3. Kişi Başı Milli Gelir

2012 yılı Dünya Bankası raporuna göre ülkeler kişi başına gelirlerine göre üst, alt, orta (üst ve alt orta) gelirli ülkeler şeklinde sınıflandırılmıştır. Buna göre, 1005 ABD doları ve altı, düşük gelirli ekonomiler; 12276 ABD doları ve üzeri, yüksek gelirli ekonomiler; 1006 ve 12275 ABD doları arasındakiler ise orta gelirli ekonomiler olarak tanımlanmıştır. Ancak orta gelirli ekonomiler de 3975 ABD doları sınırında üst ve alt orta gelirli ekonomiler olarak sınıflandırılmıştır (World Bank, 2012: 389).

Buna göre, 2018 yılı itibariyle üst gelir grubundaki Güney Kore dışında 10 ülke orta gelir grubunda yer almaktadır. Bunlardan İran, Meksika ve Türkiye üst-orta gelir grubunda yer alırken; diğer ülkeler alt-orta gelir grubunda yer almaktadırlar.

Tablo 1.3: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi KBMG (Sabit 2015, ABD doları)

Ülke/Dönem	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2018
Bangladeş	444	465	500	551	641	767	970	1245	1494
Endonezya	960	1129	1434	1926	1864	2199	2720	3332	3733
Filipinler	1858	1521	1680	1659	1769	2000	2337	2867	3325
G. Kore	4171	6081	9512	13502	16859	20969	25455	28841	31231
İran	3866	3852	3299	3495	3953	4736	5450	5012	5385
Meksika	7595	7456	7333	7761	8856	8872	8873	9606	9939
Mısır	1218	1662	1892	2140	2500	2730	3362	3437	3696
Nijerya	1924	1456	1614	1437	1474	1979	2442	2730	2553
Pakistan	694	809	918	1001	1021	1157	1223	1339	1480
Türkiye	3936	4467	5335	5760	6510	7660	8435	10949	11906
Vietnam	388	485	532	717	940	1273	1648	2085	2457

Kaynak: UNCTAD, UnctadStat Data Center (2020)

Next-11 ülkelerinde 1980'den 2018'e kadar olan dönem için kişi başına düşen milli gelirden; neredeyse tüm ülkelerde bazı istisnalar hariç her 5 yılda ciddi bir artış yaşandığı söylenebilir. Bu ülkelerden 7 tanesi, 5 yıllık periyotlar halinde bakıldığında ilgili dönemde kişi başı gelirlerini sürekli olarak artırmıştır. Geriye kalan ülkelerde -ki bunlar İran, Mısır, Nijerya ve Türkiye'dir- yine 5 yıllık periyotlar şeklinde bakıldığında birkaç istisna dışında eğilim artış yönünde olmuştur.

1.4.2.4. İşsizlik

Öncelikle, söz konusu ülkeler arasında sağlıklı bir karşılaştırma yapılabilmesi açısından ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) tarafından modellenmiş veriler kullanılmıştır. Bu veriler ise, 1991'den itibaren hesaplandığı için tarihi süreç konusunda bir kısıtlılıkla karşılaşmıştır.

Tablo 1.4: Next-11 Ülkelerinde 1991-2018 Dönemi İşsizlik Oranları (% , ILO tarafından modellenmiş)

Ülke/Yıllar	1991	1994	1997	2000	2003	2006	2009	2012	2015	2018
Bangladeş	2,2	2,4	2,7	3,3	4,3	3,6	5,0	4,1	4,4	4,3
Endonezya	2,5	3,6	4,7	6,1	6,7	7,6	6,1	4,5	4,5	4,5
Filipinler	3,3	3,5	3,6	3,8	3,5	4,1	3,9	3,5	3,0	2,3
G. Kore	2,4	2,5	2,6	4,4	3,6	3,5	3,6	3,2	3,6	3,8
İran	11,1	10,5	9,7	11,7	11,5	11,2	12,0	12,6	11,1	12,0
Meksika	3,1	4,3	4,1	2,6	3,5	3,6	5,4	4,9	4,3	3,3
Mısır	9,4	10,9	8,4	9,0	11,0	10,5	9,1	12,6	13,1	11,6
Nijerya	3,6	4,0	4,0	4,0	4,1	3,7	3,8	3,7	4,3	8,2
Pakistan	0,6	0,7	0,7	0,7	0,8	0,6	0,5	1,7	3,6	4,1
Türkiye	8,2	8,6	6,8	6,5	10,5	8,7	12,6	8,2	10,2	10,9
Vietnam	2,0	1,9	2,9	2,3	2,3	2,2	1,7	1,0	1,9	2,0

Kaynak: World Bank, Worldwide Governance Indicators (2020)

1991-2018 döneminde Next-11 ülkelerindeki işsizlik oranlarına bakıldığında, genel olarak başarılı sayılabilecek bir performans sergilendiği söylenebilir. Bu ülkelerden İran, Mısır ve Türkiye dışındaki ülkelere, dönem boyunca iki haneli işsizlik oranları görülmemiştir. Bu arada dönem içerisinde en düşük işsizlik oranına sahip ülkelerin başında Pakistan, Vietnam, Güney Kore dikkat çekmektedir.

1.4.2.5. Cari İşlemler Dengesi

Next-11 ülkelerinde 1980-2018 tarihleri arasında cari işlemler dengesine bakıldığında genellikle ülkelerin açık verdiği görülmektedir. Söz konusu dönemde 5 yıllık periyotlarla cari işlemler dengesi/GSYİH oranları incelendiğinde, sadece Pakistan ve Türkiye'de dönem boyunca negatif oranlar göze çarpmaktadır. Cari işlemler dengesinde dönem boyunca nispeten en iyi performans sergileyen ülkelerin başında ise, Güney Kore, Nijerya, İran gelmektedir. Güney Kore'de 1980 yılında - %10,5 olan cari işlemler dengesi/GSYİH oranı izleyen yıllarda hızlı bir şekilde

düşmüş ve ülke 1995 sonrasında artık artan oranda cari fazla vermeye başlamıştır. Yine Nijerya’da 5 yıllık periyotlar halinde cari dengeye bakıldığında çoğunlukla fazla verdiği görülmektedir. Bu ülkede 2000 ve 2005 yılında verilen cari fazlaların GSYİH’ya oranı ise dikkate değerdir. 2000 yılında %11 olan oran, 2005 yılında neredeyse iki katına çıkarak %21,5 olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte İran’da da Nijerya’dakine benzer bir durum göze çarpmaktadır. Söz konusu dönemde, İran da çoğunlukla cari fazla vermiştir.

Tablo 1.5: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Cari Denge/GSYİH(%)

Ülke/Yıllar	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2018
Bangladeş	-2,1*	-2,8	-3,2	-1,4	-0,6	-0,8	2,8	1,8	-3,5
Endonezya	2,9	-2,0	-2,3	-2,8	4,5	0,5	0,7	-2	-2,9
Filipinler	-5,1	-0,1	-5,3	-2,3	-2,7	1,9	3,5	2,4	-2,5
G. Kore	-10,5	-2,2	-1	-1,8	1,8	1,3	2,4	7,2	4,5
İran	-3,8	-0,5	-0,5	2,9	3,6	6,4	4,2	0,3	6,1
Meksika	-5,4	2,3	-3,6	-0,5	-2,7	-0,9	-0,5	-2,7	-2,1
Mısır	-0,8	-4,6	-2,7	0,6	-1,1	3,1	-1,9	-3,7	-2,4
Nijerya	8,1	3,5	8,0	-2,0	11,0	21,5	3,6	-3,1	1,0
Pakistan	-3,0	-2,1	-2,6	-2,7	-0,3	-1,3	-2,2	-1,0	-6,4
Türkiye	-3,2	-1,1	-1,3	-1,0	-3,6	-4,1	-5,7	-3,2	-2,7
Vietnam	-1,6	-4,9	-3,2	-10,0	2,1	-0,8	-3,0	-0,9	1,9

* 1981 verisidir.

Kaynak: World Economic Outlook Database (2020)

1.4.2.6. Enflasyon

Next-11 ülkelerinde 1980-2018 döneminde beşer yıllık periyotlarla yıllık enflasyon oranlarına bakıldığında, 1980 sonrası dönemde genellikle iyileşme yönünde gelişmeler yaşandığı söylenebilir. 1980 yılında biri hariç tüm ülkeler için çift hane olan enflasyon oranları, 2000’li yıllardan sonra birkaç ülke dışında tek haneli değerlere inmiştir. Örneğin; 2015 yılına gelindiğinde, İran ve Mısır dışında tüm ülkelerde enflasyon oranları tek haneli değerlerle ifade edilmektedir. Kaldı ki, bu iki ülkedeki oranlar da %10’lar düzeyindedir. Bundan başka Filipinler, Güney Kore ve Vietnam olmak üzere 3 ülkede ise enflasyon %1 düzeyinin altında kalmıştır.

Tablo 1.6: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Enflasyon Oranları (Yıllık Ortalama Değişim, %, TÜFE)

Ülke/Yıllar	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2018
Bangladeş	7,7	10,4	9,7	8,2	4,3	10,2	6,8	6,4	5,8
Endonezya	18,0	4,7	7,8	9,4	3,7	10,5	5,1	6,4	3,3
Filipinler	18,2	23,2	13,2	6,8	9,9	7,7	4,1	0,7	5,2
G. Kore	28,7	2,5	8,6	4,5	2,3	2,8	2,9	0,7	1,5
İran	20,6	4,4	9,0	49,3	12,3	10,3	12,3	12,0	31,2
Meksika	26,5	57,8	26,7	35,1	9,5	4,0	4,2	2,7	4,9
Mısır	20,5	12,1	21,2	9,4	2,8	8,7	11,7	11,0	20,9
Nijerya	10,0	7,4	7,4	72,8	6,9	17,9	13,7	9,0	12,1
Pakistan	11,9	5,6	9,1	13,0	3,6	9,3	10,1	4,5	3,9
Türkiye	110,6	44,5	60,3	89,6	55,0	8,2	8,6	7,7	16,3
Vietnam	25,2	91,6	36,0	16,9	-1,8	8,4	9,2	0,6	3,5

Kaynak: World Economic Outlook Database, (2020); Nijerya için DataBank (2020)

Söz konusu 11 ülke arasında, dönem boyunca görece en iyi enflasyon oranlarının görüldüğü ülkelerin başında Bangladeş, Endonezya, Filipinler Güney Kore ve Pakistan gelmektedir. Bunlardan Güney Kore'nin, oldukça düşük düzeylerdeki oranlarla enflasyon konusunda en iyi performansı gösteren ülke olduğu söylenebilir. Buna karşılık, İran, Mısır, Nijerya ve Türkiye'de 1980 sonrasında nispeten yüksek enflasyon oranları göze çarpmaktadır. Bu ülkelerden özellikle Türkiye'de uzun yıllar art arda yüksek enflasyon oranları görülmüştür. Son olarak, Vietnam'da tüm dönem boyunca sadece 2000 yılında %1,8 oranında bir deflasyon yaşanmıştır.

1.4.2.7. Kamu Kesimi Brüt Borç Yüğü

Kamu kesimi brüt borç yüküne 1980-2015 dönemi için beş yıllık periyotlar şeklinde bakıldığında, dönem içerisinde en yüksek oranlara sahip ülke olarak Mısır göze çarpmaktadır. Ülkede 1980'li yıllarda %100'ün üzerindeki kamu borç yükünde dönem içerisinde bir miktar azalma olmuşsa da diğer ülkelere nispetle hâlâ yüksek düzeydedir. Dönem içerisinde en yüksek kamu borç oranına sahip olmakla birlikte, bu oranı keskin bir şekilde düşüren ülke olarak ise, Vietnam ön plana çıkmaktadır. 1992 yılında %200'ün üzerindeki oran, dönem içerisinde hızla düşerek neredeyse ortalama dörtte birine düşmüştür.

Tablo 1.7: Next-11 Ülkelerinde 1980 Sonrası Kamu Kesimi Brüt Borç Yüğü

Ülke/Yıllar	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015
Bangladeş	21,4	31,8	39,7	51,3	50,8	39,9	34,1	31,7
Endonezya	17,3	28,0	40,8	32,0	87,4	42,6	24,5	27,3
Filipinler	24,8	53,1	-	62,7	58,8	59,2	43,5	34,8
G. Kore	17,0	21,5	8,4	7,1	17,1	27,0	30,8	37,9
İran	37,0	10,2	42,2	35,2	12,2	13,6	12,2	15,9
Meksika	31,4	51,9	53,5	56,8	41,8	39,0	42,2	54,0
Mısır	121,7	119,8	91,4	96,9	66,8	98,3	69,6	89,0
Nijerya	18,5	69,7	120,4	100,1	82,3	18,9	9,6	11,5
Pakistan	54,3	60,2	78,8	65,2	74,8	58,9	60,7	63,6
Türkiye	22,4	44,3	25,8	34,6	51,3	52,7	42,3	32,9
Vietnam	N/A	N/A	229,3*	111,1	41,7	36,5	48,1	58,3

* 1992 yılı verisidir.

Kaynak: Historical Public Debt Database, 2019 (IMF Data)

Diğer yandan, Nijerya da kamu borç yükünü kayda değer bir şekilde düşürmüştür. 1990'lı yıllarda %100'ün üzerindeki oran, 2010 yılında tek haneye düşmüştür. Buna karşılık, söz konusu dönemde kamu borç yükünde önemli bir artış gösteren ülke ise Güney Kore olmuştur. 1990'lı yıllarda tek haneli sayılarla ifade edilen kamu borç yükü, 2000'li yıllarla birlikte önemli ölçüde artmıştır.

1.4.2.8. Kamu Kesimi Genel Dengesi

1980-2018 döneminde Next-11 ülkelerinde kamu kesimi genel dengesine 5 yıllık periyotlar halinde bakıldığında, Güney Kore dışındaki tüm ülkelerde genel olarak açık verildiği görülmektedir. Güney Kore haricinde ise İran, Endonezya, Filipinler'in nispeten istikrarlı ve düşük sayılabilecek denge oranlarına sahip olduğu söylenebilir. Bu ülkelerden Filipinler'de, 1995 yılında kamu kesimi gelir ve giderleri hemen hemen birbirine eşit düzeyde gerçekleşmiş, GSYİH'ya oranı ise sıfır olarak hesaplanmıştır. Tablo 1.7 incelendiğinde söz konusu dönemde tüm ülkeler arasında en yüksek açık yaklaşık %34 ile olan Mısır'da gerçekleşmiştir.

Tablo 1.8: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Kamu Kesimi Genel Dengesi (GSYİH, %)

Ülke/Yıllar	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2018
Bangladeş	-8,1	-5,6	-0,2	-0,5	-3,0	-2,9	-2,7	-4,0	-4,6
Endonezya	1,2	-3,2	-4,2	0,8	-2,0	0,5	-1,2	-2,6	-1,8
Filipinler	-2,2	-3,2	-1,7	0	-3,4	-1,7	-2,4	0,6	-1,5
G. Kore	-	-	-	2,3	4,2	1,0	1,5	0,5	7,5
İran	-13,7	-4,1	-2,2	-3,3	6,8	3,6	2,6	-1,7	-3,1
Meksika	-6,2	-7,6	-3,7	-2,4	-2,8	-1,5	-4,0	-4,0	-2,2
Mısır	-33,9	-23,1	-14,9	6,2	1,4	-7,0	-7,8	-10,9	-9,4
Nijerya	-4,1*	-1,4	-0,7	3,3	4,0	4,7	-4,3	-3,5	-4,5
Pakistan	-6,3	-6,0	-6,4	-6,4	-4,3	-3,0	-6,0	-5,3	-6,4
Türkiye	-6,8	-4,7	-4,2	-2,0	-7,1	0	-2,8	0	-2,4
Vietnam	-	-	-5,1	-1,4	-4,6	-4,6	-3,3	-6,7	-4,5

*1982 verisidir

Kaynak: Tablo 3.4 ve Tablo 3.7’deki veriler kullanılarak hesaplanmıştır.

Öte yandan, söz konusu dönemde, süreç içerisindeki gelişime bakıldığında, Türkiye ve İran’ın başarılı bir performans sergilediği söylenebilir. Türkiye 2000’li yıllara kadar ortalama olarak %5’in üzerinde seyreden kamu kesimi genel dengesi açığını 2000 sonrası dönemde %1’in altına düşürmüştür. Daha sonraki yıllarda krizlerin de etkisiyle bir miktar artış olsa da açığın, önceki yıllara nispeten daha düşük seviyelerde gerçekleştiği görülmektedir. Diğer yandan İran’ın performansının ise Türkiye’den daha iyi bir düzeyde olduğu söylenebilir. Öyle ki, 1980 yılında %13,7’lik yüksek bir açık oranına sahipken, ilerleyen yıllarda bu oranı düşürmekle kalmayıp 2000’li yıllarla birlikte fazla vermeye başlamıştır.

1.4.2.9. Nüfus

Söz konusu 11 ülkenin 1980-2018 döneminde nüfus sayılarına bakıldığında, ilgili dönemde nüfusun ciddi bir artış gösterdiği söylenebilir. 1980 yılı itibariyle nüfusu 100 milyonun üzerinde tek bir ülke (Endonezya) varken, 2018 yılına gelindiğinde bu sayı 6’ya yükselmiştir. Bu dönemde en göze çarpan artışın, Nijerya ve Pakistan’da yaşandığı söylenebilir. Bu ülkelerde nüfus, 1980 yılında 70 milyon düzeylerinden 2018’e gelindiğinde 200 milyona ulaşmıştır. Dönem içerisinde nüfus artışı nispeten en zayıf ülke Güney Kore’dir. Ayrıca Güney Kore, 2018 yılı itibariyle söz konusu 11 ülke arasında en düşük nüfusa sahip ülkedir.

Tablo 1.9: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Toplam Nüfus Sayıları (Bin Kişi)

Ülke/Yıllar	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2018
Bangladeş	79639	90764	103172	115170	127658	139036	147575	156256	161377
Endonezya	148048	165640	182151	197779	212398	226289	241834	258383	267671
Filipinler	47358	54276	61895	69784	77992	86326	93967	102113	106651
G. Kore	38046	40804	42918	45293	47379	48701	49546	50823	51172
İran	38650	47347	56366	61443	65623	69762	73763	78492	81800
Meksika	67761	75983	83943	91663	98900	106005	114093	121858	126191
Mısır	43309	49259	56134	62334	68832	75524	82761	92443	98424
Nijerya	73424	83563	95212	107948	122284	138865	158503	181137	195875
Pakistan	78054	92192	107648	123177	142344	160304	179425	199427	212228
Türkiye	43.976	49.134	53.922	58.486	63.240	67.903	72.327	78529	82340
Vietnam	54282	60897	67989	74910	79910	83833	87968	92677	95546

Kaynak: UNCTAD, UnctadStat Data Center (2020)

Nüfusun ekonomik bir güç olarak avantajından bahsederken, nitelikli olmasından başka çalışma çağındakilerin ağırlığının yüksek olması da önemlidir. Zira iş gücünün nicel anlamda bolluğu, ülkeler için düşük ücret dolayısıyla maliyet avantajı sağlayabileceğinden, hem iç üretimin rekabet gücü açısından hem de yabancı yatırımların tercihi bakımından olumlu olarak görülebilir. Bu bağlamda söz konusu 11 ülkenin çalışma çağındaki nüfusun toplam nüfusa oranının 1980 sonrası genel olarak arttığı söylenebilir.

Tablo 1.10: Next-11 Ülkelerinde 15-64 Yaş Arası Nüfus/Toplam Nüfus (%)

Yıllar/ Ülke	Bangladeş	Endonezya	Filipinler	G. Kore	İran	Meksika	Mısır	Nijerya	Pakistan	Türkiye	Vietnam
1980	52	55	53	62	53	51	54	53	53	56	57
2018	67	67	64	72	69	66	61	53	60	67	70

Kaynak: DataBank (2020)

Genel olarak, 1980 yılı itibariyle yaklaşık %53'ler düzeyindeki bu oran, 2018 yılına gelindiğinde %65'lerin üzerine çıkmıştır. Ancak bir istisna olarak Nijerya'da çalışma çağındaki nüfusun toplam nüfusa oranı, dönem boyunca çok büyük değişiklikler göstermeyerek neredeyse sürekli %53 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu

durumun nedeni olarak, ÷lke de doğum oranlarının yüksekliğine karşın yaşam süresinin düşüklüğü gösterilebilir. Bu ÷lkede doğumda beklenen yaşam süresi ilgili dönemde 45-55 arasındadır. Diğer yandan, yıllık 1000 kişi başına doğum sayısı ise ortalama 40 düzeyinde gerçekleşmiştir (DataBank, 2020).

İKİNCİ BÖLÜM

NEXT-11 ÜLKELERİNDE 1980 SONRASI KAMU KESİMİNDE YAŞANAN GENEL GELİŞMELER

Next-11 ülkelerinde kamu kesiminin büyüklüğü ve bu büyüklüğü etkileyen faktörler tespit edilmeden önce, bu ülkelerdeki kamu kesimine ilişkin yaşanan önemli gelişmelerin teorik olarak ortaya konulması anlamlı olacaktır. Bu nedenle, bu ülkelerde 1980 öncesinden başlayarak genel ekonomik gelişmeler, özellikle de kamu kesiminin büyüklüğü perspektifinden ele alınmıştır. Bu kapsamda; 1980'li yıllarla birlikte dünyadaki çoğu ülkede hâkim olmaya başlayan ve kamu kesiminin küçültülmesini öngören ekonomik anlayışın, söz konusu ülkelerde de karşılık bulup bulmadığı araştırılmıştır. Ayrıca, 1980 sonrası dönemde kamu kesiminin büyüklüğüne ilişkin anlayışta değişimler olup olmadığı hususuyla birlikte bunların nedenleri üzerinde de durulmaya çalışılmıştır.

2.1. Bangladeş

Bangladeş 1971 yılında Pakistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan ettiğinde, kişi başı milli gelir düzeyi ve okuma yazma oranı çok düşük, nüfusuna göre dar bir coğrafyaya sıkışmış bir ülke görünümündedir. Ayrıca milli gelirin yarısından fazlasını tarım sektörü oluşturmakta ve sanayi üretiminin milli gelire katkısı %10'lar düzeyindedir. Bununla birlikte, savaştan yeni çıkan ülkenin zaten yetersiz olan fiziki yapısı ise tamamen tahrip olmuş bir haldedir (World Bank, 1972a: 3-7).

Tüm bu olumsuzlukların yanı sıra Bangladeş'te ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilecek bir özel sektörün varlığı da söz konusu değildi. Zira bağımsızlık öncesi dönemde de kenevir ve pamuk tekstili ile şeker üretimi hariç tüm sektörler kamuya aitti (Khan ve Hossain, 1989: 81). Bununla birlikte bağımsızlık sonrası kurulan hükümet, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmek için kamu odaklı bir ekonomi yönünde tercihte bulunmuştur. Bu kapsamda hükümet sosyalizm ilkesini benimsemiş, tüm ağır sanayiler ile özel sektörün elinde bulunan kenevir, pamuk ve şeker üretimini de devletleştirmeyi taahhüt etmiştir. Ayrıca savaş sonrası bölgeyi terk

edenlerin işletmeleri de kamu mülkiyetine geçirilmiştir (Uddin ve Hopper, 2003: 5). Bu devletleştirme faaliyetleri neticesinde, 800'den fazla imalat işletmesinin mülkiyeti kamuya geçmiş ve kamu kesiminin imalat sektöründeki payı, 1970'te %34 iken; 3 yılda %92'ye çıkmıştır. (World Bank, 1993a: 72).

Benimsenen ekonomik model kapsamında, 1973 yılında beş yıllık ilk plan yürürlüğe konulmuştur. Planda, özel sektöre kamu sektörü tarafından tamamlanan değil; kamu sektörünü tamamlayan bir işlev yüklenmiştir. Buna göre özel sektörün mühendislik ve hizmet endüstrisi, gıda üretimi ile basın-yayın gibi küçük alanlarda yatırım yapması öngörülmüştür. Ayrıca planda, beş yılda çeşitli sektörlerde yapılması planlanan yatırımlar için tahsis edilen kaynağın yaklaşık %89'unun kamu sektörü tarafından kullanılacağı öngörülmüştür (Bangladesh First Five Year Plan, 1973: 213-216).

Daha sonra yürürlüğe giren ikinci beş yıllık planda, başlangıçta ilkinde göre özel sektöre karşı daha ılımlı bir tavır alınmıştır. Söz gelimi, birinci planda kalkınma harcamalarının %89'unun kamu kesimince kullanılması öngörülmüşken; ikinci planda bu oran %78'e düşürülmüştür (Imam, 1980: 78).

Başlangıçta neredeyse hiç özel sektöre yer vermeyen tam anlamıyla sosyalist bir ekonomi görünümündeki Bangladeş ekonomisi, 1970'li yıllarda GSYİH'ya oranla, ortalama %7'ler düzeyinde kamu açıklarıyla karşı karşıya kalmıştır (Bangladesh 2th Five Year Plan, 1983: 34). Ayrıca yine aynı yıllarda ekonomi, ortalama %1,5 gibi zayıf bir büyüme performansı sergilemiştir (DataBank, 2020). Ortaya çıkan bu ekonomik ve mali problemlere ise, o yıllarda birçok ülkede olduğu gibi liberal ekonomi politikaları ile karşılık verilmeye çalışılmıştır.

Bu kapsamda ikinci planın ilerleyen yıllarında özel sektöre karşı ılımlı tutum daha da artmıştır. Özel işletmelere getirilen başlangıç sermaye değeri tavanı 2,5 Milyon Taka'dan önce 30 milyon Taka'ya daha sonra da 100 milyon Taka'ya çıkarılmıştır. Nitekim 1978'e gelindiğinde ise tamamen kaldırılmıştır. Yine özel sektörü teşvik için atılan bir diğer önemli adım ise, özel sektörle doğrudan yabancı sermaye arasında ilişki kurulmasına yönelik sınırlamanın kaldırılmasıdır. Daha önce doğrudan yabancı sermaye, yalnızca kamu sektörü ile sadece küçük bir pay şeklinde

iş birliği yapabiliyordu. Ayrıca özelleştirmeler de başlamış ve hükümet, 116 işletmeyi özel sektöre devretmiştir. (Khan ve Hossain, 1989: 79-82).

1982’de askeri yönetimin iş başına gelmesiyle ‘Yeni Sanayi Politikası’ açıklanmıştır. Politika, ekonomide kamunun rolünü azaltarak özel sektörü daha fazla ön plana çıkarmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda, bağımsızlıktan hemen sonra el konulan pamuk ve kenevir fabrikaları eski sahiplerine iade edilmiş ve geri kalan bazı işletmeler de açık artırma ile satılmıştır. Böylece yeni yönetim, 1983 yılı itibariyle 110 sanayi işletmesini elden çıkarmıştır. Bununla birlikte daha önce devletleştirilen 6 bankanın ikisi de yine özel sektöre devredilmiştir. Diğer taraftan ise eldeki kamu işletmeleri düzenlemelere tabi tutulmuş, yapılan transferlerle sermayeleri güçlendirilmiştir (World Bank, 1985a: 86-87).

Her ne kadar kamu işletmelerine kaynak aktarılmaya devam edilse de kamu işletmeleri konusundaki reform çabaları nedeniyle 1980’ler boyunca yatırım harcamalarında azalma olmuştur. Nitekim bu harcamalar, GSYİH’nın %10’undan %6’sına kadar düşmüştür. Bununla birlikte kalkınma harcamalarındaki bir diğer değişiklik ise, harcamaların yöneldiği sektör bileşiminde yaşanmıştır. Buna göre harcamalar, artan ölçüde sanayiden ziyade eğitim ve sağlık gibi sosyal alanlara yönlendirilmeye başlanmıştır. Diğer yandan 1990’lı yıllara girilirken, harcamaları finanse etmek amacıyla vergi sisteminde de reform çabaları başlamıştır. Esasen vergi sistemi, çok sayıda istisna ve muafiyetleri bünyesinde barındıran, dar tabanlı ve zayıf bir yapıdaydı. Dolayısıyla vergi gelirleri artırılmak istenmiş ve bunun için de tüketim vergilerine odaklanılmıştır. Nihayet 1991 yılında sadece imalat ve ithalat aşamalarında uygulanan sabit oranlı bir katma değer vergisi, sisteme sokulmuştur. Ancak enerji, tekstil, gıda ve ilaç sektörlerinde diğer vergilerde olduğu gibi yine birtakım muafiyetler söz konusu olmuştur (World Bank, 1996a: 2-3).

1990’lı yıllarda özelleştirme uygulamaları da devam etmiş; eğitim, sağlık, iletişim ve enerji sektörleri de özel sektöre açılmıştır. Öyle ki, sadece kamuya açık olan hiçbir ekonomik faaliyet alanı kalmamıştır. Ancak özel sektöre açılan tüm alanlarda kamu hâlâ ana üretici olmaya devam etmiştir (Sobhan, 2002: 11). Zira 2002 yılına gelindiğinde, devletin sahip olduğu finansal olmayan 41 ana ve yaklaşık 200 de yan kuruluşun toplam varlıkları, tahminen GSYİH’nın %35’i kadardı. Ayrıca

finansal sektörde de kamu mali kurumları, toplam mevduatın %56'sını toplamaktaydı. Diğer yandan, kamu finans kurumları hariç olmak üzere kamu kesimi istihdamı da toplam istihdamın %20'si düzeyindeydi (World Bank, 2003: 17).

Bangladeş'in 1980'lerin başında başlattığı liberalleşme politikalarını 1990'lı yıllarda da sürdürmesine rağmen, aradan geçen 20 yılda hâlâ ciddi büyüklükte bir kamu sektörüne sahip olduğu görülmektedir. Ancak 2000'li yıllarla birlikte ekonomik anlayıştaki tercihte daha radikal sayılabilecek dönüşümlere işaret eden gelişmeler meydana gelmiştir.

2001'de göreve gelen yeni hükümet özel sektöre dayalı serbest bir ekonomi geliştirme çabalarına öncelik vermiştir. Yeni hükümet bu kapsamda, döviz kurunu serbestleştirmesinden başka politik tercihinin kararlılığını yansıtan başka adımlar da atmıştır. Bunlardan en önemlisi, ülkedeki 25 bin çalışanı bulunan ve sembol niteliğindeki dünyanın en büyük kenevir fabrikasının kapatılması olmuştur. Ayrıca 2002 yılında kalkınma planları yerine Dünya Bankası tarafından desteklenen 'Yoksulluğu Azaltma Strateji Belgesi' hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Ancak 2008'de hükümetin değişmesiyle birlikte planlamada tekrar beş yıllık kalkınma planları yaklaşımına dönülmesi kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte kamuyu küçültme politikasında bir değişiklik olmamış, hatta otoyol, liman ve elektrik santrali gibi projelerde özel sektörle ortaklıklar kurulmuştur (Lewis, 2011: 147-148).

Kalkınma planlarında yatırıma yönlendirilen toplam kaynakların kamu-özel bileşiminde de 2000'li yıllarla birlikte önemli değişiklikler olmuştur. 2016-2020 yıllarını kapsayan yedinci beş yıllık planda, planlanan toplam yatırımların %77'sinin özel sektör tarafından yapılması öngörülmüştür (Bangladesh 7th Five Year Plan, 2015: xlvii).

Özellikle, kalkınma planlarında planlanan yatırımlar için kullanılacak kaynakların tahsisindeki değişim, ekonomik anlayıştaki değişimin önemli bir işareti olarak gösterilebilir. Yatırımlara ilişkin kaynak tahsisi, 1970'li yıllarda %80 kamu kesimi lehine yapılırken, 2000'li yıllarla birlikte durum tam tersine dönmüştür. Her ne kadar özel sektörün ekonomideki ağırlığı artırılsa da hükümetin, kamu

işletmelerinin de ekonomik kalkınmadaki rolünün hâlâ önemli olduğunu düşündüğü söylenebilir.

Zira, 2017 yılı itibariyle 7 sektörde faaliyet gösteren 45 kamu işletmesi mevcuttur. Ayrıca bu işletmelerin son yıllarda karlılık düzeyi artmakla birlikte, bütçe üzerinde de önemli bir yük oluşturmamışlardır. Bununla birlikte sermaye oluşumu için bütçeden kaynak aktarımı sürse de bunların toplam harcamalar içerisindeki payı, nispeten çok düşük düzeylerde (Bangladesh Economic Review, 2017: 133-136).

2.2. Endonezya

Endonezya bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomisi büyük ölçüde özel sektöre dayalı ve yabancı ağırlıklı bir yapıdaydı. Öyle ki, tarım dışı sermayenin ancak %19'u yerlilerin elindeydi. Buna karşılık, %52'lik bir pay ise, Hollandalılara aitti. Bununla birlikte Endonezya'nın dış ticaretinde de yine yabancı hakimiyeti söz konusuydu. Örneğin, 1952 yılında yapılan tüketici ithalatının yarısı ve ihracatın ise %60'ı Hollandalı firmalar tarafından gerçekleştirilmişti (Amstutz, N.G. 1958'den aktaran; Glassburner, 1962: 79).

Ancak, daha sonra ülkenin ilk devlet başkanı olan Sukarno, ordunun desteğini de alarak merkezi ve otoriter bir yönetim oluşturmuştur. Bununla birlikte ülke, "Guided Economy" olarak adlandırılan bir ekonomik anlayışa geçmiştir. Buna göre, geniş çapta millileştirme politikası uygulanmış ve doğrudan yabancı yatırımlar da büyük ölçüde sınırlandırılmıştır. Millileştirilen firmalar ise, yerli girişimcilere bırakılmayıp, kamu teşebbüsü haline getirilmiştir. Ancak, 1960'ların ortalarına gelindiğinde ülke, kamu teşebbüslerinde yolsuzluk ve etkinsizlik, yüksek enflasyon ve düşük ihracat hacmi ile dış borç servisinde karşılaşılan güçlükler nedeniyle ekonomik krize girmiştir. Ekonomik krizle birlikte yaşanan politik kriz, hükümet değişikliğine neden olmuş ve başkanlığa gelen General Suharto, ekonomik durumu toparlamak için liberal nitelikte politikalar uygulamaya koymuştur. Ancak bu uygulamalar uzun soluklu olmamış ve 1974 ve 1978 OPEC Petrol Krizi nedeniyle müdahaleci ekonomi politikaları tekrar gündeme gelmiştir. Zira, fiyatların artmasıyla petrol endüstrisinden elde edilen büyük gelirler sanai kalkınmayı devlet öncülüğünde sürdürme yönündeki eğilimleri güçlendirmiştir. Ayrıca 1974 yılında Japon

başbakanın ülkeyi ziyareti sırasında gerçekleşen ‘Malaria İsyanı’nın da müdahaleci devlet anlayışının gündeme gelmesine katkı yaptığı söylenebilir (MacIntyre, 1994: 247-249). Zira yabancıların ekonomi içerisindeki hâkimiyetine karşı toplumdaki tepkinin bir göstergesi olan bu isyan, ordu içerisinde de zımnen destek bulmuştur. Bununla birlikte iktidar, ekonomideki yabancı ağırlığını önlemek için yatırım yasalarını, yabancıların yerlilerle ortaklık kurmasını sağlayacak şekilde değiştirmiştir (Schwarz, 2000: 34-35).

1970’li ve 80’li yıllarda birçok ülkede görülen önemli bir özellik; genelde yaşanan mali sorunlarla birlikte liberal politikalara yönelmeleridir. Bu sürecin işleyişini Endonezya’da da gözlemlemek mümkündür. Mali sorunlar nedeniyle ekonomiyi liberalleştirmeye yönelirken, petrol krizi nedeniyle birden artan gelirler nedeniyle tekrar devletçi politikalara dönmüştür.

Söz konusu yıllardaki krizle birlikte artan petrol gelirleri bir yandan da hükümetin bu gelirlere bağımlılığını artırmıştır. Öyle ki, buradan elde edilen gelirler, 1971 yılında toplam gelirlerin %25’ini oluştururken, bu pay 1974’te %48’e çıkmış ve 1981 yılında %62 ile zirve noktasına ulaşmıştır. Artan gelirlere paralel olarak harcamalarda da benzer şekilde artış yaşanmıştır. Çünkü bu dönemde yeniden popüler hale gelen müdahaleci devlet anlayışı doğrultusunda kamunun, ekonomik kalkınma için öncü rolü ön plana çıkarılmıştır. Bu kapsamda, hükümet bütçesinin büyük bir kısmı kalkınma amaçlı harcamalara tahsis edilmiştir. 1968 yılı itibarıyla %20 olan kalkınma harcamalarının toplam bütçe içindeki payı, 1976 yılına gelindiğinde %56’ya yükselmiştir. Neticede tüm bu gelişmeler, devletin ekonomideki büyüklüğünün ciddi oranda artmasına sebep olmuştur (Hill, 2000: 46-52).

Artan kamu gelirleri, kamu harcamalarının da artması sonucunu doğarsa da burada önemli olan husus, gelirin kaynağıdır. Söz konusu gelir, petrol satışından elde edilen ve uluslararası düzeyde oluşan petrol fiyatına bağlı bir gelirdir. Bunun en büyük risklerinden biri, vergi dışı bir gelir olduğundan özellikle popülist harcamaların daha kolay artmasına neden olabilmesidir. Zira vergi dışı bir gelir artışı ile finanse edilerek artırılan harcamalar hem politikacılar hem iş çevreleri hem de halk için herhangi bir külfete yol açmadığı gibi; bu harcamaların tüm kesimler için

önemli kazançlar sağlaması da söz konusudur. Diğer bir risk ise, düzensiz bir gelir türü olması nedeniyle azalması durumunda, harcama düzeyinin aşağı yönlü genellikle katı olduğu düşünüldüğünde, ülkenin mali sorunlarla karşı karşıya kalmasıdır.

Nitekim, 1981'den sonra petrol fiyatları önemli ölçüde düşmüş ve buna bağlı olarak bütçe gelirleri de azalmıştır. Ancak, Endonezya'da hükümet, gelirlerin petrole bağımlılığını azaltıcı önlemleri nispeten zamanında alabilmiştir. Bu kapsamda, gelir vergisi ile katma değer vergisi getiren ve emlak vergisi tahsilatında düzenlemeler yapan geniş çaplı bir vergi reformu yapılmıştır. Bununla birlikte büyük kamu projeleri için yapılan harcamalarda da kısıntıya gidilerek mali denge korunmaya çalışılmıştır. Gelir alanındaki çabaların önemli ölçüde başarıya ulaştığı söylenebilir. Şöyle ki, 1982/83 mali yılında petrol dışı gelirlerin GSYİH'ya oranı %8,3'ten altı yılda %11,5'e çıkarılmıştır. Aynı yıllar için kamu kesimi genel açığı ise; GSYİH'ya oranla %4,9'dan, %3,4'e düşürülmüştür. Öte yandan petrol gelirlerindeki görece düşüş, devlet öncülüğünde kalkınma için kaynak darlığına yol açtığından Endonezya hükümeti, ekonomik verimliliği artırmaya ve özel sektörü teşvik etmeye yönelmiştir. Bu kapsamda, bir yandan faizleri ve sermaye hareketlerini serbestleştirerek ülkeye yabancı kaynak akışı sağlanmaya çalışılmış; diğer yandan ise, devalüasyonlarla ihracat desteklenmiştir (World Bank, 1989a: v-vii).

Özellikle 1980'li yıllarda ticaret, finans ve vergi politikalarında yaptığı reformlarla dikkat çeken Endonezya'nın aynı performansı özelleştirme konusunda gösterdiği pek söylenemez. Çünkü büyük bir kamu işletme sektörü, Endonezya halkı için sosyalist bir simge ve istihdam gelişimini teşvik eden bir yapı olarak algılanmaktaydı. Bu nedenle büyük bir çoğunluğu da bağımsızlık sonrası dönemde devletleştirilen işletmeler, devlet kontrolünde kalmıştır. Bu işletmelerin ekonomi içerisindeki payı ise oldukça yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. Örneğin; 1980 yılında kamu işletmelerinin toplam satışları GSYİH'nın %21,6'sını oluşturuyordu. Bu oran zaman içerisinde de artmış ve 1990 yılına geldiğinde %31,2'ye yükselmiştir. Ancak hantal ve verimsiz yapısıyla bütçe üzerinde ciddi bir yük oluşturan bu işletmeler, zaman zaman reforma tabi tutulmuşsa da 1994 başlarına kadar hiçbiri özelleştirilmemiştir (Hill, 2000: 103-106).

Esasen Endonezya, bağımsızlığından bu yana ekonomide hem milli hem de devletçi politikalarını büyük ölçüde sürdürmüştür. Özellikle 1980 sonrasında neredeyse tüm dünyada hâkim olmaya başlayan ekonomik serbestleşme ve özelleştirme gibi uygulamalarla devletin küçültülmesi anlayışının, Endonezya’da fazla karşılık bulmadığı görülmektedir.

1997 Asya Krizi’nden sonra özelleştirme planları gündeme gelmiş olsa da bunlar da büyük ölçüde hayata geçirilememiştir. Yapılan küçük çaplı özelleştirmeler ise, tüm veya çoğunluk hisselerinin satışı şeklinde olmamıştır. Hükümet hisselerinin bir kısmını sattığı işletmelerde de hâkim pozisyonunu korumuştur. Endonezya’da 2016 yılı itibariyle kamu işletmelerinin sayısı 148 ve bunların toplam varlık değeri ise, GSYİH’nın yaklaşık %57’si düzeyindedir. Ayrıca 2014’te göreve gelen hükümetin kamu işletmeleri odaklı büyüme stratejisini benimsemesi, özelleştirmenin şimdilik tamamen rafa kaldırıldığını göstermektedir. Kaldı ki, bu yıldan sonra kamu teşebbüslerine bütçeden yapılan sermaye transferleri 1980’den bu yana neredeyse rekor düzeye ulaşmıştır. Öyle ki, 2015 ve 2016’da bu işletmelere yapılan sermaye transferleri önceki 10 yılın toplamının 2 katından fazla olmuştur (Kim, 2018: 314-318).

Tüm bu gelişmeler ışığında devlet, ekonomi içerisindeki ağırlığını korurken; diğer yandan da mali disiplini sağlamaya özen göstermiştir. Bu kapsamda, 2004 yılında bütçe ve borçlanmaya ilişkin sınırlamalar içeren mali kuralların uygulamaya konulduğu görülmektedir. Buna göre; genel hükümet bütçe açığının, GSYİH’ya oranla %3’ü geçmemesi ve genel hükümet borcu toplamının da GSYİH’nın %60’ından fazla olmaması kararlaştırılmıştır. Ülke, bu kurallar ile kriz zamanlarında dahi güçlü mali disiplinini koruyarak kredibilitesini artırabilmiştir. Ancak, kamu işletmeleri odaklı kalkınma stratejisinin bu kuralın zaman zaman esnetilmesine neden olduğu söylenebilir. Hükümetler örneğin; 2008 ve 2014’te olduğu gibi yıl ortasında yayımladıkları bütçe revizelerinde sübvansiyon ödemelerini olduğundan küçük gösterip, sermaye harcamalarını artırma yoluna gidebilmektedirler (Carter vd., 2016: 5).

Tüm bu gelişmelerle birlikte Endonezya’da toplam gelirlerin içerisinde vergi gelirlerinin artırılması ve bütçe dengesi, borçlanma gibi mali göstergeler üzerine

getirilen sınırlamalarla birlikte kamu kesiminin sınırlandırılması hususunda önemli adımlar atıldığı da söylenebilir. Vergi gelirlerinin 1980’li yıllarda toplam gelirler içerisindeki payı ortalama olarak yaklaşık %30’lar düzeyindeyken bu oran son yıllarda %80’lere çıkarılmıştır. Bu, vergi dışı düzensiz gelirlerdeki bir artışın kamu harcamaları üzerindeki popülist bir artışa yol açmasının önüne geçilmesi hususunda önemli bir gelişme olmuştur. Ayrıca uygulanan mali kurallar nedeniyle de kamu kesimi açığı %3’ün altında tutulmaya çalışılmış ve büyük ölçüde de başarılı görülmektedir (World Economic Outlook Database, 2020).

2.3. Filipinler

Filipinler, 1950’lere kadar ekonomisi tarıma dayalı bir ülkeyken; daha sonra ithal ikameci politikalarla sanayileşmeye yönelmiş (Asian Development Bank, 2007: 13), ekonomide kamu sektöründen ziyade yerli özel sektörün gelişimine odaklanmış bir ekonomik anlayışa sahipti. Ancak bu durumun daha çok sanayi ve hizmet sektörleri için geçerli olduğu söylenebilir. Diğer yandan, tarım ve finans sektöründe ise, 1960’ların ortalarından itibaren yaklaşık 20 yıl boyunca kamunun payı artmaya devam etmiştir (Bowie ve Unger, 1997: 104). Genel itibarıyla ise, kamu yatırımlarının payı, 1973’ten 1976’ya kadar GSYİH’sının yüzde 2’sinden yüzde 10’una yükselerek 3 yıl içinde 5 katına çıkmıştır (McCarthy, Neary ve Zalanda, 1994: 45).

Ülkede kamu işletmelerinin sayısı ise, 1965 yılında 37 iken; takip eden on yılda hızla artarak 1975’te 120’ye ve 1984’te ise, 303’e ulaşmıştır (OECD, 2011: 2). Bu kamu işletmelerinin, yatırım getirisi düşük ve çoğu zaman da negatif olmuş, zararları bütçeden sürekli olarak yapılan transferlerle finanse edilmiştir. Örneğin; 1983 yılında bu kamu işletmelerine yapılan transferler toplam kamu gelirlerinin %30’u ve GSYİH’nın ise yaklaşık %3,4’ü kadardı (World Bank, 1984: 124-126).

Esasen Filipinler’de kamu sektörünün ekonomideki payı ve etkinliğinin artması Devlet Başkanı Marcos’un iktidarına rastlamaktadır. Marcos’un özellikle siyasi destek sağlamak için kamu hizmetlerini genişletme ve vergi muafiyetleri gibi uygulamaları neticesinde 1980’li yıllara büyük bütçe açıklarıyla girilmiştir. Öyle ki,

1979 yılında 350 Milyon Peso olan bütçe açığı 1982 yılına gelindiğinde, 14,4 Milyar Peso'ya yükselmiştir. (World Bank, 1995a: 544).

Ekonomik faaliyetlerde verimsizlik probleminin, kamu kesiminin karşı karşıya kaldığı en büyük olumsuzluklardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Bu problem ise, özellikle düşük gelirli ülkelerde, zaten yetersiz olan kaynakların israf edilmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte ortaya çıkan zarar ise daha sonra büyük bütçe açıklarına ve borçlanmalara neden olarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilmektedir. Söz konusu açıkların, ancak sürdürülemez noktaya gelmesiyle birlikte ülkelerin genelde reform yoluna gittikleri söylenebilir.

Nitekim Filipinler'de de büyük boyutlara ulaşan bütçe açıkları, 1984 yılına gelindiğinde hükümeti birtakım reformlar yapmak zorunda bırakmıştır. Bu kapsamda; vergi artışları, kamu işletmelerinin yatırımlarının düşürülmesi, merkez bankası rezervlerinin artırılması ve tarım tekellerine yönelik birtakım düzenlemeler içeren bir ekonomik paket açıklanmıştır. Bu arada daha 1981'de düşürülmeye başlanan kamu yatırımları, 1985 yılına gelindiğinde GSYİH'nın yaklaşık %8'inden %4'üne gerilemiştir. (Dohner ve Intal, 1989: 538-550).

Esasen 1970'lerden itibaren oluşturulan kalkınma planlarında; ekonomik büyümenin özel sektör yatırımlarını teşvik ve altyapı yatırımları yoluyla gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Ancak 1987'ye kadar kamu sektörünün özel mal ve hizmet üretimindeki rolünün arttığı, bu dönemde reel sektörde faaliyet gösteren kamu işletmelerinin sayısındaki gelişmeden de anlaşılmaktadır. Bu işletmelerin sayısı 10 yılda yaklaşık 2,5 katına çıkmıştır. Bir yandan artan bu kamu işletmeleri, bütçe üzerinde ciddi bir baskı yaratırken; diğer yandan vergi gelirleri de özellikle tahsilatlarda yaşanan güçlükler nedeniyle artan giderleri karşılamakta yetersiz kalmıştır. Örneğin; 1985 yılında ülkedeki firmaların yalnızca %38'i vergi beyannamesi vermiştir. Bununla birlikte yolsuzluk da kamu maliyesini zorlayan bir başka önemli problem olmuştur. Bu konuda 1987 yılında hükümet tarafından yapılan bir çalışmada, ulusal bütçenin %25'inin yolsuzluk nedeniyle israf edildiği belirtilmiştir. Böyle bir durumda büyüyen açıklar, borçlanma yoluyla kapatılmaya çalışılmış ve bu da bütçeyi borç-açık sarmalına sokmuştur. Örneğin; 1989 yılında

ulusal hükümet bütçesinde borç servisinin payı yaklaşık %44'e ulaşmıştır (Dolan, 1993: 128-131).

Görüldüğü üzere, artan kamu açıkları dolayısıyla yapılan reformlardan sonra sorunlar devam etmiş, kapatılamayan açıklar, doğal olarak borç sarmalına dönüşmüştür. Zira başarı için reformların; sorunun kaynağını tam olarak saptayarak, çözümleri kararlılıkla uygulayacak bir vizyona ve siyasi iradeye ihtiyacı olduğu söylenebilir.

Diğer bir reform girişimi de çoğunlukla 2 yıl önceki reform konularını yeniden ele alan bir yaklaşımla 1986'da yaşanmıştır. Bu yılda, Ulusal Ekonomi ve Kalkınma Otoritesi (NEDA) tarafından; piyasa ekonomisi ve ihracatı teşvik, tarım tekellerinin kaldırılması, vergi reformu ve özelleştirme gibi bir dizi reform düzenlemesi içeren 'Sarı Kitap' yayımlanmıştır. (Bowie ve Unger, 1997: 122). Bu kapsamda öncelikle ticaret serbestleştirilirken, hindistan cevizi ve şeker alanında pazarlama tekelleri ortadan kaldırılmış; buğday, soya ve et gibi diğer tarımsal mallar üzerindeki kontrollere ve ihracat vergilerine son verilmiştir (Timberman, 1991: 332-334).

Bu reform çabaları kapsamında özelleştirme alanında da önemli kararlar alınmış ve kamu işletme sektörünün rasyonelleştirilmesi programı hazırlanmıştır. Buna göre, 133 şirket özel sektöre satılacak, 65'i kaldırılacak, 15'i diğerleriyle birleştirilecek ve 7'si de özel kuruluşlara dönüştürülecekti. Bu planın uygulanmasından sonra ise, geriye 37 kamu işletmesi kalacaktı. Ancak geriye kalan bu işletmeler, toplam kurumsal varlıkların %57'sini oluşturan büyük işletmeler olsa da toplam varlıkların neredeyse yarısını hedef alan bir özelleştirme programı oldukça cesur bir adım olarak değerlendirilebilir. Uygulamaya bakıldığında ise, hedefe büyük ölçüde ulaşıldığı söylenebilir. Şöyle ki, 1988 Haziran ayına kadar 130 kamu işletmesi kısmen veya tamamen özel sektöre devredilmiştir (World Bank, 1989b: 30-31).

Bu reformlar sonucunda, 1987 yılında ihracatın da olumlu etkisiyle ekonomi biraz toparlansa da hükümet, mali problemleri aşamamıştır. Ayrıca yine bu yılda en büyük 14 finansal olmayan devlet işletmesi toplamda yaklaşık 580 Milyon dolara yakın zarar etmiştir (Timberman, 1991: 333).

Yapılan ikinci reformun daha radikal kararları içerdği ve daha kararlı bir şekilde uygulandığı görülmektedir. Esasen ülkede, söz konusu yıllarda dünyanın büyük çoğunluğunda hâkim olmaya başlayan liberal ekonomi politikalarına, paralel adımlar atıldığı da söylenebilir. Ancak Filipinler’de bu uygulamaların, mali krizlerle gündeme geldiği ve bunların da mali krizin şiddetiyle orantılı bir şekilde hayata geçirildiğini söylemek mümkündür.

Nitekim, 1986 reformunun ardından devam eden sorunlar, hükümeti, ekonomiyi canlandırmak ve mali durumu iyileştirmek için daha fazla liberal karakterli politikaları uygulamaya koymaya sevk etmiştir. Bu bağlamda, ekonomik büyümeyi desteklemek için yatırımları teşvike yönelik birtakım vergisel düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre, vergi tatili, ithal sermaye malları ve yurtiçi sermaye üzerindeki vergilere ilişkin çeşitli istisna ve muafiyet uygulamaları yürürlüğe konulmuştur (World Bank, 1992: 41). Bundan başka hükümet, yabancı sermayeye yönelik yeni liberal düzenlemeler getirmiş, döviz kontrollerini kaldırmış ve merkez bankası bağımsızlığını da artırmıştır. Böylece 1990’ların başından itibaren ekonomi toparlanma sürecine girmiş ve bütçe açıkları da önemli ölçüde azaltılabilmektedir (Bucog, 2004: 214-215).

1990’lı yıllarda kamu kesimine ilişkin en önemli düzenlemelerden biri de 1995 yılında çıkarılan Filipin Ekonomik Bölge Otoritesi (PEZA) yasası ile yapılmıştır. Bu yasayla birlikte özel ekonomik bölgeler oluşturulmuş, vergi indirim ve istisnaları ile vergi tatillerine yönelik düzenlemeler yapılarak ihracat ve yabancı yatırımlar teşvik edilmeye çalışılmıştır. Vergi teşvikleri izleyen yıllarda da uygulanmaya devam edilmiş ve ayrıca 2000 yılına gelindiğinde kurumlar vergisi oranı da %35’ten %32’ye indirilmiştir. Ancak, hükümetin özellikle doğrudan vergilere yönelik cömert teşvikleri nedeniyle finansman riskinin artması, KDV gibi dolaylı vergilere ağırlık verilmesine yol açmıştır. KDV ile ilgili düzenlemeler ise muhalefet nedeniyle pek etkili olamamış ve kamu borç yükü giderek artmıştır. Bir yandan vergi gelirlerinin yetersizliği diğer yandan Asya Krizi’nin etkisiyle toplam talepteki daralma da risklerin büyük ölçüde devlet tarafından üstlenildiği kamu-özel iş birliği modeline yönelimi artırmıştır (Reside Jr. ve Burns, 2016: 17-21).

2000’li yıllara gelindiğinde de kamu açıkları ve dolayısıyla borç yükü üzerinde ciddi baskı oluşturan kamu işletmelerinde özelleştirme çalışmaları, nispeten yavaş da olsa devam etmiştir. 2011 yılından 2017’ye 35 kamu işletmesi satılmış, kapatılmış veya birleştirilmiştir. Ayrıca 2017 yılı itibariyle ise bir kamu işletmesinin kapatılması ve bir tanesinin de bir başka kamu işletmesiyle birleştirilmesine karar verilmiştir (OPPGC, 2017: 2-5). Görüldüğü üzere, 1980’lerden 2017 yılına kadar kamu işletmeleri gerek özelleştirme gerek diğer işletmelerle birleştirme gerekse kapatılma sebebiyle neredeyse yarı yarıya azalmıştır. Ancak burada belirtilmesi gereken bir husus; ilk bakışta kamu işletmelerinin özelleştirilmesi ve kapatılmasının, kamu kesiminin büyüklüğünü azalttığını düşündürebilir. Buna karşılık; bir kamu işletmesinin diğer bir kamu işletmesine devredilmesi suretiyle kapatılmasının ise, kamu kesiminin ekonomideki rolünde ve payında önemli bir değişikliğe yol açmadığı söylenebilir.

Özetle; Filipinler ekonomisinde kamunun 1970’li yıllarda artan payı, birtakım mali ve ekonomik problemler nedeniyle, 1980’lerin ortalarından itibaren azaltılmaya ve özel sektör teşvik edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, yerli ve yabancı yatırımları teşvik politikaları, devletin gelirlerinin artışını sınırlandırmıştır. Bu durumun ise, kamu açıklarıyla karşılaşmak istemeyen hükümetlerin harcama kabiliyetlerini azaltarak, kamu kesiminin genişlemesine bir kısıt oluşturduğu düşünülebilir. Zira, 2000’lerle birlikte, son küresel kriz yılları hariç olmak üzere kamu kesimi açığı neredeyse %1’in altında seyretmiştir.

2.4. Güney Kore

Güney Kore 1948 yılında bağımsızlığını ilan ettiğinde, ülkeyi terk eden Japonlardan kalan önemli büyüklükte varlıkların bir kısmını devletleştirmiş ve bir kısmını ise, özel kuruluşlara dağıtmıştır. Ancak Kore Savaşı sonrası yapılan anayasa ile serbest piyasa ekonomisinin oluşturulmasına vurgu yapılmış ve devletleştirilen varlıkların büyük bir kısmı 1962 yılına kadar özel sektöre devredilmiştir (Park, 2018: 27). Esasen 1960’lı yıllara girilirken, ülke ekonomik kalkınma stratejisini de değiştirmiştir. 1961 yılında askeri darbe ile gelen yeni yönetim, öncelikle ithal ikamesine dayanan ekonomik modelden, ihracata dayalı büyüme modeline geçmiştir.

Zira, dış yardımların azalmasının da etkisiyle dış denge iyice bozulmuş ve döviz sıkıntısı giderek artmıştır (Harvie ve Lee, 2003: 19-20).

Devlet, ihracata dayalı kalkınma çerçevesinde; özel sektörü vergi ve kredi gibi konularda desteklemiş, yol gösterici ve onu motive edici bir strateji izlemiştir. Bu kapsamda, Ekonomik Planlama Organizasyonu, Ticaret ve İhracatı Teşvik Komisyonu gibi oluşumlar meydana getirilmiştir. Ayrıca teknoloji transferi, sanayi ve ticaret gibi alanlarda araştırma merkezleri de kurulmuştur. Bununla birlikte ara malı ithalatından vergi alınmaması ve ihracattan elde edilen gelirin yarısının vergiden istisna tutulması gibi uygulamalar da hayata geçirilmiştir. Özel sektörü destekleyerek ihracata dönük kalkınma stratejisi kapsamında, özel sektörü yatırım açısından finanse etmek de önemli bir yere sahip olmuştur. Bu nedenledir ki, 1961’de göreve gelen yönetim tüm ticari bankaları devletleştirmiştir (Yılmaz, 1996: 35-36).

Her ne kadar vergi teşviki, kredi sağlama ve rehberlik gibi araçlarla özel sektör desteklense de kamu işletmeleri de üretimde önemli bir paya sahip olmuştur. 1970 yılı itibariyle kamu işletmelerinin yarattığı katma değer GSYİH’ya oranı, %9,2 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ayrıca 1963-81 yılları arasında toplam sermaye yatırımlarının neredeyse ortalama %30’u kamu teşebbüsleri tarafından yapılmıştır. Ancak, 1980’den sonra kamu teşebbüslerinin artan açıklarıyla birlikte özelleştirme uygulamaları daha güçlü bir şekilde gündeme gelmiştir. Zira, kamu teşebbüslerinin açıkları sadece 1980’den 1983’e kadar 9 kattan fazla artmıştır (Song, 1988: 5-10). Böylece ilk olarak 1968-73 arasında 11 kamu işletmesiyle gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları 1980 sonrası hızlanmış; ilk üç yılda 6 ve takip eden birkaç yıl içinde de 10 kamu işletmesi daha özelleştirilmiştir (Song, 1989: 7-10).

Kamu teşebbüslerinin artan açıkları ve bunların özelleştirilmesi girişimleri bir yana; hükümet, 1980’li yıllarla birlikte esas olarak fiyat istikrarına odaklanmıştır. Bu kapsamda sıkı bir mali politika izlemiş ve ayrıca ‘sıfır tabanlı bütçeleme’ tekniğini uygulamaya koymuştur. Uygulamalar ise büyük ölçüde sonuç vermiş, kamu harcamaları kontrol altına alınmış ve kamu açıkları azalmıştır. Diğer yandan petrol fiyatları da düşünce, %20’lerin üzerinde seyreden enflasyon %10’un altına gerilemiştir (Park, 2018: 152-153).

Gerçekten de devletin etkin olduğu kalkınma programlarında gerek vergi teşvikleri gerekse ucuz ve bol kredi temini gibi uygulamalar söz konusu olmaktadır. Bu durum da gevşek para ve maliye politikası uygulanması anlamına gelecektir. Bu politikalar ise çoğu zaman, enflasyona neden olarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilmektedir. Diğer yandan, enflasyona karşı alınacak sert tedbirler de yine gevşek maliye ve para politikalarının gölgesinde büyüyen ekonomiyi bir durgunlukla karşı karşıya bırakabilir.

Nitekim Güney Kore ekonomisi de 1990'ların başında durgunluğa girmiş ve büyüme hızı düşmüştür. Bununla birlikte, imalat sektörü yavaşlamış ve ihracatta da yavaşlama eğilimi başlamıştır. Böylece 1993'de göreve gelen yeni hükümet, devleti küçültme ve rekabet gücü yüksek özel sektör ağırlıklı bir ekonomi inşa etme hususunda girişimlere başlamıştır. Bu kapsamda 1993 yılında, ekonomik kalkınmanın özel sektör tarafından gerçekleştirmesini ve bu süreçte de devlete tamamlayıcı bir rol öngören “Yeni Ekonomik Plan” ilan edilmiştir. Buna göre devlet, piyasaya en az şekilde müdahale edecek ve piyasanın tek başına üretemediği kamu mallarını sağlayacak küçük ama güçlü bir aktör olacaktır. Plana göre; faizler serbestleştirilecek, döviz kontrolleri kaldırılacak ve bankalara kredi verme konusunda özerlik sağlanacaktır. Ayrıca hem yerli girişimcilerin yurt dışı yatırımları hem de yabancıların yurt içi yatırımları önündeki engeller kaldırılacaktır. Bunlardan başka hükümet, küçülme hedefi doğrultusunda kamu teşebbüslerinde de kapsamlı bir özelleştirme programı öngörmüştür. Buna göre, toplam 133 kamu teşebbüsünün 68'inin 1990'ların ortalarına kadar özelleştirilmesi planlanmıştır. Her ne kadar özel sektöre daha fazla alan açmak ve verimliliği artırmak için kamuyu küçültme yönünde irade ortaya koyulsa da altyapı yatırımları için harcamaların genişletilmesi kararlaştırılmıştır. Artan bu harcamaların ise, vergi gelirlerini GSYİH'ya oranla 2-3 puan artırılması suretiyle finanse edilmesi öngörülmüştür (Cha, 1994: 516-521).

Bu yeni plan çerçevesinde; ekonomide kamu payının azaltılmasına yönelik en büyük iddialardan birisi kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesiydi. Ancak 1998 yılına gelindiğinde, belirlenen hedefe ulaşamamış ve 210 binden fazla çalışanı bulunan 108 kamu teşebbüsü hâlâ faaliyetine devam etmekteydi. Ancak, göreve gelen yeni hükümet 1998'de bu konuda daha kapsamlı bir özelleştirme programı hazırlamıştır

(OECD, 2000: 33). Dolayısıyla belirlenen hedefler, zaman açısından tam olarak tutturulamasa da; ardı sıra gelen hükümetlerin bu yöndeki iradesi devam etmiştir.

1997 Krizi'nin ardından göreve gelen hükümet, özelleştirme konusunda; kamu teşebbüslerini üç gruba ayıran bir plan yapmıştır. Buna göre, ülkenin en büyük çelik üreticisi ve kimya şirketinin de aralarında bulunduğu birinci gruptaki teşebbüsler tamamen özelleştirilecektir. İkinci gruptaki teşebbüsler ileride özelleştirilecek, üçüncü grupta yer alan tarım ve enerji alanındaki bazı teşebbüsler ise özelleştirilmeyerek yeniden yapılandırılacaktır (Nam, 2004: 113).

Yeni hükümetin, özelleştirilmenin yanı sıra devleti küçültme konusunda attığı bir diğer önemli adım ise; bürokrasiyi ve kamu personellerinin sayısını azaltmak olmuştur. Bu kapsamda 1998 yılında merkezi hükümet çalışanlarının sayısı yaklaşık %6 oranında azaltılmış, 2001 yılına kadar ise, %16 oranında bir azalma hedeflenmiştir. Bununla birlikte yerel yönetimlerde de aynı eğilim görülmüş ve 1998 yılında yerel yönetim personellerinin sayısı %12 oranında azaltılmıştır. Bundan başka, devletin düzenleyici rolü de azaltılmak istenmiş ve toplam regülasyonların yaklaşık %40'ı kaldırılmıştır. Böylece ülke, uluslararası ekonomik kuruluşlarla (WTO ve OECD) uyumluluğunu artırma yolunda önemli bir adım atmıştır (Jwa, 2001: 232-234).

Özellikle kamu personel sayısının azaltılması, ekonomide kamunun payının azaltılması bakımından önemli bir adımdır. Zira hem toplam kamu harcamaları içerisinde genelde çok büyük paya sahip olan personel ödemeleri azaltılacak; hem de kamu kesimi, işgücü talebi açısından özel kesim lehine piyasadan çekilmiş olacaktır.

Şüphesiz, ülkenin 1998 yılında, yeni hükümet ile daha kapsamlı liberal reformlar yapmasında 1997 yılında Tayland'da başlayan finansal krizin etkisi büyük olmuştur. Zira bu kriz, ülkeyi ciddi bir ödemeler dengesi sorunuyla karşı karşıya bırakmıştır. Bir yandan yabancı yatırımcılar Seul borsasından çıkarken, diğer yandan yabancı bankalar ülkedeki büyük şirketlerin borçlarını ertelememiş ve yeni kredi vermekten de çekinmişlerdir. Böyle bir durumda Uluslararası Para Fonu (IMF) ile anlaşmaya gidilmiş ve 58 Milyar dolarlık bir destek sağlanmıştır. Ancak, daha fazla destek için hükümetin reformlarına ihtiyaç olacaktı. Nitekim yeni hükümetin reform

paketini uygulamaya koymasıyla birlikte, uluslararası bankalar 24 Milyar dolarlık acil alacaklarını ertelemişlerdir (Kozlu, 1999: 97-99).

2000’li yıllara girildiğinde Kore’de gerçekleştirilen en önemli reformlardan birisi de bütçe ile ilgili düzenlemeler olmuştur. Öncelikle merkezi yönetim vergi gelirlerinin yaklaşık %15’i kendilerine tahsis edilmiş olan kamu fonları ulusal bütçe kapsamına alınmıştır. Bununla birlikte yerel yönetimlerin de 2003’ten itibaren konsolide bütçe kapsamına alınarak, nakit esaslı muhasebe sisteminden tahakkuk esaslı sisteme geçilmesi planlanmıştır. Ayrıca ilgili bakanın ulusal meclisin onayı olmaksızın harcamaları artırma limiti %50’den %30’a düşürülmüştür (Nam ve Jones, 2003: 14).

Bütçe şeffaflığını artırmak ve harcamaları kontrol altına almaya yönelik düzenlemelerle birlikte, vergi alanında da birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler genellikle vergi oranlarını düşürmeye yönelik yapılmış, yükümlülüğü artıracak düzenlemeler ise dirençle karşılaşmıştır. Söz gelimi, 2003 yılında ulusal emeklilik katkı payını %9’dan %15,9’a çıkarmayı öngören teklif reddedilmiştir. Diğer yandan kurumlar vergisi, gelir vergisi, değeri belirli bir miktarı aşan konut sahiplerinden alınan mülkiyet vergilerinde indirimler yapılmıştır (Jones, 2009: 47-48).

Gerek vergi ve harcamalar gerekse kamu personel politikası gibi konularda yapılan düzenlemelerle, kamu kesiminin sınırlandırılması konusunda en büyük adımların 2000’li yıllarla birlikte atıldığı söylenebilir. Esasen Güney Kore’de başından beri kalkınma stratejisinin özünü, çeşitli teşviklerle özel sektörde sermaye birikimini desteklemek oluşturmuştur, denebilir. Büyüme stratejisi ihracata yönelik olduğundan, belirli bir sermayeye sahip girişimciler ve de uluslararası pazarlarda rekabet gücü, büyüme için yeterliydi. Dolayısıyla genelde üst gelir grubunun desteklenmesini gerekli ve yeterli oluyordu.

Ancak, 2017 yılındaki yönetim değişikliğiyle birlikte, büyüme stratejisinde yeni bir yaklaşım kabul edilmiştir. Bu yaklaşım; daha adil bir gelir dağılımı çerçevesinde, bireylerin gelirlerini artırmak suretiyle talebin artırılması görüşüne dayanmaktadır. Bu görüş, alt ve orta gelir sınıfına yönelik kamu harcamalarının

artırılması; bunların ise yüksek gelir grubuna yönelik vergi artışlarıyla finanse edilmesi esasına dayanmaktadır. Dolayısıyla hükümet, gelir ve kurumlar vergisi tarifelerinin üst dilimlerinde oranları artırmıştır. Ancak yeni ekonomik büyüme modeline uygun olarak, tüm bireyleri etkileyen katma değer vergisinde herhangi bir artış yapılmamıştır (Boram, 2017).

2.5. İran

İran, işgalden kurtuluşunun akabinde ülkenin devlet öncülüğünde inşa edilmesi amacıyla planlı ekonomi anlayışını benimsemiş ve ilk kalkınma planı da 1949'da yürürlüğe girmiştir (Daftary, 1973: 179). Aslında İran'da yönetim, 1940'lara kadar özel teşebbüs odaklı gelişimi teşvik etmeye çalışmış ancak yeterli sonuç alınamadığı için devlet, doğrudan yatırım yapmak zorunda kalmıştır. Bu kapsamda devlet tarafından tekstil, maden, kimya, pirinç ve şeker gibi gıda maddelerine ilişkin sektörlerde işletmeler kurulmuştur (Baldwin, 1967: 12).

Kamu kesimi, üretimdeki baskın pozisyonunu 1960'ların sonuna kadar artırarak devam ettirmiş, demir ve çelik gibi bazı alanlarda da kendi lehine tekel ilan etmiştir. Ancak madencilik alanında doğrudan faaliyetlerini artırmaya devam eden devlet, 1960'ların sonundan itibaren diğer imalat işletmelerinin özel sektöre devrine de sıcak bakmaya başlamıştır. Bu kapsamda devlet, yeni kurulacak olan bazı petrokimya işletmelerinde mülkiyet payını azaltma ya da azınlık oranında pay alma konusunda iradesini beyan etmiştir (World Bank, 1972b: 47-48).

Ancak bu durumun, İran'da kamunun ekonomideki payını azaltma amacından ziyade özel sektörün de kalkınmaya katkıda bulunmasını sağlama isteğini yansıttığını söylemek mümkündür. Zira devlet, kalkınma planları çerçevesinde yatırımlarına artan oranda devam etmiştir. Örneğin; 1962 yılından itibaren 10 yılda, kamu kesiminin toplam sabit sermaye yatırımları içerisindeki payı %37'lerden %56'lara yükselmiştir. Bununla birlikte devlet, sadece alt yapı yatırımları ile sınırlı kalmayarak, makine ve ekipman alanındaki harcamalarını da ciddi oranda artırmıştır. Bu alandaki harcamalarını; 1962 yılında toplam harcamaların %6,9'undan, 1972 yılında %18,8'ine çıkarmıştır. Bu da oransal olarak bu harcamaların, 10 yılda neredeyse 3 katına çıktığı anlamına gelmektedir (World Bank, 1974: 9-11).

Özel sektörün gerek sermaye gerek müteşebbis açısından yetersizliği, İran'da devlet odaklı bir ekonominin oluşmasını zorunlu kıldığı ve devletin hemen her alanda büyük üretici durumunda olduğu görülmektedir. Dolayısıyla neredeyse tüm yatırım sorumluluğunun devlete ait olduğu bir durumda, büyük miktarlarda kalkınma harcamaları gerekecektir. Bu harcamaların finansman yönteminin ekonomi üzerindeki muhtemel etkilerinin de kalkınmanın başarısı için önemli olduğu söylenebilir.

İran'da da özellikle kalkınma amacıyla yapılan ve her geçen yıl artan bu harcamalar, büyük ölçüde petrol gelirleri ile finanse edilmiştir. Zira devletin en önemli gelir kaynağı ve hatta döviz kaynağı petrol ihracatıdır. 1960'lı yıllarda toplam gelirlerin yarısından fazlasını petrol gelirleri oluşturmuştur. Hatta bu tutar, 1970'li yıllara gelindiğinde %77'ler düzeyine ulaşmıştır. Diğer yandan İran'ın en önemli ihracat geliri de yine petrol satışından kaynaklıydı. 1970'li yıllarda, petrol ihracından elde edilen gelirin toplam ihracat içindeki payı %80'ler seviyesindeydi. Ancak, bu durumun İran'ın ekonomik kalkınmasının amaçları için dezavantaj oluşturduğu söylenebilir. Şöyle ki, ithal ikameci politikalar uygulayan bir ülkede, büyük ölçüde petrolden elde edilen döviz gelirinin, içerideki sanayinin ihracata yönelik üretim azmini kırması muhtemeldir (Walton, 1980: 278-279). Nitekim ihracata yönelik bu olumsuz etki ihtimali, bazı dönemlerde gerçeğe dönüşmüştür.

Özellikle, 1974 yılında petrol fiyatlarında meydana gelen artış ve buna karşılık İran'ın da üretimi kısmaması sonucu gelirler bir yıl içinde neredeyse 4 katına çıkmıştır. Bu duruma kamu harcamalarının verdiği tepki ise, bir yılda 2 katından fazla artış şeklinde olmuştur. Gelir artışı, ayrıca ülke içinde döviz arzının da artması anlamına geliyordu. Böylece döviz kontrolleri kaldırılmış ve dış ticaret de kısmen serbestleştirilmiştir. Ancak iç talepte meydana gelen patlama ve dış ticaretin serbestleşmesine bağlı olarak ithalatın daha kârlı hale gelmesi içerideki üretimi baltalamıştır. Dolayısıyla iç varlıklara yatırım riski yükselmiş ve 1970'lerin sonuna doğru (4-6 Milyar dolar arası tahmin edilmekte) ülkeden sermaye çıkışları da yaşanmaya başlamıştır (Pesaran, 1982: 507-508).

Yaşanan tüm bu durum ulusal paranın değerinin düşük tutulmasının önemini ortaya koymuştur. Ancak buna ek olarak, İran'da yönetim, devalüasyonu sadece dış

ticaret dengesinin sağlanmasına yönelik bir araç olarak görmemektedir. Petrol fiyatlarının veya üretimin artmadığı, hatta düştüğü bazı zamanlarda genellikle ithalatı pahalılaştırmak için başvurulmuş devalüasyona gelir yaratmak için de başvurulmuştur. Örneğin; 1993 yılı Kasım ayında yerel para cinsinden doların değeri, 70 Rls'den 1500 Rls'ye çıkarılmıştır (World Bank, 1995b: 5). Bununla birlikte söz konusu yılda kamu gelirlerindeki artış, reel olarak yaklaşık %59 olarak gerçekleşmiştir. İlgili yılda muhtemelen hem gelir hem de seçimlerin etkisiyle yine harcamalarda da belirgin bir artış yaşanmıştır.

Kalkınma harcamalarının temel finansman kaynağının; fiyatı uluslararası piyasada belirlenen bir emtianın satış geliri olduğu görülmektedir. Bu satışın karşılığı döviz olarak tahsil edildiğinden; yerli paranın aşırı değerlenmesi nedeniyle yarattığı olumsuzlukları, İran ekonomisi yaşamıştır. Ancak bu durumun diğer bir etkisi de kamu harcamaları üzerinde daha fazla artış şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu durumun da ileride bu gelirlerde yaşanacak bir azalma halinde, ülkeyi büyük kamu açıkları ve borç yüküyle karşı karşıya bırakması muhtemeldir.

1980'li yıllara yaklaşırken İran'da genel gidişatın da olumlu olduğu pek söylenemez. İran yönetimi, özellikle petrol ihracından elde ettiği gelirlerle ve genellikle kamu işletmeleri öncülüğünde ekonomik kalkınmayı sağlamaya çalışsa da halkın refahını etkileyen problemler devam etmiştir. Buna işsizlik, bireysel özgürlüklerin kısıtlanması, yolsuzluk, rüşvet, hukuk, eğitim ve sağlık sisteminin çökmesi vb. sosyal ve siyasi problemlerin de eklenmesiyle güçlenen muhalif hareketin eylemleri sonucunda 'İslam Devrimi' gerçekleşmiştir (Gündoğan, 2011: 96-97).

Gerçekleşen devrimle birlikte hazırlanan yeni anayasada bundan sonra hâkim olacak ekonomik anlayışa ilişkin düzenlemeler de yapılmıştır. Öncelikle, İslam'ın iktisadi programı olarak belirtilenin daha çok sosyalizme yaklaşıp da kendine has özellikli bir program olduğu söylenebilir. Örneğin; İran İslam Cumhuriyeti Anayasası başlangıç hükümlerinde “herkese iş bulunması devletin yükümlülüğüdür.” ifadesi yer alırken; 43. maddede “devletin büyük bir patron duruma gelmesinin engellenmesi” ifadesine rastlanmaktadır. Birbiriyle çelişik gibi görünen bu ifadelerle birlikte 44. maddede ekonomik sistem daha net anlaşılabilir.

Bu maddede ekonomi; devlet, özel sektör ve kooperatifler olarak üç kesime ayrılmaktadır. Buna göre büyük ve temel üretimin neredeyse tüm alanları devlet ve kooperatiflere tanımlanırken, özel sektör bu iki sektörün tamamlayıcısı olarak anılmaktadır (Constitution of The Islamic Republic of Iran, 2020). Dolayısıyla özel sektör, oldukça dar çizilen büyüme sınırları içerisinde artık faaliyetleri üstlenen bir konuma yerleştirilmiştir.

Esasen devrimle birlikte yeni bir ekonomik anlayışın benimsenmesinden ziyade mevcut durumun, anayasal olarak tanımlandığı söylenebilir. Ancak buradaki önemli nokta, devletçi ekonomik sistemin hem anayasal olarak tescil edilmesi hem de devrimin ideolojik görüşüyle temellendirilmesidir. Zira bir devrim anayasası, doğal olarak devrimin ideolojik görüşlerini yansıtır.

İdeolojik olmasa bile devrimle birlikte yeni rejimin kendisini kabul ettirebilme kaygısı da, popülist ve devletçi bir ekonomik anlayışın benimsenmesinde etkili olabilir. Zira yeni rejimin, tüm vatandaşlara iş sağlamayı taahhüt etmesi de bu kapsamda düşünülebilir. Ancak her ne sebeple olursa olsun, sadece bu uygulamanın dahi kamu kesiminin genişlemesine büyük oranda katkı yaptığı söylenebilir. Bir tahmine göre (Amuzegar, 2014: 23); devrimden önce kamu istihdamı 550 binlerdeyken, devrimin hemen sonrasında 3 milyon düzeyine çıkmıştır.

Devrimden sonra İran'da yeni yönetim, özellikle büyük endüstrilerdeki işletmeler ile tüm bankaları devletleştirmiştir. Ancak 1989 yılında devrim lideri Ayetullah Humeyni'nin de ölümünden sonra yeni hükümet artık, dini ve ideolojik bakış açısından bir nebze sıyrılarak ekonomik ve sosyal problemlerle yüzleşme noktasına gelmiştir. Nihayetinde bu sorunların çözümü daha gerçekçi ve pragmatik yaklaşım gerektiriyordu ve hükümet de 1989 sonrası bu yönde bir tutum içerisine girmiştir. Bu kapsamda yeni hükümet ticaretin serbestleştirilmesi, devletin fonksiyonlarının azaltılması ve kamu işletmelerinin özelleştirilmesi gibi liberal içerikli bir kalkınma programı hazırlamıştır. Ancak burada atılan belki de en önemli adım 2004 yılında İran Anayasası'nın 44. maddesinin uygulanmasına yönelik yapılan düzenlemelerdir. Bu sayede özel sektöre büyük işletmelerin mülkiyetini elde etme ve onları işletmenin yolu açılmıştır. Ancak yine de özel sektör bu konuda sınırlı kalmıştır. Zira 2014 yılı itibarıyla resmi makamlardan yapılan bir açıklamada, son

birkaç yılda yapılan satışların ancak %12,5'inin özel sektöre yapılabildiği ifade edilmiştir. Yine satışa çıkarılan bu hisseler çoğunlukla diğer kamu bankalarının yan kuruluşları ve yarı kamu kuruluşları tarafından alınmıştır. Neticede 2014 yılı itibariyle ekonominin %70'i devlet kontrolündedir (Amuzegar, 2014: 22-34).

Her ne kadar özelleştirme konusunda istenen düzeyde başarı sağlanamasa da konunun hükümetlerin gündeminden düşmediği söylenebilir. Ülkenin liderleri tarafından, devletin ekonomideki ağırlığının azaltılması, ekonomik faaliyetlerin özel sektöre bırakılması ve sistemin tüm yönleriyle özel sektörü desteklemesi gerektiği belirli aralıklarla ifade edilmektedir (Bloomberg, 2016; Radiofarda, 2017; 2018).

Devrim sonrası İran'da devletin ekonomideki payını azaltmaya yönelik en önemli adımlarından birisi olarak da sübvansiyon politikasında yapmaya çalıştığı değişiklik gösterilebilir. Bu doğrultuda, 2010 yılında 'Sübvansiyon Kanunu' çıkarılmıştır. Buna göre devlet, petrol, doğal gaz, elektrik gibi enerji malları ile su, şeker, pirinç, süt gibi temel gıda maddelerindeki sübvansiyonları kaldıracak ve buralardan elde edilecek gelirle hem İranlı ailelere hem de yeniliği teşvik için enerji sektöründeki endüstrilere destek sağlanacaktı. Arta kalan tutar da (toplam gelirin %20'si) organizasyon maliyeti olarak hazineye aktarılacaktı. Ancak uygulamanın daha ilk yılında, sadece İranlı ailelere dağıtılacak tutarda dahi gelir-gider hesapları tutmamıştır. Ortaya çıkan açık devletin kendisine kalması planlanan ve sanayi kuruluşlarına aktarılması öngörülen paylarla kapatılmaya çalışılmıştır (Hassanzadeh, 2012: 1-4).

Yapılan uygulama özetle; belli alanlarda sübvansiyonları kaldırıp, söz konusu kaynağı yeniden dağıtmayı öngörüyordu. Ancak burada gelirin %20'lik payı devlete kalması planlanmıştı. Bu, eski duruma göre sübvansiyon harcamalarının %20 daha az olacağı anlamına gelmektedir. Ancak uygulama daha ilk yılında planlandığı gibi sonuç vermemiştir. Neticede, temel mal ve hizmetlerin fiyatlarının artmasının yanı sıra kamu harcamalarında da eski duruma göre bir azalma yaşanmadığı söylenebilir.

Özetle, İran'da bağımsızlık sonrası dönemde sermaye ve müteşebbis yetersizlikleri devlet öncülüğünde kalkınmayı gerekli kılmış, özel sektöre de önem verilmişse de durum; devletin ekonomiye neredeyse tümüyle hâkim olması ile

sonuçlanmıştır, denebilir. Daha sonra 1979’da gerçekleşen devrimle birlikte birkaç liberal girişim de akamete uğramıştır. Devrimle birlikte zaten kısıtlı olarak özel sektörün mülkiyetinde olan işletmeler de devletleştirilmiş ve ayrıca devletin ekonomideki hâkim rolü anayasal olarak da düzenlenmiştir. Ancak devrimin üzerinden 10 yıl gibi bir süre geçmesiyle birlikte popülist söylem ve politikaların yerini gerçekçiliğe bırakması gerekliliğinin anlaşıldığı da görülmektedir. Böylece devletin ekonomideki ağırlığı tartışmaya açılarak, özelleştirme ve özel sektörün teşviki gündeme gelmeye başlamıştır. Ancak, bugüne kadar İran’da bu yönde radikal adımların atıldığını söylemek zordur. İran’da kamu kesimi hâlâ büyük ölçüde ekonomide ağırlığını sürdürmektedir.

2.6. Meksika

Meksika, 1980’li yıllara girerken ithal ikamesine dayalı büyüme modelini benimsemiş, yabancı yatırımları büyük ölçüde engelleyen düzenlemeleriyle bir anlamda dünyadan izole bir ekonomi görünümündedir. Bu ekonomik model içerisinde kamu kesiminin yanı sıra özel kesim de sektörel önceliklere bağlı olarak mali teşvik ve sübvansiyonlu kredilerle desteklenmiştir. Ancak, 1970’lerde yeni petrol sahalarının keşfi ve fiyatların yükselmesi nedeniyle kamu gelirlerinde meydana gelen artışlar, devletin doğrudan üretimde ağırlığını artırmasına neden olmuştur. Böylece ithal ikameci model içerisinde büyük ölçüde özel sektörün desteklenmesi suretiyle yürütülen politika, yerini kamu işletmelerinin üretimdeki payını artırması şeklinde bir anlayışa bırakmıştır. Öyle ki, 1970’de 391 olan kamu işletmelerinin sayısı, 1982 yılına gelindiğinde neredeyse %200 artarak 1.155’e çıkmıştır. Ayrıca bu işletmelerin yarısı ise, anayasaya göre oluşturulmuş tekel statüsündedir. Tüm bu gelişmelerle birlikte kamunun (kamu petrol işletmesi dahil) sanayide yaratılan katma değerdeki payı, bu süreçte %15’lerden %33’e yükselmiştir. Benzer bir gelişme finans sektöründe de yaşanmış ve bu sektörde kamunun katma değerdeki payı %4’ten %16,7’ye ulaşmıştır. Neticede özellikle 1970’den 1980’lerin başına kadar kamunun ekonomideki ağırlığı artmış ve 1985 yılı itibariyle GSYİH’ya kamu işletmelerinin katkısı %24 olmuştur (World Bank, 1994: 1-3).

Artan petrol gelirlerinin ekonomik anlayışta devletçi eğilimi güçlendirme olgusunun diğer Next-11 ülkelerinden İran ve Endonezya’daki gibi Meksika’da da

ortaya çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla istikrarsız ve düzensiz bir gelir kaynağına bağlı olarak artan kamu harcamalarının ileride yol açabileceği yüksek açık ve borçluluk ihtimali, 1980'li yıllara girilirken Meksika açısından da önemli bir risk oluşturmuyordu.

Nitekim petrol gelirlerindeki bu artış, artan devletçi eğilime paralel olarak kamu harcamalarını da artırmıştır. Bununla birlikte özellikle yeni petrol rezervlerinin de açıklanması, ülkenin uluslararası finans ortamında daha fazla borçlanabilmesine olanak sağlamıştır. Bu imkânı dahilinde özellikle dış borçlar artmış ve dünyada yükselen faizler nedeniyle daha yüksek borçlanmalara gidilmiştir. Diğer yandan; en büyük ihracat pazarı olan ABD'de yaşanan durgunlukla birlikte, 1981 baharında petrol fiyatlarının da düşüşe geçmesiyle mali durumu daha da kötüleşen Meksika hükümeti, dış borç ödemelerinde moratoryum ilan etmek zorunda kalmıştır (Esther, 1992: 50-53).

Ülkenin moratoryum ilan ettiği ve tarihinin en büyük krizlerinden biriyle karşılaştığı 1982 yılında kamu kesimi borçlanma gereksinimi ve birincil açığı GSYİH'ya göre sırasıyla %17'ye ve %7'lere ulaşmıştı. Bununla birlikte, dış ödemeler dengesindeki bozulma, yüksek enflasyon ve ekonomik durgunluğun da başlamasıyla Meksika'da hükümet, 1983'te bir acil istikrar programı açıklamıştır. Bu kapsamda, kamu harcamalarında kesintilere gidilmiş ve kamu işletmelerinin ürünlerine zam yapılmıştır. Neticede birkaç yıl içerisinde bütçe göstergelerinde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Diğer yandan, devalüasyonla enflasyonu düşürme ve ihracatı artırma çabaları ile de kısmi başarılar sağlanmıştır. Ancak 1985'te yaşanan deprem ile 1986 yılındaki petrol fiyatlarındaki düşüş, mali ve ekonomik dengelerin tekrar bozulmasına neden olmuştur (Aspe, 1993: 13-16).

Neticede ülke, düzensiz ve istikrarsız petrol gelirlerine bağlı harcama artışının oluşturmaları muhtemel olumsuzluklarla karşı karşıya kalmıştır. İstikrar önlemlerinden 3 yıl sonra yaşanan diğer bir fiyat düşüşü karşısında mali dengelerin tekrar bozulması, Meksika'nın petrol gelirlerindeki düşüş şokuna karşı tıpkı Endonezya ve İran gibi kırılgan olduğunu göstermektedir.

Söz konusu başarısızlıkla birlikte, liberal karakterli yapısal reformların gerekliliği tartışılmaya başlanmış ve yeni hükümet bu yönde politikaları uygulamaya koymuştur. Bu politikalar çerçevesinde, özelleştirme uygulamalarının hayata geçirilmesi ve kamu yatırımları yerine özel yatırımların teşvik edilmesi ile ekonomiye devlet müdahalesinin azaltılması amaçlanmıştır. Zira Devlet Başkanı Salina, sosyal adaleti sağlamada, kamu işletmeleri ağırlıklı devletçi bir ekonomik anlayış yerine özel sosyal programların uygulanmasının daha etkin olacağı görüşündeydi. Bu kapsamda 1982 yılı itibariyle 1.150 kamu işletmesinin 940 tanesi 1994 yılına kadar ya satılmış ya da kapatılmıştır (Ugalde, 1996: 58-60).

Meksika'da 1986 ve 1988 yıllarında gerek mali dengeyi iyileştirmek gerekse özel kurumların rekabet gücünü artırmak ve yatırımı teşvik etmek amacıyla vergi sisteminde de birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Öncelikle kurumlar ve gelir vergisi oranları düşürülmüştür. Bundan başka, vergi gelirlerinin enflasyon nedeniyle aşınmasını önlemeye yönelik düzenlemeler de getirilmiştir. Buna göre, mükellefler her ay başında nominal yükümlülüklerini enflasyona göre yeniden değerlendirecek ve tespit edilen tutar üzerinden ödediği faizi gider olarak yazabilecektir. Yine 3 ayda bir ödenen geçici vergi, aylık olarak belirlenmiştir. Diğer taraftan ise, mükelleflerin vergi sonrası sermaye getirilerini korumak amacıyla amortisman değerlemesi de enflasyona endekslenmiştir. Yapılan bu reformlar sayesinde kısa sürede olumlu sonuçlar alındığı söylenebilir. Öncelikle kurumlar vergisi hasılatı artarken, şirketlerin de net borçluluk durumlarında düşüş yaşanmıştır (World Bank, 1990a: 44-47). Vergi indirimleri gelir ve kurumlar vergisiyle sınırlı kalmamış, sistemdeki en önemli vergilerden birisi olan katma değer vergisi de düzenlenmiştir. Bu verginin oranı düşürülmüş ve tek bir oranın uygulanması kararlaştırılmıştır. Düzenleme sonucu bu vergi hasılatındaki yıllık büyüme ise %12'yi aşmıştır. Vergi sistemindeki tüm bu düzenlemeler, vergi hasılatlarını artırmakla birlikte, vergi tabanının da genişlemesi sonucunu doğurmuştur. Buna göre, 1989-1991 arasında gelir vergisi mükellefi sayısında neredeyse 1 milyonluk bir artış yaşanmıştır (Aspe, 1993: 111-112).

Meksika'nın vergi alanında yaptığı bu reformlar, vergi gelirlerini artırarak petrol gelirlerine bağımlılığını azaltması bakımından önemlidir. Ayrıca, bu reformlarla kayıt dışının azaltılması ve vergi oranlarının düşürülmesinin özellikle

öteden beri kayıt altında olan mükellefler açısından olumlu sonuçlar doğurduğu da söylenebilir. Bunlar daha düşük oranlarda vergi ödeme imkânı elde ederken; kayıt dışı dolayısıyla maruz kaldıkları haksız rekabet ortamından da nispeten kurtulmuşlardır.

Gelir artırıcı birtakım reformlarla birlikte kamu harcamalarında da GSYİH'ya oranla 1980'lere göre bir hayli düşüş yaşanmıştır. Çünkü özelleştirmelerle elde edilen gelirler sayesinde borçlanmaya daha az başvurulurken; eski borçların bir kısmının da bu gelirlerle ödenmesi nedeniyle faiz ödemeleri azalmıştır. Sadece 1987'den 1992 yılına kadar bütçedeki faiz ödemelerinin GSYİH'ya oranı, yaklaşık 11 puan düşürülmüştür. Bununla birlikte, özelleştirmeler nedeniyle bütçeden kamu işletmelerine yapılan transferler de azalmıştır. Ayrıca sübvansiyonlu kredi uygulamasının kaldırılması, halkın geneline yönelik transferler yerine aşırı yoksul grupların hedef alınması gibi uygulamalarla sübvansiyon harcamalarında da 1980'lerden sonra düşüşler yaşanmıştır (Larre ve Bonturi, 2001: 9-14).

Kamu harcamalarının kontrol altına alınması için atılan bir adım da 2013 yılında cari harcamaların artışına yönelik bir üst sınır getiren mali kural düzenlemesidir. Bu düzenleme ile cari harcamaların, 2017 yılına kadar reel olarak %2'den fazla büyüemeyeceği şeklinde kurala bağlanmıştır (Lledô vd., 2017: 52). Bu mali kuraldan önce, 2006 yılında ise petrol fiyatlarında meydana gelen değişiklikler dolayısıyla gelirden meydana gelebilecek değişikliklerden kamu harcamalarının etkilenmemesine yönelik bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre; devlet için önemli bir gelir kaynağı olan petrolün fiyatındaki muhtemel bir artış neticesinde ortaya çıkan gelir fazlası, kurulacak fonlarda toplanacak ve daha sonra tersi bir durumda bu fonlar telafi edici şekilde kullanılacaktır. Böylece petrol fiyatlarının kamu harcamaları üzerindeki etkisi de minimize edilmeye çalışılmıştır (IMF, 2010: 31).

Diğer yandan, özelleştirme sürecini 1990'larda büyük ölçüde tamamlayan Meksika, 2012'den itibaren de elektrik ve petrol gibi enerji sektörünü de özel sektöre açmıştır (BTI, 2018). Stratejik sektör olarak kabul edilen enerji sektöründeki bu gelişmenin, devletin doğrudan girişimi ile kalkınma metodunun neredeyse tamamen terk edildiğini göstermesi bakımından önemli olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, 1970-1980 döneminde aşırı genişleyen kamu kesimi, dünyadaki konjonktüre de uygun olarak, özellikle 1980'lerin ikinci yarısından itibaren birtakım liberal politikalarla ekonomideki ağırlığını azaltmaya çalışmıştır.

2.7. Mısır

1960 yılında planlı ekonomi modelini benimseyen Mısır, yine bu yıllarda tüm büyük endüstriyel kuruluşları, bankaları, sigorta ve ulaşım şirketlerini devletleştirmiştir. Özel sektörün mülkiyeti ise, genellikle tarım arazileriyle sınırlı kalmıştır. Ancak ithal ikameye dayalı planlamanın ilk yıllarında ne ithalat azaltılabilmiş ne de ihracat artırılabilmiştir. Bir yandan ithal ikamenin başarısızlığı diğer yandan batı bloğunda geçerli para cinsinden artan özellikle askeri harcamaları, ülkeyi ödemeler dengesi problemiyle karşı karşıya bırakmıştır. Çünkü ülke, bu ihtiyacını kalitesiz ve yüksek fiyatlı ürünlerinin batı piyasasında yer bulamamasından dolayı karşılayamamıştır. Bununla birlikte planlı ekonomi çerçevesinde sanayi yatırımlarına odaklanılmasına rağmen; 1960'lı yılların sonuna gelindiğinde, GSYİH'ya katkı bakımından tarım sektörü hâlâ birinci sıradaydı. Öte taraftan, özellikle İsrail ile olan savaşlar dolayısıyla askeri harcamaların artması ve Süveyş Kanalı'nın kapatılması nedeniyle gelirlerin azalması gibi sebepler de Mısır'ın mali yapısını bozmuştur (Waterbury, 1978: 201-203).

Tüm bu nedenlerle 1970'lere gelindiğinde hükümet, ekonomik kalkınmanın sadece devlet tarafından sağlanamayacağına karar vermiştir. Bu nedenle de özel yerli ve yabancı sermayeyi yatırım yapmaya teşvik edecek bir dizi reform içeren 'Açık Kapı' politikasını uygulamaya koymuştur. Bu kapsamda başta finans ve dış ticaret olmak üzere özel sektörün tüm alanlara girebilmesini sağlamak için devlet tekelleri kaldırılmıştır (Handoussa, 1990: 146).

Ancak reformlar neticesinde, özel sektör üzerindeki kısıtlamalar kısmen hafifletilse de kamu sektörünün büyüklüğü açısından önemli değişiklikler yaşandığı söylenemez. Öncelikle kamu işletmeleri iyileştirilememiş ve açıkları artmaya devam etmiştir. Zira tahsilini tamamlamış tüm insanlar için istihdam politikası, buralardaki aşırı istihdama müdahale edilmesine de engel olmuştur. Diğer yandan, artan özel

sektör teşvikleri de kamu maliyesine ekstra bir yük getirmiş ve neticede kamu açıklarındaki artış devam etmiştir (Weiss ve Wurzel, 1998: 22).

Her ne kadar açık kapı politikası uygulamaya konsa da özellikle kamu istihdam politikasındaki her tahsilli bireye iş sağlanması ilkesi, ekonominin liberalleşmesi önündeki en büyük engellerden birisi olarak değerlendirilebilir. Bu ilke, sadece kamu personel sayısının artmasına bağlı olarak kamu harcamalarının artması sonucunu doğurmaz. Ayrıca bunun, bireyleri girişimci olmak yerine özellikle kamuda ücretli personel olmaya sevk ederek; girişimci potansiyelini önemli ölçüde etkileyecek bir politika olduğunu da söylemek mümkündür. Buna ek olarak uygulama, eğitilmiş iş gücü açısından özel sektöre de ciddi bir dezavantaj teşkil etmektedir.

Mısır'da kamu açıklarındaki artış üzerinde, 1970'li yılların ortalarından itibaren yaklaşık 10 yıllık bir süreçte ekonominin büyüme trendi ve bunun sonuçlarının da etkili olduğu söylenebilir. Zira bu 10 yıllık süreçte, turizmdeki canlılık, petrol ve yurt dışında çalışan işçilerin kazançları dolayısıyla hem kamu gelirleri hem de ihracat önemli ölçüde artmıştır. Böylece hükümet de artan gelirleri dolayısıyla sosyal politikalar kapsamında harcamalarını artırmıştır. Ayrıca artan ihracat neticesinde oluşan döviz bolluğu, güçlenen iç talep dolayısıyla ithalatta patlama yaratmıştır. Bununla birlikte değerli döviz kuru ise, emtia ihracatını azaltmıştır. Ancak daha sonraları, diğer ihracat kalemlerinde de kamu gelirlerinde de önemli ölçüde düşüşler olmuştur. Özellikle petrol fiyatlarındaki düşüş hem dış ödemeler hem de bütçe dengesini ciddi şekilde bozmuştur. 1986 yılına gelindiğinde dış borç yükü %120 düzeyine ve bütçe açıkları da GSYİH'ya oranla %20'lere ulaşmıştır (Dinh ve Giugale, 1991: 3-4).

Bu koşullar altında Mısır 1990'lara girilirken, sürdürülemez bütçe açığı ve dış açıklar ile borç servisini gerçekleştiremeyecek noktaya gelmiştir. Ülkede hükümet, bu sorunları aşmak için IMF ve Dünya Bankası kredileri ve buna bağlı reformlara başvurmak zorunda kalmıştır. Bu kapsamda IMF ile yapılan anlaşma gereğince; mali açık, parasal genişleme, borçlanma ve kamu yatırımları göstergelerine odaklanılmıştır. Diğer yandan, Dünya Bankası ile yapısal uyum programı kapsamında da dış ticaret ile mal ve faktör fiyatlarının serbestleştirilmesi, kamu

teşebbüslerinin özelleştirmesi, özel kesimin sektörlerdeki ağırlığının artırılması gibi konular gündeme alınmıştır. Bu programlar sayesinde ise kısa sürede önemli başarılar elde edilmiştir. Örneğin; mali açık 1995 yılına gelindiğinde GSYİH'ya oranla %1'ler düzeyine gerilemiştir. Bununla birlikte yine hazine bonolarının faiz oranları da neredeyse yarı yarıya düşmüştür. Diğer yandan ödemeler dengesindeki açık, fazlaya dönüşmüş ve döviz rezervleri de artarken; dış borç yükü %49'lara kadar gerilemiştir (Weiss ve Wurzel, 1998: 33-34).

Mısır'ın, 1990'ların başında giriştiği ekonomik reformların en önemli unsurlarından bir tanesi de kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesiydi. Zira ülkede kamu teşebbüsleri, toplam üretim bakımından GSYİH'nın %37'sini oluşturuyordu. Sanayi üretiminin yarısından biraz fazlası ve dış ticaret ile bankacılık-sigortacılık sektörlerinin neredeyse tamamı kamu teşebbüslerinin kontrolü altındaydı. 1991 yılında çıkarılan bir özelleştirme yasası ile toplam 314 kamu teşebbüsü özelleştirme programına alınmıştır. Ancak, ilk zamanlar oldukça yavaş ilerleyen özelleştirme süreci, 1994'ten itibaren hızlanmıştır. En büyük özelleştirme faaliyetleri 1994-2001 tarihleri arasında yapılmıştır. Söz konusu bu sekiz yılda, toplam 178 kamu teşebbüsü ya tamamen veya kısmen satılmış ya da tasfiye edilmiştir (PCSU, 2002: 8-15).

2004'teki hükümet değişikliğiyle birlikte başlatılan yeni reform süreci kapsamında özelleştirme politikası, nispeten daha yavaş olsa da devam etmiştir. Özellikle bankacılık sektöründeki kamu payı, önemli ölçüde özel sektöre devredilmiştir. Bununla birlikte diğer sektörlerdeki kamu teşebbüsleri ve arazileri de özelleştirilmiştir. Bu uygulamalar sonucunda kamu teşebbüslerinin toplam istihdamdaki payı 1990 yılına nispeten yarı yarıya azaltılmıştır. Ancak buna karşılık, kamunun toplam istihdamdaki payı 1990 yılında %22'den, 2005 yılı itibariyle %26'ya yükselmiştir. Özelleştirmenin yanı sıra gelir ve kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi ile vergi mevzuat ve idaresinin etkinliğine yönelik düzenlemeler yapılmış, serbest ticaret bölgeleri oluşturulmuş, sübvansiyonlu akaryakıt ve elektrik fiyatları yükseltilmiştir. Sonuçta; faiz harcamaları ile mal ve hizmet alım harcamalarında nisbi azalmalar yaşanmıştır. Ancak, yoksulluğun yaygın olduğu ülkede özellikle sübvansiyonlar ve diğer transfer harcamalarındaki kesintiler daha sınırlı kalmıştır (Alissa, 2007: 6-12).

Özelleştirmelerin Mısır maliyesi üzerinde olumlu etkileri olmasına rağmen, istihdam politikasının özelliği dolayısıyla kamu istihdamının sürekli artmasının, bu olumlu etkiyi sınırlama ihtimalini artırdığı söylenebilir. Bundan başka Mısır maliyesini en çok zorlayan ve yine düzenlenmesi zor diğer bir alan da sübvansiyonlar olarak görülmektedir.

Özellikle enerji sübvansiyonlarındaki kesintilerin sınırlılığının, harcamaların düşürülmesi önünde önemli bir engel olduğu söylenebilir. Bu harcamalar, kamu harcamaları içerisinde önemli bir paya sahiptir. Öyle ki, bu harcamaların tutarı, 2005-2007 yıllarında her bir yıl itibariyle toplam kamu sektörünün personel harcamalarına neredeyse denktir. Ayrıca bu harcamaların tam anlamıyla ekonomik maliyet temelinde hesaplanması durumunda GSYİH'nın %14,5'ine denk olduğu da tahmin edilmektedir. Esasen, halkın önemli bir bölümünün yoksul olarak değerlendirildiği düşünüldüğünde; enerji sübvansiyonlarının amacı, özellikle bu kesimin enerjiye erişebilirliğinin kolaylaştırmaktır. Ancak bu amacın tam anlamıyla gerçekleştiği de söylenemez. Zira, sübvansiyonların yaklaşık %60'ından yararlananlar, en üst gelir grubundaki %40'luk kesimdir. Buna karşılık, en alt gelir grubuna dahil olan %40'luk kesimin payı ise, toplam enerji sübvansiyonlarının %26'sıdır (ESMAP, 2009: 2-3).

Görüldüğü üzere sübvansiyon ödemeleri bütçe üzerinde büyük bir yük oluşturmakla birlikte amacına hizmet etmekten de uzaktır. Ödemelerden yararlanan kesimlerin toplam ödemelerden aldıkları paylar değerlendirildiğinde, amacının aksine gelir dağılımında eşitsizliğe hizmet ettiğini dahi söylemek mümkündür. Enerji gibi tüm toplumun yararlandığı sübvansiyonların tamamen kesilerek, toplumun düşük gelirli kesimini hedefleyen hizmetlerin sunulması daha uygun bir politika olarak düşünülebilir. Böylece eski duruma göre hem gelir eşitsizliğinin hem de harcamaların azaltılması sağlanabilir.

Mısır'da enerji ve temel gıda maddelerine sağlanan sübvansiyonların azaltılması, fiyat oluşumunun serbestleşmesi nedeniyle özel yatırımcının teşviki için de önemlidir. Dolayısıyla Mısır'da hükümet, bu yönde dikkate değer bir adımı 2014 yılında atmıştır. Bu yıllarda uluslararası petrol fiyatlarının da düşüklüğünün etkisiyle enerji üzerindeki sübvansiyonlarda ciddi kesintiler yapmıştır. Örneğin; benzin fiyatı

%42 artırılırken, dizel yakıtın fiyatı %64 oranında artırılmıştır. Diğer yandan elektrik üzerindeki sübvansiyonların da 5 yıl içerisinde ortadan kaldırılması planlanmıştır (Khan ve Milbert, 2014). Bu fiyat artışları ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. Örneğin, 2017 yılında IMF ile yapılan anlaşma kapsamında yakıt fiyatları %50'ye kadar artırılmıştır (Reuters, 2017a). Ancak atılan bu adımların başarısı hâlâ kuşkuludur. Zira, 2016/17 mali yılının ilk dokuz ayındaki yakıt sübvansiyon harcamaları bir önceki yılın neredeyse 2 katı olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte 2017 yılında yapılan fiyat artışlarının hemen ardından hazırlanan 2017/18 bütçesinde öngörülen yakıt sübvansiyonu 145 Milyar Mısır lirasıdır. Oysa hemen önceki mali yılın ilk 9 ayındaki tutar 78 Milyar Mısır lirasıydı (Reuters, 2017b).

2.8. Nijerya

Nijerya'da sömürge döneminde başlatılan planlı ekonomi modeli, 1960 yılındaki bağımsızlık ilanından sonra da devam etmiş; devlet öncülüğünde kalkınma politikası kapsamında kamu sanayi işletmeleri kurulmuştur. Ayrıca özellikle sanayi alanındaki girişimler, ithal ikameci modelle korunmuştur. Bununla birlikte özel sektörün yatırımları da hızlandırılmış amortisman ve vergi tatilleri gibi uygulamalarla teşvik edilmiştir. Bu model çerçevesinde, kamu ve özellikle kalkınma harcamaları yıldan yıla artış göstermiştir. Artan bu harcamaların en büyük finansman kaynağı ise, petrol gelirleri olmuştur. Özellikle 1973 Petrol Krizi, artan fiyatlar nedeniyle devletin hem gelirini hem de döviz rezervini ciddi ölçüde artırmıştır. Bu yılda petrol gelirleri 3 kat artmış ve bu artış, kamu harcamalarına da aynı yönde yansımıştır. Böylece harcamalar, iki yıl içinde 25 katına çıkmıştır. Ayrıca artan gelirler, yeni kalkınma planlarının daha geniş kaynaklara istinaden daha iddialı hedeflerle hazırlanmasına da neden olmuştur. Örneğin; 1975-80 dönemi kalkınma planında, yıllık büyüme oranı %9,5 olarak belirlenmiştir. Bu hedefe ulaşmak için göze alınan kamu yatırım programının bütçesi ise, neredeyse ülkenin milli gelirine eşitti (World Bank, 1981: 34-38).

Net petrol ihracatçısı olan diğer Next-11 ülkeleri gibi Nijerya'da da artan petrol gelirlerinin kamu harcamalarını ciddi ölçüde artırdığı görülmektedir. Ancak diğer ülkelerdeki artışlar, Nijerya'ya göre daha düşük düzeylerde olmuştur. Oysa Nijerya'da 3 katlık gelir artışına karşı harcamaların 25 katına çıkması nedeniyle

düzensiz ve istikrarsız vergi dışı gelirlerin, mali alanda nispeten daha fazla kırılganlık yarattığı söylenebilir.

Artan petrol gelirlerinin ülkenin döviz rezervlerini de artırması ulusal paranın değerlenmesine de yol açmıştır. Bunun sonucunda ucuzlayan ithalatla halkın temel ihtiyaçları kolayca temin edilmiştir. Başlangıçta bu durum ülkede, ithalatçısından üreticisine, işçisinden sıradan halka kadar herkese yarar sağlamıştır. Ancak söz konusu yararların bir gelir dalgalanmasına bağlı olarak tersine dönmesi her zaman mümkündü ve bu da ülke için en büyük kırılganlık sebebiydi (Herbst ve Soludo, 2001: 649).

Petrol gelirlerine bağımlılığın yarattığı kırılganlık, ilk kez 1977 yılında petrol fiyatlarında bir miktar düşüş yaşandığında kendisini göstermiştir. Ancak hükümet, buna karşı ciddi bir reform girişiminde bulunmamıştır. Bunun yerine bir miktar borçlanma ve birtakım kemer sıkma politikaları ile durum idare edilmeye çalışılmış ve 1979 yılında fiyatların toparlanmasıyla yeniden eski duruma dönmüştür. Ancak 1980'lerin başında sert bir şekilde düşen petrolün varil fiyatı, ülkenin tüm mali ve ekonomik dengesini alt üst etmiştir. Kamu gelirleri, GSYİH'ya oranla, 1980 yılından 1985'e kadar yarı yarıya düşmüş; bütçe açığı/GSYİH oranı %10'a yaklaşmıştır. Diğer taraftan, dış ödemeler dengesi de fazladan açığa dönüşmüştür. Hükümet, bütçe açıklarını para basarak finanse ederken; dış açığı da giderek artan ölçüde dış borçlanmalarla kapatmaya çalışmıştır. Nihayetinde ekonomi, yüksek enflasyon ve ağır borç yükü sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır (Herbst ve Soludo, 2001: 657-661).

Petrol fiyatlarındaki düşüşle birlikte mali ve dış dengenin bozulmasına bağlı olarak karşılaşılan bu krizlere ise, Nijerya hükümetleri geçici tedbirlerle çözüm aramışlardır. Örneğin, 1980'lerin hemen başındaki petrol fiyatlarındaki düşüş şoku karşısında, 1982 yılında sıkı talep yönetimi ve ithalat kısıtlamalarını içeren bir program hazırlanmıştır. Ancak programdaki başarısızlıkla birlikte artan sorunlar, 1986'da göreve gelen yeni yönetimin kapsamlı bir yapısal uyum programı açıklamasına neden olmuştur. Bu yapısal program ise ana hatlarıyla; mali açığı kapatmaya, parasal genişlemeyi sınırlandırmaya, dış ticareti ve döviz kurunu

serbestleştirmeye, kamu işletmelerini özelleştirilmeye ve fiyat kontrollerini kaldırmaya yönelik düzenlemeleri kapsamaktadır (Ariyo, 2011: 140-141).

Görüldüğü üzere petrol gelirlerinde zaman zaman ani ve sert düşüşler yaşanmıştır. Ancak harcamaların bu gelir düşüşlerini hemen ilk anda takip etmesi çok zordur. Nitekim Nijerya’da da bütçe açığının hemen yüksek düzeylere ulaştığı görülmektedir. Daha sonraki yıllarda harcamalar azaltılmaya çalışılabilir ancak; Nijerya gibi nispeten düşük gelirli ve kamu kesiminin ağırlıkta olduğu bir ekonomide bunun gerçekleşmesinin zor olduğu söylenebilir.

Nitekim, programla birlikte mali açığı kapatmak için harcamaları azaltıcı bir uygulama olmamış; dönem boyunca da kamu harcamaları ciddi ölçüde artmıştır. Bir kez daha toparlanan petrol fiyatları, gelirleri artırarak hükümete harcama yapması için yine bir alan oluşturmuştur. Gerçekten de hükümet 1988 yılında, ulusal paranın devalüe edilmesi ve fiyat kontrollerinin kaldırılmasının etkisini azaltmak için bir ekonomik paket açıklamıştır. Böylece ilgili yılda kamu harcamaları önceki yıla göre %45 oranında artış göstermiştir. Öte yandan kamu gelirlerindeki artış ise, harcamalardaki artış oranının ancak yarısı kadar olmuştur. Bununla birlikte program dönemindeki vergi politikası da yine ulusal paranın değerinin düşmesinden kaynaklı ithalattaki pahalılığı telafi etmeye yönelik olmuştur. Gelir ve kurumlar vergilerinin oranları düşürülmüş, ithalatta vergiden muaf olan mal kalemlerinin sayısı artırılmıştır (Moser, Rogers ve Till, 1997: 17).

Vergilerdeki bu indirimlere karşılık, harcamalar büyük oranlarda artmaya devam etmiştir. Artan bu harcamalar sonucu büyüyen açıklar ise çoğu zaman merkez bankası kaynaklarından finanse edilmeye devam edilmiş ve dolayısıyla yüksek enflasyon oranlarıyla da karşı karşıya kalınmıştır. Giderek şiddetlenen mali krize karşı hükümet, 1994 yılında düşük düzeyli harcama hedefleri ile gelir getirici birtakım düzenlemeler yapmıştır. Bu kapsamda katma değer vergisi getirilmiş ve rafinerilere satılan petrolden alınan vergiler yükseltilmiştir. Ne var ki, gelirler bir miktar artırılabilse de harcamalar düşürülememiş ve açıkların merkez bankasından finansmanına devam edilmesi ile enflasyon tekrar ivme kazanmıştır. Ülkede harcamaların kontrol altına alınamamasının ise, bütçe dışı fonların ulaştığı

büyüklikle ilgili olması muhtemeldir. Zira 1990'ların ortalarına gelindiğinde, toplam harcamaları yarısından fazlası bütçenin dışındadır (World Bank, 1996b: ii-iii).

Nijerya'da büyük ölçüde petrol fiyatlarına bağlı olarak yaşanan krizlerden sonra alınan önlemler, kararlılıkla ve uzun süre uygulanamamıştır. Gelirdeki bir miktar toparlanmalar dahi harcamalara daha yüksek oranlarda artış olarak yansımıştır. Ayrıca devletin temel geliri sayılan vergilerde de gelir azaltıcı önlemler dikkat çekmektedir. Bu da Nijerya'nın o yıllarda yüksek harcama ve ucuz ithalata dayalı ekonomi anlayışına bağlılığını ortaya koymaktadır.

Nijerya'da ekonomik anlayışın en önemli ayaklarından birisi de kamu işletmeleri idi. Bu işletmelere hem yeni yatırım hem de zararlarının tazmini için sürekli kaynak aktarılmıştır. Zira bunlar, ekonomi içerisinde ciddi bir paya sahiptiler. 1990'ların ortalarında bu işletmelerin sayısı, 600 tanesi federal hükümetin kontrolünde olmak üzere toplam 1.500'dü. Sadece federal hükümetin kontrolünde olan 600 adet işletmenin toplam çıktısının GSYİH içindeki ağırlığı %50 ve buradaki istihdamın toplam istihdamdaki payı ise %66'ydı. Nitekim bu kadar büyük ve verimsiz bir sektörü fonlamak, bütçe üzerinde ciddi bir yük oluşturmuş; hatta kaynakların eğitim ve sağlık gibi alanlardan buralara kaydırılmasına neden olmuştur. Bu da bir yandan bütçe açıklarını artmasına katkı yapmış; diğer yandan ise, ülkenin beşerî sermayesinin oluşumunu olumsuz etkilemiştir. Bu işletmelerin birçoğu etkinlik ve verimlilik açısından oldukça zayıf bir yapıdaydı. Sadece elektrik enerjisi kurumunun, Nijerya ekonomisine yıllık ek maliyeti 1 Milyar ABD doları olarak hesaplanmıştır. Ayrıca 1998 yılında kamu işletmelerine yapılan transfer, yerli para (Naira) cinsinden 265 Milyardır (World Bank, 2002: 108-109) ve bu ise o yıldaki toplam harcamaların yaklaşık %37'sine denktir.

Bütçe üzerinde ciddi yük oluşturan kamu işletmelerinin karşılaşılan mali krizlerden sonra özelleştirilmesi de gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda 1989-1993 yılları arasında ilk özelleştirme programı kapsamında 60'ı tamamen, 17'si ise kısmen olmak üzere toplam 77 kamu işletmesi özelleştirilmiştir. 1999'da çıkarılan bir yasa ile de kamunun tüm bankalardaki ve çimento şirketlerindeki hisselerinin tamamının devredilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca yasada sanayi, tarım ve hizmet sektöründe rekabetçi işletmelerin tamamının elden çıkarılması ve rekabetçi olmayan

sektörlerdeki işletmelerin de kısmi olarak özelleştirilmesi hususu düzenlenmiştir (World Bank, 2002: 113-114).

Özelleştirme uygulamalarının yanı sıra kamu açıklarını kontrol altında tutabilmek amacıyla 2007 yılında ‘Mali Sorumluluk Kanunu’ da çıkarılmıştır. Buna göre federal bütçe açığı GSYİH’nın %3’ünü geçemeyecektir. Bütçe üzerine getirilen bu kural, ancak ülke cumhurbaşkanının ülkenin güvenliğine ve egemenliğine karşı bir tehdidin varlığı görüşünde olması halinde ihlal edilebilecektir (Nigeria Fiscal Responsibility Act, 2007: 12).

Bu mali kuralın, mali disiplinin sağlanması bakımından yararlı olacağı açıktır. Ancak, bunların düzenlenmesinden ziyade uygulanması daha önemlidir. Kaçış hükümlerine sahip bir mali kuralın, istenilen faydayı sağlayabilmesi şüphelidir. Nijerya’da da devlet başkanına böyle bir kaçış hükmü tanınmıştır. Ayrıca hangi durumların ülkenin güvenliğine tehdit oluşturacağı belirsizdir ve subjektif değerlendirmeye açıktır.

Mali kırılganlığı azaltmak amacıyla atılan bir diğer adım ise, petrol gelirlerindeki dalgalanmaların mali denge üzerindeki etkisini azaltmak için 2004 yılında bir istikrar fonu kurulması olmuştur. Buna göre, önceden tahmin edilen petrol fiyatı ve üretimine göre bütçede belirlenmiş tutar ile gerçekleşen tutar arasındaki farklar fona yatırılacak veya fondan çekilecektir. Böylece petrol gelirlerinden kaynaklı dalgalanmaların mali istikrarsızlığa yol açmasının önüne geçilmek istenmiştir. Ancak bu fon, yerel yönetimlerin harcama baskısı ve gevşek para çekme kuralları nedeniyle 2010 yılına gelindiğinde tükenmiş ve işlevsiz hale gelmiştir. Bunun üzerine 2011 yılında ‘Bağımsız Varlık Fonu’ kurulmuş ve daha sıkı para çekme kuralları getirilmiştir. Bu fonda biriken tutarlar, oluşturulan; istikrar, altyapı ve gelecek nesiller tasarruf fonu olarak 3 fona %20 oranında dağıtılmakta ve kalan %40 pay ise yine yönetim kurulu tarafından bu 3 fon arasında paylaştırılabilmektedir (IMF, 2012a:8).

Sonuçta Nijerya hükümetleri, istikrar fonu kurma ve katma değer vergisi gibi vergiler koyma şeklinde birtakım adımlarla mali alanda ilerleme kaydetmeler de petrol gelirlerine bağımlılığın hâlâ yüksek olduğu söylenebilir. Öyle ki, 1992 yılında,

toplam gelirlerin nerdeyse %84'ü petrol kaynaklı iken; bu oran örneğin, KDV düzenlemesinden sonraki bir tarihte, 1996 yılında %55'lere kadar gerilemiştir. 2016 yılı itibariyle ise yaklaşık %42 ile hâlâ yüksek denilebilecek bir düzeydedir (IMF, 1998a: 105; IMF, 2018a: 37). Ancak, 1992'ye göre oransal olarak yarı yarıya düşmesi de mali istikrarı açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

2.9. Pakistan

Pakistan ekonomisi 1970'li yıllara girerken nispeten özel sektör ağırlıklı, yabancı yatırımlara açık bir yapıdadır. Bu dönemde yapılan kamu yatırımları büyük ölçüde Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlardan alınan dış yardımlarla finanse edilmiştir. Diğer yandan askeri harcamalar da çoğunlukla Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından finanse edilmiştir. Böylece kamu yatırımları artsa dahi mali denge üzerinde ciddi bir baskı oluşturmamıştır. Nitekim 1964/65 mali yılında kamu sabit yatırımları GSYİH'nın neredeyse %21'ini oluştururken, bunun yarısından fazlası dış yardımlarla finanse edilmiştir. 1960'lı yıllar boyunca yüksek büyüme oranlarına sahip olan ülkede, 1965 yılındaki savaş ve dolayısıyla askeri harcamaların artması, dış yardımların ve yabancı yatırımların azalmasıyla ekonomik durum kötüleşmiştir (Hasan, 2015: 25).

1970'li yıllarla birlikte ise Pakistan'da yönetim, kamunun ekonomideki ağırlığını artıran birtakım reformlar yapmıştır. Bu kapsamda devlet, 1972 yılında temel sanayi kategorisindeki bazı işletmelerin yönetim ve kontrolünü devralmıştır. Burada işletmeler, kamu mülkiyetine geçirilmemiş; sadece yönetimleri devralınarak etkin ve verimli bir şekilde çalışmaları sağlanmak istenmiştir. Ancak yaklaşık bir yıl sonra yapılan düzenleme ile mülkiyete de sahip olunması sağlanmıştır. Bununla birlikte, özellikle de imalat sanayinde kamu sahipliği ve yönetimi ilkesi hâkim görüş haline gelmiştir. Ayrıca sigorta şirketleri ve ticari bankalar da tamamen devletleştirilmiştir. Diğer yandan, ücretlerden, barınmaya, eğitime ve sağlığa kadar genişletilmiş sosyal güvenlik teşvikleri ile işçilere ilişkin de düzenlemeler yapılmıştır (Hashmi, 1976: 5-7).

Özetle, dışarıdan sağlanan kaynaklar hem devlet için bir gelir oluştururken hem de ekonominin büyümesini sağlamaktaydı. Ancak kaynak akışının kesilmesi,

mali ve ekonomik sorunları ve bu sorunların da beraberinde kamu kesiminin ekonomideki payını artırması sonucunu getirdiği görülmektedir. Ayrıca, kamu kesiminin yönetimindeki işletmelerin etkin ve verimli çalışmadığı iddiası, genelde özelleştirme politikasının ana gerekçelerinden birisi olarak kabul edilir. Ancak, 1970’lerde Pakistan’da işletmeler, söz konusu gerekçe nedeniyle kamunun mülkiyetine geçirilmiştir.

Bu devletçi politikalarla birlikte özel yatırımlar yavaşlamış, kamu yatırımları artarken; kamu tasarrufları ise azalmıştır. Ayrıca bu dönemde meydana gelen kuraklık ve sel gibi iç problemler ile ihracat yapılan ülkelerdeki ekonomik sıkıntılar, Pakistan ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Şöyle ki, 1970’li yılların başından sonlarına gelindiğinde cari işlemler açığı neredeyse 4 katına çıkmıştır. Diğer yandan bütçe açıkları da artmış ve neticede ülke; IMF, OPEC gibi uluslararası kuruluşlardan ve konsorsiyumlardan giderek artan bir şekilde borçlanmaya gitmiştir (World Bank, 1977: 2).

Ekonomide yaşanan problemler ve uluslararası kuruluşlardan yoğun borçlanma gibi gelişmeler nedeniyle 1980’lerin başından itibaren Pakistan ekonomisinde yapısal dönüşümler de başlamıştır. 1982 yılında IMF ve Dünya Bankası’nın da teşviki ile bazı sanayi kuruluşlarının özelleştirilmesi, ithalat ve ihracat rejiminin serbestleştirilmesi gibi birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeleri takiben, 1987/88 mali yılının sonunda karşılaşılan mali krizin ardından tekrar IMF ve Dünya Bankası ile ABD, Japonya ve Asya Kalkınma Bankası tarafından desteklenen bir program uygulamaya konulmuştur. Bu program kapsamında da dış ticaret engelleri daha da düşürülmüş, sermaye hareketleri serbestleştirilmiş, kamu kesimi için tahsis edilmiş olan alanlara özel sektörün katılımı için yerli ve yabancı yatırımlar üzerindeki düzenlemeler gevşetilmiştir. Ayrıca devletleştirilen bankalar ile 100’den fazla kamu sanayi işletmesinin özelleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Diğer taraftan, ülkenin mali dengesini iyileştirmek amacıyla, bir genel satış vergisi uygulanması, vergi muafiyetlerinin kaldırılması ve cari harcamaların azaltılması da program kapsamında hedeflenmiştir (Khan, 1997: 287-289).

Görüldüğü gibi Pakistan'ın devletçi ekonomi modeli uzun süreli olmamış nerdeyse 10 yıl sonra 1980'li yıllarla birlikte, kamu kesimini küçülterek özel sektörü teşvik eden bir ekonomik anlayışa geçilmiştir.

1990'larla birlikte yüksek borçluluk düzeyi devam eden ülkede hükümetler, ekonomiyi serbestleştirmeye ve özel sektörün rolünü artırmaya yönelik girişimlerine devam etmişlerdir. Bu kapsamda özel sektörün altyapıya da katılımı teşvik edilmiş ve kamuya ait sanayi işletmelerinin yanı sıra daha önce devletleştirilen bankalar da özelleştirilmeye başlanmıştır. Ancak tüm bu çabalar, 1990'ların sonuna gelindiğinde, ekonominin yavaşlamasına ve dış borç krizine engel olamamıştır. Zira, makroekonomik dengesizlikler devam etmiştir. Kredi yaratarak finanse edilen açıklar, enflasyonun; sübvansiyonlu faiz oranları ise, tüketim ve ithalatın yüksek düzeylerde gerçekleşmesine neden olmuştur (Hasan, 2015: 28-29).

Devam eden mali kriz ve ekonomik durgunluk nedeniyle, bir ekonomik reform girişimi de 1997 yılında göreve gelen yeni hükümet tarafından yapılmıştır. Yeni hükümet, kamu kesiminin harcama ve istihdam noktalarında küçültülmesi ve vergi tabanını genişletmek suretiyle kamu gelirlerinin artırılmasına odaklanmıştır. Bu kapsamda 'Federal Hükümetin Küçültülmesi Komitesi' kurulmuştur. Komite, hazırladığı raporlarda, kamu istihdamını 57 bin kişi düşürecek olan bakanlık sayısının ve bölümlerinin azaltılmasını önermiştir. Diğer yandan 67 bin çalışanı bulunan birtakım kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesi de yine teklifler arasında yer almıştır. Bunlardan başka kamuda çalışanların sayısını azaltmaya yönelik olarak, kamu personelini erken emekliliğe teşvik edecek bir sistem de yine gündeme gelmiştir. Ancak istihdamı azaltmak suretiyle kamu kesimini küçültecek bu reform girişimleri, karşılaşılan güçlü muhalefet ve politik kaygılar sebebiyle hayata geçirilememiştir (World Bank, 1998: 10-11).

Kamu gelirleri tarafında ise, vergi tabanını genişleterek gelirleri artırmak için vergi oranlarında düşüş öngören uygulamalar hayata geçirilmiştir. Burada en büyük düşüş kişisel gelir vergisinden yapılmış; oranlar, en üst dilim hariç yarı yarıya indirilmiştir. Ayrıca, vergisini ödemeyen mükelleflerle mücadeleye yönelik birtakım yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bunun yanı sıra kamu harcamalarına yönelik

tedbirler de alınmıştır. Buna göre; yatırım programları revize edilerek harcama öncelikleri belirlenmiş ve düşük öncelikli harcamalar azaltılmıştır (Khan, 1999: 12).

Her ne kadar harcamaları kontrol altında tutmaya yönelik çabalar olsa da savaş, kriz ve doğal afet gibi durumlar bu çabaları akamete uğratabilmektedir. Zira, 2005 yılında ülkede yaşanan büyük deprem, bu durumun en tipik örneklerinden biridir.

Ülke, 2005 yılında 70 binden fazla kişinin hayatını kaybettiği, 70 binden fazla kişinin de yaralandığı büyük bir deprem felaketi yaşamıştır. Ülke tarihinin en büyük felaketlerinden biri olan depremde 2,8 milyondan fazla kişi evsiz kalmış ve yine yaklaşık 2,3 milyon kişi gıda açlıkla karşı karşıya gelmiştir. Yaşanan felaketle birlikte yeniden inşa faaliyetlerinin yanı sıra hükümet evini ve işini kaybeden ailelere yönelik nakit yardımı programı başlatmıştır (World Bank, 2005: 4). Kamu harcamalarının 1980 sonrası reel olarak seyri incelendiğinde; depremin ardından girilen yeniden inşa süreciyle birlikte ciddi oranda arttığı ve bu yıldan sonra daha yüksek düzeyde seyrettiği görülmektedir.

2005 yılında mali dengenin sağlanması amacıyla önemli bir düzenleme de yapılmıştır. Bu kapsamda, sayısal limitler içeren mali kurallar getiren 2005 tarihli (2016'da değiştirilmiş) 'Mali Sorumluluk ve Borç Sınırlama Yasası' çıkarılmıştır. Buna göre, bütçe açığı ve kamu borç stoku için belirli sayısal hedefler konmuştur. Yasaya göre, federal bütçe açığı, hibeler hariç olmak üzere, 2017/18 mali yılından itibaren 3 yıl içerisinde GSYİH'nın %4'üne düşürülecek ve daha sonra ise %3'ü geçmeyecektir. Diğer yandan borç yükü de 2016/17 mali yılından itibaren 2 yıl içerisinde %60'a düşürülecektir. Ancak bunun için belirlenen nihai hedef %50'nin altıdır. O nedenle borç yükü, 2 yıl içerisinde %60'a düşürüldükten sonra 2023/24'e kadar her yıl %0,5 ve 2032/33'ten sonra ise her yıl %0,75 düşürülerek %50 seviyesinin altına indirilecek ve o seviyede tutulacaktır (Fiscal Responsibility and Debt Limitation Act, 2005: Chapter II). 2005 yılında yapılan düzenleme, uygulamaya başlamak için hükümete yaklaşık 11 yıllık bir süre tanımaktadır. Nitekim 2016/17 yılına gelindiğinde genel hükümet borç yükü %67,2'dir. Bütçe kuralı ile ilgili uygulamanın başlangıç yılı olan 2017/18 mali yılında ise federal bütçe dengesi/GSYİH oranı -5,5 olarak gerçekleşmiştir (IMF, 2018b: 3).

Her ne kadar bütçe dengesi ve borç yükü üzerine sınırlamalar getirilse ve bu hedefler de tutturulsa da bu durum her zaman; kamu kesiminin ekonomideki ağırlığının azaldığı anlamına gelmez. Ancak mali kural getiren düzenlemelerden yaklaşık 6 yıl sonra Planlama Komisyonu tarafından hazırlanan ‘Ekonomik Büyümenin Çerçevesi’ raporu, kamunun ekonomideki ağırlığını azaltmaya yönelik bir iradenin söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır.

Söz konusu raporda, devletin toplam ekonominin yarısından fazlasında etkin olduğu, bu durumun özel sektörün katılımını ve büyümesini zorlaştırdığı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu durum da ekonomik büyüme için gerekli olan verimlilik artışı önünde bir engel oluşturmaktadır. Ayrıca devletin doğrudan üretim faaliyetini yerine getiren işletmelerin yıllık olarak verdiği açıkların da genel mali açığı sürdürülemez noktaya getirdiği belirtilmektedir. Buna göre ortaya konan önemli bir perspektif; ekonomide haksız rekabet yaratması, sınırlı kaynakları etkin ve verimli kullanamamasına bağlı olarak ekonomik verimliliğin önünde engel olan devletin sınırlandırılmasıdır. Bu kapsamda devletin rolü; halkın genel menfaatlerini korumak, gerekli kamusal malları sunmak ve yasaları uygulamaktır. Dolayısıyla devlet, politika belirleme ve düzenleme dışında varlıkların mülkiyeti, üretimi ve finansmanı boyutunda bir işlev yüklenmeyecektir (IGC, 2011: 57-59).

2011 yılında ‘Ulusal Ekonomik Konseyi’ tarafından da kabul edilen bu dönüşümlerden kısa bir süre sonra ise özelleştirme uygulamaları tekrar başlamıştır. 2014 yılı ve sonrasında 4 tanesi banka ve 1 tanesi de petrol şirketi olmak üzere 5 kamu teşebbüsü kısmen özelleştirilmiştir. Böylece en yoğun özelleştirme uygulamaları, 1990’ların başından 2000’lerin başına kadar olan dönemde gerçekleşmekle birlikte, 1991’den 2017’ye kadar özelleştirilen kamu teşebbüslerinin sayısı 172’ye çıkmıştır. Ancak netice itibarıyla 2017 yılına gelindiğinde, mülkiyetinin en az %51’i devlete ait olan işletme sayısı 204’tür (Pakistan Ministry of Finance, 2017: 28).

Neticede; Pakistan’da 1980’li yıllarla birlikte, kamu harcamalarının sınırlandırılması, vergi oranlarında indirim, özelleştirme ve mali kurallar gibi kamu kesimini küçültmeye yönelik önemli adımlar atıldığı söylenebilir.

2.10. Türkiye

Türkiye, uzun yıllar süren savaşlar sonrasında işgalden kurtularak 1923'te yeni rejimini ilan ettiğinde; ekonomisinin neredeyse yarısı tarım sektöründen oluşan bir yapıdadır. Bununla birlikte daha önceki sanayileşme girişimleri çerçevesinde devlet tarafından kurulan küçük ve ilkel nitelikte birkaç sanayi işletmesi söz konusudur. Yeni rejim, ülkenin ekonomik kalkınması için sanayileşmesi gerektiğini kabul etmiş ve ilk ekonomi politikalarını bu yönde oluşturmuştur. Bu kapsamda öncelikle bir sanayi bankası kurulmuş (Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası) ve bu banka ile özel sektörün sanayi girişimleri desteklenmek istenmiştir. Ayrıca devletin elindeki işletmeler de yine bu bankaya devredilmiştir. Ancak bankanın, bu işletmeleri geçici olarak işletmesi ve daha sonra anonim şirkete dönüştürerek özel kesime devretmesi öngörülmüştür. Bununla birlikte sanayileşmeyi desteklemek için yasal düzenlemeler de yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi, 1927'de çıkarılan ve özel kesime birtakım vergisel avantajlar sunan 'Sanayi Teşvik Kanunu'ydu (Toprak, 2019: 2-4). Ayrıca bu dönemin ekonomik anlayışını yansıtan diğer önemli ilkeleri ise, denk bütçe ve istikrarlı para politikalarıdır (Şen, Sağbaş ve Keskin, 2007: 157).

Esasen yeni rejim, devletçilikten ziyade, 1923'te İzmir'de toplanan iktisat kongresinde de resmi olarak ifade edilen; genel olarak özel sektör ağırlıklı ancak, devlete de kaynak sağlama açısından görev yükleyen, ithal ikamesine dayanan bir ekonomik anlayışa sahipti (Berkes, 1997: 36-37). Ancak, altyapı, girişimci, teknik eleman ve tasarruf eksiklikleri, Lozan Anlaşması gereği gümrük koruması uygulanamaması ile mübadele dolayısıyla beşerî sermayedeki olumsuzluklar nedeniyle özel sektöre dayalı sanayileşme stratejisinde önemli başarılar elde edilememiştir (Yılmaz, 2008: 52).

Neticede, 1930'lu yılların başında ekonomide devletçilik anlayışı hâkim olmaya başlamış ve 1933 yılında ilk beş yıllık plan uygulamaya konmuştur. Bu kapsamda tekstil, maden işleme ve kimya gibi alanlarda kamu teşebbüsleri kurulması planlanmıştır. Bu teşebbüslerin kurulması için gerekli kaynağın ise, büyük ölçüde dolaylı vergiler ve yurt dışından sağlanan kredilerle karşılanması planlanmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2001: 68). Uygulamaya konan ilk planla birlikte hızlı bir

şekilde kamu işletmeleri kurulmaya başlanmış ve bunların sayısı 6 yıl içerisinde 3 katına çıkmıştır (Glosneck, 1998: 63).

Devletin üretici olarak ekonomi içerisinde aktif rol oynamaya başlamasıyla birlikte kamu harcamalarının milli gelir içerisindeki payında bir miktar artış olmakla birlikte, bunun sınırlı kaldığı söylenebilir. Devletçi uygulamalarla %20'lere yaklaşan söz konusu pay, 1935'ten itibaren tekrar azalmaya başlamıştır (Yılmaz, 2008: 56-57).

Kamu harcamalarının artışının sınırlı kalmasında bütçe denkliliğine ve parasal istikrara verilen önemin etkili olduğu söylenebilir.

1950 yılında yaşanan iktidar değişimiyle birlikte ekonomik anlayışta da birtakım değişimler yaşanmıştır. Yeni yönetim, ekonomik kalkınmada özel sektörün rolünü daha fazla vurgulamıştır. Bu doğrultuda ise, iktidara gelir gelmez Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nı kurarak özel sektöre daha fazla kredi desteği vermeyi amaçlamıştır. Bununla birlikte, özel sektörün yetersizliği karşısında ise yabancı yatırımlarla bu açığı kapatmaya çalışmıştır. Bu kapsamda da yabancı sermayeyi teşvik etmek için 1954'te 'Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu' çıkarılmıştır (Kişi, 2005: 99-100).

Yeni yönetim, önceki muhafazakâr para ve maliye politikalarını da terk etmiştir. Bu dönemde özellikle Merkez Bankası kaynakları hem kamu hem de özel kesimi büyük ölçüde finanse etmiştir. Örneğin, merkez bankası kredileri 1952'den 1955 yılına kadar %90 oranında artış göstermiştir (Şen, Sağbaş ve Keskin, 2007: 170). Öte taraftan bütçe açıkları da artmaya başlamıştır. 1924-1949 arası sadece 7 yılda açık veren bütçe, 1950-1959 arası ise 6 yılda açık vermiştir (T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

1950'den sonra ekonomide özel sektöre önem veren nispeten liberal politikalara rağmen, hükümet bu dönemde de kamu teşebbüslerine olan yatırımlarını da artırmaya devam etmiştir. Özellikle ABD'den alınan bağış ve borçlarla birlikte kamu kesiminin ekonomi içerisindeki payı artmaya devam etmiştir. Ancak bu dönemde özellikle dış borçlarda çok yüksek artışlar olmuştur. Örneğin, dış borçlar ABD doları cinsinden %410 oranında artış göstermiş (Kepenek ve Yentürk, 2001: 98-100) ve neticede 1958 yılında moratoryum ilan edilerek IMF ve OECD'nin de

etkisiyle %320'lik bir devalüasyon oranını da içeren 'İstikrar Tedbirleri' uygulamaya konulmuştur (Dönek, 1995: 174).

1960'lı yıllara gelindiğinde planlı ekonomi modeli yeniden gündeme gelmiş, Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş ve 1963'te ilk kalkınma planı hazırlanmıştır. Kalkınma planları kapsamında kamu yatırımları için zorunlu hedefler, özel kesim içinse yol gösterici hedefler belirlenmiştir. Özel kesim, belirlenen hedefler doğrultusunda çeşitli koruma ve mali teşvikler yoluyla desteklenmiştir. Bununla birlikte, 1960'lı yıllar boyunca yatırımların yarısından fazlası kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmiştir (Kazgan, 2006: 95-96).

Kalkınma planları kapsamında artan kamu yatırımları ile 1960 ve 1970'li yıllarda gerek kamu personelinin sayısındaki gerekse bunların ücretlerindeki artış, cari harcamaların da artmasına neden olmuştur (Mutluer, Öner ve Kesik, 2013: 64). Öyle ki, 1963 yılında sadece genel bütçeli kuruluşlarda çalışan personelin giderleri GSYİH'nın %11,7'si iken, bu oran 1971'de 18,2'ye çıkmıştır (Ataay, 1974: 452).

Söz konusu dönemde gerek yatırım gerekse artan personel harcamalarını finanse etmeye yönelik birkaç vergi yürürlüğe koyulsa da önemli bir reform gerçekleştirilememiştir. Bunda, ilgili dönem hükümetlerinin hem koalisyon hem de meclis çoğunluğu yönünden zayıflıklarının etkisi olduğu söylenebilir. Bunun yerine hükümetler çoğunlukla dış borçlanma ve emisyonla finansman yöntemlerine başvurmuşlardır (Kükre, 1999: 90).

1976'dan itibaren ekonomik büyüme düşmeye, enflasyon ve dış borçlar hızla artmaya başlamıştır. Buna karşılık 24 Ocak 1980'de açıklanan istikrar tedbirleriyle birlikte liberal karakterli politikaları uygulanması hedeflenmiştir (Mutluer, Öner ve Kesik, 2013: 65). Bu kapsamda, ihracata yönelik büyüme modeline geçilmiş ve kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesi gündeme alınarak kamu kesiminin sınırlandırılması amaçlanmıştır. Ancak kamu gelir ve harcamalarına bakıldığında, kamu kesimi küçülmediği gibi kamu açıkları da artmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2001: 243).

1980'li yıllarla birlikte kamu kesiminin küçültülmesine ilişkin yaklaşıma rağmen, toplam kamu yatırımlarının GSYİH'ya oranı da büyük ölçüde önceki

döneme göre fazla bir değişiklik göstermemiştir. Ancak 1990'lı yıllarla birlikte kamu açıkları artarken söz konusu oran ise azalmaya başlamıştır. Bu dönemde Türkiye'nin karşılaştığı en büyük sorun, kamu kesimi açıklarıdır. Bu açıkların GSYİH'ya oranı, 1990'ların başında %7'lerin üzerine çıkmıştır (T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Söz konusu açıklar ise, ülke ekonomisinin 1994 yılında büyük bir kriz yaşamasına neden olmuştur. Bu krizle birlikte personel harcamaları başta olmak üzere kamu harcamalarında kesinti yapılması ve ek vergiler getirilmesi ile kamu işletmelerinin ürünlerine zam yapılması gibi birtakım önlemler alınmıştır (Batirel, 1995: 96).

1987 yılından sonra başlayan ve 1988 yılında 4 kamu teşebbüsünü kapsama alan özelleştirme uygulamaları, 1990'lı yılların ikinci yarısında önemli ölçüde artmıştır. 1987'de 53 olan Hazine portföyündeki kamu işletmelerinin sayısı 2000 yılına gelindiğinde yarı yarıya azalarak 26'ya düşmüştür (T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2020).

Türkiye'de yüksek seyreden ve krizlere neden olan kamu kesimi açıkları ve finansman yöntemlerine karşı en önemli adımların 2000'lerin başında atıldığı söylenebilir. Öncelikle 2002 yılında net borç kullanımına ilişkin sınırlama getirilmiş ve ayrıca toplam kamu borç yükü için Maastricht Kriterleri'nde öngörülen %60 sınırı prensipte kabul edilmiştir. Aynı şekilde söz konusu kriterler kapsamında bütçe açığının GSYİH'ya oranının %3'ü geçmemesi de bir hedef olarak benimsenmiştir.

2000'li yıllarla birlikte özelleştirme çalışmaları da hızlanmıştır. Öyle ki, özelleştirmelerin başladığı 1986 yılından 2004 yılına kadar 17 yılda yaklaşık 8,2 milyar dolarlık özelleştirme yapılırken, bundan sonraki 14 yılda ise yaklaşık 60,6 milyar dolarlık özelleştirme gerçekleştirilmiştir (Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, 2018: 54).

Sonuç olarak, Türkiye'de cumhuriyetin ilk yıllarında bir tercih olmaktan ziyade zorunluluk olarak benimsenen devletçilik ilkesi ile kamu kesiminin giderek genişlediği söylenebilir. 1980 yılına kadar ekonomik anlayışta gerek teoride gerekse pratikte herhangi bir değişiklik olmadığı ve büyük ölçüde kamu kesimi ağırlıklı ekonomi politikalarının uygulandığı gözlenmektedir. 1980 sonrası ise kamu

kesiminin küçültülmesi ve serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması şeklinde bir ekonomik anlayış benimsenmiştir. Ancak bu konuda 2000’li yıllara gelinceye kadar önemli uygulamalar yapıldığını söylemek güçtür. 2000’lerin hemen başında yaşanan ekonomik krizden sonra kamu kesiminin küçültülmesi için bilhassa özelleştirme uygulamalarına hız verilmiştir. Bununla birlikte özellikle mali alandaki reformlarla kamu kesimi açıkları da büyük ölçüde azaltılabılmıştır.

2.11. Vietnam

Vietnam, iç savaş sonrası 1976 yılında birleştiğinde; kuzeydeki yönetim, güneydeki finans ve ticaret faaliyetlerini devletleştirmiş ve sahipleri ülkeyi terk eden işletmelerin de mülkiyetini devralmıştır. Ayrıca tüm büyük ve orta ölçekli işletmeler yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, bu işletmeler devletleştirmiş ve sahiplerine faiz getirisi olan devlet tahvilleri verilmiştir. Bununla birlikte eski sahiplerine, ücretli olarak işletmelerin yönetimine katılma imkânı da verilmiştir. Nihayet 1978’den sonra tüm ticari faaliyetlerin kaldırılarak mülklerin devlet tarafından satın alınmasıyla ülke, sosyalist dönüşümünü hızlandırmıştır (World Bank, 1980: 22). Öyle ki, 1976 yılında 7 bin kamu teşebbüsü varken; 1988 yılı sonuna kadar bu sayı 12 bine çıkmıştır. Dolayısıyla üretimin büyük çoğunluğu da kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmekteydi. Örneğin, 1991 yılında toplam sanayi üretiminin yaklaşık %70’i kamu teşebbüsleri tarafından yapılmıştır (Anh, 1994: 29).

Ancak 1986 yılına gelindiğinde, %700’lere varan enflasyon, büyümede yavaşlama ve gıda kıtlığı gibi problemlere karşı hükümet, ekonomideki dönüşümün başlangıcı sayılabilecek reformlar yapmıştır. Bu reformlarla temelde, özel sektör üretimini ve yabancı sermayeyi teşvik etmek, kamu işletmelerinin rolünü azaltmak, yatırımları ağır sanayiden hafif sanayiye kaydırmak ve ihracata dayalı büyümeye yönelmek amaçlanmıştır. Devletin ekonomideki rolünü azaltmaya yönelik en önemli reformlardan birisi, 1988 yılında kamu işletmelerine yönelik bir kararname ile yapılmıştır. Buna göre, kamu işletmelerine sübvansiyonlar kaldırılmış ve bunlar, borç ya da tasarruf yoluyla kendi kendilerini finanse etmek zorunda bırakılmışlardır. Dolayısıyla üretim kararlarında da bu işletmeler, belirli bir serbestliğe sahip olmuşlardır (Harvie ve Hoa, 1997: 48-53).

Kamu işletmelerine yönelik bu düzenlemenin devlet bütçesi üzerindeki yükü hafifletmesi beklenebilir. Bu işletmelerin devlet bütçesine yük oluşturmalarının en büyük nedeni görev zararlarıdır. Bu zararların ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden biri ise, bunların gereksiz ve fazla personel istihdam etmeleridir.

Nitekim düzenlemenin yapıldığı tarihten itibaren kamu kesimi istihdamı izleyen yıllarda ciddi oranda azalmıştır. Şöyle ki, sadece 1989-1991 arasında kamu işletmelerinde çalışan toplam 794 bin kişi ya işten çıkarılmış ya da emekli edilmiştir (World Bank, 1993c: 66). Bununla birlikte, 1988 yılında yaklaşık 4 milyon olan toplam kamu istihdamı izleyen yılda 3,8 milyona düşmüştür. Düşüş, takip eden yıllarda da devam etmiş ve 1993 yılına gelindiğinde; kamuda istihdam edilenlerin sayısı 3 milyonun altına inmiştir (IMF, 1995: 15).

Kamu işletmelerinin özelleştirilmesi konusu da 1991'deki 7. Komünist Parti Kongresi'nde gündeme gelmiş ve bazı kararlar alınmıştır. Ancak, bu hususta Vietnam'da uygulama, işletmelerin anonim şirketlere dönüştürülerek hisselerinin bir kısmının genellikle çalışanlar ve yöneticilere satılması şeklindeydi. Bu uygulama da "Equitization"² olarak anılmaktadır. Bu şekilde 1997 sonuna kadar sadece 15 kamu işletmesi anonim şirkete dönüştürülmüşse de hisseler için alıcı bulmakta büyük zorluklar çekilmiştir. Zira, potansiyel alıcılar olan yöneticiler ve çalışanlar için işletmenin mülkiyetini devralmak, işçi olarak sahip olunan hakların kaybı anlamına gelmektedir. Ayrıca işletmelerin, devlete ait olmasının getirdiği birtakım avantajlardan da vazgeçmek söz konusuydu. Tüm bu riskler, varlıkların değerinin tespitinde yaşanan anlaşmazlıklarla birleşince söz konusu uygulama başarıya ulaşamamıştır (Painter, 2003: 29). Bunun üzerine devlet 1998-2002 arasında; süreci basitleştirmek, yabancılara satışa izin vermek, doğrudan satış ve kiralama gibi yöntemleri kabul etmek, yeni kamu teşebbüsü kurulmasını ertelemek gibi birtakım düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemelerin de etkisiyle bu dönemde, 636 kamu işletmesi özelleştirilmiştir (Larsen ve Dinh, 2002: 22).

² Vietnam resmi belgelerinde bu tanımlama kullanılır. Esasen kamu işletmelerinin büyük bir çoğunluğunun elde tutularak, kalan hisselerin satışını ifade etse de; sonraları tamamen elden çıkarmalar şeklinde uygulamalar olduğundan pratikte özelleştirmeden pek farkı yoktur (Hiep, 2017: 2).

Özelleştirmelerden başka mali alanda yapılan en önemli reformlardan birisi de 1997 yılında yürürlüğe giren yeni bütçe kanunudur. Bununla birlikte bütçe bilgilerinin gizliliği ortadan kaldırılarak harcamaların şeffaflığına yönelik önemli bir adım atılmıştır (World Bank, 2001: 7). Bununla birlikte hükümet, özellikle ticaretin serbestleştirilmesi kapsamında, gümrük tarifelerinin düşürülmesine bağlı olarak azalan gelirler karşısında 1999'da katma değer vergisini sisteme sokmuştur. Ancak bu gibi gelir düşüşlerinde, bir yandan gelir artırıcı tedbirler alınırken, diğer yandan da harcamalarda kesintiler yapılmıştır. Örneğin, 1996-1999 arasında kamu gelirleri azalırken, eğitim ve sağlık dışındaki harcamalarda da GSYİH'ya oranla %4,1'lik bir kesinti yapılmıştır (Nhiem, Harvie ve Hoa, 2006: 77).

Ancak mali dengeyi sağlamaya yönelik bu politikaların ekonomik büyümenin devam ettiği süreçte geçerli olduğu söylenebilir. Zira büyümenin yavaşlaması ile hükümet, vergi teşvikleri uygulamakta ve harcamaları artırmakta tereddüt etmemiştir. 2009 krizinde alınan önlemler bir yana daha sonra da kurumlar vergisi ve katma değer vergilerinde indirimler, muafiyetler gibi politikalar devam etmiştir. Bunun sonucunda ise, 2012'den beri mali açıklar, GSYİH'nın yaklaşık %6'lar düzeyine çıkmıştır. Nitekim bu açıkların artması da kamunun borç yükünü ağırlaştırarak faiz ödemelerini artırırken, sermaye harcamalarının da faiz harcamaları lehine azalmasına neden olmuştur. Ancak yine de bu harcamalar, planlananın üzerinde gerçekleşmeye devam etmiştir (IMF, 2016: 9-10).

Kamu işletmelerinin özelleştirilmesine ise 2000'li yıllarda hızla devam edilmiştir. En büyük özelleştirme 1998-2011 döneminde yapılmıştır. Bu dönemde 4 bine yakın kamu işletmesi özelleştirilmiştir. Bu uygulama, 508 tanesini daha kapsayacak şekilde 2017'ye kadar devam etmiştir. 2017'de yeni hükümet, özelleştirmelerin devam etmesi için gerekli olan daha fazla kolaylaştırıcı düzenlemelerin yapılacağını ilan etmiştir. Ayrıca hükümet, 2030 yılına kadar kamu teşebbüslerinin büyük çoğunluğunun özelleştirilmesini hedeflemiştir (Hiep, 2017: 3-4).

Özetle; 1980'li yılların ortalarına kadar hızlı bir şekilde sosyalist bir ekonomik sistem inşa edilen ülkede, bu tarihten sonra yavaş da olsa sürekli bir şekilde piyasa ekonomisine geçiş için politikalar uygulanmıştır. Bu kapsamda en

önemli adımlar, kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesi konusunda atılmıştır. Ancak, çoğu zaman ekonomik büyüme için genişletici maliye politikaları uygulanmıştır. Bununla birlikte karşılaşılan mali açıklar, gelirleri artırıcı tedbirleri de gündeme getirmiştir. Neticede Vietnam yönetimleri, bir yandan özelleştirmelerle kamu kesimini küçültölmeye çabalarken; diğör yandan kamu harcamaları ve gelirlerini artırma eğiliminin bu çabayı sınırlandırdığı söylenebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEXT-11 ÜLKELERİNDE KAMU KESİMİNİN BÜYÜKLÜĞÜNÜN TEMEL GÖSTERGELER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kamu kesiminin büyüklüğünün ölçüsü olarak, toplam kamu harcamaları/GSYİH ve vergi ve toplam kamu gelirleri/GSYİH oranları çoğunlukla başvurulan yöntemlerdir. Ayrıca kamu tüketim harcamalarının GSYİH içindeki payı ve kamu istihdamının toplam istihdama oranı da kamu kesiminin büyüklüğüne ilişkin fikir verici diğer göstergelerdir. Bu bölümde de Next-11 ülkelerinin 1980-2018 döneminde söz konusu göstergeler yardımıyla kamu kesiminin büyüklüğü ölçülmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte gerek kamu harcamaları gerek vergiler ve toplam gelirlerdeki yıllar itibariyle reel değişimler de ele alınmıştır.

3.1. Next-11 Ülkelerinde Kamu Tüketim Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı ve Reel Değişimi

Next-11 ülkelerinde kamu tüketim harcamalarının GSYİH içindeki payına bakıldığında, 1980-2018 döneminde genel eğilimin birkaç ülke hariç istikrarlı olduğu söylenebilir. Ancak söz konusu dönem içerisinde, bu eğilimde birtakım dalgalanmalar gözlemek de mümkündür. Bu tür dalgalanmalar, ülkelerde meydana gelen mali krizler ile farklı siyasi tercihlere sahip yönetimlerin göreve gelmesi, ekonomik sistemdeki anlayış değişikliği gibi sebeplerle büyük ölçüde ilgili olduğu söylenebilir.

Kamu tüketim harcamalarının GSYİH'ya oranında her ne kadar önemli değişiklikler gözlenmese de bu harcamaların yıllar itibariyle reel değişimleri incelendiğinde neredeyse tüm ülkelerde genellikle artış yaşanmıştır.

3.1.1. Next-11 Ülkelerinde Kamu Tüketim Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı

Bangladeş'te 1980 sonrasında kamu tüketim harcamalarının GSYİH içindeki payında büyük bir değişiklik yaşanmamıştır. 1980'li yıllarda ortalama %4 olan kamu

tüketim harcamaları/GSYİH oranı, izleyen dönemde (1990-1999) bir miktar artarak ortalama %4,6'ya yükselmiştir. Artış, izleyen yıllarda da düşük miktarlarda da olsa devam etmiş ve %5'in üzerine çıkmıştır.

Endonezya'da kamu tüketim harcamalarının GSYİH içindeki payı dönem içerisinde azalış veya artış yönünde sürekli bir trend göstermemiştir. 1980'li yıllarda %9,2 olan kamu tüketim harcamaları/GSYİH oranı, 1990'lı yıllarda 2 puanlık bir düşüş göstermiştir. Ancak daha sonra artışa geçen söz konusu oran 2009 sonrasında tekrar %9'un üzerine çıkmıştır.

Filipinler'de kamu tüketim harcamalarının GSYİH içindeki payı 1980-2018 döneminde çok büyük değişiklikler göstermemiştir. 1980'li yıllarda ortalama %8 düzeyinde gerçekleşen bu pay, 1990'lı yıllarda %11'in üzerine çıkarak dönem içerisindeki en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Ancak 2000'li yıllarla birlikte bir miktar düşen kamu tüketim harcamaları/GSYİH oranı, ortalama %10'lar düzeyinde seyretmiştir.

Güney Kore'de kamu tüketim harcamalarının GSYİH içindeki payı, 1980 sonrası genel olarak istikrarlı bir şekilde artmıştır. 1980'li ve 1990'lı yıllarda ortalama olarak %10,6 olarak gerçekleşen ve söz konusu yıllarda dikkate değer bir değişiklik göstermeyen kamu tüketim harcamaları/GSYİH oranı, 2000 sonrasında önemli miktarda artmıştır. 2000'li yılların başında %12'yi aşan söz konusu oran, 2010 sonrasında %15'ler düzeyine ulaşmıştır.

İran'da 1980-2018 döneminde kamu tüketim harcamalarının GSYİH içindeki payının gelişimine bakıldığında, genelde düşüş seyri içinde olduğu söylenebilir. 1980'lerin başında yaklaşık %21'ler düzeyinde olan kamu tüketim harcamaları /GSYİH oranı, izleyen yıllarda gerilemiş ve dönemin sonunda yani 1989 yılında neredeyse yarı yarıya düşerek yaklaşık %12 olmuştur. 1992'den sonra bir miktar yükseliş olsa da ortalama olarak 1980'li yıllardan daha düşük bir düzeyde gerçekleşmiştir. Düşüş, sonraki yıllarda da devam etmiş ve 2000'li yılların ikinci on yılında ortalama %11 ile tüm dönemdeki en düşük değerine ulaşmıştır.

Meksika'da 1980-2018 döneminde, kamu tüketim harcamalarının GSYİH içindeki payının düşük de olsa artış eğiliminde olduğu söylenebilir. 2000 yılına kadar

ortalama %8'ler düzeyinde seyreden kamu tüketim harcamaları /GSYİH oranı, bu tarihten sonra %10'un üzerine çıkmış ve son yıllarda ortalama %12 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Mısır'da 1980 sonrasında kamu tüketim harcamalarının GSYİH içindeki payının, genel olarak azaldığı söylenebilir. 1980'li yıllarda ortalama olarak %15'in üzerinde gerçekleşen kamu tüketim harcamaları /GSYİH oranı, izleyen dönemde ortalama 5 puanlık bir düşüş göstermiştir. Bu oran, 2000'li yıllarla birlikte bir miktar yükselse de genel olarak %11'ler düzeyinde seyretmiştir.

Next-11 ülkeleri içerisinde söz konusu dönemde, kamu tüketim harcamaları GSYİH içindeki payının en düşük olduğu ülke Nijerya'dır. 2000'li yıllara kadar ortalama yaklaşık %1'ler düzeyinde gerçekleşen kamu tüketim harcamaları /GSYİH oranı, bu tarihten sonra hızlı bir şekilde artmış ve bazı yıllarda %9'un üzerine çıkmıştır. 2004 sonrasında ciddi bir artış trendine giren oran, son yıllarda bir miktar gerileyerek ortalama %6'lar düzeyinde seyretmiştir.

Pakistan'da 1980 sonrası kamu tüketim harcamalarının GSYİH içindeki payı, genel olarak istikrarlı seyretmiştir. 2010 yılına kadar ortalama %9'lar düzeyinde istikrarlı bir seyir gösteren oran, bu tarihten sonra yaklaşık 2 puanlık bir artışla ortalama %11'ler düzeyine ulaşmıştır.

Türkiye'de 1980-2018 döneminde kamu tüketim harcamalarının GSYİH içindeki payının istikrarlı bir şekilde genellikle arttığı söylenebilir. 1980'li yıllarda ortalama %7,6'lık düzeyde seyreden kamu tüketim harcamaları /GSYİH oranında, izleyen iki dönemde üst üste 3'er puanlık bir artış gerçekleşmiştir. Neticede, ilgili dönemin son yıllarına gelindiğinde, ortalama %14 ile 11 ülke içerisinde Güney Kore ile en yüksek orana sahip iki ülkeden biri konumundadır.

1980-2018 döneminde Vietnam'da kamu tüketim harcamalarının GSYİH içindeki payında, on yıllık dönemler itibariyle genellikle 1 puanın altında artış ve azalışlarla birlikte istikrarlı bir seyir olduğu söylenebilir. En yüksek değerlere 1990'lı yıllarda ortalama %7,5'le ulaşan kamu tüketim harcamaları /GSYİH oranı, izleyen dönemlerdeki düşüşe geçerek ortalama yaklaşık %6'lar düzeyinde kalmıştır.

Tablo 3.1: Next 11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Kamu Tüketim Harcamaları/GSYİH Oranları (%)

	Bangladeş	Endonezya	Filipinler	G. Kore	İran	Meksika	Mısır	Nijerya	Pakistan	Türkiye	Vietnam
1980	4.3	9.3	8.9	11.6	21.0	8.7	16.2	1.7	7.5	7.0	6.7
1981	4.3	10.0	8.6	11.8	21.5	9.3	16.6	1.8	7.6	9.1	6.7
1982	4.2	10.4	9.0	11.5	18.5	9.1	17.7	2.1	7.7	7.9	6.7
1983	4.0	9.4	8.2	10.8	16.2	7.6	17.2	2.1	8.5	8.7	6.7
1984	4.0	9.1	6.9	10.3	15.1	8.0	18.0	2.1	9.0	7.5	6.8
1985	3.9	10.1	7.5	10.4	15.9	8.0	17.2	1.9	9.0	7.5	6.5
1986	4.0	9.9	7.8	10.0	15.2	7.9	16.5	1.9	9.5	7.5	6.9
1987	3.7	8.5	8.3	9.8	14.4	7.6	12.8	1.6	10.1	6.5	7.0
1988	3.8	7.7	8.9	9.7	15.0	7.5	12.6	1.6	11.6	6.4	5.7
1989	4.4	7.9	9.4	10.5	12.0	7.3	12.0	1.3	12.5	7.8	7.8
1990	4.5	8.0	10.0	10.8	10.8	7.5	11.0	1.2	11.3	9.2	7.5
1991	4.4	7.5	9.8	10.6	10.3	8.1	10.0	1.2	10.7	10.3	6.6
1992	4.5	7.9	9.5	11.0	9.7	8.8	8.9	2.0	9.6	10.8	6.9
1993	5.0	8.1	10.0	10.7	14.2	9.1	10.3	2.1	9.8	10.9	7.3
1994	4.9	7.3	10.6	10.3	14.4	9.5	10.3	1.8	9.0	9.7	8.3
1995	4.6	7.0	11.2	10.0	14.3	8.6	10.5	1.2	8.8	9.0	8.2
1996	4.4	6.8	11.8	10.4	12.8	8.1	9.7	0.9	9.4	9.7	8.4
1997	4.4	6.2	13.0	10.2	12.0	8.3	9.9	0.9	8.9	10.3	8.1
1998	4.7	5.1	13.3	11.4	13.5	8.5	10.0	1.4	8.4	10.6	7.6
1999	4.6	6.2	12.2	11.1	12.2	9.2	10.6	1.4	7.7	12.7	6.8
2000	4.6	6.7	11.4	10.9	13.5	9.5	11.1	2.1	8.3	12.0	6.4
2001	4.5	7.2	11.1	11.8	13.7	9.9	11.8	2.0	7.5	12.7	6.3
2002	5.0	7.5	10.6	11.7	12.5	10.4	12.2	1.3	8.4	12.9	6.2
2003	5.3	8.0	10.2	12.2	12.3	11.0	11.6	1.0	8.5	12.7	6.3
2004	5.5	8.2	9.4	12.4	11.2	10.5	11.1	4.8	7.9	12.4	5.5
2005	5.5	8.0	9.0	12.9	12.1	10.5	11.1	4.5	7.6	12.3	5.5
2006	5.4	8.5	9.2	13.4	12.5	10.3	10.7	5.1	10.4	13.0	5.5
2007	5.4	8.3	9.3	13.4	9.5	10.4	11.3	9.4	9.9	13.5	5.6
2008	5.2	8.3	8.8	14.0	10.1	10.7	10.9	9.4	9.7	13.7	5.6
2009	5.1	9.5	9.9	14.7	11.2	11.9	11.3	8.6	10.5	15.8	5.8
2010	5.1	9.0	9.7	14.2	10.8	11.8	11.2	8.8	10.3	15.0	6.0
2011	5.1	9.1	9.7	14.4	9.6	11.8	11.4	8.6	9.7	13.7	5.9
2012	5.0	9.2	10.8	14.7	9.5	11.9	11.2	8.2	10.5	14.2	5.9
2013	5.1	9.5	10.8	15.0	9.2	12.2	11.4	7.2	11.0	14.1	6.2
2014	5.3	9.4	10.6	15.2	10.3	12.2	11.8	6.5	10.8	14.1	6.3
2015	5.4	9.7	10.9	15.1	12.7	12.3	11.8	6.7	11.0	13.9	6.3
2016	5.9	9.5	11.2	15.2	13.3	12.0	11.4	5.4	11.3	14.8	6.5
2017	6.0	9.1	11.2	15.4	13.4	11.7	10.1	4.6	11.3	14.5	6.5
2018	6.4	9.0	11.9	16.1	12.9	11.6	8.4	4.9	12.4	14.8	6.5

Kaynak: UNCTAD, UnctadStat Data Center (2020)

Next-11 ülkelerinde 1980-2018 döneminde kamu tüketim harcamaları /GSYİH oranı genel olarak değerlendirildiğinde, 2009 sonrası dönemde neredeyse tüm ülkelerde eğilimin yukarı yönlü olduğunu söylemek mümkündür. Oysa 1980’li yılların başından itibaren bu oranın genel olarak düşüş trendinde olduğu görülmektedir. Bu eğilimin 1990’larda da devam ettiği ya da en azından değişmediği söylenebilse de 2000’lerle birlikte genel itibariyle yukarı yönlü kırıldığı söylenebilir.

3.1.2. Next-11 Ülkelerinde Kamu Tüketim Harcamalarının Reel Değişimi

Bangladeş’te kamu tüketim harcamalarının 1980 sonrası dönemde yıllar itibariyle bir önceki yıla göre reel değişimlerine bakıldığında; söz konusu dönemde çoğunlukla artış gösterdiği söylenebilir. Bu harcamalar sadece 1983 ve 1987 yıllarında reel olarak azalmıştır. Söz konusu dönemdeki en büyük reel artışlara ise, 1989 ve 2006 yıllarında rastlanmaktadır.

Endonezya’da 1980-2018 döneminde kamu tüketim harcamalarının yıldan yıla reel değişimlerine genel olarak bakıldığında, çoğunlukla artış gösterdiği söylenebilir. Buna karşılık, söz konusu dönemde sadece 6 yılda bir önceki yıla göre reel olarak azalma olmuştur. En dikkat çeken azalma %28,2 ile 1998 yılında; en büyük artış ise, %22,8 ve %22 ile 1999 ve 2009 yıllarında yaşanmıştır. Burada en büyük reel artış ve azalışların olduğu yılların kriz yılları olduğu dikkat çekmektedir. 1997 Asya Krizi’nin etkilerinin en yoğun yaşandığı 1998 yılında söz konusu dönem için rekor azalış kaydedilirken; 2008 Küresel Finans Krizi’nin etkilerinin yoğunlaştığı 2009 yılında ise yine rekor bir artış göze çarpmaktadır. Bu durumun bir nedeni olarak, 1997 yılındaki krizin IMF ile yapılan anlaşmalarla aşmaya çalışılması gösterilebilir. Zira IMF ile yapılan anlaşmalarda genellikle mali sıkılaştırma tedbirleri taahhüt edilir. Buna karşılık, 2009 yılında böyle bir taahhüt altına girilmemiş ve tüm dünyadaki politikalara paralel olarak toplam talebi destekleyerek krizle mücadele edilmeye çalışılmıştır.

Filipinler’de 1980-2018 döneminde 12 yıl hariç, kamu tüketim harcamaları yıllar itibariyle bir önceki yıla göre reel olarak çoğunlukla artmıştır. 1988, 1997 ve 2012 yıllarında bu artışlar %15’in üzerinde gerçekleşmiştir. Buna karşılık en büyük

azalışlar ise, 1984 ve 1989 yıllarında yaşanmıştır. Bu durum, 1980’li yıllardaki mali disiplini sağlama çabaları ile açıklanabilir. Çünkü siyasi iktidar destek sağlamak amacıyla 1970’lerin sonlarında geniş ölçüde popülist politikalara başvurmuş ve ülke, 1980’li yıllara büyük bütçe açıklarıyla girmiştir. Ayrıca bütçenin neredeyse yarısının borç servisine gittiği 1989 yılında ise tüketim harcamalarının reel değerinde yaklaşık %98’lik rekor bir azalma yaşanmıştır.

Güney Kore’de 1980 sonrasında kamu tüketim harcamaları reel olarak yıllar itibariyle bir önceki yıla göre sürekli olarak artmıştır. 1980-2018 döneminde kamu tüketim harcamaları reel olarak hiçbir yılda azalmamıştır. En büyük artışlar ise, 1988, 1989 ve 1990 yıllarında art arda %10’un üzerinde gerçekleşmiştir. Bu yıllar, Güney Kore ekonomisinin önceki yıllara nazaran durgunluğa girdiği yıllardır. Yavaşlayan büyümeye, kamu harcamaları ile verilen bir tepkinin söz konusu olduğu düşünülebilir.

İran’da, 1980-2018 döneminde kamu tüketim harcamalarının önceki yıllara göre reel değişimine bakıldığında, 39 yılın 17’sinde reel olarak azalma olmuştur. Dönemde en dikkat çekici değişim, 1993’teki %46’lık artıştır. Bu yılda gelir sağlamak amacıyla ulusal parada ciddi bir devalüasyon gerçekleştirilmiştir. Bu gelişmeye ülkedeki seçimlerin de eklenmesiyle harcamalardaki bu artış kaçınılmaz olmuştur.

Meksika’da kamu tüketim harcamalarının yıllar itibariyle bir önceki yıla göre reel değerindeki değişimlerinde 1980 sonrası 8 yıl hariç artışlar yaşanmıştır. En büyük azalışlar, 1983 ve 1995 yıllarında yaşanmıştır. 1980’li yılların başı Meksika için mali açığın yüksek boyutlara ulaştığı ve dengenin sağlanması için tedbirler alındığı yıllardır. Diğer yandan 1995 yılı da bir önceki yıldaki krizin ardından IMF ile anlaşma yapıldığı yıla denk gelmektedir.

Mısır’da 1980-2018 döneminde, kamu tüketim harcamaları yıllar itibariyle reel olarak sadece 8 yılda, bir önceki yılına göre azalmıştır. En büyük azalışın 1987 yılında %28,4 ile yaşandığı görülmektedir. Belirtilen yıla gelindiğinde Mısır’da bütçe açıkları rekor düzeylere erişmiş ve aynı yıl yine IMF ile anlaşma yapılmıştır. Bu

azalışın da açığı kapatmak ve IMF'ye verilen mali taahhütlerle ilgili olması muhtemeldir.

Nijerya'da kamu tüketim harcamaları yıllar itibariyle bir önceki yıllarına göre reel değişimine bakıldığında; söz konusu dönemde reel olarak çoğunlukla azalışlar yaşandığı söylenebilir. Bununla birlikte ilgili dönemde, reel değişimlerin oynaklığının yüksek olduğu da dikkat çekmektedir. Dönem içerisinde çok yüksek oranlara varan değişimler meydana gelmiştir. Örneğin; 2004 yılında kamu tüketim harcamaları önceki yıla göre %449,6'lık bir artış göstermiştir. Bununla birlikte 2007 yılında da yaklaşık %96,5'lik bir artış yaşanmıştır. Kamu tüketim harcamalarında yaşanan bu artışlar, petrol gelirleriyle büyük ölçüde ilişkilidir ve bu nedenle de petrol fiyatlarına karşı son derece duyarlıdır. Örneğin; 2003 yılında federal hükümet gelirlerinin yaklaşık %87'sini petrol gelirleri oluşturuyordu (IMF, 2004: 6) 2003 sonrası yükselişe geçen petrol fiyatlarının, artan petrol gelirleriyle birlikte harcamaların artmasını da teşvik ettiği söylenebilir. Nitekim fiyatların düşmeye başladığı 2012 yılından sonra kamu tüketim harcamalarındaki reel değişimin de azalış yönünde olduğu görülmektedir. Öyle ki, 2012'den 2018 yılına kadar kamu tüketim harcamaları reel olarak bir önceki yılına göre art arda düşmüştür. Yine petrol fiyatlarının düşüş trendine girdiği 1980'li yılların başlarında da benzer şekilde tüketim harcamalarının reel değerinde art arda azalmalar göze çarpmaktadır.

Pakistan'da kamu tüketim harcamalarının, 1980 sonrası yıldan yıla reel olarak genellikle arttığı söylenebilir. Söz konusu tüm dönem boyunca sadece 10 yılda bir önceki yılına göre reel olarak azalma olmuştur. Söz konusu dönemde dikkat çeken en büyük artış, 2006 yılında yaklaşık %46 ile yaşanmıştır. Bu artışın, büyük ölçüde ülkenin 2005 yılında yaşadığı depremle ilgili olduğu söylenebilir. Yaşanan deprem, meydana getirdiği can kaybı ve maddi hasarlar nedeniyle ülke tarihinin en büyük doğal afeti olarak kabul edilmektedir. Pakistan hükümeti, depremin meydana getirdiği hasarları telafi etmek için müdahalede bulunmuş ve uluslararası yardımlarla da desteklenmiştir.

Tablo 3.2: Next-11 Ülkelerinde 1981-2018 Döneminde Kamu Tüketim Harcamalarının Reel Değişimi (%)

	Bangladeş	Endonezya	Filipinler	G. Kore	İran	Meksika	Mısır	Nijerya	Pakistan	Türkiye	Vietnam
1981	8.8	10.1	-0.2	8.6	-8.0	16.6	29.7	-66.3	7.9	30.5	40.8
1982	0.9	11.7	7.5	5.7	-1.0	-4.1	14.4	10.5	9.4	-13.4	-14.2
1983	-3.1	-6.6	-7.3	7.0	1.9	-17.8	10.3	-12.2	17.9	17.0	15.1
1984	6.9	12.9	-21.4	5.0	-16.2	8.6	22.0	-0.4	10.1	-15.6	5.4
1985	3.1	19.4	0.5	8.5	3.4	1.3	3.2	-1.8	8.8	6.6	-2.9
1986	7.4	-10.9	8.0	7.6	-13.9	-2.7	1.1	-0.5	12.2	3.3	10.8
1987	-3.9	3.8	9.4	9.6	-3.0	-2.9	-28.4	-12.7	12.2	-1.6	4.9
1988	5.7	-5.1	15.4	11.2	-6.2	-0.9	1.3	2.1	22.0	-2.6	-14.8
1989	20.4	9.4	-97.9	16.1	-15.6	2.2	-7.9	-13.7	13.6	22.5	7.2
1990	7.2	18.8	9.5	12.7	4.9	6.5	-8.2	3.7	-6.4	28.2	1.0
1991	6.2	0.3	-2.3	8.7	2.6	12.7	0.4	0.4	-0.6	14.1	-7.5
1992	7.2	8.2	-2.3	9.4	-0.6	12.9	-11.7	75.5	-3.0	10.3	14.2
1993	14.4	10.3	6.9	4.5	46.0	3.2	17.7	2.8	3.7	9.3	14.4
1994	0.8	-3.8	11.4	4.5	-1.2	9.0	5.2	-19.2	-3.5	-15.4	22.6
1995	1.0	6.5	10.2	6.7	13.8	-15.4	7.1	-34.1	1.9	-0.7	8.6
1996	0.1	5.7	10.9	11.9	-13.6	1.4	-3.4	-18.6	14.8	14.8	11.5
1997	3.3	-6.0	16.3	4.1	-6.5	8.7	6.0	3.1	-4.3	13.9	5.3
1998	14.4	-28.2	1.5	5.5	14.3	8.7	4.1	54.6	-2.0	6.8	-0.8
1999	3.2	22.8	-5.0	8.3	-7.9	10.4	10.8	1.1	-4.2	15.4	-6.8
2000	5.7	14.9	-2.5	7.4	16.6	8.8	6.1	61.2	12.1	0.7	1.0
2001	2.9	8.8	-0.3	13.1	1.2	3.4	13.4	-0.7	-8.2	-0.1	5.4
2002	15.1	10.4	-1.2	7.6	2.8	5.0	9.3	-22.3	15.6	8.0	5.4
2003	12.7	10.9	1.3	6.8	6.9	7.9	-1.1	-23.8	5.5	3.7	8.9
2004	9.4	7.7	-2.2	7.2	-4.9	-1.2	-2.7	449.6	0.2	7.4	-7.0
2005	6.1	3.8	0.9	8.3	11.1	2.6	4.8	1.0	4.2	7.8	7.8
2006	21.1	12.8	6.7	9.4	8.3	2.7	1.7	19.6	45.9	13.3	8.3
2007	4.2	2.3	7.8	6.4	-17.8	2.9	13.1	96.5	-0.1	9.0	7.5
2008	3.1	7.7	-0.6	7.7	6.2	4.3	2.9	6.5	3.7	2.4	7.0
2009	3.4	22.0	13.0	5.2	12.5	5.2	9.1	-0.9	8.3	9.6	8.3
2010	4.5	1.6	6.0	3.5	2.2	3.8	3.4	10.5	0.6	3.0	10.4
2011	6.8	7.3	3.5	4.9	-8.6	3.7	4.4	2.0	-2.2	1.7	4.7
2012	6.0	7.3	19.2	4.6	-9.0	5.1	5.0	0.0	11.9	8.8	7.3
2013	8.5	9.1	7.0	5.2	-2.5	3.4	4.9	-7.2	8.8	7.7	10.2
2014	10.4	4.3	3.5	4.9	16.5	2.9	7.4	-4.0	1.8	5.0	7.8
2015	7.6	8.4	9.9	1.9	21.8	4.3	3.6	6.2	6.1	4.5	9.5
2016	17.2	2.0	9.8	4.0	19.0	0.1	1.4	-20.8	7.8	10.3	8.4
2017	9.5	0.7	7.2	4.4	4.7	-0.3	-8.1	-13.4	4.9	4.9	6.5
2018	13.8	4.1	12.8	7.4	-8.7	1.2	-12.8	8.4	15.1	5.2	6.0

Kaynak: UNCTAD (2020)'den derlenen verilerle tarafımızca hesaplanmıştır.

1980 sonrası Türkiye’de kamu tüketim harcamalarının bir önceki yıllara göre reel değişimine bakıldığında; söz konusu dönemde, 6 yılı hariç sürekli arttığı görülmektedir. Bununla birlikte büyük bir krizin yaşandığı 2001 yılında ise kamu tüketim harcamalarının reel değerinde neredeyse bir değişiklik olmamıştır. Ancak 1994’teki krizde %15’in üzerinde bir azalış olduğu görülmektedir. Zira 1994’teki kriz mali alandaki sorunlardan kaynaklı bir krizdi ve bu alandaki sert tedbirleri beraberinde getirmiştir.

Vietnam’da kamu tüketim harcamaları reel olarak, 1990-2018 döneminde yıllar itibariyle bir önceki yılına göre 6 yıl hariç artmıştır. Söz konusu dönemdeki reel artış ve azalışların genelde büyük değişiklikler göstermediği söylenebilir.

3.2. Next-11 Ülkelerinde Vergi Gelirleri ve Toplam Gelirler/GSYİH ve Reel Değişimi

Next-11 ülkelerinde 1980’den bu yana vergi yükü bazı ülkeler hariç genellikle artmakla birlikte bu değişimin ciddi boyutlarda olmadığı söylenebilir. Vergi yükü en düşük ülkeler olarak; İran, Endonezya ve Bangladeş göze çarpmaktadır. Bunlardan özellikle İran’da bu oran, tüm dönem boyunca ve Endonezya’da ise dönemin yarısında tek haneli olarak gerçekleşmiştir. Bu ülkelerin önemli miktarda petrol gelirlerine sahip olmaları, vergi yükünü artırmamaları veya artıramamalarında önemli bir etken olarak düşünülebilir.

Toplam kamu gelirleri/GSYİH oranında ise, birkaç ülkede nispeten istikrarlı seyir gözlemlenirken, birçok ülkede oranın süreç içerisinde arttığı görülmektedir. Ancak oransal olarak en büyük artışın Türkiye’de gerçekleştiği söylenebilir. Söz konusu oranın 2010’lu yıllara gelindiğinde, 1980’li yıllardaki oranın iki katından fazla olduğu göze çarpmaktadır.

Son olarak gerek vergi gerekse toplam gelirlerin reel değerinin tüm ülkelerde yıllar itibariyle genelde arttığı söylenebilir.

3.2.1. Next-11 Ülkelerinde Vergi Gelirleri ve Toplam Gelirler/GSYİH

Bangladeş'te toplam vergi gelirleri ve toplam kamu gelirlerinin GSYİH'ya oranına bakıldığında, 1980 sonrasında her ikisinin de düzenli olarak arttığı görülmektedir. 1980'li yıllarda ortalama %4'lerde seyreden vergi gelirleri/GSYİH oranı, 1990-1999 döneminde %5,7'ye ve ardından 2000-2009 döneminde de ortalama %6,7'ye çıkmıştır. 2010 yılından itibaren %8'in üzerine çıkan oran, 2018 yılına gelindiğinde %8,1 olarak gerçekleşmiştir. Yani 2018 yılı itibarıyla Bangladeş'te vergi yoluyla devlet tarafından ekonomiden çekilen kaynak GSYİH'ya oran olarak, 1980'li yıllardakinin yaklaşık 2 katıdır.

Bangladeş'te toplam kamu gelirlerinin GSYİH içindeki payı ise 1980 sonrasında genellikle artış göstermiştir. 1980'li yıllarda toplam kamu gelirlerinin GSYİH'ya oranı ortalama olarak %5,6 iken 1990'lı yılların başında %10'un üzerine çıkmış ancak, 1995'ten sonra düşüşe geçmiş ve 2000-2009 döneminde ortalama %8,8 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılından sonra tekrar %10'lara ulaşan oran nihayet 2014'ten sonra %9'larda kalmıştır.

Endonezya'da 1980 sonrasında vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranı, artış yönünde bir gelişim göstermiştir. 1980'li yıllarda %5'ler düzeyinde olan bu oran, 1990'lı yıllarda neredeyse 2 katına çıkmıştır. Ancak sonraki yıllarda önemli bir artış kaydedememiş ve %11'ler düzeyinde istikrarlı bir görünüm sergilemiştir.

Toplam kamu gelirlerinin GSYİH'ya oranı ise, 1980-2018 döneminde dalgalı bir seyir izlemiştir. 1980-1989 döneminde ortalama %15,5 olarak gerçekleşen oran, takip eden dönemde %13,7'ye düşmüş ve ardından 2000-2009 döneminde ise ortalama olarak %17,2'ye yükselmiştir. Bundan sonra da yine düşüş trendine girerek nihayet son yıllarda 1980'lerdeki seviyesine gerilemiştir. Öte yandan, Endonezya'da vergi gelirleri ile toplam gelirlerin arasındaki fark, 1980'li yıllara nazaran azalmıştır. Dönem başında GSYİH'ya oranla yaklaşık 10 puanlık bir fark, daha sonraları 3 puana kadar düşmüştür.

Filipinler'de 1990 sonrasında hem vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranı ortalama olarak önemli bir değişiklik göstermemiş ve istikrarlı seyretilmiştir. Vergi

gelirleri/GSYİH oranı 1990'lı yıllarda ortalama %14'ler düzeyinden, izleyen yıllarda bir miktar düşüşle birlikte aynı seviyesini korumuştur. Toplam kamu gelirlerinin GSYİH'ya oranında da vergi gelirlerinde de vergi gelirlerindeki benzer bir gelişim süreci ortaya çıkmıştır. Toplam gelirler /GSYİH oranı, 1990 sonrası dönemde ortalama olarak yaklaşık %18'ler düzeyinde seyretmiştir.

1980 sonrası dönemde Güney Kore'de vergi gelirleri ve toplam gelirlerin GSYİH'ya oranına bakıldığında her ikisinin de genel itibariyle sürekli olarak arttığı görülmektedir. Vergi gelirleri/GSYİH oranı 1990'lı yıllarda ortalama olarak %16 düzeyinden, izleyen dönemde 2 puanlık bir artış kaydetmiş ve izleyen yıllarda da önemli bir değişikliğe uğramamıştır. Diğer yandan 1980 sonrası, toplam gelirlerin GSYİH'ya oranı da yine artmıştır. Ancak bu artış vergi gelirlerindeki artıştan daha fazla olmuştur. 1980'li ve 1990'lı yıllarda %16'lardan 4-5 puanlık bir artışla %20'lerin üzerine çıkmıştır.

İran'da 1980 sonrası vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranına bakıldığında büyük ölçüde artış veya azalışlar olmadığı genel itibariyle istikrarlı bir düzeyde seyrettiği söylenebilir. 1980'li yıllarda ortalama olarak %5 olan vergi gelirleri/GSYİH oranı, 1990'lı yıllarda yarım puanlık bir düşüş göstermiştir. Daha sonraki yıllarda ise bir miktar toparlanan vergi gelirleri/GSYİH oranı, %6'lar düzeyinde seyretmiştir.

Net petrol ve doğal gaz ihracatçısı olan İran'da kamu gelirleri, büyük ölçüde bu sektörden elde edilmektedir. Tüm dönem boyunca vergi gelirleri ile toplam gelirler GSYİH'ya oranla kıyaslandığında arada ortalama 10-15 puanlık bir fark göze çarpmaktadır. Bu kapsamda vergi gelirlerinin, toplam gelirin yaklaşık ortalama dörtte birini oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca petrol fiyatlarına oldukça duyarlı olan toplam gelirlerin, dönem içerisinde buna paralel olarak dalgalandığı da gözlenebilmektedir. Söz gelimi, petrol fiyatlarının artış trendinde olduğu 2000'lerin başlarında toplam gelirler/GSYİH oranı %20'lerin üzerine çıkarken; fiyatlarda düşüşün başladığı 2011 sonrasında ise yaklaşık 5 puanlık azalışlar olmuştur.

Meksika'da 1980-2018 döneminde vergi gelirleri/GSYİH oranı, küçük miktarlarda da olsa sürekli artmıştır. 1980'li yıllarda ortalama yaklaşık %8,5 olan vergi gelirleri/GSYİH oranı, 1990'lı yıllar ile 2000'li yılların başında artışlar

ortalama olarak 1 puanın altında kalmıştır. Ancak 2010 sonrasında daha yüksek miktarda bir artışla dönemin en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Toplam gelirlerin GSYİH'ya oranı incelenirken, Meksika'nın da net petrol ihracatçısı ülke olma konumunu göz önüne almak gerekmektedir. Dönem boyunca vergi gelirleri ile toplam gelirleri GSYİH'ya oranla karşılaştırıldığında 10 puanın üzerinde farklar olduğu görülmektedir. Tüm dönem boyunca toplam gelir/GSYİH oranı, ortalama olarak %20'lerin üzerinde seyretmiştir.

Mısır'da vergi gelirleri/GSYİH oranı 1980 sonrasında küçük de olsa genel itibariyle azalma eğiliminde olduğu söylenebilir. 1980'li yılların başında %20'nin üzerinde olan vergi gelirleri/GSYİH oranı 1982'den itibaren azalmaya başlamıştır. 1990 yılına kadar devam eden düşüş, bu yıldan sonra biraz toparlanmış ve 1990'lı yıllarda yaklaşık ortalama %16 düzeyinde seyretmiştir. 2000'li yıllarla birlikte de düşüş devam etmiş ve söz konusu oran, %13'ler düzeyine gerilemiştir. Sonuçlara genel olarak bakıldığında, Mısır'ın dönem boyunca milli geliri artarken, vergi gelirlerinin buna eşlik edemediği söylenebilir. Diğer yandan 1980'li yıllarda ortalama %30 olan toplam gelirler/GSYİH oranı da izleyen yıllarda, vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranla düşüşüne paralel bir gelişme göstermiştir. Bununla birlikte dönem boyunca, toplam gelirler ve vergi gelirlerinin aralarındaki farkın, GSYİH'ya oranla ortalama yaklaşık 10 puan olduğu görülmektedir. Bu fark, son yıllarda birkaç puanlık düşüş yaşamıştır.

Nijerya'da vergi gelirlerine ilişkin veriler 2000 yılı sonrası için ulaşılabilir. Bu tarihten itibaren 19 yıllık vergi gelirleri/GSYİH oranına bakıldığında, dönem başından itibaren önemli bir düşüş göze çarpmaktadır. İlk 13 yılda ortalama olarak %10'lar düzeyinde seyreden oran, bu tarihten sonra hızla düşerek %4'ler düzeyine gerilemiştir. Öte yandan, İran ve Meksika'da olduğu gibi Nijerya'da da kamu gelirlerinin ana kaynağı petrol gelirleridir. Bununla birlikte, Nijerya'da petrol gelirlerinin toplam içerisindeki payının oransal olarak oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Bu nedenle ülkede toplam gelirlerin petrol piyasasındaki gelişmelere duyarlılığının yüksek olduğu söylenebilir. Söz gelimi 2000'lerin başında ortalama %20'lerde gerçekleşen toplam gelirler/GSYİH oranı, petrol fiyatlarının ciddi oranda düştüğü yıllarda tek haneli sayılarla ifade edilmektedir.

Tablo 3.3: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Vergi Gelirleri /GSYİH Oranları (%)

	Bangladeş	Endonezya	Filipinler	G. Kore	İran	Meksika	Mısır	Nijerya	Pakistan	Türkiye	Vietnam
1980	4.2	4.9	-	-	4.7	9.2	25.6	-	10.6	10.9	-
1981	4.6	5.0	-	-	6.0	9.0	26.4	-	10.7	11.3	-
1982	4.4	5.5	-	-	5.0	8.4	25.1	-	10.2	9.7	-
1983	4.1	5.2	-	-	5.2	8.8	21.8	-	10.4	9.9	-
1984	3.9	4.6	-	-	5.4	8.8	21.4	-	10.7	7.6	-
1985	4.3	5.4	-	-	5.7	8.5	-	-	9.9	8.2	-
1986	4.2	6.8	-	-	5.1	7.7	-	-	10.8	10.0	-
1987	4.4	-	-	-	4.4	7.3	-	-	10.5	10.2	-
1988	4.5	-	-	-	4.5	8.2	12.6	-	10.9	9.9	-
1989	4.4	-	-	-	4.4	8.6	12.2	-	11.3	10.4	3.1
1990	4.7	14.7	13.1	16.9	4.4	10.1	12.5	-	10.6	11.1	3.2
1991	4.9	13.0	13.7	16.6	5.0	10.1	14.2	-	9.7	11.6	8.3
1992	5.6	13.0	14.4	16.4	5.2	10.5	17.6	-	10.4	12.3	10.4
1993	6.0	9.7	14.7	16.3	3.7	9.7	17.6	-	10.2	12.5	13.3
1994	5.8	9.8	15.2	16.5	3.8	9.6	18.1	-	10.8	13.3	14.4
1995	6.0	9.5	15.5	13.2	3.6	7.9	16.8	-	10.5	12.4	14.8
1996	6.0	9.4	16.1	17.1	4.1	7.8	16.6	-	11.5	13.2	15.2
1997	6.0	9.7	16.2	16.7	4.7	8.6	15.7	-	10.3	14.5	13.3
1998	6.0	9.2	15.0	16.2	4.6	9.1	15.2	-	9.9	15.5	12.5
1999	5.8	9.0	14.1	16.3	7.4	9.8	14.4	-	10.1	16.1	12.6
2000	5.6	8.1	13.7	17.9	6.2	9.4	13.9	12.2	9.8	18.1	13.0
2001	6.3	10.9	13.4	17.8	5.5	10.0	13.6	12.3	9.7	18.9	13.8
2002	6.3	11.3	13.0	17.8	4.9	10.4	12.8	6.9	10.0	17.1	14.5
2003	6.6	11.9	13.0	18.2	5.1	10.4	12.7	9.0	10.5	18.1	16.4
2004	6.6	12.1	12.7	17.4	5.2	9.4	13.2	10.7	10.1	17.7	15.7
2005	6.7	12.4	13.3	17.8	6.5	9.2	13.4	13.7	9.4	18.2	16.5
2006	6.6	11.7	14.6	18.6	6.1	9.6	15.1	11.4	9.8	17.9	17.5
2007	6.5	12.2	14.4	19.6	5.9	10.0	14.6	8.5	10.3	17.8	17.0
2008	7.2	13.0	14.4	19.3	6.2	10.6	14.6	11.6	10.2	17.4	17.7
2009	7.0	11.1	13.1	18.2	7.4	10.3	14.8	6.7	10.1	17.7	16.2
2010	7.3	11.2	12.9	17.9	5.7	10.8	13.4	7.3	10.1	18.7	17.6
2011	8.1	12.2	13.2	18.4	5.6	10.7	13.3	10.6	9.5	18.7	17.2
2012	8.4	12.5	14.1	18.7	5.4	10.6	12.4	10.2	10.4	18.3	15.2
2013	8.5	12.5	14.5	17.9	5.0	11.1	13.5	8.5	10.0	18.5	15.3
2014	8.1	12.0	14.5	18.0	6.3	11.5	12.2	7.7	10.5	17.7	14.5
2015	7.9	12.0	14.5	18.5	7.1	13.7	12.5	5.1	11.0	17.9	14.6
2016	8.2	11.6	14.6	19.4	8.0	14.5	13.0	3.7	12.6	18.1	14.3
2017	8.4	11.1	15.1	20.0	7.8	14.0	13.3	4.4	12.4	17.7	14.9
2018	8.1	11.5	15.7	21.2	6.8	-	14.2	5.3	12.9	17.0	-

Kaynak: Aksi belirtilmedikçe World Revenue Longitudinal Data (2020)

Bangladeş: 1980-1989 için Bangladesh 6th FiveYear Plan (2012), Endonezya:

1980-1986 için IMF (1988), İran: 1980-1989 için Central Bank of The Islamic Republic of Iran (2019), Meksika: 1980-1989 için World Bank (1991a), Mısır: 1980-1984 için

World Bank (1986); 1988-1989 için World Bank (1997), Pakistan: 1980-1984 için

World Bank (1985b); 1985-1987 için World Bank (1988); 1988-1989 için World Bank (1993b); Türkiye: 1980-1989 için Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019); Vietnam: 1989-1993 için IMF (1995)

Pakistan’da 1980 sonrası vergi gelirlerinin GSYİH’ya oranının gelişiminde önemli bir değişiklik olmadığı, oldukça istikrarlı bir seyir izlediği söylenebilir. Dönem boyunca ortalama olarak yaklaşık %10 düzeyinde seyreden vergi gelirleri/GSYİH oranının, son yıllarda bir miktar artış trendine girdiği görülmektedir.

Diğer yandan, toplam gelirlerin GSYİH’ya oranı da yine tüm dönem boyunca önemli bir değişiklik göstermemiştir. 1980’li yıllarda ortalama %14,4 olarak gerçekleşen toplam gelirler/GSYİH oranı izleyen dönemde ortalama 1 puanlık azalış göstererek %13,3’e gerilemişse de 2000’li yıllarla birlikte ortalama yine %14’ler seviyesine ulaşmıştır.

Türkiye’de 1980 sonrası vergi gelirleri/GSYH oranı, dönem boyunca genellikle artış eğiliminde olmuştur. 1980’li yıllarda ortalama yaklaşık %10 olan oran, izleyen yıllarda önemli ölçüde artmıştır. 1990’lı yıllarda ortalama 3 puanlık artış gösteren vergi gelirleri/GSYH oranında, 2000’li yıllarla birlikte yaklaşık 5 puanlık bir artış gerçekleşmiştir.

Söz konusu dönemde Türkiye’de toplam gelirlerin GSYİH’ya oranı da sürekli artmıştır. Bu oran, 1980’li yıllarda ortalama %14’lerden izleyen dönemde %18,5’e yükselerek 4 puanlık bir artış göstermiştir. 2000’li yıllarla birlikte %30 seviyesinin üzerine çıkan toplam gelirler/GSYİH oranı 2018 yılına gelindiğinde yaklaşık %34 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu değer, 1980 yılındakinin 2 katından fazladır. Bununla birlikte vergi gelirleri ile toplam gelirler arasındaki yüksek fark da dikkat çekmektedir. Bu farkın yüksek çıkmasının, sosyal güvenlik primlerinden kaynaklandığı söylenebilir. Bunun nedeni olarak, yıllar içerisinde sosyal güvenlik yapılan gelir artırıcı değişiklikler ile bu gelirlerin vergi gelirleri içerisinde hesaplanmaması gösterilebilir.

Tablo 3.4: Next-11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Toplam Kamu Gelirleri/GSYİH Oranları (%)

	Bangladeş	Endonezya	Filipinler	G. Kore	İran	Meksika	Mısır	Nijerya	Pakistan	Türkiye	Vietnam
1980	5.5	-	-	-	19.6	22.9	28.6	-	13.3	14.1	-
1981	5.7	18.3	-	-	20.9	22.7	29.8	-	13.9	14.1	-
1982	5.5	16.4	-	-	22.0	24.5	29.0	-	13.1	13.2	-
1983	5.2	16.9	-	-	19.4	28.2	25.6	-	13.4	13.5	-
1984	5.3	17.6	-	-	17.9	27.6	25.1	-	15.0	11.8	-
1985	5.6	16.7	-	-	16.3	26.5	-	-	14.4	12.2	-
1986	5.7	13.8	-	-	10.1	26.3	-	-	15.9	15.2	-
1987	5.7	13.4	-	-	10.7	26.1	-	-	16.5	14.8	-
1988	5.8	13.3	-	-	11.4	25.8	19.2	-	14.1	14.8	-
1989	5.9	12.7	13.9	-	13.4	24.9	18.3	-	14.8	15.2	10.9
1990	10.1	15.3	17.1	-	18.1	21.0	16.9	19.5	15.1	16.1	11.6
1991	10.5	14.2	17.6	-	15.2	22.9	21.9	17.7	13.2	16.3	10.4
1992	10.5	13.9	17.8	-	16.9	22.5	25.9	23.9	14.2	17.2	14.4
1993	11.5	13.5	18.1	-	26.7	17.7	26.3	19.6	14.3	17.2	16.6
1994	11.2	13.5	19.1	-	23.2	17.5	26.9	12.8	13.6	17.8	18.0
1995	11.4	12.5	18.9	16.5	22.2	17.5	24.7	15.0	12.6	16.6	17.8
1996	8.8	12.5	20.0	17.2	20.2	18.0	-	14.6	13.3	17.9	17.6
1997	8.9	14.2	20.5	17.1	18.9	18.1	-	14.2	12.3	19.7	16.0
1998	8.5	13.2	18.9	18.2	14.2	15.9	-	10.3	12.1	21.5	15.9
1999	8.1	14.2	18.4	18.4	18.5	16.5	28.4	18.4	12.7	25.0	15.5
2000	8.2	13.4	17.5	21.2	22.9	17.5	27.3	28.1	13.2	29.0	16.2
2001	8.3	17.7	17.5	20.6	17.6	17.9	26.8	27.3	13.1	30.3	17.0
2002	9.1	16.4	16.9	20.4	20.4	18.5	24.2	20.4	14.7	30.2	17.9
2003	9.3	17.1	16.9	20.7	21.0	20.2	24.9	20.6	16.0	30.7	19.6
2004	8.6	17.6	16.6	20.0	21.6	20.0	24.4	22.8	13.6	30.5	19.3
2005	8.8	17.9	17.1	20.5	24.5	20.6	23.6	21.9	13.1	31.7	19.7
2006	8.9	18.9	18.2	21.3	24.6	21.3	27.2	19.9	13.6	33.4	20.7
2007	8.7	17.8	17.9	22.6	25.4	22.1	26.4	16.2	14.4	32.2	20.6
2008	9.2	19.4	17.9	22.3	21.9	27.0	26.6	19.7	14.4	31.5	20.9
2009	8.9	15.4	16.6	21.3	20.7	23.7	26.3	10.3	14.2	33.0	20.2
2010	9.3	15.6	16.1	21.0	21.0	23.7	23.9	12.6	14.3	33.6	21.5
2011	9.6	17.0	16.8	21.6	18.9	24.4	20.9	17.9	12.6	33.9	20.3
2012	10.5	17.2	17.8	22.1	13.9	24.5	20.8	14.3	13.0	34.1	18.0
2013	10.6	16.9	18.0	21.5	13.5	24.1	21.7	11.0	13.5	34.6	18.5
2014	10.3	16.5	18.1	21.2	14.3	23.4	24.4	10.5	15.2	33.8	17.7
2015	9.1	14.9	18.5	21.5	16.1	23.5	22.0	7.6	14.5	34.2	19.2
2016	9.4	14.3	18.3	22.4	17.3	24.6	20.3	5.5	15.5	34.7	19.1
2017	9.6	14.0	18.7	23.2	17.5	24.8	21.8	6.6	15.5	33.1	19.6
2018	9.0	14.9	19.3	24.4	15.8	23.5	20.7	8.5	15.2	32.9	19.5

Kaynak: Aksi belirtilmedikçe World Economic Outlook Database (2020) Mısır: 1980-1984 için World Bank (1986); 1988-1995 için World Bank (1997), İran: 1980-1989 için World Bank (1991b), Meksika: 1980-1989 için World Bank (1991a), Pakistan: 1980-1984 için World Bank (1985b); 1985-1987 için World Bank (1988); 1988-1989 için

World Bank (1993b), Türkiye: T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2020), Vietnam: 1989-1993 için IMF (1995); 1994-1997 için IMF (1999a)

Vietnam’da vergi gelirlerinin GSYİH’ya oranı, 1990’lı yıllara girilirken %3 seviyesindedir. Ancak 1990’larla birlikte serbest piyasa ekonomisi dönüşümünü hızlandıran ülkede vergi alanında da buna uygun gelişmeler yaşanmıştır. Zira serbest piyasa ekonomisinin geçerli olduğu ülkelerde vergi, devletin temel gelir kaynağıdır. Bu doğrultuda, ülkede 1991’den itibaren kamu teşebbüsleri üzerine de vergi getirilmiştir ve böylece vergi gelirleri GSYİH’ya oranla %10’un üzerine çıkmıştır. 2000’li yıllara gelindiğinde ise vergi gelirleri/GSYİH oranında bir miktar artarak %17’ler düzeyine gelmiştir. Ancak, 2011 sonrası 2-3 puanlık bir düşüşle yaklaşık %14’ler seviyesine gerilemiştir. Bu düşüşte, son yıllardaki yavaşlayan büyüme karşısında, konutta KDV’nin yarıya indirilmesi ve kurumlar vergisi indirimleri gibi düzenlemelerin önemli payı olduğu söylenebilir (IMF, 2014: 11).

Öte taraftan, toplam gelirlerin GSYİH’ya oranı da vergi gelirlerindeki paralel gelişim göstermiştir. 1990’lı yıllarda ortalama yaklaşık %15 olan oran, izleyen yıllarda 4 puanlık artışla ortalama %19’lar düzeyine erişmiş ve bu düzeyde seyretnmiştir.

3.2.2. Next-11 Ülkelerinde Vergi Gelirleri ve Toplam Gelirlerin Reel Değişimi

Bangladeş’te 1980 sonrası vergi ve toplam gelirlerdeki reel değişimlere bakıldığında, her ikisinin de yıllar itibariyle bir önceki yıla göre genellikle arttığı görülmektedir. Vergi gelirleri, 1980 sonrasında yalnızca 1982, 1983 ve 1984 yıllarında art arda reel olarak azalmış, diğer yıllarda ise artmıştır. Bununla birlikte 1994 yılında ise vergi gelirlerinde, bir önceki yıla göre reel olarak çok düşük bir azalma olmuştur. Toplam kamu gelirlerindeki reel değişime bakıldığında ise 5 yıl hariç sürekli artışlar yaşandığı söylenebilir.

Endonezya’da söz konusu dönemde vergi gelirlerinin bir önceki yılına göre reel değişimlere bakıldığında, çoğunlukla artış yaşanmıştır. 1980-2018 döneminde verilerine ulaşılamayan 3 yıl hariç tutulduğunda sadece 8 yılda reel olarak azalma olmuştur. Bu dönemde bir önceki yıla göre reel olarak en fazla düşüşlerden biri, %18,5 ile Asya Krizi’nin etkilerinin yaşandığı 1998 yılında gerçekleşmiştir. Buna

karşılık, en büyük reel artışlar ise 1985 ve 2001 yıllarına denk gelmektedir. Ayrıca izleyen yıllarda da artışlar önemli miktarlarda devam etmiştir. Söz konusu yıllarda vergi gelirlerindeki yüksek artışların, büyük ölçüde 1980’li ve 2000’li yılların başında girilen vergi reformlarından kaynaklandığı söylenebilir.

Diğer yandan, toplam kamu gelirlerindeki reel değişim de genellikle artış şeklinde olmuştur. 1980-2018 döneminde sadece 9 yılda, önceki yıla göre reel olarak azalan toplam kamu gelirleri 1988 ve 2016 yıllarında ise reel olarak önceki yıla göre neredeyse sabit kalmıştır. Net petrol ihracatçısı olan Endonezya’da petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların, toplam gelirler üzerinde de etkili olduğu söylenebilir. Örneğin; 1986 yılında vergi gelirleri reel olarak artarken, toplam gelirler azalmıştır. Zira, 1980’li yıllar toplam gelirler içerisinde vergi dışı gelirlerin ağırlıkta olduğu yıllardır ve ilgili yılda da petrol fiyatlarında önemli bir düşüş yaşanmıştır.

Filipinler’de 1990 sonrası dönemde vergi gelirlerinin yıllar itibariyle bir önceki yıla göre reel olarak çoğunlukla arttığı söylenebilir. Buna karşılık, 1990-2018 döneminde sadece 3 yılda reel olarak bir önceki yıla göre azalma yaşanmıştır. Bu azalışlar ise, 1997 ve 2008’deki krizin etkilerinin hissedildiği yıllarda gerçekleşmiştir. Diğer yandan, vergi gelirleri, 2001 ve 2002’de ise bir önceki yıla göre reel olarak neredeyse değişmemiştir.

Yine söz konusu dönemde Filipinler’de, toplam gelirler de reel olarak bir önceki yıla göre genellikle artmıştır. Toplam gelirler de ilgili dönemde sadece 3 yılda önceki yıla göre reel olarak azalmıştır. Bununla birlikte 1999 ve 2002 yıllarında ise reel değişim çok düşük düzeyde kalmıştır.

Güney Kore’de 1995 sonrasında vergi gelirleri ve toplam gelirlerin yıllar itibariyle bir önceki yıla göre genelde reel olarak arttığı söylenebilir. 1990-2018 döneminde sadece 4 yılda vergi gelirleri bir önceki yıla göre reel olarak azalmıştır. Bunlardan ikisi, 1997 ve 2008 krizlerinin ertesi yıllarına denk gelmektedir. Dönem içerisinde en büyük artış 1996 yılında gerçekleşmiştir. Bu yılda %39 gibi yüksek bir artışın ortaya çıkması, 1995 yılında yaşanan reel azalma nedeniyle baz etkisi kaynaklı olabilir. Toplam gelirlerde 2009 kriz yılı hariç bir reel azalma söz konusu değildir. Toplam gelirlerdeki en yüksek reel artışlar, 1999 ve 2000 yıllarında sırasıyla

%12,5 ve %25,7 ile art arda yaşanmıştır. Yine aynı yıllarda vergi gelirlerinde de yüksek reel artışlar söz konusudur. Bu artışların, 1998'deki krizin ardından IMF ile yapılan anlaşma gereği, mali disiplinin sağlanmasına yönelik olduğu düşünülebilir.

İran'da 1980 sonrası vergi gelirlerinin yıllar itibariyle önceki yıllara göre reel değişimlerine bakıldığında, büyük dalgalanmalar sergilediği görülmektedir. Dönem içerisinde büyük oranlarda artış ve azalışlar meydana gelmiştir. 1995 yılında iç piyasada petrol ürünleri üzerine getirilen ek bir tüketim vergisinin de etkisiyle, bu yıldan sonra art arda önemli artışlar yaşanmıştır (IMF, 1998b: 25).

Büyük bir kısmı petrol ve doğal gaz gelirlerinden oluşan İran'ın toplam gelirlerinde de dönem içerisinde büyük reel değişimler yaşanmıştır. Çoğunluğu petrol ihracından kaynaklanan toplam gelirlerdeki değişimler, petrol fiyatlarına ve döviz kuruna duyarlıdır. Nitekim, petrol fiyatlarının dönem içerisinde en düşük değere ulaştığı 1986 ve 1998 yılları, toplam gelirlerde en büyük reel düşüşlerin yaşandığı yıllar olmuştur. Diğer yandan, 1993 yılında tarihinin en büyük devalüasyonlarından biri yapılmış ve yerel paranın değeri 20 kattan daha fazla düşürülmüş, toplam gelirlerde ise reel olarak yaklaşık %60 artış olmuştur. Bununla birlikte ülke, savaşın bitmesiyle birlikte, 1989 ve 1990 yıllarında kapasitesinin çok üzerinde büyüme oranlarına ulaşmıştır. Bu yüksek büyümeye vergi ve toplam gelirlerdeki yüksek artışlar da eşlik etmiştir. Diğer yandan, en büyük reel azalma ise 2012 yılında yaklaşık %32 ile yaşanmıştır. Esasen bu yıllarda petrol fiyatları çok yüksek düzeylerde olmasına karşın, 2011 sonu itibariyle ülkeye karşı uygulanan yaptırımlar genişletilmiştir. Öncelikle enerji sektörünü hedef alan yaptırımların, kamu gelirlerindeki düşüş ile büyük ölçüde ilişkili olduğu söylenebilir.

1980 sonrasında Meksika'da vergi ve toplam gelirlerin yıllar itibariyle bir önceki yıla göre reel değişimine bakıldığında çoğunlukla artış olduğu söylenebilir. Vergi gelirlerinde, reel olarak 10 yılda düşüş olmuştur. Dönem içerisindeki en büyük düşüş ise, %22,7 ile ülkede kriz yaşandığı 1995 yılında gerçekleşmiştir. Diğer yandan, 1988 yılında vergi gelirlerinin enflasyona karşı aşınmasının önlenmesine ve gelir vergisi tabanının genişletilmesine yönelik düzenlemelerin ardından, vergi gelirlerinde reel olarak özellikle izleyen 4 yılda art arda yüksek artışlar olmuştur.

Meksika da net petrol ihracatçısı bir ülke olması dolayısıyla toplam gelirleri içerisinde petrol satışından elde edilen gelirlerin önemli bir payı olduğu söylenebilir. Bu nedenle, küresel piyasalardaki petrol talebindeki ve fiyatındaki gelişmelerin kamu gelirlerini etkilemesi doğaldır. Nitekim kamu gelirlerinde, petrol fiyatının yükselişin hızlandığı 2002 sonrası dönemde, küresel krize kadar üst üste önemli artışlar yaşanmıştır. Örneğin; petrol fiyatlarının zirveye ulaştığı küresel krizin hemen öncesinde kamu gelirleri bir önceki yıla göre reel olarak yaklaşık %24 artış göstermiştir. Ertesi yıl ise kriz dolayısıyla yavaşlayan taleple birlikte %17 oranında düşmüştür. Son olarak, Dönem içerisinde toplam gelirlerin reel değeri çoğunlukla artmış, 4 yılda ise neredeyse bir değişiklik göstermemiş ve önceki yıla göre sabit kalmıştır.

Mısır'da vergi gelirleri ve toplam gelirlerin 1980-2018 döneminde yıllar itibariyle bir önceki yıla göre reel olarak çoğunlukla arttığı söylenebilir. 1991 ve 1992 yılında art arda en büyük artışlardan biri gerçekleşmiştir. Bu yıllarda vergi gelirlerinde reel olarak bir önceki yıllarına göre sırasıyla %15,4 ve %24,3'lük artışlar meydana gelmiştir. Yaşanan bu artışlarda 1991 yılında yürürlüğe giren genel satış vergisinin etkili olduğu söylenebilir (Löfgren, 1993: 408). Dönem içerisindeki diğer büyük bir artış da bir başka vergi düzenlemesinin yapıldığı 2006 yılına rastlamaktadır. Vergi gelirlerinin reel olarak önceki yıla göre %20,2 arttığı ilgili yılda, vergi beyannamesi başvurularında yaklaşık %50 oranında artış olmuştur (Ramalho, 2007: 34).

Öte taraftan toplam gelirlerdeki reel değişimler de yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izlemiş ancak çoğu yılda artış göstermiştir. Bu artışlar genellikle vergi gelirlerindeki artışın dayandığı nedenlerle paralellik göstermiştir. Dönemin son yılında ise toplam gelirler reel olarak neredeyse değişiklik göstermemiş ve sabit kalmıştır, denebilir.

Nijerya'da gerek vergi gelirleri ve gerekse toplam gelirlerin reel değişimi incelendiğinde, büyük oranlarda dalgalanmalar olduğu görülmektedir. Esasen ülkede kamunun temel gelir kaynağı petrol gelirleridir. Petrol sektörü hem vergi hem de vergi dışı gelir kaleminin en büyük kaynağıdır. Devlet, doğrudan petrol satışından gelir elde ederken, diğer taraftan petrol işlemleri üzerinden vergi geliri elde

etmektedir. Söz gelimi 2004 yılında, toplam gelirlerin yaklaşık %81'i ve yine aynı yılda toplam vergi gelirlerinin ise, yaklaşık %60'ı petrol ile ilgilidir (IMF, 2007: 17).

Nijerya'da gerek vergi gerekse toplam gelirdeki değişimlerin petrol piyasasındaki şartlarla yakından ilgili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte kamu gelirlerinin büyük ölçüde petrol ihracatı gibi gelirlere bağımlı olduğu ülkelerde yerli paranın değeri de önemli olmaktadır. Nitekim Nijerya'da %76,8 ile toplam gelirdeki en yüksek reel artışın yaşandığı 1999 yılında ciddi bir devalüasyon yaşanmıştır. Diğer taraftan petrol fiyatlarının zirve yaptığı 2008 yılında ise, vergi gelirleri %51,5 ve toplam gelirler ise %26,5 oranında artış göstermiştir. Benzer bir durum, fiyatların tarihi zirvesine ulaştığı 2011 yılında yaşanmış ve vergi gelirleri yaklaşık %52 artarken, toplam gelirler de %49,7 oranında artmıştır.

Pakistan'da gerek vergi gelirlerinin gerekse toplam gelirlerin 1980 sonrası yıldan yıla reel değişimine bakıldığında, her ikisinin de tüm dönem boyunca genel olarak artış gösterdiği söylenebilir. Vergi gelirleri söz konusu dönemde yalnızca 5 yılda bir önceki yıllarına göre reel olarak azalmış, diğer yıllarda ise artmıştır. 1993, 1998 ve 2013 yıllarında ise, bir önceki yıllarına göre reel değişimler çok düşük düzeyde kalmış ve vergi gelirleri neredeyse bir önceki yıla göre sabit kalmıştır.

Vergi gelirlerindeki reel değişimlerin, ülkenin dış ticaretindeki gelişmelerle yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Zira, söz konusu dönemin sonlarına doğru azalmakla birlikte dış ticaret işlemleri üzerinden alınan vergiler, toplam vergiler içinde önemli bir paya sahiptir. Şöyle ki, 1980'li yıllarda dış ticaret işlemleri üzerinden alınan vergiler, toplam vergilerin yaklaşık %43'ünü oluşturmaktadır (World Bank, 1988: 16). Bu oran, ilerleyen yıllarda yeni kaynaklar yaratılarak düşürülmeye çalışılmıştır. 1990'lara gelindiğinde ortalama yaklaşık %30'lara gerilemiş (IMF, 1999b: 17) ve 2010 yılına gelindiğinde ise, hâlâ %28 düzeyinde gerçekleşmiştir (IMF, 2012b: 38). Bu bağımlılığı azaltan en önemli düzenlemelerden birisi, 1990'da yürürlüğe giren "Satış Vergisi"dir. Bu vergi 5 yıl sonra genişletilerek sadece ithalat ve üretim aşamasında değil, üretim-tüketim zincirinin her aşamasından alınmaya başlanmıştır (Refaqat, 2003: 4). Özellikle son düzenlemeden sonraki yılda yani 1996'da vergi gelirleri reel olarak %16,4 oranında artmıştır. Bununla birlikte bir diğer tüketim vergisi de 2005 yılında, "Federal Tüketim Vergisi" yürürlüğe

konmuştur (Federal Excise Act, 2005). Aynı şekilde bu verginin yürürlüğünü takip eden iki yılda art arda %10'un üzerinde artışlar yaşanmıştır. Bundan başka 2010 sonrasında eyaletlere verilen yetki çerçevesinde, eyaletler tarafından da hizmetler üzerinden alınan vergiler yürürlüğe konulmuştur. Son yıllarda vergi gelirlerindeki artışlar da bu vergi ihdaslarının etkili olduğu söylenebilir.

Son olarak toplam gelirlerdeki reel değişimin, çoğunlukla vergilerdeki değişimlere paralel bir seyir izlediğini söylemek mümkündür. Vergi gelirlerinin değişimi ile toplam gelirlerin değişimi genellikle aynı yönde gelişmiştir. Zira, toplam gelirlerin büyük kısmı vergi gelirlerinden oluşmaktadır.

Türkiye'de vergi gelirlerinin ve toplam gelirlerin 1980-2018 dönemdeki reel değişimine bakıldığında; her ikisinin de bir önceki yıllarına göre genellikle reel olarak artış gösterdiği söylenebilir. Vergi gelirleri, tüm dönem boyunca sadece 10 yılda bir önceki yılına göre reel olarak azalmıştır. Buna karşılık, 2014 ve 2018 yıllarında değişiklik çok düşük düzeyde kalmıştır. Bu iki yılda vergi gelirlerinin reel değerinin önceki yıllarına göre neredeyse sabit kaldığı söylenebilir. Dönem içerisinde dikkate değer artışlardan biri, 1985, 1986 ve 1987'de art arda gerçekleşen artışlardır. Bu yıllar, 'Katma Değer Vergisi'nin yürürlüğe girmesini takip eden ilk yıllardır. Diğer yandan kriz dönemleri de reel vergi gelirleri üzerinde belirleyici olmuştur, denebilir. 1994 ve 2001 yıllarında daralan ekonomik faaliyetlerin, büyük ölçüde bu yıllar ve takip eden yıllarda vergi gelirlerini reel olarak azalttığı söylenebilir. Diğer yandan küresel kriz nedeniyle hem ekonomik faaliyetlerin durgunlaşması hem de toplam talebi ve üretimi desteklemeye yönelik teşviklerin uygulandığı 2008 ve 2009 yıllarında da vergi gelirleri reel olarak azalmıştır. Bununla birlikte 1990, 2010 ve 2011 gibi yüksek büyümenin yaşandığı yıllarda da vergi gelirlerinin reel değerinde de büyük artışlar gözlenmektedir.

Diğer yandan, toplam gelirler de dönem boyunca genellikle bir önceki yıllarına göre artış göstermiş ve tüm dönem boyunca sadece 5 yılda bir önceki yıllarına göre reel olarak azalmıştır. Toplam gelirler, 1995 ve 2009 yıllarında bir önceki yıllarına göre reel olarak değişmemiş, 1988 yılında ise çok düşük bir değişiklik göstermiştir.

Tablo 3.5: Next-11 Ülkelerinde 1981-2018 Döneminde Vergi Gelirlerindeki Reel Değişim (%)

	Bangladeş	Endonezya	Filipinler	G. Kore	İran	Meksika	Mısır	Nijerya	Pakistan	Türkiye	Vietnam
1981	16.7	-7.6	-	-	23.4	3.8	5.5	-	7.4	4.9	-
1982	-0.8	18.0	-	-	-3.8	-3.9	2.0	-	2.2	-15.1	-
1983	-3.5	-2.0	-	-	17.3	1.7	-5.7	-	9.1	8.4	-
1984	-0.9	4.4	-	-	-7.0	2.0	6.3	-	6.9	-24.3	-
1985	14.2	26.8	-	-	6.7	-1.1	-	-	1.4	15.5	-
1986	1.7	17.0	-	-	-12.1	-9.6	-	-	15.7	24.5	-
1987	7.3	-	-	-	-14.7	-4.1	-	-	2.3	15.6	-
1988	5.9	-	-	-	-24.0	12.0	-	-	10.9	-2.4	-
1989	2.0	-	-	-	2.6	9.6	0.2	-	8.0	4.2	-
1990	11.1	-	-	-	18.5	22.4	5.0	-	-1.1	17.2	8.7
1991	8.7	-6.0	3.4	8.2	24.7	14.3	15.4	-	-4.0	5.4	176.7
1992	20.1	3.5	6.1	4.8	7.5	-1.0	24.3	-	15.1	12.8	35.5
1993	12.4	-20.3	4.1	6.0	-27.4	-5.1	3.2	-	0.4	9.1	38.4
1994	-0.1	7.6	7.4	11.1	0.6	3.3	7.0	-	10.7	1.2	17.9
1995	10.0	6.9	6.9	-12.3	8.1	-22.7	-3.3	-	1.6	-0.1	12.2
1996	3.5	8.4	9.6	39.1	18.2	5.5	3.9	-	16.4	13.8	12.6
1997	6.4	8.0	6.0	3.1	16.9	17.1	0.1	-	-8.9	17.9	-5.1
1998	5.2	-18.5	-8.3	-8.1	30.5	11.2	4.4	-	0.3	10.4	-0.5
1999	0.9	-1.2	-2.3	12.3	21.7	10.6	0.2	-	5.9	0.4	5.2
2000	1.7	-5.8	0.5	18.3	-26.3	1.2	1.6	-	1.2	19.7	10.1
2001	18.8	38.0	1.2	4.2	-2.4	6.2	1.6	7.8	0.8	-1.8	13.5
2002	5.1	9.6	0.4	7.6	-1.9	3.9	-3.4	-35.9	5.6	-3.4	12.7
2003	10.5	8.4	5.2	5.8	14.2	1.5	2.7	40.0	10.8	11.8	21.7
2004	6.4	7.5	3.6	0.3	4.9	-6.5	7.9	26.6	2.6	7.3	3.2
2005	7.3	8.7	10.3	6.8	32.8	0.3	6.2	37.7	1.8	11.6	13.0
2006	5.7	0.4	15.4	9.9	-1.7	8.6	20.2	-14.0	10.1	5.3	13.5
2007	3.9	10.4	4.9	12.0	2.9	6.5	3.8	-20.0	11.4	4.8	3.7
2008	18.1	14.0	4.7	0.9	4.6	8.0	7.0	51.5	3.8	-1.8	10.2
2009	2.9	-10.5	-7.9	-4.7	19.8	-8.1	6.3	-35.4	-0.9	-3.0	-3.3
2010	9.6	7.8	6.1	4.7	-18.2	9.7	-4.5	17.4	2.6	14.8	15.5
2011	17.8	15.5	6.1	5.8	2.1	3.1	0.9	51.9	-2.4	11.3	3.6
2012	11.4	7.7	13.8	4.3	-11.3	2.2	-5.0	-0.2	13.1	2.1	-6.8
2013	6.2	6.1	9.9	-0.9	-7.7	6.9	12.6	-12.0	-0.2	10.0	6.7
2014	2.0	1.7	6.2	4.1	29.0	6.5	-6.8	-3.4	9.5	0.8	1.0
2015	4.6	4.0	7.0	6.4	11.6	22.9	6.9	-31.5	9.3	7.3	7.3
2016	10.9	0.8	7.3	8.0	26.1	8.5	8.4	-29.0	19.5	4.1	4.9
2017	10.5	1.3	11.2	6.4	1.8	-0.6	6.6	20.8	3.8	4.9	11.2
2018	3.6	8.8	10.0	9.1	-17.5	-	12.2	21.9	9.7	-1.2	-

Kaynak: Tablo 3.3'deki veriler kullanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Söz konusu dönemde Vietnam’da, vergi gelirleri ve toplam gelirlerin yıldan yıla reel değişimlerine bakıldığında; her ikisinin de dönem boyunca genellikle arttığı görülmektedir. Vergi gelirleri tüm dönem boyunca sadece 4 yılda bir önceki yıllarına göre reel olarak azalmış, diğer yıllarda ise artmıştır. En yüksek artış ise, kamu teşebbüslerinin de vergilendirilmeye başlandığı 1991 yılında gerçekleşmiştir. Diğer yandan, toplam gelirler ise tüm dönem boyunca sadece 3 yılda bir önceki yıllarına göre reel olarak azalmıştır. Toplam gelirlerdeki reel değişimlerin genellikle vergilerdekiyle paralel bir gelişim gösterdiği söylenebilir.

Tablo 3.6: Next-11 Ülkelerinde 1981-2018 Döneminde Toplam Gelirlerdeki Reel Değişimi (%)

	Bangladeş	Endonezya	Filipinler	G. Kore	İran	Meksika	Mısır	Nijerya	Pakistan	Türkiye	Vietnam
1981	8.0	-	-	-	1.9	5.7	6.6	-	11.0	5.0	-
1982	-0.6	-3.7	-	-	21.8	11.5	4.6	-	1.5	-10.9	-
1983	-0.7	7.2	-	-	0.4	11.7	-4.1	-	9.2	11.5	-
1984	6.3	21.6	-	-	-17.7	-0.2	6.0	-	16.7	-13.9	-
1985	10.7	2.7	-	-	-8.0	-2.3	-	-	4.2	10.1	-
1986	5.4	-22.4	-	-	-39.8	-0.8	-	-	16.9	28.1	-
1987	2.9	17.2	-	-	5.9	0.0	-	-	10.3	10.8	-
1988	3.5	0.1	-	-	-21.1	-1.6	-	-	-9.1	0.4	-
1989	5.9	2.0	-	-	23.5	1.4	-1.6	-	9.6	2.6	-
1990	79.8	41.1	26.5	-	58.9	-12.0	-5.7	-	6.7	15.2	11.0
1991	8.9	-1.3	2.3	-	-7.6	23.7	32.5	-9.8	-8.1	2.8	-5.2
1992	4.7	0.9	1.7	-	15.5	-6.1	18.5	38.9	15.9	11.5	51.7
1993	14.1	4.0	3.5	-	59.1	-19.2	4.8	-16.2	3.1	8.0	23.9
1994	1.4	7.2	10.2	-	-14.0	3.4	6.2	-34.5	-1.1	-2.0	18.5
1995	6.6	2.4	3.7	-	9.1	-6.2	-4.0	27.5	-2.6	0.0	8.2
1996	-18.9	8.7	11.8	12.3	-14.6	10.1	-	2.6	13.0	15.5	8.0
1997	6.4	18.6	7.8	5.1	-6.9	6.9	-	-1.0	-6.1	18.1	-1.7
1998	0.7	-20.0	-8.4	0.4	-22.8	-7.7	-	-27.1	1.2	12.5	5.2
1999	0.9	9.2	0.2	12.5	29.6	6.5	-	76.8	9.8	12.3	1.7
2000	6.4	-1.0	-0.9	25.7	33.0	11.9	1.4	59.6	8.4	23.5	11.8
2001	6.4	34.7	3.0	1.6	-22.6	1.4	1.5	2.3	0.7	-1.7	12.3
2002	14.7	-2.6	-0.3	6.3	28.3	3.4	-7.0	-14.1	16.2	6.1	12.7
2003	8.1	8.3	5.5	4.7	12.1	11.2	6.4	11.0	13.3	7.3	17.8
2004	-1.5	8.2	4.3	1.2	7.0	2.9	1.8	25.3	-8.6	9.1	5.9
2005	8.6	8.2	8.4	6.5	19.2	5.3	1.3	2.0	5.3	13.4	9.7
2006	8.6	12.0	12.2	9.5	5.7	7.9	23.0	-1.0	10.0	12.8	12.8
2007	2.9	-0.4	4.6	11.8	10.3	6.0	3.8	-13.3	11.1	1.2	6.2
2008	12.3	17.5	4.4	1.5	-14.0	23.9	8.3	26.5	5.2	-1.4	7.6
2009	1.5	-16.9	-5.7	-3.9	-5.3	-17.0	3.5	-45.5	-0.7	0.0	1.5
2010	11.1	8.0	3.8	5.0	7.4	5.2	-4.5	36.8	3.3	10.4	13.4

2011	9.9	15.9	8.7	6.4	-7.3	6.7	-10.8	49.7	-8.7	12.0	0.7
2012	16.4	6.6	12.8	4.9	-31.9	4.0	1.7	-13.5	7.2	5.6	-6.5
2013	6.7	3.7	8.4	0.2	-3.6	-0.4	7.6	-17.7	7.1	9.8	8.4
2014	2.9	2.8	6.9	1.7	8.8	0.1	15.7	1.3	17.9	2.9	2.1
2015	-4.7	-5.3	8.6	4.1	11.7	3.7	-5.7	-25.8	-0.9	7.2	15.7
2016	10.7	0.6	5.9	7.4	20.6	7.6	-4.0	-25.9	11.8	4.6	6.0
2017	9.1	3.1	9.2	6.5	5.3	2.9	11.8	11.9	5.4	2.4	9.7
2018	1.5	11.9	9.8	8.4	-14.5	-3.4	0.2	31.3	3.3	2.2	6.7

Kaynak: Tablo 3.4'deki veriler kullanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

3.3. Next-11 Ülkelerinde Toplam Kamu Harcamaları/GSYİH ve Reel Değişimi

Next-11 ülkelerinde 1980 sonrasında toplam kamu harcamaları/GSYİH oranının gelişimine genel olarak bakıldığında İran, Meksika ve Mısır'daki düşüş ile Türkiye'deki yükseliş dışında büyük bir değişiklik gözlenmemektedir.

Bu dönemde toplam kamu harcamalarının reel değişimleri üzerinde ise, gelir alanında yaşanan gelişmeler, doğal afet ve krizlerin öne çıktığı söylenebilir.

3.3.1. Next-11 Ülkelerinde Toplam Kamu Harcamaları/GSYİH

Bangladeş'te toplam kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı 1980 sonrasında, küçük artış ve azalışlar göstermekle birlikte genellikle istikrarlıdır. 1980'li yıllarda ortalama %11 olan oran 1990'lı yıllarda bir miktar gerileyerek %10,7 olmuştur. 2000'li yıllarla birlikte tekrar artmaya başlayan toplam kamu harcamalarının GSYİH oranı, 2009 sonrasında %13'ler düzeyine gelerek dönem boyunca en yüksek değerine ulaşmıştır.

Endonezya'da toplam kamu harcamalarının GSYİH'ya oranının gelişimine bakıldığında; 1980'li yıllarda ortalama olarak %19 düzeyinde gerçekleştirmiş ve 1990'lı yıllarda ortalama yaklaşık 6 puanlık bir düşüş göstermiştir. Bu düşüş, 2000'li yıllara gelindiğinde önemli ölçüde telafi edilmiş ve söz konusu oran, sonraki yıllarda ortalama yaklaşık %17'ler düzeyinde gerçekleşmiştir.

Filipinler'de 1990 sonrasında toplam kamu harcamalarının GSYİH'ya oranında önemli bir değişiklik olmadığı söylenebilir. 1990'lı yıllarda ortalama olarak

%19'lar düzeyinde olan oran, 2000'li yılların başından itibaren bir miktar düşüş göstermiş ve ortalama %18'ler düzeyinde seyretmiştir.

Güney Kore'de toplam kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı, 1995 sonrası için incelendiğinde genel olarak artış seyrinde olduğu söylenebilir. 1990'ların ikinci yarısında ortalama %15 seviyesinde gerçekleşen oran, izleyen yıllarda yaklaşık 5 puanlık bir artış göstermiştir. Son yıllarda ortalama %20 düzeyine ulaşan toplam kamu harcamaları/GSYİH oranı, bu seviyede istikrarlı bir görünüm sergilemiştir.

İran'da 1980'li yılların başında %30'un üzerindeki toplam kamu harcamaları/GSYİH oranı, izleyen yıllarda hızlı bir şekilde düşmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarla birlikte ortalama olarak %22'lere gerileyen toplam kamu harcamaları/GSYİH oranı, düşüşünü 2000'li yıllarda da sürdürmüş ve bu dönemin ilk on yılında ortalama olarak %20'nin altına inmiştir. İlerleyen yıllarda yaklaşık 4 puanlık dalgalanmalar gösteren oran, son yıllarda %19'lar düzeyinde gerçekleşmiştir.

Meksika'da 1980'li yıllarda çok yüksek düzeylerde gerçekleşen toplam kamu harcamaları/GSYİH oranı, izleyen yıllarda hızla düşmüştür. Bu düşüşte, toplam kamu harcamaları içerisinde büyük paya sahip olan faiz ödemelerinin azaltılması etkili olmuştur. 1990'lı yıllara girilirken; özelleştirme gelirleriyle borçlarını önemli ölçüde ödeyen ülkenin toplam kamu harcamaları/GSYİH oranı, ortalama yaklaşık %38'lerden %22'lere düşmüştür. Daha sonra 2008 yılına kadar önemli bir değişiklik göstermeyen oran, bu tarihten sonra yaklaşık 4 puan artarak ortalama %27'ye yükselmiştir.

1980-2018 dönemi için Mısır'da toplam kamu harcamalarının GSYİH'ya oranının 1980'li yılların başlarında oldukça yüksek seyrettiği ancak dönem sonuna doğru ciddi oranda azalmaya başladığı söylenebilir. Öyle ki, 1980'li yıllarda ortalama %56'lar düzeyindeki Toplam kamu harcamaları/GSYİH oranı, 1990'lı yıllarla birlikte ortalama %30'lar düzeyine gerilemiştir. Dönem başı itibarıyla diğer ülkelere göre en yüksek harcama oranına sahip olan Mısır, son yıllarda da Türkiye ile birlikte en yüksek orana sahip ülke konumundadır.

Tablo 3.7: Next 11 Ülkelerinde 1980-2018 Dönemi Toplam Kamu Harcamaları/ GSYİH Oranları (%)

	Bangladeş	Endonezya	Filipinler	G. Kore	İran	Meksika	Mısır	Nijerya	Pakistan	Türkiye	Vietnam
1980	12.1	16.1	-	-	35.0	31.7	58.3	-	18.1	20.9	-
1981	11.4	19.9	-	-	35.1	37.6	66.5	-	17.6	17.2	-
1982	11.7	22.3	-	-	31.2	41.9	62.6	12.9	16.8	15.0	-
1983	11.4	20.8	-	-	28.6	39.1	57.9	12.1	18.4	17.5	-
1984	10.4	18.2	-	-	24.6	37.5	55.8	10.3	18.5	17.6	-
1985	10.3	19.2	-	-	23.1	37.1	56.4	9.6	19.0	16.9	-
1986	10.8	17.9	-	-	21.8	43.2	50.8	10.4	20.1	19.0	-
1987	10.7	-	-	-	20.6	42.7	-	14.8	21.0	20.6	-
1988	10.4	-	-	-	20.9	37.5	41.4	16.3	20.5	19.4	-
1989	10.6	-	15.6	-	17.5	32.6	37.3	16.6	20.1	19.3	19.0
1990	10.3	-	18.6	-	20.2	27.0	36.0	20.2	19.9	20.3	17.9
1991	10.0	-	17.8	-	17.2	23.7	38.9	19.4	19.9	20.5	13.5
1992	10.1	-	18.2	-	18.0	22.4	32.5	22.6	19.2	21.1	17.9
1993	11.0	14.1	17.4	-	32.9	19.3	31.4	28.2	19.5	22.6	21.9
1994	11.1	13.5	19.5	-	27.2	19.9	30.6	16.9	18.1	20.4	19.7
1995	11.8	11.9	19.0	14.2	25.4	19.9	27.2	11.7	17.4	18.6	18.8
1996	11.1	11.5	19.5	14.8	21.2	21.9	-	10.2	18.7	22.5	18.2
1997	11.0	15.2	20.2	14.7	21.0	21.7	-	12.7	17.1	23.0	17.3
1998	11.0	15.1	20.2	17.0	20.2	20.6	-	15.0	17.6	25.1	16.0
1999	9.6	15.1	20.6	17.2	19.1	21.2	26.3	20.3	16.5	34.6	16.7
2000	11.0	15.3	20.8	17.0	16.3	20.3	26.0	24.2	17.2	36.1	17.8
2001	12.3	19.5	21.0	18.0	16.6	20.6	27.9	30.5	16.1	41.8	19.2
2002	11.7	16.9	20.6	17.0	20.0	20.8	30.9	19.1	18.1	40.7	19.7
2003	11.5	18.2	20.4	19.1	19.8	22.6	30.6	22.8	16.1	38.3	22.2
2004	11.1	17.8	19.4	19.9	18.2	21.4	30.1	17.5	15.2	34.5	19.4
2005	11.5	17.4	18.7	19.6	20.9	22.1	30.3	17.2	15.9	31.8	20.6
2006	11.3	18.5	18.3	20.3	22.7	22.6	34.5	11.7	17.1	32.1	20.5
2007	10.8	18.7	18.2	20.5	18.9	23.6	31.3	17.2	19.5	32.4	22.3
2008	13.0	19.4	17.9	20.8	21.3	27.7	32.7	14.1	21.8	33.0	21.4
2009	11.9	17.0	19.2	21.3	19.9	27.8	32.5	15.8	19.3	38.2	25.0
2010	11.8	16.9	18.3	19.5	18.4	27.7	31.4	16.9	20.3	36.4	23.7
2011	13.0	17.7	17.1	19.9	18.3	27.7	30.5	17.5	19.3	34.2	21.2
2012	13.3	18.8	18.1	20.6	14.3	28.2	30.8	14.1	21.7	35.1	23.5
2013	13.8	19.1	17.9	20.9	14.4	27.8	34.6	13.4	21.8	35.2	24.5
2014	13.2	18.6	17.3	20.8	15.4	28.0	35.7	12.7	20.1	34.3	22.8
2015	12.8	17.5	17.9	20.9	17.9	27.5	33.0	11.1	19.8	34.3	24.2
2016	12.6	16.8	18.7	20.7	19.5	27.4	32.7	9.5	19.9	36.1	22.2
2017	12.7	16.4	19.0	20.8	19.3	25.9	32.2	11.5	21.3	34.9	21.5
2018	13.4	16.6	20.8	21.7	18.2	25.6	30.1	13.0	21.6	35.2	20.5

Kaynak: Aksi belirtilmedikçe World Outlook Economic Database (2020) Endonezya: 1980-1986 için IMF(1988), İran: 1980-1989 için World Bank (1991b), Meksika: 1980-1989 için World Bank(1991a), Mısır: 1980-1983 için World Bank (1986); 1984-1986 için World Bank (1990b); 1988-1995 için World Bank (1997); Pakistan: 1980-1984 için

World Bank (1985b); 1985-1987: World Bank (1988); 1988-1990: World Bank (1993b); 1991-1993 için World Bank (1998), Türkiye: T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2020); Vietnam: 1989-1993 için IMF (1995); 1994-1997 için IMF (1999a)

Nijerya’da toplam kamu harcamalarına ilişkin veriler, 1980’li yıllar için ulaşılabilir kaynaklarda mevcut değildir. Bu nedenle 1990-2018 dönemi için toplam kamu harcamalarının GSYİH’ya oranına bakıldığında; dönem içinde büyük dalgalanmalar yaşadığı görünmektedir. 1990’dan 2000’li yılların başlarına kadar dalgalı bir seyir izleyen toplam kamu harcamalarının/GSYİH oranı, bazı yıllarda %30’lara çıkarken, bazı yıllarda %10’lara kadar düşmüştür. Daha sonraki yıllarda ise ortalama olarak yaklaşık %14’ler düzeyinde seyretmiştir.

Pakistan’da toplam kamu harcamalarının GSYİH’ya oranı, 1980 sonrasında önemli bir değişiklik göstermemiş ve genellikle istikrarlı seyretmiştir. 1980’lerde ortalama %19 olan toplam kamu harcamaları/GSYİH oranı, 1990’lara gelindiğinde fazla bir değişiklik göstermemiş ve ortalama aynı düzeyde kalmıştır. 2008 sonrası bir miktar artış gösteren oran, ortalama olarak %20’nin biraz üzerine çıkmıştır.

Türkiye’de 1980 sonrasında toplam harcamaların GSYİH’ya oranı, dönemler itibariyle genellikle artış göstermiştir. 1980’li yıllarda ortalama %18 olan toplam harcamalar/GSYİH oranı, izleyen dönemde yaklaşık 5 puan artarak %23’ler seviyesine ulaşmıştır. Bu artış, 1998’den sonra keskin bir yükseliş trendine girerek %30’ların üzerine çıkmış ve dönem sonuna kadar ortalama %35 düzeyinde istikrarlı bir seyir izlemiştir.

Vietnam’da toplam kamu harcamalarının GSYİH’ya oranının, 1990 sonrasında genel olarak arttığı söylenebilir. 1990’lı yıllarda ortalama olarak yaklaşık %18 olan toplam harcamalar/GSYİH oranı, 2000’li yıllarla birlikte %20’nin üzerine çıkmış ve 2008 sonrası da ortalama %23 seviyesinde seyretmiştir.

3.3.2. Toplam Kamu Harcamalarının Reel Değişimi

Bangladeş’te 1980 sonrasında yıllar itibariyle toplam kamu harcamalarının yıldan yıla reel olarak çoğunlukla arttığı söylenebilir. Dönem boyunca sadece 4 yılda reel olarak azalan toplam kamu harcamaları, 1981, 1988 ve 2002 yıllarında ise bir önceki yıllarına göre sabit kalmıştır. Dönem içerisinde en yüksek artış oranı, yaklaşık %28 ile kriz yılı olan 2008’de gerçekleşmiştir.

Endonezya’da toplam kamu harcamaları 1980-2018 döneminde, sadece 7 yılda reel olarak bir önceki yıllarına göre düşmüştür. Bu dönemdeki en büyük düşüş %14,7 ile 1998 yılında yaşanmıştır. Bu düşüşün büyük ölçüde yaşanan yüksek fiyat artışından kaynaklandığı söylenebilir. Bu yılda deflatör, yaklaşık %76’lık bir artış göstermiştir. Dönem içerisindeki dikkat çeken bir diğer düşüş ise 1986 yılında yaşanmıştır. Bu gelişmenin petrol fiyatlarındaki düşüşle ilişkili olduğu söylenebilir. Zira 1980’li yıllarda ülkede toplam gelirlerin ortalama %60’ı petrol kaynaklıdır (World Bank, 1989a: 14). Dolayısıyla petrol fiyatlarındaki düşüş, gelirden önemli bir düşüşe neden olarak harcamalar üzerinde de baskı oluşturabilmekte ve reel olarak azalmasına veya en azından artmamasına neden olabilmektedir.

Filipinler’de toplam kamu harcamalarının 1990 sonrası dönemde, yıllar itibariyle bir önceki yıla göre çoğunlukla reel olarak artış gösterdiği söylenebilir. 1990-2018 döneminde sadece 3 yılda bir önceki yıllarına göre, toplam kamu harcamalarında reel olarak azalma olmuştur. En büyük reel artışlar ise, 1990 ve 1994 yıllarında gerçekleşmiştir.

Güney Kore’de toplam kamu harcamalarının 1995 sonrası reel değişimine bakıldığında, 2010 yılı hariç tüm yıllarda artış göstermiştir. Dönem içerisindeki en büyük reel artış, 2003 yılında %16,1 ile yaşanmıştır. Bu artışın büyük oranda, 2003 Eylül ayında yaşanan doğal afetten kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim hükümet, afetten zarar görenlere destek olmak amacıyla 3 Trilyon won (2.6 Milyar ABD doları) tutarında ek bütçe çıkarmıştır (JoongAng Daily, 2003).

İran’da toplam kamu harcamalarının yıllar itibariyle bir önceki yıla göre reel değişimine bakıldığında, 1980 sonrasında art arda yaşanan reel azalışlar dikkat çekmektedir. Buna karşılık bazı yıllarda büyük oranlarda artışlar da yaşanmıştır. Tüm dönem boyunca 20 yılda, toplam kamu harcamalarının reel değeri bir önceki yıllarına göre azalmıştır. Kamu harcamalarındaki reel değişimlerin büyük ölçüde kamu gelirlerindeki değişikliklerle paralellik gösterdiği söylenebilir. Söz gelimi, toplam kamu harcamalarında reel olarak %84,5 ile en yüksek artışın yaşandığı 1993 yılı, toplam gelirlerde de en yüksek artışın meydana geldiği yıldır. Aynı şekilde 1990 ve 2002 yıllarında da hem toplam harcamalar hem de toplam gelirlerde büyük oranlarda reel artışlar yaşanmıştır. Buna karşılık toplam kamu harcamalarında en büyük

düşüşlerin yaşandığı 1984, 1996 ve 2012 yıllarında, toplam kamu gelirlerinde de yüksek oranlarda düşüşler olmuştur.

Meksika’da toplam kamu harcamalarının yıllar itibariyle bir önceki yıllarına nazaran reel değerindeki değişime bakıldığında, 1980-2018 döneminde çoğunlukla artışlar yaşandığı söylenebilir. Kamu harcamalarının reel değerindeki değişimlerin dönem boyunca çok büyük oranlarda olmadığı söylenebilir. Söz gelimi, 8 yılda bir önceki yıllarına göre reel değişimi %1’in altında kalmıştır. İlgili dönemde en yüksek artışlar 1981 ve 1982 yıllarında art arda gerçeklemiştir. Bu yıllardaki artışların, petrol fiyatlarındaki ciddi yükselişle ilgili olduğu düşünülebilir. Zira petrol, devlet için önemli bir gelir kaynağıdır. Ayrıca küresel kriz yılı olan 2008’de ise tüm dönemdeki en büyük ikinci artış gerçekleşmiştir. Diğer taraftan, toplam kamu harcamaları, 1980’lerin ikinci yarısından 1990’ların başına kadar 7 yıl üst üste reel olarak azalmıştır. Bu azalışta, özelleştirmelerden elde edilen gelirlerle borçların büyük oranda ödenmesi nedeniyle faiz ödemelerindeki düşüşün etkisi olduğu söylenebilir.

Mısır’da toplam kamu harcamalarının reel değerinin 1980-2018 döneminde, yıllar itibariyle bir önceki yıla göre çoğunlukla arttığı söylenebilir. Bu dönemde bir önceki yıllarına göre reel olarak en büyük artış oranları %24,3 ile 1981 ve %20,7 ile 2006 yıllarında yaşanmıştır. 1981’deki artışın 1970’lerin sonlarında artan petrol şirketleri kârları ve Süveyş Kanalı gelirlerinden (World Bank, 1986:1); 2006’daki büyük artışın ise, büyük ölçüde kamu sektöründeki yüksek ücret artışlarından kaynaklandığı söylenebilir (AfDB /OECD, 2008: 276). Diğer yandan, toplam kamu harcamalarında büyük reel azalmaların olduğu 1990’lı yıllarda ise, IMF ve Dünya Bankası ile mali dengelerin iyileştirilmesine yönelik reformların uygulamaya konulduğu yıllardır.

Nijerya’da toplam kamu harcamalarının yıllar itibariyle bir önceki yıla göre reel değişimine bakıldığında; 1990-2018 döneminin neredeyse yarısında azalış olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, toplam kamu harcamalarının reel değerinde dönem boyunca çoğunlukla yüksek oranda değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerde, genellikle toplam gelirlerdeki gelişmelerin etkili olduğu söylenebilir. Net petrol ihracatçısı olan ülkede kamu gelirlerinin büyük kısmı petrol ihracatından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle petrol piyasasındaki gelişmeler ve yerel paranın

değerinin düşmesi, toplam gelirler kanalıyla toplam harcamaları da önemli ölçüde etkilemektedir. Söz gelimi toplam kamu harcamalarında reel olarak en büyük artışlar, yerel paranın değerinin ciddi oranda düşürüldüğü tarihin ardından 1999, 2000 ve 2001 yıllarında gerçekleşmiştir. Aynı şekilde bu yıllar toplam gelirlerde de reel olarak en büyük artışların yaşandığı yıllardır. Diğer yandan, petrol fiyatlarındaki 2015'teki keskin düşüş, hem toplam gelirlerin hem de toplam harcamaların reel değerinde art arda azalmalar yaşanmıştır.

Pakistan'da 1980 sonrasında toplam kamu harcamalarının yıldan yıla reel değişimine bakıldığında, çoğunlukla artış yaşandığı görülmektedir. Söz konusu tüm dönem boyunca yalnız 8 yılda bir önceki yıllarına göre kamu harcamaları reel olarak azalmış, diğer yıllarda ise artmıştır. Söz konusu reel artışlar, genellikle düşük ve istikrarlı gerçekleşmiştir. En yüksek artışlar ise, büyük deprem felaketinin yaşandığı 2005 yılından kriz yılı olan 2009'a kadar art arda gerçekleşmiştir.

Türkiye'de 1980 sonrası toplam kamu harcamalarının reel değerine bakıldığında; harcamaların dönem boyunca bir önceki yıllarına göre genelde reel olarak arttığı görülmektedir. Toplam harcamalar tüm dönem boyunca sadece 9 yılda, bir önceki yıllarına göre reel olarak azalmıştır. Dönem içerisinde en yüksek artış, büyük Marmara Depremi'nin yaşandığı 1999 yılında %33,3 ile gerçekleşmiştir. İkinci en büyük artış, yaklaşık %30 ile 1996 yılında gerçekleşmiştir. Bu artışta, iç borç faiz ödemelerinde yaşanan önemli artışın etkili olduğu söylenebilir (Oskay, 2004: 240).

Vietnam'da 1989-2018 dönemi boyunca toplam kamu harcamalarının yıllar itibariyle reel değişimine bakıldığında, çoğunlukla arttığı söylenebilir. Tüm dönem boyunca sadece 8 yılda toplam kamu harcamaları bir önceki yıllarına göre reel olarak azalmıştır. Bu arada en büyük azalma ise, 1991 yılında yaklaşık %20 ile gerçekleşmiştir. Buna karşılık reel olarak en büyük artışların ise, 1992 ve 1993'te sırasıyla yaklaşık %44 ve %32 ile gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 3.8: Next-11 Ülkelerinde 1981-2018 Döneminde Toplam Kamu Harcamalarındaki Reel Değişimi (%)

	Bangladeş	Endonezya	Filipinler	G. Kore	İran	Meksika	Mısır	Nijerya	Pakistan	Türkiye	Vietnam
1981	0	11.1	-	-	-8.0	26.4	24.3	-	3.1	-13.8	-
1982	5.8	20.6	-	-	2.2	15.2	-2.7	-	3.0	-16.5	-
1983	1.5	-3.2	-	-	4.7	-9.4	-2.3	-	16.9	26.2	-
1984	-5.0	2.5	-	-	-23.2	-2.2	10.3	-	4.5	-0.6	-
1985	3.5	14.3	-	-	-7.7	0.6	9.7	-	11.9	2.2	-
1986	8.6	-12.8	-	-	-15.0	16.4	-3.1	-	12.1	16.0	-
1987	1.6	-	-	-	-2.4	-0.4	-	-	10.9	23.2	-
1988	-0.1	-	-	-	-7.9	-12.5	-	-	3.9	-5.6	-
1989	6.8	-	-	-	-12.2	-8.6	-4.9	-	2.5	-1.1	-
1990	0.7	-	23.3	-	35.1	-13.5	-1.9	-	3.8	15.1	-1.2
1991	2.0	-	-4.6	-	-6.4	-0.5	17.7	-4.6	4.7	2.3	-19.8
1992	5.7	-	2.6	-	8.4	-9.8	-19.2	19.8	4.0	9.1	43.6
1993	13.8	-	-2.4	-	84.5	-1.4	-0.1	27.4	3.9	15.4	32.2
1994	5.5	2.7	16.7	-	-18.3	7.6	0.2	-39.5	-3.3	-14.7	-1.9
1995	11.0	-2.8	1.5	-	6.5	-6.0	-7.2	-25.1	1.3	-2.1	4.4
1996	-1.5	5.7	8.7	11.9	-21.9	17.5	-	-7.8	14.5	29.6	6.0
1997	5.1	37.8	8.7	4.8	-0.6	5.9	-	26.6	-7.0	9.8	2.8
1998	4.2	-14.7	-0.3	9.7	-1.6	-0.1	-	18.2	6.3	12.4	-2.1
1999	-7.2	1.9	5.4	12.2	-6.0	5.4	-	34.3	-2.2	33.3	9.3
2000	20.7	5.7	4.7	8.2	-8.5	0.9	6.4	24.3	8.5	11.2	13.7
2001	16.5	29.9	4.1	10.6	2.6	0.6	10.0	33.0	-4.6	8.9	15.3
2002	0.2	-8.2	1.5	1.0	32.9	0.9	14.2	-28.0	15.3	3.6	10.2
2003	4.1	11.3	4.3	16.1	8.3	10.4	3.7	31.1	-6.6	-0.5	20.7
2004	2.4	3.3	1.1	9.2	-4.4	-1.3	1.6	-12.7	1.4	-1.4	-5.6
2005	10.0	4.1	1.5	2.5	20.7	5.5	4.7	3.9	14.3	0.6	14.1
2006	5.6	12.4	2.7	8.5	14.4	6.6	20.7	-25.8	13.3	8.2	6.5
2007	0.5	7.0	5.9	6.5	-11.0	6.9	-2.2	56.8	20.5	5.9	16.3
2008	27.9	11.2	2.6	4.6	12.3	18.9	12.2	-14.8	17.7	2.9	1.3
2009	-3.7	-7.8	9.0	3.1	-6.5	-5.0	4.5	16.6	-11.4	10.2	23.1
2010	5.1	5.3	2.5	-2.6	-2.3	4.6	0.5	19.7	8.2	3.4	1.1
2011	16.8	11.9	-3.0	5.8	2.6	3.8	-0.5	9.4	-1.4	4.3	-4.8
2012	9.3	11.8	12.6	5.8	-28.1	5.4	4.4	-15.5	16.2	7.4	16.7
2013	9.8	7.4	5.5	4.6	0.5	-0.2	14.4	0.3	4.5	8.9	10.0
2014	1.4	2.7	3.1	2.8	10.7	4.0	6.3	0.5	-4.2	2.6	-1.0
2015	4.5	-1.6	10.2	3.5	14.1	1.5	-3.5	-10.1	2.4	5.9	13.7
2016	5.0	0.4	11.5	1.6	23.0	2.1	3.8	-15.8	5.4	8.5	-1.9
2017	8.5	2.6	9.0	3.9	2.8	-3.6	2.1	22.1	12.4	4.0	3.6
2018	13.3	7.1	16.2	6.9	-10.5	1.2	-1.4	15.7	7.2	3.8	2.0

Kaynak: Tablo 3.7'deki veriler kullanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Kamu büyüklüğü göstergelerindeki dönem içerisindeki seyir genel olarak değerlendirildiğinde; kamu harcamaları açısından İran, Mısır ve Meksika'daki dönem başındaki büyük düşüş hariç genelde istikrarlı bir seyrin söz konusu olduğu söylenebilir. Ancak Güney Kore ve Türkiye'de ise dönem boyunca sürekli bir artış da göze çarpmaktadır. Gelir göstergeleri açısından değerlendirmek gerekirse; dönem içerisinde ülkelerin büyük çoğunluğunda artış yönünde bir trend göze çarpmaktadır.

Kamu büyüklüğü göstergelerindeki yıldan yıla reel değişimlerde ise dönem içerisinde birçok ülkede dikkate değer gelişmeler göze çarpmaktadır. Bu gelişmelerin de çoğunlukla söz konusu yıllarda yaşanan krizler, meydana gelen doğal afetler gibi nedenlerle ilişkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte net petrol ihracatçısı ülkeler açısından ise petrol fiyatlarındaki gelişmelerin, söz konusu yıllarda göstergelerde büyük reel değişimlere yol açtığı gözlenmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NEXT-11 ÜLKELERİNDE KAMU BÜYÜKLÜĞÜNÜ

ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE OPTİMAL KAMU

BÜYÜKLÜĞÜ

4.1. Literatür Taraması

Kamu kesiminin büyüklüğünü etkileyen faktörler ve optimal kamu büyüklüğü konusunda, literatürde birçok ampirik çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan kamu kesiminin büyüklüğünü etkileyen faktörlerle ilgili olanların, genellikle Wagner Kanunu, Telafi ve Tazminat Hipotezleri etrafında toplandığı söylenebilir. Bununla birlikte, demografik yapıdaki değişikliklerin etkisinin de söz konusu çalışmaların genellikle ilgi odağında olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan optimal kamu büyüklüğünün belirlenmesine yönelik çalışmalar da literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu ampirik çalışmaların, ekonomik büyüme açısından optimal kamu büyüklüğünün ne olması gerektiği sorusunun cevabına yönelik olduğunu söylemek mümkündür.

4.1.1. Kamu Kesiminin Büyüklüğünü Etkileyen Faktörlere Yönelik Ampirik Çalışmalar

Ülkelerin gerek ticari gerekse finansal olarak dışa açılmalarının, kamu büyüklüğü üzerindeki etkisine yönelik tartışmalar devam etmektedir. Bu konuyu ampirik olarak ilk gündeme getirenlerden Cameron (1978), 18 OECD ülkesi için 1960-1975 dönemi için yaptığı çalışmasında, dışa açıklığın kamu kesiminin genişlemesi üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Diğer taraftan çalışmada Wagner Kanunu'nun ise, geçerli olmadığı yönünde sonuçlar elde edilmiştir (Cameron, 1978: 1251-1252).

Ticari açıklığın kamu büyüklüğü üzerindeki etkisi daha sonra Rodrik (1998) tarafından kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Sonraki çalışmalar için de öncü niteliğindeki bu çalışmada, ticari açıklık ile kamu büyüklüğü arasındaki ilişki 100'den fazla ülke ve 1960-1989 dönemi için panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmada ticari açıklık göstergesi olarak ihracat ve ithalat toplamının GSYİH'ya

oranı; kamu büyüklüğü için ise, kamu tüketim harcamalarının GSYİH'ya oranı kullanılmıştır. Bununla birlikte kişi başı milli gelir, toplam nüfus, nüfus bağımlılık oranı ve kentleşme oranı ise kontrol değişkenleri olarak kullanılmıştır. Çalışmada; ticari açıklığın, kamu büyüklüğü üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan kişi başı milli gelirin ve kentleşme oranının etkisi negatif ve anlamlı; bağımlılık oranının etkisi ise pozitif ve anlamlı olarak bulunmuştur.

Rodrik (1998)'in ticari açıklığın, kamu büyüklüğünü artırdığına ilişkin iddialarına karşı bulgular, kısa bir süre sonra Alesina ve Wacziarg (1998)'in çalışmasından gelmiştir. Söz konusu çalışmada, nüfus için 1970-1989 ve diğer değişkenler için 1980-1989 döneminde; nüfus büyüklüğü, ticari açıklık ve kamu büyüklüğü arasındaki ilişki panel veri yöntemiyle araştırılmıştır. Ayrıca çalışma, 100'den fazla ülkeyi kapsamaktadır. Nüfus büyüklüğünün bağımsız değişken olarak alındığı analizde, kamu tüketim, kamu yatırım, eğitim ve savunma harcamaları ile ticari açıklık bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Yapılan analizde nüfus büyüklüğünün, kamu tüketim ve eğitim harcamaları üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu; kamu yatırım ve savunma harcamaları üzerinde ise anlamlı bir etkiye sahip olmadığı şeklinde sonuçlara ulaşılmıştır. Son olarak, Rodrik (1998)'dekinin aksine, ticari açıklık ile kamu tüketim harcamaları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Diğer yandan kamu büyüklüğünün önemli bir açıklayıcısı olarak milli gelir, Wagner Kanunu çerçevesinde birçok çalışmaya konu olmuştur. Yapılan ampirik çalışmaların, milli gelirin kamu büyüklüğü üzerindeki etkisi hakkında bir fikir birliği içerisinde olduğunu söylemek zordur. Bu konudaki kapsamlı bir çalışma, Ram (1987) tarafından 115 ülke için panel veri yöntemiyle yapılmıştır. Ayrıca çalışmada, tüm ülkeler için tek tek zaman serisi analizi de yapılmıştır. Panel veri analizi sonuçlarına göre, kişi başı milli gelirin kamu harcamaları üzerindeki etkisi, Wagner Kanunu'nun aksini ortaya koyarken; zaman serisi analizinde ülkelerin yaklaşık %60'ında kanunu destekler sonuçlara ulaşılmıştır.

Kamu büyüklüğünü etkileyen faktörlerle ilgili Next-11 ülkelerini de içeren diğer çalışmalara Tablo 4.1'de yer verilmiştir.

Tablo 4.1: Kamu Büyüklüğünü Etkileyen Faktörlere İlişkin Ampirik Literatür

Yazar(lar)	Örneklem	Dönem	Yöntem	Bulgular
Shelton (2007)	100 Ülke	1970-2000	Panel Regresyon	Ticari Açıklık, pozitif ve anlamlı; nüfus, negatifve anlamlı; KBMG anlamsız
Adserà ve Boix (2002)	65 Ülke	1950-1990	Panel Regresyon	Ticari Açıklık ve KBMG, pozitif ve anlamlı
Jetter ve Parmeter (2013)	175 Ülke	1960-2010	Panel Regresyon	Kentleşme ve Milli Gelir, pozitif ve anlamlı; Ticari Açıklık, OECD için negatif ve anlamlı; Nüfus, negatif ve anlamlı
Liberati (2007)	20 OECD Ülkesi	1970-2003	Panel Regresyon	Ticari Açıklık, Finansal Açıklık, nüfus ve KBMG negatif ve anlamlı
Yalaman Öz (2020)	145 Ülke	1970-2017	Panel Regresyon	Ticari Açıklık, pozitif ve anlamlı
Golem (2010)	26 OECD Ülkesi	1970-2008	Panel Regresyon	KBMG ve Ticari Açıklık negatif ve anlamlı, Nisbi Fiyatlar ve Finansal Açıklık, pozitif ve anlamlı
Kimakova (2009)	87 Ülke	1976-2003	Panel Regresyon	Ticari Açıklık ve Finansal Açıklık, pozitif ve anlamlı; Finansal Açıklık*KBMG, negatif ve anlamlı
Krieger ve Meierrieks (2020)	130 Ülke	1970-2014	Panel Regresyon	Nüfus, pozitif ve anlamlı
Lin, Li ve Sim (2014)	92 Gelişmekte Olan Ülke	1985-2010	Panel Regresyon	Ticari Açıklık, pozitif ve anlamlı
Lamartina ve Zaghini (2011)	23 OECD Ülkesi	1970-2006	Panel Regresyon	KBMG, pozitif ve anlamlı; esneklik 1'den büyük
Balaban ve Živkov (2010)	16 Geçiş Ekonomisi	1990-2017	Panel Regresyon	KBMG, negatif ve anlamlı
Benarroch ve Pandey (2008)	96 Ülke	1970-2000	Panel Regresyon	Ticari Açıklık ve Ticaret Hadlerindeki oynaklık, anlamsız
Firoj, Sultana ve Sultana	Bangladeş	1973-2016	Engle-Granger	Dış borç, milli gelir, kentleşme ve kamu gelirleri pozitif ve

(2018)			Eşbütünleşme	anlamli; Ticari Açıklık, negatif ve anlamli
Ibrahim (2015)	Nijerya, Cezayir, Angola, Mısır ve Güney Afrika	1970-2010	Nedensellik Analizi	Nijerya ve Cezayir’de ticari açıklıktan kamu büyüklüğüne doğru pozitif, Güney Afrika için negatif nedensellik; Angola ve Mısır’da ticari açıklıkla kamu büyüklüğü arasında nedensellik yok
Turan ve Karakaş (2016)	Türkiye ve Güney Kore	1960-2011 (Türkiye) 1970-2011 (Güney Kore)	ARDL Sınır Testi	KBMG, her iki ülkede de pozitif ve anlamli; Ticari Açıklık, Türkiye’de negatif ve anlamli; Güney Kore’de pozitif ve anlamli
Tütüncü ve Zengin (2019)	Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye (MINT)	1987-2015	Panel Eşbütünleşme	Ticari Açıklık, Türkiye ve Meksika’da pozitif ve anlamli; Endonezya ve Nijerya’da negatif ve anlamli
Shahbaz, Rehman ve Amir. (2010)	Pakistan	1971-2006	Johansen Eşbütünleşme ve FMOLS	Ticari Açıklık, pozitif ve anlamli; Finansal Açıklık, anlamsız
Hussain, Iqbal ve Siddiqi (2010)	Pakistan	1972-2007	ARDL Sınır Testi	KBMG, Nüfus ve İhracat, pozitif ve anlamli
Borcherding, Ferris ve Garzoni (2005)	20 OECD Ülkesi	1970-1997	Panel Regresyon	KBMG, Nüfus ve Ticari Açıklık, negatif ve anlamli; Kamu sektörü nisbi fiyatlar, pozitif ve anlamli
Ghorbani ve Zarea (2009)	İran	1960-2000	Engle-Granger Eşbütünleşme	Milli Gelir, pozitif ve anlamli
Iniguez-Montiel (2010)	Meksika	1950-1999	Engle-Granger Eşbütünleşme ve	Milli Gelir, pozitif ve anlamli

			Granger Nedesellik	
Ahmad ve Ahmed (2005)	Bangladeş, Endonezya, Mısır, Malezya, Nijerya, İran, Pakistan ve Türkiye (D-8)	1973-2002	Engle-Granger Eşbütünleşme ve Granger Nedesellik	KBMG, uzun dönemde anlamsız; kısa dönemde sadece Malezya, Endonezya ve Türkiye’de KBMG’den kamu büyüklüğüne nedensellik var
Quijano ve Garcia (2005)	Filipinler	1980-2004	Johansen Eşbütünleşme, VECM Hata Düzeltme	Ticari Açıklık ve Milli Gelir, pozitif ve anlamlı
Tash, Khoramabadi ve Laghab (2017)	İran	1978-2012	ARDL Sınır Testi	Ticari Açıklık, Kentleşme, Dış Borç ve Kamu Geliri, pozitif ve anlamlı
Benarroch ve Pandey (2012)	119 Ülke	1972-2000	Panel Regresyon	Ticari Açıklık, pozitif ve anlamlı ancak bulgular çok zayıf; düşük gelirli ülkelerde eğitim harcamaları üzerinde pozitif ve güçlü etki
Cergibozan, Çevik ve Demir (2017)	Türkiye	1960-2015	Johansen Eşbütünleşme ve ARDL Sınır Testi	Wagner Kanununu ölçen tüm versiyonlarda, Milli Gelir/ KBMG pozitif ve anlamlı
Mohammadi, Çak ve Çak (2008)	Türkiye	1950-2005	ARDL Sınır Testi	Wagner Kanununu ölçen tüm versiyonlarda, Milli Gelir/ KBMG pozitif ve anlamlı
Taşar (2016)	Türkiye	1961-2014	ARDL Sınır Testi	Ticari Açıklık, pozitif ve anlamlı; KBMG, negatif ve anlamlı

Kaynak: İlgili çalışmalardan tarafımızca derlenmiştir.

4.1.2. Optimal Kamu Büyüklüğüne Yönelik Ampirik Çalışmalar

Literatürde optimal kamu büyüklüğüne ilişkin çalışmalar, genellikle ekonomik büyümeyi maksimum yapan kamu büyüklüğünün tespitine yöneliktir. Bu çalışmalar, ekonomik büyüme ve kamu büyüklüğü arasındaki bu ilişkiyi ters-U eğrisi ile açıklamaktadır. Bu eğri, literatürde çoğunlukla ‘Armey Eğrisi’ olarak adlandırılmaktadır.

Armey eğrisinin geçerliliğine yönelik çalışmalar, tek tek ülkeler açısından olduğu kadar belirli bir ülke grubu için de toplu bir şekilde yapılabilmektedir.

Bu çalışma kapsamındaki bazı ülkelerin de dahil olduğu bir ülke grubuna yönelik çalışma, Thanh ve Hoai (2015) tarafından yapılmıştır. Çalışmada, Endonezya, Filipinler ve Vietnam’ın da dahil olduğu ASEAN ülkelerinde Armey eğrisinin geçerliliği, 1980-2011 dönemi için panel veri yöntemiyle araştırılmıştır. Kamu tüketim harcamalarının kamu büyüklüğü olarak kullanıldığı analiz sonuçlarına göre; ASEAN ülkelerinde Armey eğrisinin geçerli ve optimal kamu büyüklüğünün de %25,69 olduğu tespit edilmiştir. Yine Hok vd. (2014) tarafından aynı araştırma, 1995-2011 dönemi için yapılmış ve sonuçta Armey eğrisinin geçerli olduğu ortaya konmuştur. Çalışmada hesaplanan optimal kamu büyüklüğü ise, %28,5 olarak hesaplanmıştır.

Aşağıdaki tabloda, bu çalışmada yer alan ülkelere ilişkin ulaşılabilen ampirik çalışmalara yer verilmiştir. Tablodan da görülebileceği üzere bu çalışmanın kapsamına giren ülkelere sadece İran, Nijerya, Mısır, Pakistan ve Türkiye’ye yönelik çalışmalara ulaşılması mümkün olmuştur. Ulaşılan çalışmalarda bu çalışmalarda bu çalışmada başvurulandan farklı yöntemler kullanılmıştır. Bununla birlikte kamu büyüklüğü göstergesi olarak da kamu harcamaları dikkate alınmış ancak; sadece tüketim harcamaları olarak değil, toplam kamu harcamaları, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları açısından da analizler yapılmıştır.

Tablo 4.2: Optimal Kamu Büyüklüğüne İlişkin Ampirik Literatür

Yazar(lar)	Ülke	Dönem	Yöntem	Büyüklik Ölçüsü	Bulgular
Abounoori ve Nademi (2010)	İran	1959-2005	Eşik Değer Regresyon	Tüketim Harcamaları/GSYİH	Armey Geçerli, %23.6
				Yatırım Harcamaları/GSYİH	Armey Geçerli, %8
				Toplam Harcamalar/GSYİH	Armey Geçerli, %34.7
Alimi (2014)	Nijerya	1970-2014	Engle-Granger ve Johansen Eşbütünleşme, FMOLS	Tüketim Harcamaları/GSYİH	Armey Geçerli, Özel Kesim Ekonomik Büyümesi için %12.58; Toplam Ekonomik Büyüme için %19.8,
El Hussein (2019)	Mısır	1981/1982 – 2014/2015	Johansen Eşbütünleşme	Toplam Harcamalar/GSYİH	Armey Geçerli, %30.5
Kanval vd. (2019)	Pakistan	1980-2015	EKK Regresyon	Toplam Harcamalar/GSYİH	Armey Geçerli, %18.2
Altunç ve Aydın (2012)	Türkiye	1975-2010	Engle-Granger Eşbütünleşme	Tüketim, Harcamalar/GSYİH	Armey Geçerli, %6.18,
				Transfer Harcamaları/GSYİH	Armey Geçerli, %10.83
				Yatırım/GSYİH	Armey Geçerli Değil
				Toplam Harcamalar/GSYİH	Armey Geçerli, %15.8
Başar, Bozma ve Eren (2016)	Türkiye	1960-2015	Maki Eşbütünleşme	Toplam Harcamalar/GSYİH	Armey Geçerli, %23.6
Turan (2014)	Türkiye	1950-2012	EKK Regresyon	Merkezi Yönetim Toplam (1980-2012 için faiz hariç)	Armey Geçerli, %9.1
		1970-2012			Armey Geçerli, %17
		1980-2012			Armey Geçerli, %14.4

Kaynak: İlgili çalışmalardan tarafımızca derlenmiştir.

4.2. Ekonometrik Yöntem

Tezin ampirik uygulaması, Next-11 ülkelerinde 1980-2018 dönemi için kamu büyüklüğünü etkileyen faktörlerin ve optimal kamu büyüklüğünün analizi olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Analizde kullanılan veriler hem kesit hem de zaman boyutuna sahip olduğu için panel veri yönteminin kullanılması uygundur. Bununla birlikte 39 gözlem yılı ile nispeten uzun bir dönem incelendiği için eşbütünleşme yöntemlerinin kullanılması genellikle tercih edilen bir durumdur. Ancak, serilerin özelliği gereği kamu büyüklüğünü etkileyen faktörlerin analizinde panel eşbütünleşme yöntemini kullanmak mümkün iken; optimal kamu büyüklüğünün analizinde mümkün olmamaktadır. O nedenle analizin bu kısmı için zaman serisi yöntemlerine başvurulmuştur.

4.2.1. Panel Veri Yöntemi

Kamu büyüklüğünü etkileyen faktörlerin analizinde, panel eşbütünleşme yöntemi kullanılmıştır. Analize uygun olan eşbütünleşme yöntemini belirleyebilmek için ise öncelikle, serilerin yatay kesit bağımlılıkları ve durağanlıkları araştırılmıştır. Daha sonra ise, modele ilişkin yatay kesit bağımlılığı ile eğim parametrelerinin homojenliği test edilmiştir.

Bu kapsamda, yatay kesit bağımlılığı için Breusch – Pagan (1980) LM testi, birim kök araştırması için yatay kesit genişletilmiş IM, Pesaran ve Shin (CIPS) panel birim kök testi, homojenlik araştırması için ise Pesaran ve Yamagata'nın delta testi kullanılmıştır. Bu testlerden elde edilen sonuçlara uygun olarak panel eşbütünleşme testi için Westerlund (2008) tarafından geliştirilen Durbin-Hausman testi; katsayıların tahmini için ise, Eberhardt ve Bond (2009) tarafından geliştirilen genişletilmiş ortalama grup tahmincisi (AMG) kullanılmıştır.

4.2.1.1. Yatay Kesit Bağımlılığı

Hata teriminde birimler arası korelasyonun varlığı gerek birim kök gerekse eşbütünleşme analizinde yöntem seçimini etkilemektedir. Birimler arası korelasyonun varlığı durumunda; birinci kuşak birim kök ve eşbütünleşme testleri, bu durumu dikkate almadıkları için sağlıklı sonuçlar vermeyecektir. Yatay kesit

bağımlılığını araştırmaya yönelik literatürde; Breusch – Pagan (1980) LM testi, Pesaran (2004) CD testi ve Pesaran, Ullah ve Yamagata (2008) NLM testleri mevcuttur. Bunlardan ilki, zaman boyutunun (T) birim boyutundan (N) büyük olduğu durum için uygunken; Pesaran'ın CD testi ise N'nin büyük olduğu durumlar için uygun olabilmektedir. Hem N hem de T büyükken ise NLM testinin kullanımı tercih edilebilmektedir (Tatoğlu, 2018: 237).

Çalışmada zaman boyutu, birim boyutundan büyük olduğu için (T>N) Breusch – Pagan (1980) LM testi kullanılmıştır.

Breusch – Pagan (1980) testi, birimler arası korelasyon olmadığı hipotezini sınamaktadır:

$$H_0: \text{cov}(u_{it}, u_{jt}) = \rho_{ij} = 0 \quad (\text{tüm } t\text{'ler için } i \neq j) \quad (1)$$

ρ_{ij}^2 : i, j. kalıntının korelasyon katsayısı olmak üzere LM istatistiği;

$$T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \rho_{ij}^2 \quad (2)$$

Bu istatistik daha sonra Pesaran, Ullah ve Yamagata (2008) tarafından varyans ve ortalama eklenerek düzeltilmiş ve şu şekilde tanımlanmıştır:

$$\sqrt{\frac{2}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \frac{(T-k)\rho_{ij}^2 - \mu_{Tij}}{v_{Tij}} \quad (3)$$

Burada μ_{Tij} , ortalamayı v_{Tij} , varyansı temsil etmektedir.

e_{it} , her birimden uygun yöntemle elde edilen kalıntılar olmak üzere ρ_{ji} ise,

$$\rho_{ij} = \rho_{ji} = \frac{\sum_{t=1}^T e_{it}e_{jt}}{(\sum_{t=1}^T e_{it}^2)^{1/2} (\sum_{t=1}^T e_{jt}^2)^{1/2}} \quad (4)$$

Şeklinde hesaplanmaktadır.

4.2.1.2. Panel Birim Kök Testi

Birimler arası yatay kesit bağımlılığının olduğu durumlarda, ikinci kuşak birim kök testlerinin kullanılması gerekmektedir. Literatürde birçok ikinci kuşak test bulunmaktadır. Bu çalışmada ise, yaygın olarak kullanılan yatay kesit genişletilmiş IM, Pesaran ve Shin (CIPS) panel birim kök testi kullanılmıştır.

Pesaran (2007) tarafından geliştirilen bu testte, birimler arası korelasyonun yok edilmesi için bireysel serilerin gecikmeli düzeylerinin ve birinci farklarının yatay kesit ortalamaları, ADF regresyonuna faktörler olarak dahil edilmektedir. ADF regresyonunun gecikmeli yatay kesit ortalamaları ile genişletilmiş halinin kullanıldığı bu test “yatay kesit genişletilmiş Dickey Fuller (CADF)” olarak adlandırılmaktadır. Otokorelasyonun olmadığı durumda CADF regresyon (Yerdelen Tatoğlu, 2018: 84-87):

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \rho_i^* Y_{it-1} + d_0 \bar{Y}_{t-1} + d_1 \Delta \bar{Y}_t + \varepsilon_{it} \quad (5)$$

şeklinde tanımlanabilmektedir. Burada $\bar{Y}_t$, Y_{it} 'nin yatay kesit ortalamasını göstermekte ve bu ortalamanın gecikmeli değeri ise $\bar{Y}_{t-1}$ ile ifade edilmektedir. Hata terimi veya faktörde otokorelasyonun olduğu durumda ise regresyon, Y_{it} ve $\bar{Y}_t$ 'nin gecikmeli farklarının ilavesi ile genişletilebilmektedir:

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \rho_i^* Y_{it-1} + d_0 \bar{Y}_{t-1} + \sum_{j=0}^p d_{ij} \Delta \bar{Y}_{t-j} + \sum_{j=1}^p \delta_{ij} \Delta Y_{i,t-j} + e_{it} \quad (6)$$

Birimlere ait CADF istatistiklerinin ortalamasından oluşan CIPS istatistiği ise,

$$CIPS = N^{-1} \sum_{i=1}^N CADF_i \quad (7)$$

Şeklinde ifade edilebilmektedir.

Birim kökün varlığını ifade eden sıfır hipotezi, hesaplanan test istatistiğinin kritik değerlerden küçük (ya da mutlak değerce büyük) olduğunda reddedilmektedir.

4.2.1.3. Homojenlik Testi

Hem eşbütünleşme testinin hem de eşbütünleşme katsayılarının tahminde kullanılacak yöntemin belirlenmesi açısından, değişkenlere ait eğim parametrelerinin

homojenliğin test edilmesi gerekmektedir. Bu ise, Swamy'nin 1970'te ortaya koyduğu testi 2008'de geliştiren, Pesaran ve Yamagata'nın delta testi ile araştırılmaktadır. Bağımsız değişkenlere ait eğim katsayılarının yatay kesitler arasında farklı olup olmadığını sınavan delta testinin sıfır hipotezi, "Eğim katsayıları homojendir" şeklindedir. Standartlaştırılmış $\tilde{\Delta}$ istatistiği ise şu şekilde hesaplanmaktadır (Pesaran ve Yamagata, 2008: 57):

$$\tilde{\Delta} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1} \tilde{S} - k}{\sqrt{2k}} \right) \quad (8)$$

Bu istatistik N ve T sonsuza giderken, hata terimleri normal dağıldığı sürece geçerlidir. Yine normal dağılımlı hatalar altında $\tilde{\Delta}$ istatistiği, küçük örneklem özellikleri ortalama ve varyans sapması düzeltilerek aşağıdaki şekilde geliştirilebilir:

$$\tilde{\Delta}_{adj} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1} \tilde{S} - E(\tilde{z}_{iT})}{\sqrt{Var(\tilde{z}_{iT})}} \right) \quad (9)$$

Bu denklemde;

$$E(\tilde{z}_{iT}) = k \text{ ve } Var(\tilde{z}_{iT}) = \frac{2k(T-k-1)}{T+1} \quad (10)$$

Eğim katsayılarının homojen olduğu sıfır hipotezinin reddedilmesi durumunda, kullanılacak tahmincinin seçiminde heterojenliğe izin veren tahmincilere başvurulması gerekmektedir.

4.2.1.4. Panel Eşbütünleşme Testi

Panel eşbütünleşme testlerinin seçiminde de yatay kesit bağımlılığının dikkate alınması gerekmektedir. Yatay kesit bağımlılığının olduğu durumda, birinci kuşak eşbütünleşme testleri zayıf kalmakta ve ikinci kuşak testlerin kullanılması uygun olmaktadır. Ayrıca eğim parametrelerinin homojen ya da heterojen olması durumları da testin seçiminde etkili olmaktadır. Ancak iki grupta da yer alan testlerin çoğunda, her iki durum için de test istatistikleri hesaplanmaktadır (Tatoğlu, 2018: 190).

Westerlund (2008) tarafından geliştirilen Durbin-Hausman eşbütünleşme testi, ikinci kuşak bir testtir. Bu testte diğerlerinin aksine; bağımlı değişkenin birinci farkta durağan olması I(1) şartıyla, değişkenlerin aynı dereceden entegre olması

gerekli değildir. Dolayısıyla bağımlı değişken $I(1)$ iken, bağımsız değişkenlerin hepsi veya bir kısmının düzeyde durağan olması durumunda kullanılabilir. Ayrıca çok sayıda açıklayıcı değişkenin kullanımına da imkân vermektedir. Bundan başka eğitim parametrelerinin hem homojen hem de heterojen olduğu durumlar için grup ve panel olmak üzere iki ayrı test istatistiği hesaplanmaktadır. Hesaplanan istatistiklerin normal dağılım sağ kuyruk testindeki uygun kritik değerden büyük olduğu durumda, “Eşbütünleşme yoktur” boş hipotezi reddedilecektir. (Westerlund, 2008: 203-205):

Durbin-Hausman grup istatistiği otoregresif parametrelerin heterojen olduğunu varsayar ve şu şekilde hesaplanır:

$$DH_g = \sum_{i=1}^n \hat{S}_i (\tilde{\vartheta}_i - \hat{\vartheta}_i)^2 \sum_{t=2}^T \hat{e}_{it-1}^2 \quad (11)$$

Durbin-Hausman grup istatistiği otoregresif parametrelerin homojen olduğunu varsayar ve şu şekilde hesaplanır:

$$DH_p = \hat{S}_n (\tilde{\vartheta}_i - \hat{\vartheta}_i)^2 \sum_{i=1}^n \sum_{t=2}^T \hat{e}_{it-1}^2 \quad (12)$$

4.2.1.5. Uzun Dönem Katsayı Tahmincisi

Eberhardt ve Bond (2009) ve Eberhardt ve Teal (2010) tarafından Pesaran’ın CCEMG tahmincisine alternatif olarak geliştirilen, genişletilmiş ortalama grup tahmincisi (AMG), birim regresyonlarına gözlemlenmemiş ortak dinamik etkiyi ekleyerek yatay kesit bağımlılığını dikkate almaktadır (Tatoğlu, 2020: 81).

Bu yöntem, iki aşamalı bir yaklaşımla gözlemlenmemiş ortak dinamik etkinin belirlemeye çalışmaktadır. İlk aşamada, birinci farkında T-1 zaman kukla değişkenle genişletilen standart bir FD-OLS regresyonunda, μ_t^* olarak yeniden adlandırılan zaman kukla katsayıları toplanmaktadır (Eberhardt ve Bond, 2009: 2-3):

$$\Delta y_{it} = b' \Delta x_{it} + \sum_{t=2}^T c_t \Delta D_t + e_{it} \rightarrow \hat{c}_t \equiv \mu_t^* \quad (13)$$

İkinci aşamada ise, ortak dinamik etki, birim regresyonlarının her birine dahil edilmektedir:

$$Y_{it} = \alpha_i + b_i x_{it} + c_i t + d_i \mu_t^* + e_{it} \quad (14)$$

Daha sonra ise birim tahminleri, Pesaran ve Smith (1995)'deki yaklaşımla ortalamaları alınmakta ve AMG tahmini üretilmektedir:

$$\hat{b}_{AMG} = N^{-1} \sum_i \hat{b}_i \quad (15)$$

4.2.2. Zaman Serisi Analizi

Optimal kamu büyüklüğünün analizinde bağımlı değişken olarak yer alan ekonomik büyüme serisi düzeyde durağan olduğu için panel eşbütünleşme analizi yerine her bir ülke için ayrı ayrı zaman serisi analizi yapılmıştır.

Bu kapsamda öncelikle, analizde kullanılan serilerin birim kök özellikleri, ampirik çalışmalarda da genellikle başvuru alan Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri ile araştırılmıştır. Birim kök özellikleri tespit edilen seriler arasındaki ilişki ve katsayıların tahmini ise Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen otoregresif dağıtılmış gecikme (ARDL) sınır testi ile gerçekleştirilmiştir.

4.2.2.1. Birim Kök Testleri

Zaman serisi analizinde serilerin durağanlığını araştırmak için literatürde de sıkça başvuru alan geleneksel birim kök testlerinden, Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri kullanılmıştır.

Durağanlık analizinin temeli olan rassal yürüyüş sürecindeki denklemin her iki tarafından bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri çıkarılarak standart Dickey-Fuller testinin denklemi elde edilmektedir. Ancak AR(1) sürecinden yararlanılan bu testin, daha yüksek dereceden korelasyonun varlığı durumunda ε_t temiz dizi özelliğini kaybetmektedir. Bu nedenle AR(p) sürecinden yararlanarak denkleme p gecikmeli fark terimleri ekleyen ADF testi bu sorunu çözmüştür. Sabitsiz ve trendsiz, sabitli ile sabitli ve trendli ADF denklemleri şu şekilde yazılabilmektedir (Mert ve Çağlar, 2019: 99-100):

$$\Delta y_t = \delta y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta y_{t-i} \varepsilon_t \quad (16)$$

$$\Delta y_t = \mu + \delta y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta y_{t-i} \varepsilon_t \quad (17)$$

$$\Delta y_t = \mu + \beta t + \delta y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta y_{t-i} \varepsilon_t \quad (18)$$

Elde edilen denklemlerin hipotezleri ise şu şekilde kurulmaktadır:

$H_0: \delta = 0$ (Birim kök vardır.)

$H_0: \delta < 0$ (Birim kök yoktur.)

Phillips-Perron testi de standart Dickey-Fuller denklemlerinde hareket etmekte ve t_δ test istatistiğini modifiye etmek suretiyle asimptotik dağılımın serisel korelasyondan etkilenmemesini sağlamaktadır. Burada modifiye edilmiş test istatistiği şu şekilde hesaplanmaktadır (Mert ve Çağlar, 2019: 101):

$$\tilde{t}_\delta = t_\delta \left(\frac{\gamma_0}{f_0} \right)^{1/2} - \frac{T(f_0 - \gamma_0) S_{\hat{\delta}}}{2 f_0^{1/2} s} \quad (19)$$

Burada $H_0: \delta = 0$ hipotezi, $H_s: \delta < 0$ alternatif hipotezine karşı test edilmekte ve test istatistiği MacKinnon(1996) kritik değerlerinden küçük olduğunda yokluk hipotezi reddedilmektedir.

4.2.2.2. Eşbütünleşme Testi

Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin tahmin edilmesinde, literatürde Engle ve Granger (1987) ve Johansen (1988) gibi testler bulunmaktadır. Ancak bu testler, tüm serilerin I(1) düzeyinde entegre olması temeline dayanmaktadır. Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen otoregresif dağıtılmış gecikme (ARDL) yönteminde ise, analize konu serilerin I(0) veya I(1) olmaları durumunda da sağlam sonuçlar elde edilebilmektedir. ARDL modeli şu şekilde ifade edilebilir (Mert ve Çağlar, 2019: 279):

$$y_t = \alpha_0 + \alpha_1 t + \sum_{i=1}^p \psi_i y_{t-1} + \sum_{j=1}^k \sum_{l_j=0}^{q_j} \beta_{j,l_j} x_{j,t-l_j} + \epsilon_t \quad (20)$$

Burada α_0 sabit terimi, α_1 doğrusal trend katsayısını, ψ_i bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin katsayılarını, β_{j,l_j} k bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerinin katsayılarını ve ϵ_t ise hata terimini göstermektedir. Modelin gecikme sayılarına ise AIC ve SIC gibi bilgi kriterleri ya da düzeltilmiş R^2 yardımıyla karar verilebilir. Eşitlik (20)'deki denklemden yola çıkılarak 5 adet koşullu hata düzeltme modeli önerilmiştir.

Bu modellerden çalışma için uygun bulunan kısıtsız sabitli ve trendli model olan model 5 denklemi şu şekilde ifade edilebilmektedir (Mert ve Çağlar, 2019: 280):

$$y_t = \alpha_0 + \alpha_1 t + b_0 y_{t-1} + \sum_{j=1}^k b_j x_{j,t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} c_{0,i} \Delta y_{t-1} + \sum_{j=1}^k \sum_{l_j=1}^{q_j-1} c_{j,l_j} \Delta x_{j,t-l_j} + \sum_{j=1}^k d_j \Delta x_{j,t} + \epsilon_t \quad (21)$$

Bu modelden elde edilen hata düzeltme denklemi ise şu şekilde elde edilebilir:

$$EC_t = y_t - \sum_{j=1}^k \frac{b_j}{b_0} x_{j,t} \quad (22)$$

Seriler arasında eş bütünleşmenin olmadığını ifade eden yokluk hipotezi, F-sınır testi yaklaşımına göre sınanmaktadır. Buna göre test istatistiği, F test istatistiği üst kritik değeri $I(1)$ 'den büyükse yokluk hipotezi reddedilecek ve seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığına karar verilecektir. Bununla birlikte F-sınır testine göre reddedilen boş hipotez, her zaman eşbütünleşmenin varlığını göstermeyebilir. Kısıtsız modellerde, eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilse bile bunun geçerli bir ilişki olduğunun t-sınır testi ile sınanması gerekmektedir (Mert ve Çağlar, 2019: 282).

4.3. Bulgular

Panel veri yönteminin kullanıldığı kamu büyüklüğünü etkileyen faktörler ve ARDL sınır testi yönteminin kullanıldığı optimal kamu büyüklüğüne ilişkin analiz sonuçları sırasıyla aşağıda yer almaktadır.

4.3.1. Kamu Büyüklüğünü Etkileyen Faktörlere İlişkin Sonuçlar

4.3.1.1. Veri Seti ve Model

Next-11 ülkelerinde kamu büyüklüğünün ölçüsü olarak, kamu tüketim harcamalarının GSYİH'ya oranı alınmıştır. Tüketim harcamalarının tercih edilmesinin nedeni, diğer harcama kalemleri ile ilgili verilerin ulaşılamaz olmasıdır. Bu doğrultuda literatürde kamu büyüklüğü ile ilgili yapılan çalışmalarda, büyüklük ölçüsü olarak çoğunlukla tüketim harcamaları kullanılmıştır. Diğer yandan, literatürde yaygın olarak kullanılan ve çalışmaya konu ülkelerin hepsi için de erişilebilir olan tüm bağımsız değişkenler analizde yer almıştır. Bu değişkenler, kişi başı milli gelir, kamu kesimi nisbi fiyatları, ticari ve finansal açıklık, toplam nüfus ve kentleşme oranıdır. Buna karşılık; işsizlik oranı, yerelleşme oranı, sendikalaşma oranı gibi değişkenler ise, ülkeler için belirlenen dönemde önemli ölçüde eksik olduğu ve/veya erişilebilir olmadığı için kullanılamamıştır.

Tablo 4.3: Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Gözlem	Ortalama	Standart Sapma	En Küçük	En Büyük
gov	429	9.21113	3.539092	.9112028	21.45141
lngdp	429	7.855662	.9882629	5.960372	10.34916
rel	429	1.044583	.8751857	.3986067	11.32757
open	429	51.41246	29.48797	9.135795	208.5726
finop	429	2.191038	2.392189	.000791	24.7835
lnpop	429	11.38757	.4683541	10.54655	12.49751
urb	429	47.40958	18.94079	14.85075	81.93614

Kamu tüketim harcamaları, kişi başı milli gelir, ticari açıklık, toplam nüfus ve kentleşme oranı değişkenleri Birleşmiş Milletler veri tabanından, finansal açıklık verisi ise IMF veri tabanından derlenmiştir. Kamu kesimi nisbi fiyatları değişkeni

ise, Ferris ve West (1996)'nın çalışmasında da kullanıldığı şekilde, kamu tüketim harcama deflatörünün özel tüketim harcama deflatörüne oranlanması ile elde edilmiştir. İlgili deflatörler Birleşmiş Milletler veri tabanından elde edilen verilerden hesaplanmıştır.

Tablo 4.4: Panel Veri Analizinde Kullanılan Değişkenlerin Tanımları

Değişken	Tanım
gov	Kamu Tüketim Harcamaları/GSYİH
lngdpp	Kişi Başı GSYİH
rel	Kamu Tüketim Deflatörü/Özel Tüketim Deflatörü
open	(İhracat + İthalat) / GSYİH
finop	(Net Doğrudan Yabancı Yatırım + Net Portföy Yatırım) / GSYİH
lnpop	Toplam Nüfus (Bin Kişi)
urb	Kentli Nüfus/Toplam Nüfus

Analizin modeli aşağıda gösterildiği şekilde oluşturulmuş; önce eşbütünleşme testi yapılmış ve daha sonra ise uzun dönem katsayıları tahmin edilmiştir.

$$lngov = f(lngdp, rel, urb, open, finop, lnpop)$$

4.3.1.2. Ekonometrik Uygulama Sonuçları

Öncelikle analizde kullanılacak serilerin durağanlığının araştırılması gerekmektedir. Ancak, bu araştırmayı yaparken kullanılacak birim kök testlerine karar verebilmek açısından söz konusu değişkenlere ilişkin yatay kesit bağımlılık durumları tespit edilmelidir.

Tablo 4.5: Panel Veri Analizinde Kullanılan Serilere Ait Yatay Kesit Bağımlılığı Sonuçları

	Breusch-Pagan LM	
	İstatistik	Olasılık
gov	558.62	0.0000
lngdpp	1687.19	0.0000
rel	730.03	0.0000
open	647.76	0.0000
finop	673.06	0.0000
lnpop	2114.52	0.0000
urb	1688.51	0.0000

Serilere ait yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarına göre; yatay kesit bağımlılığının olmadığını ifade eden sıfır hipotezi, %1 önem düzeyinde tüm

değişkenler için çoğunlukla reddedilmektedir. Bu nedenle değişkenlerin birim köklerinin araştırılması için 2. kuşak birim kök testi kullanılması uygun olacaktır.

Tablo 4.6: Panel Birim Kök Test Sonuçları (CIPS Testi)

Değişkenler	Düzey	Birinci Fark
gov	-2.244	-5.284
lngdpp	-1.983	-4.893
rel	-3.091	-5.759
open	-2.259	-5.721
finop	-3.358	-7.455
lnpop	-3.266	-3.479
urb	-2.319	-3.404

Not: Maksimum gecikme uzunluğu 5 olarak alınmış ve uygun gecikmeye Schwarz Bilgi Kriterine göre karar verilmiştir. Sabitli ve trendli modelde kritik değerler %1, %5 ve %10 için sırasıyla -3.06, -2.83 ve -2.72'dir.

CIPS testi sonuçlarına göre; değişkenler trend içerdiğinden sabit ve trendli modelde, bağımlı değişken $I(1)$ olmak üzere diğer değişkenlerden bazılarının $I(1)$ bazılarının ise $I(0)$ olduğu görülmektedir.

Uygun eşbütünleşme testi ve katsayı tahmincisine karar verebilmek için, oluşturulan modele ilişkin yatay kesit bağımlılığı ve eğim parametrelerinin homojen olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda modele ilişkin yatay kesit bağımlılığı ve homojenlik sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4.7: Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenlik Testi Sonuçları

Yatay Kesit Bağımlılık Testi		
	İstatistik	Olasılık Değeri
LM	97.78	0.0003
LM _{adj} *	10.39	0.0000
Homojenlik Testi		
	İstatistik	Olasılık Değeri
Delta	22.939	0.000
Delta _{adj}	25.729	0.000

Çalışmada zaman boyutu, birim boyutundan büyük ($T > N$) olduğundan yatay kesit bağımlılığına karar vermek için LM ve LM_{adj} istatistikleri dikkate alınmıştır.

Buna göre, yatay kesit bağımlılığının olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilmiş ve yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna varılmıştır.

Modelde eğim parametrelerinin homojen olup olmadığına ilişkin delta test istatistiklerine bakıldığında, eğim katsayılarının homojen olduğunu ifade eden sıfır hipotezinin %1 önem düzeyinde reddedildiği görülmektedir. Buna göre eğim parametrelerinin heterojen olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 4.7'deki sonuçlara göre; yatay kesit bağımlılığını ve heterojenliği dikkate alan eşbütünleşme testi ve uzun dönem katsayı tahmincilerinin kullanılması gerektiği anlaşılmaktadır. Panel birim kök testi sonuçları, modellere ilişkin yatay kesit bağımlılığı ve homojenlik testi sonuçları bir arada düşünüldüğünde, analizde kullanılabilecek tek yöntemin Durbin-Hausman eşbütünleşme yöntemi olduğuna karar verilmiştir. Durbin-Hausman eşbütünleşme testinde panel ve grup istatistiği olarak 2 test istatistiği hesaplanmaktadır. Heterojen modeller için bakılması gereken ise, grup istatistiğidir.

Tablo 4.8: Durbin-H Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	Test İstatistiği	Kritik Değer	Karar
dh_g	1.726	1.645	Eşbütünleşme ilişkisi vardır
dh_p	3.660	1.645	Eşbütünleşme ilişkisi vardır

Tabloda, model için bakılması gereken grup istatistiğinin değeri kritik değerden büyük olduğundan ($1.726 > 1.645$) eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilmektedir. Buna göre seriler arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisi mevcuttur.

Aralarında eşbütünleşme ilişkisi tespit edilen serilerin katsayılarının tespit edilmesi gerekmektedir. Katsayıları tespit edilecek modellerde eğim katsayıları heterojen olduğundan ve yatay kesit bağımlılığı bulunduğundan, buna uygun bir tahminci seçilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, geliştirilen en güncel ve en uygun tahminci olarak; Eberhardt ve Bond (2009)'un her kesit için ayrı katsayı hesaplamaya da imkân veren AMG (Augmented Mean Group) yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, serilerin farklı durağanlık seviyelerinde kullanımına da uygun olmakla birlikte kullanılabilecek diğer bir yöntem olan CCEMG yöntemine göre de birtakım üstünlükleri vardır. Söz gelimi CCEMG, AMG'ye göre daha veri

yoğundur ve ortalamaları her bir ülke regresyonuna dahil ettiğinden serbestlik derecesini önemli ölçüde düşürebilmektedir (Eberhardt ve Teal, 2008:10-11). Katsayılar tahmin edilirken, Hamilton (1991) tarafından tavsiye edildiği üzere, aykırı değerlerin yol açabileceği verimsizliğe karşı daha sağlıklı sonuçlar elde edebilmek için robust tahminciler kullanılmıştır.

Tablo 4.9: Uzun Dönem Katsayıların Tahmin Sonuçları (AMG Yöntemi)

Bağımlı Değişken: gov	Bağımsız Değişkenler					
	lngdpp	rel	urb	open	finop	lnpop
Bangladeş	3.040 (0.148)	2.866 (0.000)	-.303 (0.043)	-.032 (0.085)	.151 (0.403)	-.793 (0.738)
Endonezya	-8.529 (0.000)	4.543 (0.000)	-.182 (0.164)	-.068 (0.000)	.210 (0.023)	-5.574 (0.319)
Filipinler	.488 (0.803)	18.664 (0.000)	.615 (0.000)	.016 (0.299)	.204 (0.057)	-38.088 (0.002)
Güney Kore	-6.148 (0.003)	11.659 (0.000)	.023 (0.726)	.009 (0.063)	-.028 (0.460)	-21.342 (0.007)
İran	-11.830 (0.000)	20.437 (0.000)	.292 (0.514)	-.009 (0.705)	-.167 (0.682)	-31.475 (0.000)
Meksika	-1.134 (0.511)	5.209 (0.000)	-.726 (0.364)	-.045 (0.001)	.032 (0.757)	14.048 (0.451)
Mısır	-11.442 (0.000)	10.158 (0.000)	-1.878 (0.005)	-.001 (0.911)	-.004 (0.927)	-7.021 (0.402)
Nijerya	14.267 (0.000)	-.707 (0.000)	-.802 (0.173)	.007 (0.763)	.372 (0.046)	-37.303 (0.133)
Pakistan	31.237 (0.000)	5.189 (0.072)	-10.191 (0.002)	-.018 (0.789)	-.637 (0.000)	44.011 (0.042)
Türkiye	-10.698 (0.000)	8.858 (0.000)	.146 (0.245)	-.032 (0.265)	-.016 (0.895)	-.215 (0.988)
Vietnam	-2.821 (0.114)	6.372 (0.000)	.944 (0.000)	-.042 (0.000)	.074 (0.000)	9.397 (0.000)
Panel	-3.748 (0.200)	7.798 (0.000)	-.139 (0.594)	-.022 (0.005)	.073 (0.201)	-7.906 (0.319)
Wald Chi2 (6)	25.98 (0.0002)					

CIPS (kalıntı)	-3.893
-----------------------	--------

Parantez içindeki değerler, olasılık değerleridir. Wald chi2 modelin genel anlamlılığına işaret etmektedir. CIPS testi sonuçları, modellere ilişkin kalıntıların durağanlığını göstermektedir. CIPS için sabitli ve trendli modelde %1, %5 ve %10 kritik değerleri sırasıyla -3.06, -2.83 ve -2.72'dir.

Tablo 4.9'daki sonuçlara göre panelin geneli için nisbi fiyatların ve ticari açıklığın %1 önem seviyesinde kamu büyüklüğünü açıkladığı görülmektedir. Ayrıca bireysel sonuçlara genel olarak bakıldığında; kişi başı milli gelirin de kamu büyüklüğünü açıklamada önemli bir değişken olduğu söylenebilir.

Reel Kişi Başı Milli Gelir

Literatürde, kamu kesimi büyüklüğü ile kişi başı milli gelir arasındaki ilişki, çoğunlukla Wagner Kanunu ile açıklanmaktadır. Modelde değişkenler, Musgrave versiyonundaki³ şekliyle yer aldığından, katsayının sıfırdan büyük olması Wagner Kanunu'nun geçerli olduğuna işaret edecektir.

Sonuçlar; sadece Nijerya ve Pakistan'da kanunun geçerli olduğunu göstermektedir. Çünkü bu ülkelerde katsayı pozitif ve anlamlıdır. Diğer yandan değişken katsayısının negatif ve anlamlı olduğu Endonezya, Güney Kore, İran, Mısır ve Türkiye'de kişi başı milli gelirdeki artışın kamu tüketim harcamalarını azalttığı anlamını çıkarmamak gerekir. Çünkü söz konusu ülkede; kişi başı milli gelirdeki artış, kamu harcamalarında da artışa neden olmuş ancak; bu artış, kişi başı milli gelirdeki artışın altında kalmış olabilir. Bununla birlikte Nijerya ve Pakistan'da kamu tüketim harcamalarının kişi başı milli gelirden daha yüksek bir oranda arttığı söylenebilir.

Diğer yandan, yapılan analizde katsayının pozitif olduğu 2 ülkede Wagner kanununun geçerli olduğu güçlü bir şekilde iddia edilebilse de, katsayının anlamlı olmadığı ülkeler için kanunun geçersizliğini iddia etmede ihtiyatlı davranmak gerekmektedir. Zira kamu büyüklüğü olarak ele alınan değişken, kamunun nihai tüketim harcamalarını ifade etmekte; transferleri kapsamamaktadır. Bununla birlikte, kamu işletmelerine yönelik harcamalar da kapsam dışındadır. Çünkü Wagner kanunun gerekçelerinde, transfer ödemeleri ve kamu işletmeleri önemli bir yer tutmaktadır.

³ Musgrave versiyonunda, kamu harcamaları/GSYİH ve kişi başı milli gelir değişkenleri kullanılır. Kanunun geçerli olması için katsayının 0'dan büyük olması gerekir (Musgrave,1969).

Son olarak; Wagner Kanunu'nun geçerli olmadığı ülkeler için yapılacak yorumlardan bir tanesi şu şekilde olabilir: Kanun, ekonomik gelişme ile eğitim ve sağlık gibi alanlarda daha yüksek talebe bağlı olarak daha fazla harcama yapılacağını öngörmektedir. Ancak bu durum çoğu zaman bu şekilde olmayabilir. Zira insanların sağlık hizmeti taleplerinin gelir düzeyleri ile alakalı olmasını beklemek çok gerçekçi değildir. Her insan, gelir düzeyi ne olursa olsun sağlık hizmetlerinden yararlanmak ister. Durum eğitim talepleri açısından ele alındığında ise, eğitimin insanlar için ne ifade ettiği önemlidir. İnsanlar eğitimi, belirli bir refah düzeyine eriştikten sonra talep edilebilecek lüks bir mal olarak görebilecekleri gibi arzuladıkları refah düzeyine ulaşabilmek için bir araç olarak da görebilirler. İkinci ihtimalin çoğunlukla geçerli olduğu bir durumda, düşük gelir düzeylerinde eğitim talebinin yüksek olması beklenebilir.

Nisbi Fiyatlar

Kamu kesimi fiyatlarının özel kesim fiyatlarına oranı olarak ifade edilen nisbi fiyat değişkeni, sadece ücretleri değil; diğer mal ve hizmetlerin fiyat düzeyini de kapsamaktadır. Ancak sadece ücretlere ilişkin bir veri mevcut olmadığından; ücretleri de içeren nisbi fiyat değişkeni, Baumol Hipotezi'nin geçerliliği konusunda fikir verici bir vekil değişken olarak düşünülmüştür. Bununla birlikte bu değişken, kamu sektöründe ücret dışında mal ve hizmet alımına ilişkin özel sektöre nispeten genel fiyat düzeyinin etkisi hakkında da fikir verici olabilecektir.

Nisbi fiyatların kamu büyüklüğü üzerindeki etkisi, tüm ülkeler ve de panelin geneli için istatistiksel olarak anlamlı ve Nijerya hariç pozitifdir. Söz konusu değişkene ilişkin katsayılar; Filipinler, Güney Kore, İran ve Mısır'da hem anlamlılık açısından güçlü hem de görece büyüktür. Bu ülkelerde nisbi fiyatlardaki 1 birimlik artış karşısında, kamu büyüklüğü sırasıyla yaklaşık olarak; 18.6, 11.6, 20.4 ve 10.1 birim artmaktadır. Buna karşılık Nijerya'da nisbi fiyatlardaki artış, kamu büyüklüğünü azaltmaktadır. Bu ülkede artan nisbi fiyatlar karşısında milli gelirdeki artışın kamu tüketim harcamalarındaki artıştan daha yüksek olması durumu söz konusudur.

Burada nisbi fiyat değişkeni, ücretlerin yanı sıra kamunun nihai mal ve hizmet alımlarındaki nisbi fiyatları da kapsamaktadır. Buradan hareketle, kamuda ücretlerdeki artışın verimlilikten bağımsız olduğu varsayımına ek olarak, kamunun mal ve hizmet alımlarındaki fiyat artışlarının da her zaman faydalarının artışına dayanmadığı varsayılabilir. Şöyle ki, özellikle kamunun mal ve hizmetleri temin şekli (ihale, doğrudan temin gibi), bu temin süreci ve sonucunun denetime tabi olup olmaması, toplumun yolsuzluklara bakış açısı gibi etkenler kamunun mal ve hizmet alım maliyetlerini etkileyebilir. Neticede, kamuda kötü yönetim ve yolsuzluk gibi faktörlerin maliyetleri artırması dolayısıyla kamu kesiminin büyümesine neden olması söz konusu olabilir.

Kentleşme Oranı

Genellikle artan kentleşme oranı ile birlikte kamu büyüklüğünün de artacağı beklenir. Ancak buna karşılık; kentli nüfus ile özellikle yerel idarelerin harcamaları arasındaki ilişkiye yönelik yapılan çalışmalar, konuya farklı bakış açıları getirmiştir. Bunlardan Borcharding ve Deacon (1972) ile Bergstrom ve Goodman (1973) yerel olarak sunulan malların kamusalılık derecelerini tahmin etmeye çalışmış ve artan yerel nüfusun harcamalara etkisine bu açıdan bakmışlardır. Buna göre, yerel idarelerce sunulan malların tam kamusal mala yaklaşması durumunda, artan nüfusla kişi başı maliyetler düşecektir. Diğer taraftan Ladd (1994) de yerel birimlerdeki nüfus artışı için özdeş ve özdeş olmayan artış şeklinde bir ayırım yapmış ve özdeş nüfus artışında talep edilen kamu hizmetleri çeşitlenmeyeceği için ek bir maliyet ortaya çıkmayacağını ileri sürmüştür. Aynı çalışmasında Ladd, cari harcamalardaki artış ile yerel nüfustaki artış arasında ‘U’ şeklinde bir ilişkiye de dikkat çekmiştir. Yaptığı analizde nüfus artışının, belirli bir noktaya kadar cari harcamalardaki artışı minimuma düşürdüğünü ve daha sonra hızla artırdığını tespit etmiştir (Ladd, 1994: 674).

11 ülkeye ilişkin yapılan analiz sonucunda; Bangladeş, Filipinler, Mısır, Pakistan ve Vietnam’da kentleşme oranı değişkeninin kamu büyüklüğünü açıklamada istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu ülkelerden Filipinler ve Vietnam’da kentleşme oranındaki bir artış karşısında kamu

büyükliğünde artış meydana gelirken; diğer ülkelerde artan kentleşme oranı karşısında kamu büyüklüğünde azalış olmaktadır.

Sonuç olarak; kentleşme oranındaki artış karşısında kamu büyüklüğünün azaldığı Bangladeş, Mısır ve Pakistan’da kentli nüfus artışının özdeş bir artış olduğu ve/veya kentli nüfusa sunulan mal ve hizmetlerin tam kamusala yakın bir nitelikte olduğu düşünülebilir.

Finansal Açıklık

Finansal açıklığın kamu büyüklüğü üzerindeki etkisine bakıldığında; Endonezya, Filipinler, Nijerya, Pakistan ve Vietnam’da katsayının anlamlı olduğu görülmektedir. Bu ülkelerden Pakistan dışındaki ülkelerde katsayının işareti pozitifdir. Bu ülkelerde finansal açıklıkta meydana gelen bir artış karşısında kamu büyüklüğü de artmaktadır.

Ticari Açıklık

Ticari açıklığa ilişkin sonuçlar incelendiğinde; Bangladeş, Endonezya, Güney Kore, Meksika ve Vietnam’da ticari açıklığın kamu büyüklüğü üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca panelin tamamı için de ticari açıklık değişkeni %1 düzeyinde anlamlıdır. Bununla birlikte ticari açıklığın kamu büyüklüğü üzerindeki etkisi, etkinin anlamlı olduğu –Güney Kore hariç tüm ülkelerde ve de panelin geneli için negatiftir. Güney Kore’de ticari açıklıktaki 1 birimlik bir artış karşısında kamu büyüklüğü yaklaşık 0.01 birim artmaktadır.

Ticari açıklığın, kamu büyüklüğü üzerinde etkili olmasının birkaç nedeni olabilir. Rodrik (1998)’de de belirtildiği gibi dış ticaret hadleri aleyhine olan ülkelerin daha fazla dış riske maruz kaldıkları ve dolayısıyla doğacak zararların telafi edilmesi gerekeceğinden kamu sektörü büyüyebilir. Bununla birlikte artan ticari açıklık kamu gelirlerinde de önemli bir artışa yol açıyorsa, hükümetlere ekstra bir harcama imkânı doğabilir. Buradan hareketle, dış ticaret hadleri lehlerine gelişen ülkelerde ticari açıklığın kamu büyüklüğü üzerinde artırıcı bir etkisi için pek neden olduğu söylenemez. Hatta ülkeler, dış ticareti geliştirmek için ekonomideki paylarını küçültebilirler. Söz gelimi, ithalat ve ihracata uygulanan çeşitli teşvikler nedeniyle uğranılan gelir kaybı harcamaları baskılayabilir. Bununla birlikte özellikle yabancı

yatırım çekmek amacıyla mali disiplinin sağlanması çabaları da kamu büyüklüğünü kısıtlayabilir.

Ticari açıklığın kamu büyüklüğünü azalttığı ülkelerde ele alınan dönem itibariyle, dış ticaret hadlerinin çoğunlukla lehlerine geliştiği göz önüne alındığında; bu sonuçlar beklentiye uygundur. Ayrıca ülkelerin 1980 sonrası dönemde dış dünyaya açılırken, genellikle ekonomideki kamu payını küçültme yönünde bir politika benimsedikleri de söylenebilir. Ticaretin giderek serbestleştirildiği bu dönemde, kriz yılları hariç yüksek büyüme oranlarına ulaşılmıştır. Açıklıkla birlikte artan büyüme oranlarının, hükümetlerin özellikle harcama yoluyla ekonomiye müdahale etme gerekliliğini azaltması muhtemeldir.

Bununla birlikte Güney Kore’de dış ticaret hadlerinin, 2000 yılından sonra önemli ölçüde ülke aleyhine döndüğü göz önüne alındığında; ticari açıklıktaki artışın kamu büyüklüğünü artırması da telafi hipotezi çerçevesinde beklentiye uygundur. Güney Kore’ye ilişkin sonuç, Rodrik (1998)’deki öngörüyü desteklemektedir. Ayrıca Güney Kore’de 2017 yılındaki yönetim değişikliği ile iç talebi artırmaya yönelik politika uygulanacağını ilan edilmesi, bu duruma tedbir niteliğinde düşünülebilir. Buna karşılık Bangladeş, Endonezya, Meksika ve Vietnam’da ise dış ticaret hadlerinin dönem boyunca bu ülkelerin lehine gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Son olarak, bir ekonominin hem ticari hem de finansal olarak dışa açık olması, dış ticaret hadleri ve finansal gelişmişlik dolayısıyla riskinin yüksek olması, tek başına kamu büyüklüğünü etkilemek için her zaman yeterli olmayabilir. Burada hükümetlerin ekonomiye müdahale konusundaki tercihlerinin ve mali kapasitelerinin yeterliliğinin de önemli olduğu unutulmamalıdır.

Toplam Nüfus

Nüfus büyüklüğünün, kamu büyüklüğü üzerinde, kalabalıklaşma nedeniyle doğan ek mal ve hizmet talebi dolayısıyla artırıcı etkisinin olduğu genellikle kabul edilir. Ancak artan nüfusla birlikte kamu büyüklüğünün azalmasına ilişkin görüşler de literatürde yer almaktadır. Alesina ve Wacziarg (1998)’in ampirik çalışmalarıyla da desteklediği iddiasına göre; topluma sunulan mal ve hizmetler, kısmen veya tamamen faydada rekabetin olmadığı mal ve hizmetler ise ölçek ekonomilerinden

yararlanma durumu söz konusu olabilmektedir. Bu durumda artan nüfus, kişi başı maliyetleri düşürmektedir. Bununla birlikte sunulan mal ve hizmetlerin özel mallarla ikame edilebilirliği de önemlidir. Zira kamu tarafından sunulan, ikame edilebilirliği yüksek ve kişi başı maliyeti düşmüş olan mal ve hizmetlere talep artabilir.

Özetle, artan nüfusun kamu büyüklüğü üzerindeki etkisi, kamunun sunduğu malların faydada rekabet özellikleri ile özel mallarla ikame edilebilirlik durumlarına göre değişebilmektedir.

Nüfus değişkenine bakıldığında, Filipinler, Güney Kore, İran, Pakistan ve Vietnam olmak üzere 5 ülkede kamu büyüklüğü üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir. Bu ülkelerden Filipinler, Güney Kore ve İran'da bu etkinin negatif olduğu; dolayısıyla bu ülkelerde toplam nüfus büyüklüğü ve kamu büyüklüğü arasındaki ilişkide ölçek ekonomilerinin söz konusu olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, kamu büyüklüğünü etkileyebileceği düşünülen ve verilerine ulaşılabilen tüm değişkenlerin kullanıldığı analizde; çoğu ülkede birden çok değişken, kamu büyüklüğünü istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde açıklamaktadır.

4.3.2. Optimal Kamu Büyüklüğüne İlişkin Sonuçlar

4.3.2.1. Veri Seti ve Modeller

Optimal kamu büyüklüğü, literatürde çoğunlukla Armey eğrisinin geçerliliği açısından ölçülür. Armey eğrisi olarak ifade edilen ve kamu büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasındaki ters U şeklindeki bu ilişki, ikinci dereceden basit bir fonksiyon yardımıyla tahmin edilir. Burada ekonomik büyüme bağımlı değişken, kamu büyüklüğü ve onun ikinci derece kuvveti de temel açıklayıcı değişkenlerdir. Ayrıca zaman içerisinde insan ve sermaye kaynaklarındaki gelişim de modele trend değişkeniyle dahil edilir. Söz konusu model şu şekilde ifade edilebilir (Vedder ve Gallaway, 1998:4);

$$gdpr = \beta_0 + \beta_1 Gov + \beta_2 Gov^2 + \beta_3 Trend \quad (22)$$

Buradan hareketle optimal kamu büyüklüğü ise;

$$G^* = -\frac{\beta_1}{2(\beta_2)} \quad (23)$$

Şeklinde hesaplanmaktadır. Burada her iki katsayının da anlamlı ve β_1 katsayısının pozitif, β_2 katsayısının işaretinin ise negatif olması gerektiğine dikkat edilmelidir.

Eşitlik (22)'de yer alan modele göre yapılan analizde kullanılan değişkenler, kamu büyüklüğü ve onun ikinci dereceden kuvveti ile büyüme oranı ve trend değişkenidir. Söz konusu değişkenler ilgili dönem için Birleşmiş Milletler veri tabanında derlenmiştir.

Çalışmada yer alan 11 ülke için ayrı ayrı modeller kurulmuş ve Arme eğrisinin geçerliliği 1980-2018 dönemi için araştırılmıştır. Ükelere ilişkin oluşturulan modeller aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4.10: Ükelere İlişkin ARDL Modelleri

Bangladeş	$gdpr = \beta_0 + \beta_1 gov + \beta_2 gov^2 + \beta_3 T + u$
Endonezya	$gdpr = \beta_0 + \beta_1 gov + \beta_2 gov^2 + \beta_3 T + \beta_4 dum98 + u$
Filipinler	$gdpr = \beta_0 + \beta_1 gov + \beta_2 gov^2 + \beta_3 T + \beta_4 dum91 + u$
Güney Kore	$gdpr = \beta_0 + \beta_1 gov + \beta_2 gov^2 + \beta_3 T + \beta_4 dum98 + \beta_5 dum09 + u$
İran	$gdpr = \beta_0 + \beta_1 gov + \beta_2 gov^2 + \beta_3 T + \beta_4 dum12 + u$
Meksika	$gdpr = \beta_0 + \beta_1 gov + \beta_2 gov^2 + \beta_3 T + \beta_4 dum95 + u$
Mısır	$gdpr = \beta_0 + \beta_1 gov + \beta_2 gov^2 + \beta_3 T + u$
Nijerya	$gdpr = \beta_0 + \beta_1 gov + \beta_2 gov^2 + \beta_3 T + u$
Pakistan	$gdpr = \beta_0 + \beta_1 gov + \beta_2 gov^2 + \beta_3 T + u$
Türkiye	$gdpr = \beta_0 + \beta_1 gov + \beta_2 gov^2 + \beta_3 T + \beta_4 dum94 + \beta_5 dum01 + u$
Vietnam	$gdpr = \beta_0 + \beta_1 gov + \beta_2 gov^2 + \beta_3 T + u$

Modeller oluşturulurken, ülkelerin yaşamış olduğu görece büyük ekonomik krizler de kukla değişken olarak dikkate alınmıştır. Ancak, eklenen kriz değişkenlerinden istatistiksel olarak anlamlı olmayıp, aynı zamanda da varsayımlardan sapmalara neden olanları modellerden çıkarılmıştır. Böylece daha sağlıklı sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca literatürde genel kabul gören bir ilke olarak, kullanılan serilerin yıllık olması dolayısıyla maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak alınmış ve tanısallık testleri ile AIC bilgi kriterine göre en uygun modeller seçilmiştir. Yalnızca Mısır için kurulan modellerde otokorelasyon sorunu giderilemediğinden maksimum gecikme uzunluğu 5 olarak seçilmiştir.

4.3.2.2. Ekonometrik Uygulama Sonuçları

Analize öncelikle modelde yer alan serilerin durağanlığı araştırılarak başlanmıştır. Serilere uygulanan ADF ve PP birim kök testlerinin sonuçları aşağıda yer almaktadır. Sonuç olarak, tüm ülkelerde serilerin bir kısmının düzeyde bir kısmının ise 1. farkta durağan olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.11: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Ülkeler/Değişkenler		Gdpr		Gov		Gov ²	
		Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend
Bangladeş	Düzy	-2.118	-7.304***	0.153	-5.424***	0.587	-3.871**
	1.Fark	-8.048***	-7.976***	-4.754***	-4.636***	-4.468***	-4.683***
Endonezya	Düzy	-4.542***	-4.495***	-1.526	-1.534	-1.578	-1.573
	1.Fark	-7.957***	-7.852***	-5.502***	-5.611***	-5.655***	-5.770***
Filipinler	Düzy	-1.253	-6.014***	-1.618	-1.942	-1.713	-2.016
	1.Fark	-4.881***	-4.798***	-4.293***	-4.236***	-4.045***	-3.993**
Güney Kore	Düzy	-4.436***	-7.175***	0.928	-2.224	1.375	-1.888
	1.Fark	-6.403***	-6.270***	-5.502***	-6.447***	-5.252***	-6.487***
İran	Düzy	-6.743***	-6.591***	-3.103**	-2.628	-3.578**	-2.903
	1.Fark	-8.218***	-8.044***	-5.692***	-6.105***	-5.447***	-6.062***
Meksika	Düzy	-6.059***	-5.960***	-0.614	-3.964**	-0.575	-3.685**
	1.Fark	-7.194***	-7.015***	-5.052***	-5.074***	-5.111***	-5.127***
Mısır	Düzy	-3.834***	-1.724***	-2.509	-2.749	-2.963**	-3.009
	1.Fark	-7.887***	-7.755***	-4.787***	-2.189	-2.742*	-1.295
Nijerya	Düzy	-2.927*	-2.767	-1.179	-2.587	-1.382	-2.624
	1.Fark	-8.837***	-8.751***	-5.674***	-5.597***	-5.406***	-5.347***
Pakistan	Düzy	-3.731***	-3.726**	-1.555	-1.749	-1.399	-1.628
	1.Fark	-7.919***	-7.878***	-6.211***	-4.509***	-5.878***	-4.403***
Türkiye	Düzy	-6.865***	-6.768***	-1.182	-2.877	-0.999	-3.138
	1.Fark	-10.686***	-10.541***	-7.022***	-4.467***	-7.060***	-6.972***
Vietnam	Düzy	-3.215**	-3.206*	-2.114	-2.389	-2.095	-2.366
	1.Fark	-8.040***	-7.654***	-7.5034**	-7.396***	-7.243***	-7.140***

*, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Gecikme uzunlukları, maksimum uzunluk 9 olarak seçilerek Schwarz Kriterine göre belirlenmiştir. MacKinnon (1996) tarafından üretilen kritik değerlere göre karar verilmiştir.

ADF birim kök testi sonuçlarına göre ekonomik büyüme değişkeni, tüm ülkelerde ya sabitli ya sabit ve trendli modelde ya da her ikisinde birden düzey değerinde durağandır. Kamu büyüklüğü ve onun ikinci dereceden kuvveti şeklinde ifade edilen değişkenler ise, çoğunlukla birinci farklarında durağanlaşmaktadır.

Phillips-Perron testi sonuçlarına göre ekonomik büyüme değişkeni, tüm ülkeler için düzeyde; kamu büyüklüğü ve onun karesi olan değişkenler ise ülkelerin çoğu için birinci farkında durağandır.

Tablo 4.12: Phillips-Perron Birim Kök Testi Sonuçları

Ülkeler/ Değişkenler		Gdpr		Gov		Gov ²	
		Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend
Bangladeş	Düzey	-3.636***	-9.376***	0.047	-2.420	0.274	-1.932
	1.Fark	-18.076***	-17.701***	-4.634***	-4.796***	-4.454***	-4.664***
Endonezya	Düzey	-4.542***	-4.495***	-1.611	-1.534	-1.578	-1.489
	1.Fark	-15.888***	-17.167***	-5.502***	-5.644***	-5.655***	-5.938***
Filipinler	Düzey	-3.329**	-4.765***	-1.431	-1.806	-1.472	-1.797
	1.Fark	-11.230***	-10.939***	-4.291***	-4.239***	-3.979***	-3.926**
Güney Kore	Düzey	-4.689***	-12.131***	0.940	-2.234	1.433	-1.865
	1.Fark	-21.744***	-25.862***	-5.556***	-6.459***	-5.321***	-6.487***
İran	Düzey	-6.973***	-6.603***	-3.363**	-2.438	-4.393***	-2.949
	1.Fark	-10.931***	-11.516***	-5.689***	-6.374***	-5.465***	-6.102***
Meksika	Düzey	-6.654***	-6.519***	-0.727	-2.438	-0.678	-2.378
	1.Fark	-16.774***	-16.935***	-5.055***	-5.073***	-5.110***	-5.121***
Mısır	Düzey	-3.675***	-3.982**	-1.244	-1.554	-1.414	-1.546
	1.Fark	-18.799***	-18.167***	-4.850***	-4.777***	-5.027***	-5.070***
Nijerya	Düzey	-3.302**	-3.671**	-1.362	-1.887	-1.593	-1.933
	1.Fark	-13.455***	-18.762***	-5.727***	-5.658***	-5.413***	-5.353***
Pakistan	Düzey	-3.699***	-3.719**	-1.520	-1.748	-1.406	-1.669
	1.Fark	-12.082***	-16.164***	-6.212***	-6.122***	-5.877***	-5.804***
Türkiye	Düzey	-7.146***	-7.037***	-1.156	-2.877	-0.943	-3.138
	1.Fark	-21.152***	-20.494***	-7.022***	-6.912***	-7.041***	-6.954***
Vietnam	Düzey	-5.966***	-5.753***	-2.056	-2.370	-2.063	-2.364
	1.Fark	-12.284***	-12.132***	-7.541***	-7.431***	-7.265***	-7.160***

*, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Gecikme uzunlukları, Bartlett Kernel bant genişliği ve Newey-West stratejisine göre otomatik olarak seçilmiştir. MacKinnon (1996) tarafından üretilen kritik değerlere göre karar verilmiştir.

Her iki birim kök testi birlikte değerlendirildiğinde, tüm değişkenlerin farklı düzeylerde $I(0)$ ve $I(1)$ - entegre oldukları tespit edilmiştir. Bu nedenle, bu seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığının araştırılması gerekmektedir. Eşbütünleşme ilişkisi analize konu 11 ülke için oluşturulan modeller üzerinden yapılacaktır. Analizde farklı düzeyde entegre serilere uygulanabilen ARDL sınır testi yönteminin kullanılmasının uygun olduğuna karar verilmiştir.

Oluşturulan modellere göre, seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığına ilişkin sınır testi sonuçları Tablo 4.13'te gösterilmiştir. Buna göre; Mısır, Nijerya ve Pakistan hariç tüm ülkeler için seriler arasında eşbütünleşme olduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca bu eşbütünleşme ilişkisinin, t-testine göre geçerli bir eşbütünleşme olduğu görülmektedir.

Tablo 4.13: ARDL Modellerine İlişkin Sınır Testi Sonuçları

	F- Test İstatistiği	t-Bounds Geçerlilik Testi	n, k	Eşbütünleşme ilişkisi
Bangladeş	11.01089	-5.586691	35,2	var
Endonezya	34.71762	-8.347023	35,2	var
Filipinler	8.781615	-4.525135	35,2	var
Güney Kore	35.77357	-11.66817	36,2	var
İran	20.50978	-7.448157	35,2	var
Meksika	14.27684	-6.299268	35,2	var
Mısır	11.14789	-3.210207	35,2	yok
Nijerya	2.849529	-2.709261	37,2	yok
Pakistan	4.646261	-3.598640	38,2	yok
Türkiye	27.47065	-8.784910	34,2	var
Vietnam	10.50155	-5.500946	35,2	var

n=35 için F-istatistik kritik değerler; %10, %5, %1 anlamlılık düzeyi için sırasıyla 5.48, 6.57, 9.063

n=40 için F-istatistik kritik değerler; %10, %5, %1 anlamlılık düzeyi için sırasıyla 5.42, 6.437, 8.803

t-istatistik kritik değerler; %10, %5, %1 anlamlılık düzeyi için sırasıyla -3.63, -3.95, -4.53

Çalışmaya konu 11 ülke için kurulan eşbütünleşme denklemleri, tüm tanınal testlerden geçmiştir. Tablo 4.14'te görüleceği üzere modellerin, otokorelasyon ve değişen varyans problemi yoktur. Ayrıca veriler, normal dağılıma uymakta ve model kurma hatası da bulunmamaktadır. CUSUM ve CUSUM-Q testlerine ise, eklerde yer verilmiştir. Bu testlere göre de parametre tahminleri, istikrar koşulunu sağlamaktadır.

Tablo 4.14: ARDL Modellerine İlişkin Tanınal Testlerin Sonuçları

	Breusch-Godfrey LM Otokorelasyon Testi	Breusch-Pagan-Godfrey Değişen Varyans Testi	Ramsey RESET Model Geçerlilik Testi	Jarque-Bera Normallik Testi
Bangladeş	0.336177(0.7191)	1.229148(0.3311)	1.374046(0.2564)	1.196106(0.549881)
Endonezya	0.712745(0.5018)	1.776464(0.1183)	0.629605(0.4360)	0.134167(0.935103)
Filipinler	0.365905(0.6986)	0.492158(0.9109)	0.285769(0.5991)	0.186984(0.910745)
G. Kore	1.651139(0.2138)	1.943850(0.0864)	2.146730(0.1559)	2.876149(0.237384)
İran	0.134993(0.8746)	0.622098(0.8167)	0.107777(0.7463)	0.649761(0.722614)
Meksika	1.500925(0.2470)	0.948914(0.5205)	2.332304(0.1416)	0.638849(0.726567)
Mısır	0.338308(0.7163)	0.317786(0.9520)	0.813089(0.3758)	1.385043(0.500313)
Nijerya	0.291773(0.7491)	1.500981(0.2181)	0.004756(0.9455)	0.723075(0.696604)
Pakistan	0.028134(0.9723)	0.831197(0.5150)	1.431323(0.2403)	4.094652(0.129080)
Türkiye	0.507129(0.6101)	0.741824(0.6981)	1.492281(0.2361)	0.629251(0.730062)
Vietnam	0.437522(0.6514)	0.419065(0.9322)	0.172208(0.6822)	0.510337(0.774786)

Not: Parantez içindeki değerler, olasılık değerleridir.

Aralarında eşbütünleşme ilişkisi olan seriler için tüm ülkelere ait uzun dönem katsayıları ile hata düzeltme terimine ilişkin sonuçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4.15: ARDL Modellerine İlişkin Katsayı Sonuçları

	Gov	Olasılık Değeri	Gov ²	Olasılık Değeri	Hata Düzeltme	Olasılık Değeri	t- Bonds Hata Düzeltme Geçerlilik Testi
Bangladeş	-0.628867	0.7668	12.19254	0.5830	-2.205313	0.0000	-6.042332
Endonezya	17.41744	0.0006	-108.9194	0.0005	-0.617861	0.0000	-10.64000
Filipinler	8.632655	0.0116	-41.13714	0.0126	-1.134255	0.0000	-5.383245
G. Kore	-4.849187	0.0009	18.11265	0.0011	-1.543353	0.0000	-10.76598
İran	24.73691	0.0000	-112.2451	0.0000	-1.445565	0.0000	-8.226924
Meksika	-2.337739	0.5786	0.226106	0.9911	-1.008349	0.0000	-6.835511
Mısır	-	-	-	-	-	-	-
Nijerya	-	-	-	-	-	-	-
Pakistan	-	-	-	-	-	-	-
Türkiye	2.778740	0.1243	-8.656996	0.2915	-1.046445	0.0000	-9.500563
Vietnam	-11.07219	0.0025	88.04189	0.0012	-1.031113	0.0000	-5.851854

t-istatistik kritik değerler; %10, %5, %1 anlamlılık düzeyi için sırasıyla -3.63, -3.95, -4.53

Sonuçlara göre, eşbütünleşme ilişkisi tespit edilen Bangladeş, Meksika ve Türkiye’de uzun dönem katsayıları istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bununla birlikte, tüm ülkelerde hata düzeltme katsayıları ise, beklenildiği gibi negatif işaretli ve %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Ancak ülkelerin çoğunda hata düzeltme katsayısının -1’den küçük olduğu görülmektedir. Bu durum, Narayan ve Smyth (2006)’da belirtildiği gibi kısa dönemdeki dengesizliklerin uzun dönem dengesine doğrudan yakınsamak yerine, uzun dönem dengesi etrafında sönümleyici bir şekilde dalgalandığını ve süreç tamamlandığında hızlı bir şekilde denge yoluna girildiğini göstermektedir. Ancak Bangladeş’te ortaya çıkan sonuçta olduğu gibi hata teriminin -2’den küçük olması durumu ise, dengeden uzaklaşıldığı anlamına gelmektedir (Alam ve Quazi, 2003: 97).

Modellere ait denklemlerdeki kamu büyüklüğü değişkeni katsayılarının işaretlerine bakıldığında, Armev eğrisinin varsayımına uyan ülkeler; Endonezya, Filipinler ve İran’dır.

Tablo 4.16: Optimal Kamu Büyüklüğü Sonuçları

	Armey Eğrisi Geçerlilik Durumu	Optimal Büyüklük (%)
Bangladeş	Geçerli Değil	-
Endonezya	Geçerli	8.0
Filipinler	Geçerli	10.5
Güney Kore	Geçerli Değil	-
İran	Geçerli	11.0
Meksika	Geçerli Değil	-
Mısır	Geçerli Değil	-
Nijerya	Geçerli Değil	-
Pakistan	Geçerli Değil	-
Türkiye	Geçerli Değil	-
Vietnam	Geçerli Değil	-

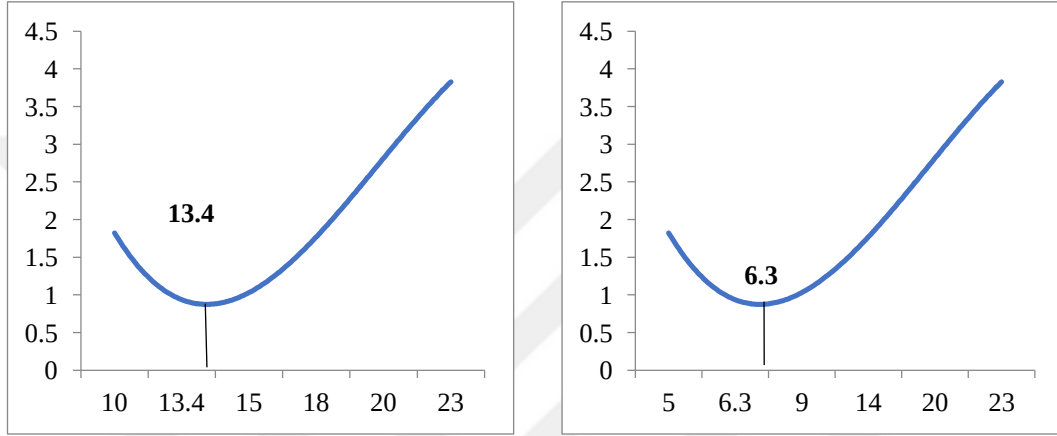
Bununla birlikte Güney Kore ve Vietnam’da kamu büyüklüğü değişkeninin işareti negatif ve anlamlı iken; kamu büyüklüğünün ikinci dereceden kuvveti olan değişken ise pozitif işaretli ve anlamlıdır. Bu şekilde bir sonuç, Fallahi ve Shoorkchali (2012) tarafından Yunanistan için yapılan bir çalışmada da elde edilmiştir. Çalışmada Yunanistan için 1961-2008’de kamu büyüklüğü ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki J eğrisi şeklinde tanımlanmıştır.

Bu çalışmada da Güney Kore ve Vietnam’da, kamu büyüklüğü ile büyüme arasındaki ilişkinin J eğrisi şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Buna göre; Güney Kore’de kamu büyüklüğü, yaklaşık %13,4’ten daha büyük olduğu durumda ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. Diğer yandan Vietnam’da ise, kamu büyüklüğünün %6,3’ün üzerine çıktıktan sonra ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yapacağını söylemek mümkündür.

Bu iki ülkede kamu büyüklüğü ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin J şeklinde olması, kamu büyüklüğünün artışının ekonomik büyümeyi önce azalttığı ancak, bir noktadan sonra artırdığını göstermektedir. Bu duruma harcamaların hangi mal ve hizmetler için yapıldığı ve harcamanın finansman yöntemi açısından bakılabilir. Eğer harcamalar, özel sektöre rakip olunan alanlarda gerçekleştiriliyorsa dışlama etkisi (crowding-out) söz konusu olabilir. Diğer yandan, özel sektörü destekleyici alanlarda yapılan harcamalar ise özel sektör verimliliğini ve yatırımlarını artırabilir ve özel sektörü çekme (crowding-in) etkisinden bahsedilir. Bununla birlikte, eğer artan harcamalar borçla finanse ediliyorsa özel kesim yatırımlarının

dışlanması söz konusu olabilir. Buna karşılık artan harcamalar, parasal genişleme yoluyla finanse edilirse düşen faizler nedeniyle yatırımların artmasına neden olabilir (Susam, 2016: 196).

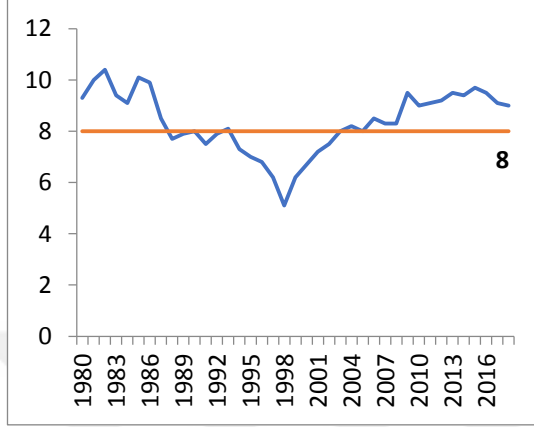
Grafik 4.1: G.Kore'de Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi **Grafik 4.2:** Vietnam'da Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

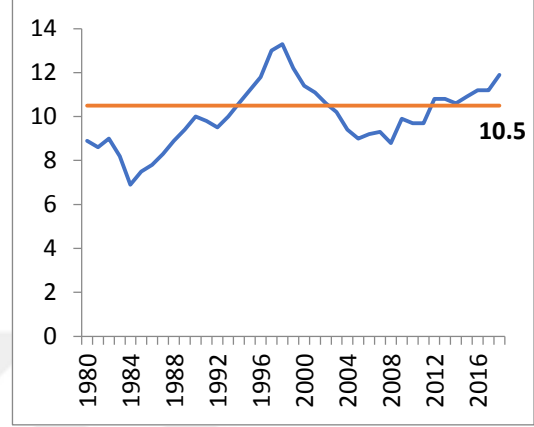
Dolayısıyla Güney Kore ve Vietnam'da kamu büyüklüğünün belirli bir oranın altındayken crowding-out etkisinin baskın olduğu; üzerine çıktığında ise, crowding-in etkisinin ağır bastığı düşünülebilir. Bu durumda, kamu büyüklüğü belirli bir oranın üzerine çıktığında toplam harcamalar içerisinde özel sektörü destekleyici olanların bu artıştan pay alması ve bu nedenle de ekonomik büyümenin artması söz konusu olabilir. Durum finansman yöntemi açısından ele alındığında ise, bu ülkelerde harcamaların belirli bir düzeye kadar borçla ve daha sonra ise parasal genişlemeyle finanse edilmiş olması ihtimali gündeme gelebilir.

Son olarak Bangladeş, Meksika ve Türkiye'de kamu büyüklüğü, ekonomik büyüme ile uzun dönemde birlikte hareket etmekte ancak; ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Pakistan, Mısır ve Nijerya'da ise kamu büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde eşanlı bir hareket dahi söz konusu değildir.

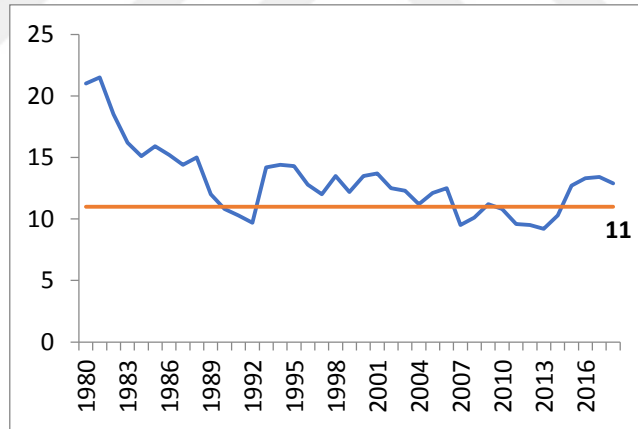
Grafik 4.3: 1980-2018 Döneminde Endonezya’da Kamu Büyüklüğünün Optimal Orana Göre Seyri

Grafik 4.4: 1980-2018 Döneminde Filipinler’de Kamu Büyüklüğünün Optimal Orana Göre Seyri

Grafik 4.5: 1980-2018 Döneminde İran’da Kamu Büyüklüğünün Optimal Orana Göre Seyri

Armey eğrisinin geçerli olduğu ülkelerden Endonezya’da kamu büyüklüğü, ilgili dönemin neredeyse yarısında optimal oranın üzerinde gerçekleşmiştir. 1980-1987 arasında optimal oranın üzerinde olan kamu büyüklüğü, izleyen 6 yılda optimal orana oldukça yakın seyretmiştir. 1993’ten sonraki 9 yılda optimal oranın altında seyreden kamu büyüklüğü, 2005 sonrasında yükselerek optimal oranın üzerine çıkmıştır.

Filipinler’de kamu büyüklüğü, söz konusu dönemde çoğunlukla optimal oranın altında gerçekleşmiştir. Bununla birlikte kamu büyüklüğü, 2003 yılına kadar

optimal oranın uzağında seyrederken; bu tarihten sonra nispeten optimal orana yakın düzeylerde gerçekleştiği söylenebilir. Tüm dönem boyunca kamu büyüklüğü, sadece 1994-2002 ve 2014-2018 yılları arasında optimal oranın üzerinde gerçekleşmiştir.

İran’da kamu büyüklüğü, 1980-2018 dönemi boyunca çoğunlukla optimal oranın üzerinde seyretmiştir. Ancak kamu büyüklüğünün, dönem boyunca genellikle optimal orana yakın düzeylerde gerçekleştiği söylenebilir. Söz konusu dönemde kamu büyüklüğü sadece 1990-1992, 2011-2014 yılları arası ve 2007, 2008 yılları olmak üzere 9 yılda optimal oranın altında kalmıştır.

SONUÇ

İktisat doktrinlerinin çoğu tarafından ekonomide varlığı farklı ağırlıklarda da olsa kabul edilen kamu kesiminin, zaman içerisinde genişlemesi ve bunun ekonomi üzerindeki muhtemel olumsuz sonuçları bu genişlemenin ve etkilerinin açıklanmasına yönelik ilgiyi artırmıştır. Konuyla ilgili ampirik analizlerde kamu kesiminin büyümesi, genellikle Wagner Kanunu, Baumol Hipotezi, Telafi ve Etkinlik Hipotezleri ile demografik faktörler tarafından açıklanmaya çalışılmıştır.

Kamu kesimi, gelişmiş ülkelerde genellikle refah devleti kapsamında genişleme eğiliminde olsa da dünyanın geri kalan ülkelerinde, yüksek ve sürekli bir ekonomik büyümeyi gerçekleştirme amacının daha baskın olduğu söylenebilir. Sanayileşme sürecini başlatamamış veya tamamlayamamış ülkelerde gerek özel sermaye birikimi gerek teknik birikim gerekse girişimci yönünden yetersizlikler, kamu kesimini ekonomide başrole yerleştirmiştir. Ancak bu ülkelerde de kamu öncülüğünde gerçekleştirilmeye çalışılan ekonomik gelişmenin ağır maliyetleriyle büyük ölçüde karşılaşmış ve 20. yy.'ın sonları itibariyle ekonomik anlayışta değişimler başlamıştır.

Bu kapsamda gelişmekte olan ve Goldman Sachs tarafından geleceğin en büyük ekonomileri arasında gösterilen 11 ülkede, 1980 sonrası kamu kesimindeki gelişmeler teorik ve ampirik olarak incelenerek literatüre katkı sağlanması gerektiği değerlendirilmiştir.

Çalışmada yer alan 11 ülkenin 1980'lere girilirken, ekonomideki kamu payının ağırlığı ve bu konudaki belli başlı politika uygulamaları tarihsel bir perspektifte ele alınmıştır. Bununla birlikte, seçilen kamu büyüklüğü göstergeleri çerçevesinde de gelişmeler değerlendirilmiştir. Daha sonra ise kamu büyüklüğünü etkileyen faktörlere yönelik güncel yöntemlerle ampirik bir analiz yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar yapılırken, veri setine ilişkin bazı sınırlılıklarla karşılaşmıştır. Bu nedenle bazı göstergeler ulaşılabilen veriler kapsamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ampirik analizde ise, kamu büyüklüğünün ölçüsü olarak, literatürdeki diğer çalışmalardakine paralel bir çözüm yoluna başvurulmuş ve kamu tüketim harcamaları kamu büyüklük ölçüsü olarak kullanılmıştır.

Kamu büyüklüğünü etkileyen faktörler analiz edildikten sonra, optimal kamu büyüklüğüne ilişkin bir araştırmanın da yapılmasının anlamlı olacağı değerlendirilmiştir. Bu kapsamda ise literatürde genellikle Armey eğrisiyle ifade edilen, ekonomik büyüme ile kamu büyüklüğü arasındaki ters-U ilişkisinin geçerliliği test edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde; öncelikle söz konusu 11 ülkenin de 1980'lere girilirken devletçi bir ekonomik anlayışa sahip oldukları, başta sanayi olmak üzere birçok sektörde kamu işletmelerinin önemli boyutta üretici konumunda oldukları söylenebilir. Milli gelire oranla kamu harcamaları açısından dönem başında oldukça düşük bir seviyeye sahip olan ülkelerde dahi kamu, özel mal ve hizmet üreticisi olarak ekonomide baskın bir konumdadır, denebilir.

Söz konusu ülkelerin çoğunda, kamu kesiminin ekonomide ağırlıklı bir konumda olmasında, özel kesimdeki yetersizliklerin yanı sıra kamu gelirlerindeki artışların da önemli olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle net petrol ihracatçısı ülkelerde, bu alandan elde edilen gelirler, ekonomide kamu payını genişletmek için önemli bir itici güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşılık, bağımsızlığını yakın zamanda elde eden ülkelerde de milli reflekslerin güçlü olması ve savaşın yıkımının etkisi, devleti ekonomide başat bir pozisyona getirmiştir. Söz gelimi Hollanda'nın hakimiyetindeki Endonezya, özel sektör ağırlıklı bir ekonomik yapıya sahipken; bağımsızlık sonrası yoğun bir millileştirme ve devletleştirme faaliyetine girişmiştir. Diğer yandan, Pakistan'dan ayrılması sırasında fiziki olarak büyük oranda tahrip olan Bangladeş'te kamu kesimi büyük roller üstlenmek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte siyasi olarak verilen bağımsızlık mücadelelerine ekonomik alanda da genellikle sosyalist ideallerin eşlik etmesi, kamu kesiminin ekonomideki ağırlığı konusunda önemli bir belirleyici olmuştur.

Kamu ağırlıklı bir ekonomik yapı ile 1980'li yıllara girildiğinde, kamu işletmelerinin verimsizliği, bir yandan ekonomik büyümeyi sekteye uğrattırken; diğer yandan bütçe üzerinde artan yükleri de mali krizlere yol açmaya başlamıştır. Mali alanda yaşanan krizler ise, ülkeleri önemli bir sorun haline gelen kamu işletmelerini özelleştirmeye sevk etmiştir. Bu kapsamda birçok ülkede özellikle 1990 sonrasında

özelleştirme faaliyetleri hızlanmıştır. Ancak Endonezya ve İran'da özelleştirmelerin, yönetimlerinin siyasi tercihleri nedeniyle sembolik düzeyde kaldığı söylenebilir. Buna karşılık, diğer ülkelerde özelleştirmeler nispeten daha kararlı bir şekilde yapılmıştır.

Next-11 ülkelerinde çeşitli kamu büyüklüğü göstergeleri genel olarak değerlendirildiğinde; toplam kamu harcamaları/GSYİH oranında, Mısır ve Meksika'da düşüş ile Türkiye'deki artış yönündeki ciddi değişimler dışında, kamu büyüklüğünün önemli bir değişiklik göstermediği söylenebilir. Yukarıda anılan üç ülke ile Bangladeş hariç tutulduğunda, toplam kamu harcamaları göstergesi ilgili dönemde genel olarak, %15 - %25 aralığında seyretmiştir. Ancak bu aralıkta dönem boyunca önemli değişiklikler yaşanmamıştır. Diğer yandan, kamu tüketim harcamaları göstergesi açısından kamu büyüklüğü değerlendirildiğinde, ilgili dönemde İran ve Mısır'daki dikkate değer düşüş, Türkiye ve Güney Kore ile Nijerya'daki 2000 sonrasındaki önemli artışlar dışında ciddi bir değişim olmamıştır. Kamu tüketim harcamaları göstergesi, genel itibariyle %8 - %12 aralığında seyretmiştir.

Gelir yönünden kamu büyüklüğü göstergeleri ele alındığında; söz konusu 11 ülkede 1980 sonrası dönemde genel olarak büyük değişiklikler olmamıştır. Bununla birlikte Nijerya dışındaki ülkeler için, düşük de olsa eğilimin yukarı yönlü olduğu söylenebilir. Ancak vergi yükleri dönem boyunca çoğunlukla %10 - %15 bandında seyretmiştir. Diğer yandan milli gelire oranla toplam kamu gelirleri göstergesine bakıldığında, Türkiye dışındaki ülkeler için 1980 sonrası dönemde genel olarak, %25 seviyesinin altında ve yatay bir görünüm sergilediğini söylemek mümkündür.

Burada belirtilmesi gereken önemli hususlardan birisi de Endonezya, Meksika, İran ve Nijerya gibi net petrol ihracatçısı ülkelerde petrol gelirlerinde yaşanan pozitif şokların, genellikle harcamaları kendisinden daha büyük oranda artırdığıdır. Bu durum, ülkeler için mali anlamda önemli bir kırılganlık kaynağı olarak hâlâ geçerliliğini sürdürmektedir.

Çalışmanın son bölümünde yer alan ekonometrik analizlerin ilkinde, kamu büyüklüğünü etkileyen faktörler, panel veri yöntemiyle araştırılmıştır. Analiz, yatay

kesit bağımlılığını ve heterojenliği dikkate alan yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Ayrıca seri ve modellerin uygunluğuna göre; geliştirilen en güncel yöntemler kullanılmış ve böylece daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda panel veri analizinde; eşbütünleşme testi olarak Westerlund'un 2008'de geliştirdiği Durbin-H eşbütünleşme testi kullanılırken, katsayılar ise, yatay kesit bağımlılığı ve heterojenliği dikkate alan güncel bir katsayı tahmincisi olan Genişletilmiş Ortalama Grup tahmincisi ile tahmin edilmiştir.

Panel veri analizinden elde edilen sonuçlar; kamu kesimi nisbi fiyatları, kentleşme oranı, bağımlı nüfus oranı, ticari açıklık ve nüfus değişkenlerinin kamu büyüklüğünün önemli belirleyicileri olduğunu göstermektedir.

Nisbi fiyat değişkeni, genellikle kamu büyüklüğünü artıran ve tüm ülkelerde istatistiksel olarak anlamlı bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan, söz konusu dönemde finansal açıklığın da istatistiksel olarak anlamlı olduğu ülkelerde telafi hipoteziyle örtüştüğünü söylemek mümkündür. Buna karşılık, ticari dışı açıklık ile kamu büyüklüğü arasındaki ilişki ise hem bireysel hem de panelin geneli için etkinlik hipotezine işaret etmektedir. Reel kişi başı milli gelirin etkisi ise bireysel olarak Bangladeş, Filipinler, Meksika ve Vietnam dışındaki ülkelerde istatistiksel olarak anlamlı bulunurken; sonuçlar, çoğunlukla Wagner Kanunu'nun öngörüsünü desteklememektedir. Kamu büyüklüğünü etkileyen diğer bir değişken olan kentleşme oranının, söz konusu dönemde, 2 ülkede kamu büyüklüğünü artırdığı; Mısır ve Pakistan'da ise azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Endonezya, Güney Kore, İran, Meksika, Nijerya ve Türkiye'de ise söz konusu değişkenin kamu büyüklüğü üzerinde herhangi bir etkisi tespit edilememiştir. Son olarak toplam nüfusun sadece 5 ülkede kamu büyüklüğü üzerinde etkili olduğu, bu ülkelerden de Pakistan ve Vietnam dışındakilerde bu etkinin negatif olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ekonometrik analizin ikinci kısmında ise, Next-11 ülkelerinde Armeý eğrisinin geçerliliği her bir ülke için yapılan zaman serisi analiziyle araştırılmıştır. Burada da serilerin durağanlık özelliklerine göre en uygun yöntem olarak ARDL sınır testi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar; Endonezya, Filipinler ve İran'da Armeý eğrisinin geçerliliğini ortaya koymuştur. Bu üç ülkede ekonomik büyümeyi

maksimum yapan optimal kamu büyüklüğü ise sırasıyla %8, %10,5 ve %11 olarak tespit edilmiştir. Bu düzeyden sonra artan kamu büyüklüğü ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Diğer yandan, Güney Kore ve Vietnam'da ise Armeý eğrisinin tam tersi bir sonuca ulaşılmıştır. Bu ülkelerde kamu büyüklüğünün, belirli bir noktadan sonra ekonomik büyüme üzerinde artırıcı etkisi söz konusu olmaktadır. Son olarak Bangladeş, Meksika ve Türkiye'de ekonomik büyüme ile kamu büyüklüğü arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisi olmakla birlikte uzun dönem katsayıları istatistiki olarak anlamsızken; Mısır, Nijerya ve Pakistan'da değişkenler arasında uzun dönemde bir eşbütünleşme ilişkisine rastlanmamıştır.

Çalışmanın gerek teorik gerekse ekonometrik analizin ikinci kısmında ulaşıldığı en önemli çıkarım, genel olarak büyük bir kamu kesiminin ekonomik büyümeyi desteklediği şeklinde güçlü bir kanıta işaret etmemesidir. Aksine geniş bir kamu kesiminin hem mali hem de ekonomik alanda yol açtığı sorunların, ülkeleri büyük krizlerle karşı karşıya bıraktığı değerlendirilmektedir.

Genel itibariyle 1980 sonrasında Next-11 ülkelerinde kamu kesiminin kamu teşebbüsleri bakımından, yapılan özelleştirmelerle ekonomideki kamu payı ciddi ölçüde azaltılmıştır. Kamu kesiminin, toplam harcamalar bakımından ise dönem başı itibariyle İran, Meksika ve Mısır dışındaki ülkelerde büyük boyutlarda olmadığını söylemek mümkündür. Söz konusu üç ülkede ise dönem içerisinde toplam kamu harcamaları milli gelire oranla önemli ölçüde azaltılmıştır. Buna karşılık, Türkiye'de kamu büyüklüğü hem kamu tüketim hem de toplam kamu harcamalarının milli gelire oranı açısından dönem içerisinde sürekli olarak artmıştır. Dönem sonu itibariyle bakıldığında kamu büyüklüğü, toplam harcamalar açısından diğer tüm ülkelerdekisinin üzerindedir. Türkiye'den sonra milli gelire oranla toplam kamu harcaması %30'un üzerindeki diğer bir ülke ise Mısır'dır. Her ne kadar dönem başından itibaren bu oranı yarı yarıya düşürmüş olsa da özellikle halkın tümüne yönelik geniş sübvansiyon ödemeleri, bu oranın daha da düşürülmesini engellemektedir.

Next-11 ülkelerinde kamu büyüklüğünün gerek kamu teşebbüsleri gerekse kamu harcamaları bakımından azaltılması ya da artmamasında, kamu maliyesindeki darboğazların etkili olduğu söylenebilir. Buna karşılık kamu gelirlerinde dönem

içerisinde meydana gelen artışların, ÷lkelerde çoğu zaman kamu kesimini genişletmeye yönelik kullanılması söz konusu olmuştur. Özellikle düzensiz gelirlerin hem kamu kesimini genişlettiğine hem de daha sonraları büyük mali açıklara ve borçlanmalara neden olduğuna dönem içerisinde birçok ÷lkede şahit olunmuştur.

Son olarak, söz konusu ÷lkeler için zaman içerisinde yeterli veri setinin oluşmasıyla birlikte; tüm kamu büyüklüğü göstergeleri açısından ve büyüklüğü açıklayan farklı değişkenlerle yapılacak analizlerin bu konudaki tartışmaya önemli bir katkıda bulunabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abounoori, E. ve Nademi, Y.: 2010 “Government size threshold and economic growth in Iran”, **International Journal of Business and Development Studies**, 2(1), 95–108.
- Adserà, A. ve Boix, C.: 2002 “Trade, Democracy, and the Size of the Public Sector: The Political Underpinnings of Openness”, **International Organization**, 56(2), 229-262.
- AfDB/OECD: 2008 **African Economic Outlook**, OECD Publishing, Paris
- Ahmad, N. ve Ahmed, F.: 2005 “Does government size matter? A case study of D-8 member countries”, **Pakistan Economic and Social Review**, 43(2), 199-212.
- Alam, I. ve Quazi, R.: 2003 “Determinants of Capital Flight: an econometric case study of Bangladesh”, **International Review of Applied Economics**, 17 (1), 85-103.
- Alesina, A. ve Wacziarg, R.: 1998 “Openness, Country Size and Government”, **Journal of Public Economics**, 69(3), 305-321.
- Alimi, R.S.: 2014 “Does optimal government size exist for developing economies? The case of Nigeria”, **AAU Annals of Accounting, Educational & Social Research**, 1(1),15-33.
- Alissa, S.: 2007 **The Political Economy of Reform in Egypt: Understanding the Role of Institutions**, Washington, Carnegie Endowment for International Peace.
- Altunç Ö. F. ve Aydın C.: 2012 "Türkiye'de Kamu Sektörü Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ampirik Analizi", **Ekonomik Yaklaşım**, 23(82), 79-98.
- Amuzegar, J.: 2014 **The Islamic Republic of Iran: Reflections on an Emerging Economy**, Oxon, Routledge.

- Anderson, W.,
Wallace, M. S. ve
Warner, J. T.: 1986 “Government Spending and Taxation: What Causes What?”, **Southern Economic Journal**, 52/3, 630-639.
- Anh, V. T.: 1994 “Process of Economy Policy Redorms”, **Vietnam’s Economic Reform: Results and Problems In** (Ed. Anh, V. T.), Hanoi, Social Sciense Publishing House, 15-79.
- Ariyo, A.: 2011 “Economic Reforms and Social Welfare”, **State, Economy and Society in Post-Military Nigeria In** (Ed. Adejumobi, S.), New York, Palgrave Macmillan, 135-156.
- Armey, R. D.: 1995 **The Freedom Revolution**, Washington D.C.: Regnery Publishing
- Asian Development Bank: 2007 “Mandaluyong City Philippines: Critical Development Constraints”, **Country Diagnostics Studies**, Metro Manila: Asian Development Bank.
- Aspe, P.: 1993 **Economic Transformation the Mexican Way**, Cambridge, The MIT Press.
- Ataay, İ. D.: 1974 “Türkiye’de Elli Yıllık Maaş ve Ücret Uygulaması”, **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, 1/1, 430-455.
- Bailey, S.J.: 1995 **Public Sector Economics: Theory, Policy and Practice**, Londra, Macmillan Press.
- Bailey, S.J.: 2004 **Strategic Public Finance**, Londra, Palgrave Macmillan.
- Balaban, S. ve
Živkov, D.: 2010 “Validity of Wagner’s Law in Transition Economies: A Multivariate Approach”, **Hacienda Pública Española/Review of Public Economics**, Produced by Berkeley Electronic Press, https://hpe-rpe.org/wpfd_file/validity-of-wagners-law-in-transition-economies-a-multivariate-approach/, Erişim Tarihi:

11.12.2020.

- Baldwin, B. G.: **Planning and Development in Iran**, Baltimore, Maryland, 1967
The Johns Hopkins Press.
- Bangladesh 6th Five Year Plan: 2012 Bangladesh Sixth Five Year Plan (2011-2015), Planning Commission Ministry of Planning.
- Bangladesh 7th Five Year Plan: 2015 **Planning Comission Government of the People's Republic of Bangladesh**, Dhaka, Asiatic Civil Military Press.
- Bangladesh Economic Review: 2017 **Ministry of Finance Government of the People's Republic of Bangladesh**, Dhaka: Bangladesh Government Press.
- Bangladesh First Five Year Plan:1973 Planning Comission Government of the People's Republic of Bangladesh
- Bangladesh 2th Five Year Plan: 1983 Planning Commission Ministry of Finance and Planning, Government of the People's Republic of Bangladesh
- Barro, R. J.: 1990 "Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth", **Journal of Political Economy**, 98(5), 103-125.
- Başar S., Bozma G. ve Eren M.: 2016 "Türkiye'de Kamu Harcamalarının Optimum Düzeyi Ne Olmalıdır?", **Uluslararası Ekonomi Konferansı, Türkiye Ekonomi Kurumu**, UEK-TEK, 1799-1811.
- Batirel, Ö. F.: 1995 "1994 Ekonomik Krizinin Kamusal Temelleri ve 1995 Önlemleri", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 11-12-13, 95-100.
- Baumol, W. J.: 1967 "Macroeconomics of Unbalanced Growth: The Anatomy of Urban Crisis", **American Economic Review**, 57/3, 415-426.
- Benarroch, M. ve "Trade Openness and Government Size", **Economics Letters**,

- Pandey, M.: 2008 101, 157-159.
- Benarroch, M. ve Pandey, M.: 2012 "The Relationship between Trade Openness and Government Size: Does Disaggregating Government Expenditure Matter?", **Journal of Macroeconomics**, 34(1), 239-252.
- Bergstrom, T.C. ve Goodman, R.P.: 1973 "Private Demands for Public Goods", **The American Economic Review**, 63(3), 280-296.
- Berkes, N.: 1997 **200 Yıldır Neden Bocalıyoruz-2**, İstanbul, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- Bloomberg: 2016 "Iran's Rouhani in Favor of Privatization", <https://www.bloomberg.com/news/videos/2016-08-03/iran-s-rouhani-in-favor-of-privatization> (Çevrimiçi) 10 Aralık 2019.
- Boram, K.: 2017 "(News Focus) S. Korea Implements Tax Hike Policy to Back Income-led Growth", <https://en.yna.co.kr/view/AEN20170802005200320> (Çevrimiçi) 23 Ocak 2020.
- Borcherding T.E. ve Deacon, R.T.: 1972 "The Demands for the Services of Non-federal Governments", **The American Economic Review**, 62, 891-901.
- Borcherding T.E., Ferris J.S. ve Garzoni A.: 2005 "Growth in the Real Size of Government Since 1970", **Claremont Colleges Working Papers in Economics**, No. 2001-30, Claremont McKenna College, Department of Economics, Claremont, CA.
- Borooah, V.K.: 1992 "Public Choice: An Introductory Survey", 1st Edition, **Current Issues in Public Sector Economics**, Ed. by: Jackson, P. M., New York: Macmillan Education, 132-155.
- Bowie, A. ve Unger, **The Politics of Open Economies: Indonesia, Malasia, The Philippines and Thailand** (1st Ed.), Cambridge, Cambridge

- D.: 1997 University Press.
- BTI: 2018 “Mexico Country Report”, <https://www.bti-project.org/en/reports/country-reports/detail/itc/mex/>, Erişim Tarihi: 30 Aralık 2019.
- Buchanan, J.M. ve Wagner, R.E.: 2000 **Democracy in Deficit: The Political Legacy of Lord Keynes, The Collected Works of James M. Buchanan**, Vol: 8, Indianapolis, Liberty Fund,
- Bucog, O. R.: 2004 “Philippines Economic Policy in the 1980’s and 1990’s: An Appraisal”, **Philippines Quarterly of Culture and Society**, 32/34, 203-229.
- Cameron, D. R.: 1978 “The Expansion of the Public Economy: A Comparative Analysis”, **The American Political Science Review**, 72, 1243-1261.
- Carter, J., Diop, N., Nair, A., Sienaert, A.: 2016 “Closing Indonesia’s infrastructure gap: the key role of fiscal policy reforms”, **MFМ Prattice Notes**, No:13, Washington, D.C.: World Bank.
- Central Bank of The Islamic Republic of Iran: 2020 “Economic Time Series Database”, <https://tsd.cbi.ir/>, Erişim Tarihi: 11.11.2020.
- Cergibozan, R., Çevik, E. ve Demir, C.: 2017 “Wagner Kanununun Türkiye Ekonomisi için sınanması: Çeşitli zaman serisi bulguları”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, 54(625), 75-89.
- Cha, D.S.: 1994 “Korea’s New Economy Plan and Recent Economic Reform”, **Journal of Asian Economics**, 5, 515-523.
- Clark, C.: 1945 “Public Finance an Changes in the Value of Money”, **The Economic Journal**, 55(220), 371-389.

- Constitution of The Islamic Republic of Iran: 2020 https://publicofficialsfinancialdisclosure.worldbank.org/sites/fdl/files/assets/law-library-files/Iran_Constitution_en.pdf, Erişim Tarihi: 27.02.2020.
- Daftary, F.: 1973 “Development planning in Iran: a historical survey”, **Iranian Studies**, 6(4), 176–228.
- DataBank, 2020 World Development Indicators, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, Erişim Tarihi: 10.11.2020.
- Dinh, H. T. ve Giugale, M.: 1991) “Inflation Tax and Deficit Financing in Egypt”, **Policy, Research, and External Affairs Working Papers**, No: WPS 668, Washington, D.C.: World Bank.
- Dohner, R. S. ve Intal, P.: 1989 “Dept Crisis and Adjustment”, **Developing Country Dept and Economic Performance Country Studies: Indonesia, Korea, Philippines, Turkey** İçinde (Yayımlayan Sachs, J. D. ve Collins, S. M.), 524-558, Chicago, University of Chicago Press.
- Dolan, Ronald E.: 1993 **Philippines: A Country Study**, Washington D.C., United States Government Office Printing, 4th Ed.
- Dönek, E.: 1995 “Türkiye’nin Dış Borç Sorunu ve 1980 Sonrası Boyutları”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 50/1, 173-186.
- Eberhardt, M. ve Bond, S.: 2009 “Cross-section Dependence in Nonstationary Panel Models: A Novel Estimator”, **MPRA Paper 17692**, University Library of Munich.
- Eberhardt, M. ve Teal, F.: 2008 “Modeling Technology and Technological Change in Manufacturing: How do Countries Differ?”, **CSAE Working Paper Series 2008-12, Centre for the Study of African Economies**, University of Oxford.

- Eberhardt, M. ve Teal, F.: 2010 "Productivity Analysis in Global Manufacturing Production", **Discussion Paper 515**, Department of Economics, University of Oxford.
- El Husseiny, I. A.: 2019 "The optimal size of government in Egypt: an empirical investigation", **The Journal of North African Studies**, 24(2), 271–299.
- ESMAP: 2009 **Arab Republic of Egypt: Energy Pricing Strategy**, Washington, June 2009.
- Esther, M. C.: 1992 **The Politics of the Debt Crisis in Mexico (1982-1988)**, PhD thesis, University of Leeds.
- Fallahi, F. ve Shoorkchali, J. M.: 2012 "Government size and economic growth in Greece: A smooth transition approach", **MPRA Paper, No: 74078**.
- Ferris, J. S. ve West, E. G.: 1996 "The Cost Disease and Government Growth: Qualifications to Baumol", **Public Choice**, 89, 35-52.
- Firoj, M., Sultana, N. ve Sultana, F.: 2018 "Determinants of the Size of the Government Expenditure: An Empirical Study on Bangladesh", **International Journal of Economics and Finance**, 10(11), 149-157.
- Financial Development Index: 2020 <https://data.imf.org/?sk=f8032e80-b36c-43b1-ac26-493c5b1cd33b>, Erişim Tarihi: 14.11.2020.
- Fiscal Responsibility and Debt Limitation Act: 2005 http://www.finance.gov.pk/frdla2005_amended_2016.pdf, Erişim Tarihi: 10 Ocak 2020.
- Friedman, M.: 1997 If Only the U.S. Were as Free as Hong Kong, (Çevrimiçi), <https://www.wsj.com/articles/SB868305843450108500>,

Erişim Tarihi: 12.11.2020.

- Gemmell, N.: 1993 “The Public Sector: Definition and Measurement Issues”, Ed. by Gemmell, N., **The Growth of the Public Sector**, Aldershot, England: Edward Elgar Publishing.
- Ghorbani, M. ve Zarea, A. F.: 2009 “Investigating Wagner’s law in Iran's economy”, **Journal of Economics and International Finance**, 1(5), 115-121.
- Glassburner, B.: 1962 “Economic Policy-Making in Indonesia 1950-57”, **Economic Development and Cultural Change**, 10/2, 113-133.
- Glosneck, J.: 1998 **Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye III** (Çeviren Gelen, A.), İstanbul, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- Goldman Sachs: 2007 **BRIC’s and Beyond**, London: Global Economics Group.
- Golem, S.: 2010 “The Determinants of the Size of Government in Developed Market Economies”, **Doctoral thesis**, Staffordshire University, Stafford.
- Gündoğın, Ü.: 2011 “Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme”, **Ortadoğı Analiz**, 3/29, 93-99.
- Hamilton, L. C.: 1991 “How robust is robust regression?” Stata Technical Bulletin, StataCorp LP, 1(2), 21-26.
- Handoussa, H.: 1990 “Egypt’s Investment Strategy, Policies, and Performance since the İnfitah” **Investment Policies in the Arab Countries**, Ed. By: S. EL-NAGGAR, Washington, D.C., International Monetary Fund, 143-180.
- Harvie C. ve Hoa T.V.: 1997 **Vietnam’s Economic Reforms and Transition to a Market Economy**, London: Palgrave Macmillan

- Harvie, C. ve Lee, H. H.: 2003 **Korean's Economic Miracle: Fading or Reviving?**, New York, Palgrave Macmillan.
- Hasan, P.: 2015 "Failed Economic Promise Lessons: From Pakistan's Development Experience", **Pakistan: Moving the Economy Forward**, Ed. By: Amjad, R. ve Burki, S. J., Delhi, Cambridge University Press, 22-47.
- Hashmi, B.: 1976 **Essays on the Economy of Pakistan** 1st Edition, Lahore, Progressive Publishers.
- Hassanzadeh, E.: 2012 **Recent Development in Iran's Energy Subsidy Reforms**, Canada, International Institute for Sustainable Development.
- Herbst, J. ve Soludo, C. C.: 2001 "Nigeria", **Aid and Reform in Africa: Lesons from Ten Case Study içinde** (Ed. Devarajan, S., Dollar, D. R. ve Holmgren, T.), Washington, D.C., World Bank, 645-678.
- Hiep, L. H.: 2017 "Vietnam's New Wave of SOE Equitization: Drivers and Implications", **The Institute of Southeast Asian Studies (ISEAS) Perspective**, 2017/57, 1-8.
- Hill, H.: 2000 **The Indonesian Economy** (2nd Ed.), New York: Cambridge University Press.
- Historical Public Debt Database: 2019 <http://data.imf.org/?sk=806ED027-520D-497F-9052-63EC199F5E63>, Erişim Tarihi: 29 Kasım 2019
- Hok, L., Jariyapan, P., Buddhawongsa, P., Tansuchat, R.: 2014 "Optimal Size of Government Spending: Empirical Evidence from Eight Countries in Southeast Asia", **The Empirical Econometrics and Quantitative Economics Letters**, 3(4), 31-44.
- Hussain, T., Iqbal, A. ve Siddiqi, "Growth, Population, Exports and Wagner's Law: A Case Study of Pakistan (1972-2007)", **International Journal of**

- M.W.: 2010 **Economics and Management Engineering**, 4 (3), 274-279.
- Hyman, D. N.: 2010 **Public Finance: A Contemporary Application of Theory to Policy With Acces Code**, 10th Edition, Boston, Cengage Learning
- Ibrahim, T. M.: 2015 “The causal link between trade openness and government size: Evidence from the five largest economies in Africa”, **International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research (IJBESAR)**, 8(1), 121-135.
- IGC: 2011 **The Framework for Economic Growth**, Final Report, May 2011. London, International Growth Centre.
- Imam, K. K.: 1980 “Public Enterprise in an Intermediate Regime”, **The Bangladesh Development Studies**, 4/8, 75-83.
- IMF, 2016 **2016 Article IV Consultation — Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Nigeria**, Staff Country Report No: 16/101, Washington, D.C., International Monetary Fund.
- IMF: 1988 **Indonesia Selected Issues Public Resource Management**, Report No: 7007-IND, Washington, D.C., International Monetary Fund.
- IMF: 1995 **Vietnam Statistical Tables**, IMF Staff Country Report No: 95/93, Washington, D.C., International Monetary Fund.
- IMF: 1998a **Nigeria: Selected Issues and Statistical Appendix**, Staff Country Report No: 98/78, Washington, D.C., International Monetary Fund.
- IMF: 1998b **Islamic Republic of Iran: Recent Economic Developments**, Staff Country Report No: 98/27, Washington, D.C.,

International Monetary Fund.

- IMF: 1999a **Vietnam: Statistical Appendix**, Staff Country Report No: 99/56, Washington, D.C., International Monetary Fund.
- IMF: 1999b **Pakistan: Statistical Appendix**, Staff Country Report No: 99/22, Washington, D.C., International Monetary Fund.
- IMF: 2004 **Nigeria: Selected Issues and Statistical Appendix**, Staff Country Report No: 04/242, Washington, D.C., International Monetary Fund.
- IMF: 2007 **Nigeria: Third Review Under the Policy Support Instrument—Staff Report; Staff Statement; Press Release on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Nigeria**, Staff Country Report No: 07/263, Washington, D.C., International Monetary Fund.
- IMF: 2010 “Mexico: Selected Issues Paper”, **IMF Country Report**, No: 10/70, Washington, D.C., International Monetary Fund.
- IMF: 2012a **Nigeria: Staff Report For The 2011 Article IV Consultation**, Report No: 12/194, Washington, D.C., International Monetary Fund.
- IMF: 2012b **Pakistan: Staff Report for the 2011 Article IV Consultation and Proposal for Post-Program Monitoring**, Report No:12/35, Washington, D.C., International Monetary Fund.
- IMF: 2014 **2014 Article IV Consultation- Staff Report; Press Release; and Statement by the Executive Director for Vietnam**, Country Report No. 14/311, Washington, D.C., International Monetary Fund.

- IMF: 2016 **Article IV Consultation- pres release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Vietnam**, IMF Country Report No: 16/240, Washington, D.C., International Monetary Fund.
- IMF: 2018a **2018 Article IV Consultation — Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Nigeria**, Staff Country Report No: 168/63, Washington, D.C., International Monetary Fund.
- IMF: 2018b **Pakistan: First Post-Program Monitoring Discussions-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Pakistan**, Middle East and Central Asia Department, Country Report No: 18/78, Washington, D.C., International Monetary Fund.
- Iniguez-Montiel, A.J.: 2010 “Government expenditure and national income in Mexico: Keynes versus Wagner”, **Applied Economics Letters**, 17(9), 887-893.
- İkinci El Motorlu Kara Taşıtlarının Ticareti Hakkında Yönetmelik: 2018 T. C. Resmi Gazete, 30331, (13.02.2018).
- İzmen, Ü., Hamzaoglu, T. ve Süzük, M. A.: 2003 “Karşılaştırmalı Bir Perspektiften Türkiye’de Kamu Sektörü Göstergeleri”, **TÜSİAD**, Yayın No: 2003/12-370.
- Jetter, M., Parmeter, C.: 2013 “Does Urbanization Mean Bigger Governments?”, **Documentos de trabajo Economía y Finanzas**, 13-11, 1-40.
- Jones, R. S.: 2009 “Tax Reform in Korea”, **Korea 2009**. Washington, D.C., Korea Economic Institute, 25, 45-54.

- JoongAng Daily: 2003 “Rep. of Korea: 3 trillion won in typhoon disaster funds agreed”, <https://reliefweb.int/report/republic-korea/rep-korea-3-trillion-won-typhoon-disaster-funds-agreed>, (Çevrimiçi), 14 Eylül 2019.
- Jwa, S. H.: 2001 **A New Paradigm for Korea’s Economic Development: From Government Control to Market Economy** (1st Edition), New York, Palgrave.
- Kanval, M.H., Ghumro, I. A., Abidi, A. R., Lashari, A. A.: 2019 “Impact of Government Size Threshold on Economic Growth of Pakistan (1980-2015)”, **SALU-Commerce & Economics Review**, 5(1), 1-12.
- Karras, G.: 1996 “The Optimal Government Size: Further International Evidence on the Productivity of Government Services”, **Economic Inquiry**, 34(2), 193-203.
- Kaufmann, D., Kraay, A. ve Mastruzzi, M.: 2010 “The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues”, **Policy Research Working Paper**, No:5430, Washington D.C.: The World Bank.
- Kazgan, G.: 2006 **Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N.: 2001 **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Khan, A. R. ve Hossain, M.:1989 **The Strategy of Development in Bangladesh**, London: Palgrave Macmillan.
- Khan, M. H.: 1997 “Economic Performance, Structural Reforms and Government Budgets in Pakistan”, **Canadian Journal of Development**

Studies / Revue canadienne d'études du développement, 18, 279-302.

- Khan, M. ve Milbert, S.: 2014 “Finally Some Action on Subsidies in Egypt”, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/finally-some-action-on-subsidies-in-egypt/> (Çevrimiçi) 5 Ocak 2020.
- Khan, M. Z.: 1999 “Liberalization and economic crisis in Pakistan”, **Rising to the Challenge in Asia: A Study of Financial Markets içinde**. Manila, Asian Development Bank, 9, 1-35.
- Kim, K.: 2018 “Matchmaking: Establishment of State-Owned Holding Companies in Indonesia”, **Asia&The Pacific Policy Studies**, 5/2, 313-330.
- Kimakova, A.: 2009 “Government size and openness revisited: the case of financial globalization” **Kyklos**, 62(3), 394-406.
- Kirmanoglu, H.: 2009 **Kamu Ekonomisi Analizi**, 2. Baskı, İstanbul: Beta.
- Kiş, Ş. S.: 2005 “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikası ve Değerlendirilmesi”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 1/1, 93-114.
- Kozlu, C.: 1999 **Türkiye Mucizesi için... Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri**, 5. Baskı, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Krieger, T. ve Meierrieks, D.: 2020 “Population Size and the Size of Government”, **European Journal of Political Economy**, 61, 1-37.
- Kükrer, A. S.: 1999 “Türkiye’de Siyasal Süreçte Vergi Reformuna Genel Bir Bakış”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2, 81-96.

- Ladd, H.F.: 1994 "Fiscal Impacts of Local Population Growth: A Conceptual and Empirical Analysis", **Regional Science and Urban Economics**, 24(6), 661-686.
- Lamartina, S. ve Zaghini, A.: 2011 "Increasing Public Expenditure: Wagner's Law in OECD Countries", **German Economic Review**, 12(2), 149-164.
- Larre, B. ve Bonturi, M.: 2001 "Public Spending in Mexico: How to Enhance Its Effectiveness" **OECD Economics Department Working Papers** No: 288.
- Larsen, T. I. ve Dinh, V. T.: 2002 **Taking Stock: Sn Update on Vietnam's Economic Reforms -Progress and Donor Support**, Washington, D.C., World Bank.
- Lewis, D.: 2011 **Bangladesh: Politics, Economy and Civil Society** (1st Ed.), New York: Cambridge University Press.
- Liberati, P.: 2007 "Trade openness, capital openness and government size", **Journal of Public Policy**, 27(2), 215-247.
- Lin, F., Li, B. ve Sim, N.: 2014 "Trade openness and government size of small developing countries", *The Economics of Transition*", **The European Bank for Reconstruction and Development**, 22(4), 783-808
- Lindbeck, A.: 1975 "Business Cycles, Politics and International Economic Dependence", **Skandinaviska Enskilden Bank Quarterly Review**, 2, 53 -68.
- Lledó, V., Yoon, S., Fang, X., Mbaye, S. ve Kim, Y.: 2017 "Fiscal Rules at a Glance", Washington, D.C., International Monetary Fund.
- Löfgren, H: 1993 "Economic Policy in Egypt: A Breakdown in Reform Resistance?", **International Journal of Middle East**

Studies, 25(3), 407-421.

- MacKinnon, J. G.: 1996 “Numerical Distribution Functions for Unit Root and Cointegration Tests.” **Journal of Applied Econometrics**, 11(6), 601–618.
- MacIntyre, Andrew J.: 1994 **Business and government in industrialising Asia**, Ithaca: NY Cornell University Press.
- McCarthy, F. D., Neary, J. P. ve Zanalda, G.: 1994 “Measuring the Effect of External Shocks and the Polict Response to Them: Empirical Methodology Applied to the Philippines”, **World Bank Policy Research Working Paper**: 1271.
- Meltzer, A. H. ve Richard, S. F.: 1981 “A Rational Theory of The Size of The Government”, **Journal of Political Economy**, 89/5, 914-927.
- Mert, M., ve Çağlar, A. E.: 2019 **Eviews ve Gauss Uygulamalı Zaman Serileri Analizi**, Ankara: Detay Yayıncılık
- Mohammadı, H., Çak, M. ve Çak, D.: 2008 “Wagner Hhypothesis: New Evidence from Turkey Using the Bound Testing Approach”, **Journal of Economic Studies**, 35(1), 94-106.
- Moser, G., Rogers, S. ve Till, R. V.: 1997 **Nigeria: Experience with Structural Adjustment**, Washington, D.C., Internatioanl Monetary Fund.
- Mueller, D. C.: 1989 **Public Choice II**, Cambridge: Cambridge University Press.
- Musgrave, R.A.: 1959 **The Theory of Public Finance: A study in public economy**, New York, McGraw Hill Higer Education.
- Musgrave, R. A.: 1969 **Fiscal Systems**, New Haven and London, Yale University Press.

- Musgrave, R. A. ve Musgrave, P.B.: 1989 **Public Finance in Theory and Practice**, New York, McGraw Hill Higer Education.
- Mutluer, M. K., Öner, E. ve Kesik, A.: 2013 **Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nam, I. C.: 2004 “Recent Developments in the Public-Enterprise Sector of Korea”, **Governance, Regulation, and Privatization in the Asia-Pasific Region içinde** (Yayımlayan Ito, T. ve Krueger, A. O.), Cambridge, National Bureau of Economic Research, 95-128.
- Nam, Y. S. ve Jones, R. S.: 2003 “Reforming the Public Expenditure System in Korea”, **OECD Economics Department Working Papers No. 377**, Paris, OECD.
- Narayan, P. K. ve Smyth, R.: 2006 “What determines migration flows from lowincome to high-income countries? An empirical investigation of Fiji-US Migration 1972–2001”, **Contemporary Economic Policy**, 24(2), 332– 342.
- Nhiem, P., Harvie, C. ve Hoa, T. V.: 2006 **Vietnam's economic transition: policies, issues and prospects**, 1st ed., Hyderabad, ICFAI University Press.
- Nigeria Fiscal Responsibility Act: 2007 <https://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/Nigeria-FiscalResponsibilityAct2007-English.pdf>, Erişim Tarihi: 14 Ocak 2020.
- Niskanen, W. A.: 1975 “Bureaucrats and Politicians”, **The Journal of Law & Economics**, 18/3, 617-643.
- OECD: 2000 “Regulatory Reform in Korea”, **OECD Reviews of**

Regulatory Reform, 2, rue Andr e-Pascal, 75775 Paris
Cedex 16, France.

OECD: 2011 “Recent Endeavors of the Philippines on Drafting SOE Act”,
6th Meeting of the OECD Network on Corporate Governance of State-Owned Enterprises in Asia, Seoul, Korea.

OPPGC: 2017 **Annual Report**, Office of the President of the Philippines Governance Commission.

Oskay, C: 2004 “1980-2003 Döneminde Türkiye’de Konsolide B t e Açıkları”, Sel uk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Y ksekokulu Dergisi, 7(1-2) , 233-250.

 zelle tirme İdaresi Faaliyet Raporu 2018.
Ba kanlı ı: 2018

Painter, M.: 2003 “The Politics of Economic Restructuring in Vietnam: The Case of State-owned Enterprise Reform” **Contemporary Southeast Asia**, 25, 20-43.

Federal Excise Act: <https://pakistanlawyer.com/2019/04/23/federal-excise-act-2005/> , Eri im Tarihi: 20 Aralık 2020.

Pakistan Ministry of Finance: 2017 “SOE Annual Report”, http://www.finance.gov.pk/publications/SOE_Report_FY17.pdf , Eri im Tarihi: 11 Ocak 2020.

Park, Y.: 2018 **Modern Korean Economy: 1948-2008**,  ev: Jin, S. J., Seoul: The Academy of Korean Studies.

PCSU (Privatization Coordination “Privatization in Egypt”, **Quarterly Review**, April-June, Cairo, Carana Corporation.

Support Unit): 2002

Peacock, A.T. ve Wiseman, J.: 1961 **The Growth of Public Expenditure in the United Kingdom**, Princeton, Princeton University Press.

Pesaran, M. H.: 1982 “The System of Dependent Capitalism in Pre- and Post-Revolutionary Iran”, **International Journal of Middle East Studies**, 14/4, 501-522.

Pesaran, M. H.: 2007 “A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence”, **Journal of Applied Econometrics**, 22(2), 265-312.

Pesaran, M., Ullah, A., ve Yamagata, T.: 2008 “A bias-adjusted LM test of error cross-section independence.” **The Econometrics Journal**, 11(1), 105-127.

Pesaran, M.H. ve Yamagata, T.: 2008 “Testing slope homogeneity in large panels.” **J. Econometrics**. 142(1), 50–93

Pesaran, M.H., Shin, Y. ve Smith, R.J.: 2001 “Bounds testing approaches to the analysis of level relationships.” **Journal of Applied Econometrics**, 16(3), 289-326.

Public Finance in Modern History: 2013 <https://www.imf.org/external/datamapper/exp@FPP/USA/FRA/JPN/GBR/SWE/ESP/ITA/ZAF/IND>, Erişim Tarihi: 20.11.2019.

Quijano, J.M. ve García, D. R.: 2005 “Causality and Determinants of Government Spending and Economic Growth: The Philippines Experience”, <https://ecomod.net/sites/default/files/document-conference/ecomod2006/1458.doc> (Çevrimiçi) 19.01.2021.

Radiofarda: 2017 “**Rouhani Lambasts IRGC’s Role In The Economy**”, <https://en.radiofarda.com/a/iran-rouhani-economy-irgc-role>

- privatization/28576516.html, Erişim Tarihi: 10 Aralık 2019.
- Radiofarda: 2018 **“Khamenei Orders IRGC To Reduce Controversial Involvement In Economy”**, <https://en.radiofarda.com/a/iran-khamenei-irgc-exonomicrole/28987830.html>, Erişim Tarihi: 10 Aralık 2019.
- Ram, R.: 1987 “Wagner’s Hypothesis in Time-Series and Cross-Section Perspectives: Evidence from “Real” Data for 115 Countries”, **Review of Economics and Statistics**, 69, 194- 204.
- Ramalho, R.: 2007 “Celebrating Reform 2007”, **Doing Business Studies**, World Bank Publications, 34-38.
- Refaqat, S.: 2003 **“Social Incidence of the General Sales Tax in Pakistan”** IMF Worker Paper, WP/03/216, Washington, D.C., International Monetary Fund.
- Reside Jr. R. E. ve Burns, L.: 2016 **Comprehensive tax reform in the Philippines: Principles, history and recommendations**, UPSE Discussion Paper, No. 2016-10, University of the Philippines, School of Economics (UPSE), Quezon City
- Reuters: 2017a “Egypt raises fuel prices by up to 50 percent under IMF deal”, <https://www.reuters.com/article/egypt-economy-idUSL8N1JQ1G5> , Erişim Tarihi: 5 Ocak 2020.
- Reuters: 2017b “Egypt sets \$18 billion for subsidies in FY 2017-18 budget”, <https://www.reuters.com/article/us-egypt-economy-subsidies-idUSKBN18W2FX>, Erişim Tarihi: 5 Ocak 2020.
- Rodrik, D.: 1998 “Why Do More Open Economies Have Bigger Government?”, **Journal of Political Economy**, 106(5), 997-1032.
- Rostow, W. W.: “The Stages of Economic Growth”, **The Economic History**

- 1959 **Review, New Series**, 12, 1-16.
- Schwarz, A.: 2000 **A Nation in Waiting: Indonesia's Search for Stability**, (2nd Ed.) Boulder, Colorado: Westview Press.
- Scully, G.: 1994 "What Is the Size Optimal Size of Government in the U.S.?", **National Center for Policy Analysis**, Policy Report No:188.
- Shahbaz, M.,
Rehman, H.U. ve
Amir, N.: 2010 "The Impact of Trade and Financial-Openness on Government Size: A Case Study of Pakistan", **Journal of Quality and Technology Management**, VI(1), 105-118.
- Shelton, C. A.: 2007 "The size and composition of government expenditure", **Journal of Public Economics**, 91(11-12), 2230-2260.
- Smith, A.: 1977 **The Wealth of Nations - An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations**, Chicago, University of Chicago Press.
- Sobhan, R.: 2002 "Privatisation in Bangladesh: An Agenda in Search of a Policy", **Centre for Policy Dialogue (CPD)**.
- Song, D. H.: 1988 "New Korean Public Enterprises Policy and Efficiency Improvement", **KDI Working Paper Series** No: 8811, Sejong, Korea Development Institute.
- Song, D. H.: 1989 "Three Essays on Korean Privatization Policy: An Overview of Privatization Policies, the People's Share Program and A Case Study of POSCO Privatization", **KDI Working Paper Series** No: 8922. Sejong, Korea Development Institute.
- Stigler, G. J.: 1970 "Director's Law of Public Income Redistribution", **Journal of Law and Economics**, 13/1, 1-10.
- Stiglitz, J. E.: 1994 **Kamu Kesimi Ekonomisi**, (Çev. Ömer Faruk Batırel),

II.Baskı, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayın no: 549.

- Stiglitz, J. E.: 2000 **Economics of The Public Sector**, New York, WW Norton&Company.
- Susam, N.: 2016 **Kamu Maliyesi**, II. Baskı, İstanbul, Beta
- Şen, H., Sağbaş, İ. ve Keskin, A.: 2007 **Bütçe Açıkları ve Açık Finansman Politikası: Teori ve Türkiye Uygulaması**, Ankara, Orion Yayınevi.
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı: 2019 Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, <http://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/> (Çevrimiçi) 26 Haziran 2019.
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı: 2020 Kamu Sermayeli Kuruluş ve İşletmeler İstatistikleri, <https://www.hmb.gov.tr/kamu-sermayeli-kurulus-ve-isletmeler-istatistikleri> (Çevrimiçi) 25 Aralık 2020.
- Tash, M. S., Khoramabadi, T. ve Laghab, S. B.: 2017 “The Relationship Between Government Size and Trade Openness in Iran” **International Business Management**, 11(2), 375-380.
- Taşar, İ.: 2016 “Türkiye’de Etkinlik ve Telif Edici Etki Hipotezlerinin Geçerliliğinin Test Edilmesi”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 6(2), 15-22.
- Thanh, S. D. ve Hoai, B. T. M.: 2015 “The Threshold of Government Size and Economic Growth for ASEAN Countries: An analysis of the smooth transition regression model”, **Southeast Asian Journal of Economics**, 3(1), 103-124.
- Timberman, D. G.: 1991 **A Changless Land: Continuity and Change in Philippines Politics**, New York: M.E. Sharpe.

- Toprak, Z.: 2019 “Türkiye’nin Ekonomik Gelişimi 1923-2018”, **Modern Türkiye Tarihi içinde** (Yayımlayan Şimşek, A.), Ankara, Pegem Akademi, 240-258.
- Turan T.: 2014 "Optimal Size of Government in Turkey", **International Journal of Economics and Financial Issues**, 4(2), 286-294.
- Turan, T., Karakas, M. :2016 “The effect of trade openness and income on the size of a government.” **Transylvanian Review of Administrative Sciences**, 47(E/2016), 164-17.
- Tütüncü, A., Zengin, H.: 2019 “Telafl ve Etkinlik Hipotezlerinin MINT Ülkeleri için Geçerliliğinin İncelenmesi”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 19(1), 81-94.
- Uddin, S. N. ve Hopper, T.: 2003 “Accounting for privatisation in Bangladesh: Testing World Bank claims”, **Critical Perspectives on Accounting**, 14, 739-774.
- Ugalde, F. V.: 1996 “The Changing Relationship Between the State and the Economy in Mexico”, **Changing Structure of Mexico, Political, Social and Economic Prospects**, Ed. By: Randall, L., London: M.E. Sharpe, 55-62.
- UNCTAD, 2020 https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en, 2020, Erişim Tarihi: 12.12.2020.
- Vedder, R.K. ve L.E. Gallaway: 1998 “Government Size and Economic Growth”, **Paper Prepared for the Joint Economic Committee of Us Congress**, 1-15.
- Walton, T.: 1980 “Economic development and revolutionary upheavals in Iran”, **Cambridge Journal of Economics**, 4/3, 271-292.
- Waterbury, J.: 1978 **Egypt: Burdens of the Past, Options for the Future**,

Bloomington, Indiana University Press.

- Weiss, D. ve
Wurzel, U.: 1998 **The Economics and Politics of Transition to an Open Market Economy: Egypt**, Paris, Development Centre of the OECD.
- Westerlund, J.: 2008 “Panel cointegration tests of the Fisher effect”, **Journal of Applied Econometrics**, 23(2), 193-233.
- World Bank: 1972a **Reconstruction The Economy of Bangladesh: Main Report**, Report No.: SA-35a, Washington, DC, World Bank.
- World Bank: 1972b **Iran - Industrial policies and priorities**, South Asia Series. No: SA 27, Washington, D.C., World Bank.
- World Bank: 1974 **Iran - Economic Development: The main report**, Washington, D.C., World Bank.
- World Bank: 1977 **Pakistan - Current developments and issues**, Washington, D.C., World Bank.
- World Bank: 1980 **Vietnam: A Socialist Economy in Transition**, Washington, D.C., World Bank.
- World Bank: 1981 **Nigeria - Basic economic report**, Report No: 3341-UNI, Washington, D.C., World Bank.
- World Bank: 1984 **The Philippines: Public Expenditure and Their Financing**, Report No: 4919-PH, Washington, D.C., World Bank.
- World Bank: 1985a “Bangladesh - Economic and social development prospects”, **Recent Developments and Medium Term Prospects Vol.: 2**, Washington D.C.: World Bank.
- World Bank: 1985b **Pakistan Recent Economic Developments and Structural Adjustment**, Report No: 5347-PAK, Washington, D.C.,

World Bank.

- World Bank: 1986 **Arab Republic of Egypt Current Economic Situation and Economic Reform Program**, Report No: 6195-EGT, Washington, D.C., World Bank.
- World Bank: 1988 **Pakistan Growth Through Adjustment**, Report No: 7118-PAK, Washington, D.C., World Bank.
- World Bank: 1989a **Indonesia - Strategy for Growth and Structural Change**, Washington, DC, World Bank.
- World Bank: 1989b **Philippines: Toward Sustaining the Economic Recovery Country Economic Memorandum**, Report No: 7438-PH, Washington, D.C., World Bank.
- World Bank: 1990a **Mexico - Industrial policy and regulation**, Washington, D.C., World Bank.
- World Bank: 1990b **Arab Republic of Egypt Country Economic Memorandum Economic Readjustment with Growth**, Report No. 7447-EGT, Washington, D.C., World Bank.
- World Bank: 1991a **Mexico in transition: towards a new role for the public sector (English)**. Washington, DC: World Bank.
- World Bank: 1991b **Iran- Reconstruction and economic growth (Vol. 2): Annexes and statistical appendix (English)**. Washington, DC: World Bank.
- World Bank: 1992 **Philippines - Country economic report : public sector resource mobilization and expenditure management**, Washington, D.C., World Bank.
- World Bank: 1993a **Bangladesh Implementing Structural Reform**, Report No:

11569-3D, Washington D.C.: World Bank.

- World Bank: 1993b **Pakistan - Country economic memorandum FY 93 : progress under the adjustment program (English).** Washington, D.C. : World Bank Group.
- Worldbank: 1993c **Viet Nam Transition to the Market An Economic Report. Report No: 11902-VN.** Washington, D.C. : World Bank Group.
- World Bank: 1994 **Mexico - Country Economic Memorandum: Fostering Private Sector Development in the 1990s: Main Report,** Washington, DC: World Bank.
- World Bank: 1995a **World Tables 1995,** Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- World Bank: 1995b **Iran - Economic management and prospects: country economic memorandum (English).** Washington, DC: World Bank.
- World Bank: 1996a “Bangladesh - Public expenditure review”, **World Development Sources,** Washington, D.C.: World Bank.
- World Bank: 1996b **Nigeria - Federal public expenditure review (English).** World Development Sources, WDS 1996. Washington, DC: World Bank.
- World Bank: 1997 **Arab Republic of Egypt Country Economic Memorandum Statistical Annex,** Report No: 16207-EGT, Washington, D.C., World Bank.
- World Bank: 1998 **Pakistan Public Expenditure Review: Reform Issues and Options,** Report No: 18432-PAK, Washington, D.C., World Bank.

- World Bank: 2001 **Vietnam Economic Monitor**, Washington, D.C., World Bank.
- World Bank: 2002 **An assessment of the private sector in Nigeria**, Washington, D.C., World Bank.
- World Bank: 2003 **Bangladesh Public Expenditure Review**, Report No: 24370-BD, Washington, D.C.: World Bank.
- World Bank: 2005 **Pakistan - 2005 earthquake preliminary damage and needs assessment (English)**. Washington, DC: World Bank.
- World Bank: 2012 **World Development Report 2012: Gender Equality and Development**, Washington D.C.: World Bank.
- World Bank: 2020 “Worldwide Governance Indicators”, <https://tcdata360.worldbank.org/indicators/h395cb858?country=BGD&indicator=376&countries=IDN,MEX,TUR,EGY,PHL,KOR,IRN,VNM,NGA,PAK&viz=linechart&years=1996,2018&indicators=944>, Erişim Tarihi: 30 Ocak 2020.
- World Economic Outlook Database: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/> 2020/October (Çevrimiçi) 15 Aralık 2020.
- World Revenue Longitudinal Data: <https://data.imf.org/?sk=77413F1D-1525-450A-A23A-47AEED40FE78>, Erişim Tarihi: 09.12.2020.
- Yalaman Öz, G.: 2020 “Testing the Validity of the Compensation Hypothesis by Using Panel Data Analysis”, **The International Journal of Economic and Social Research**, 16(1), 13-26.
- Tatoğlu, F. Y.: 2018 **Panel Zaman Serileri Analizi (Stata Uygulamalı)**, İstanbul: Beta

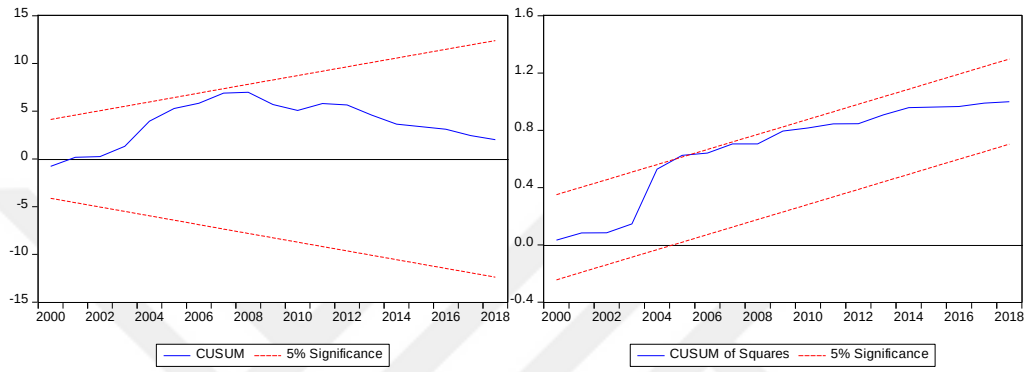
- Tatoğlu, F. Y.: 2020 **İleri Panel Veri Analizi (Stata Uygulamalı)**, İstanbul: Beta
- Yılmaz, B. E.: 2008 **Türkiye'nin Değişmeyen Kaderi (Osmanlı'dan Günümüze 1984-2007) Borç Çıkmazı**, İstanbul, Derin Yayınları.
- Yılmaz, B.: 1996 “Devletin Ekonomideki Belirleyici Gücü- Model: Güney Kore”, **Görüş**, 32-37.

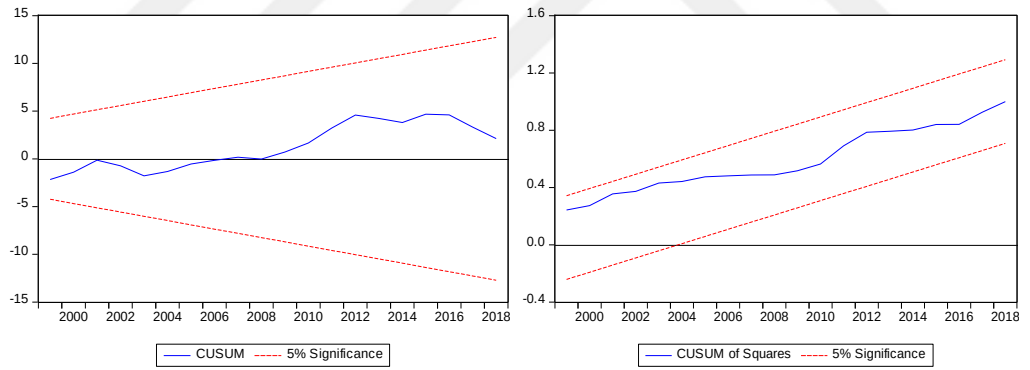
EKLER

EK 1- CUSUM VE CUSUMQ GRAFİKLERİ

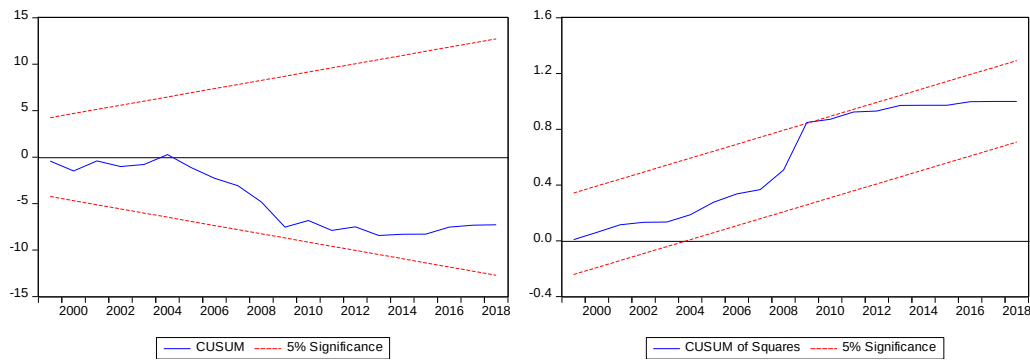
Bangladeş

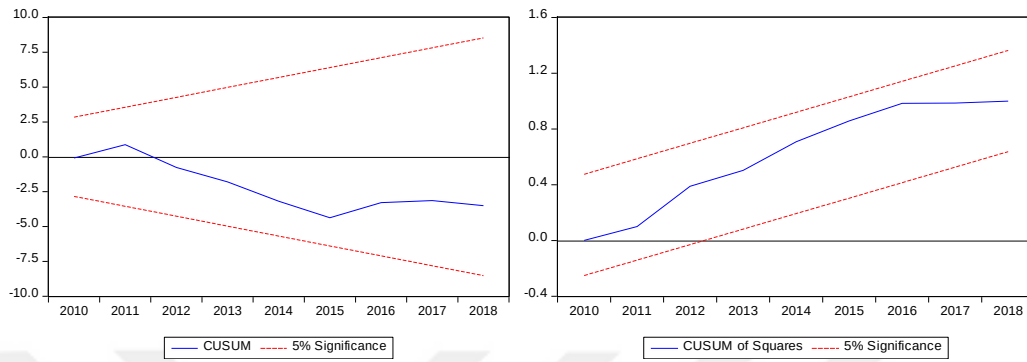
Endonezya

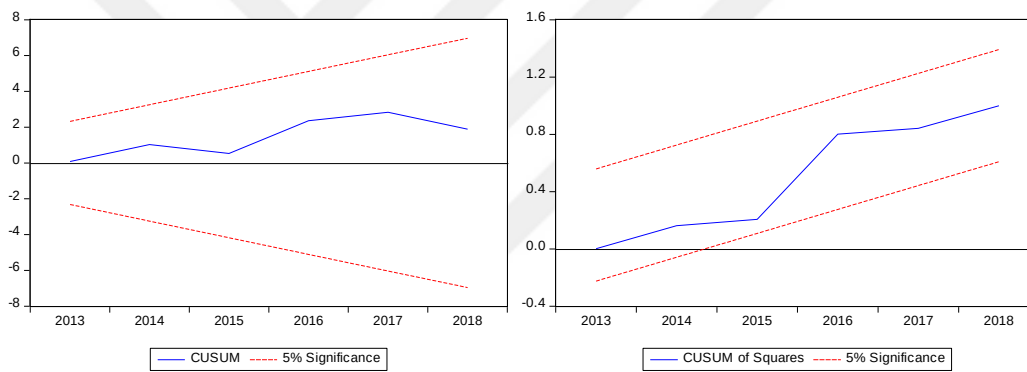
Filipinler

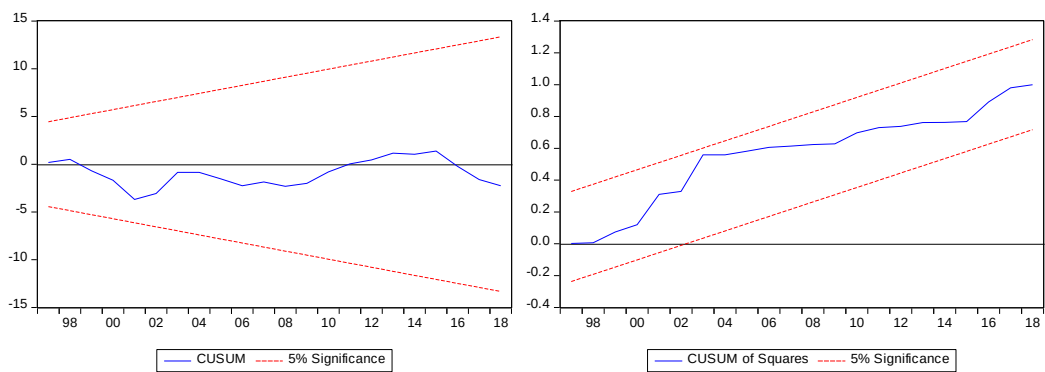
Güney Kore

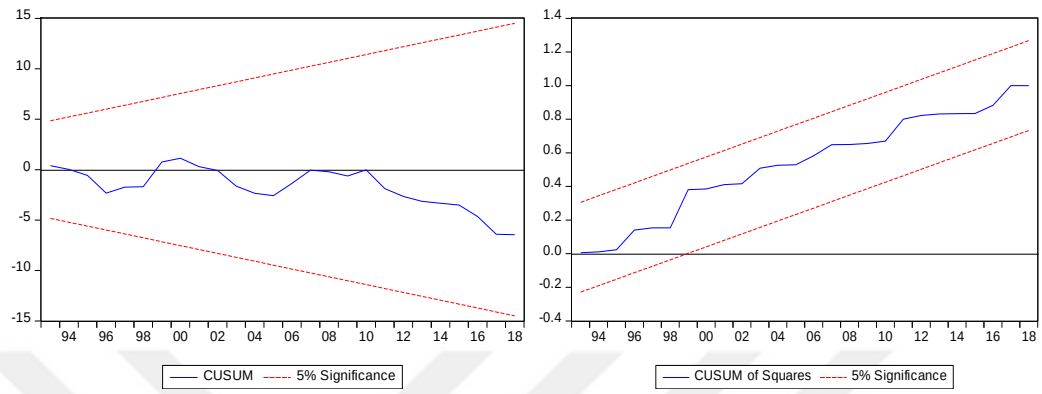
İran

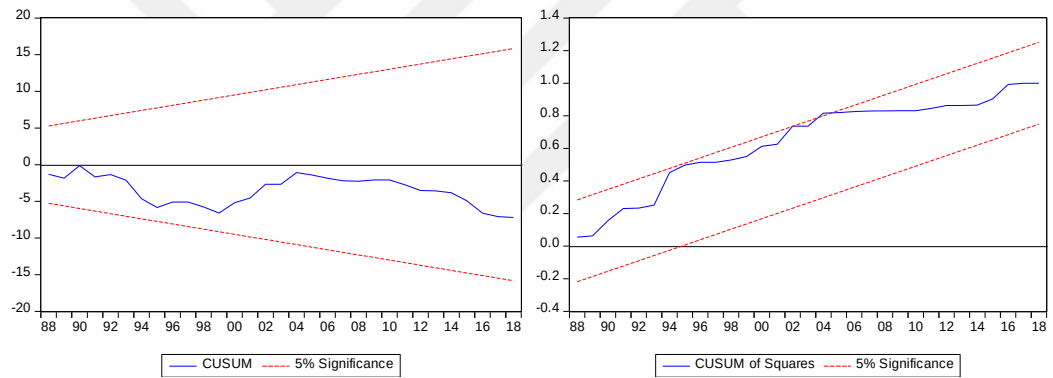
Meksika

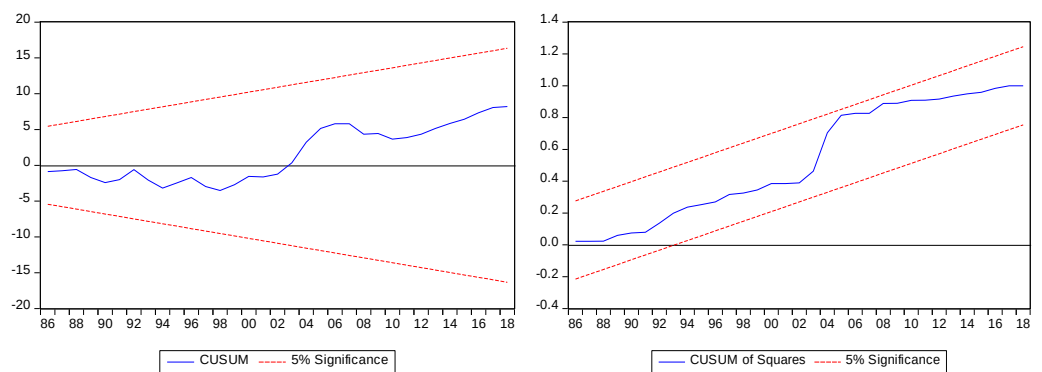
Mısır

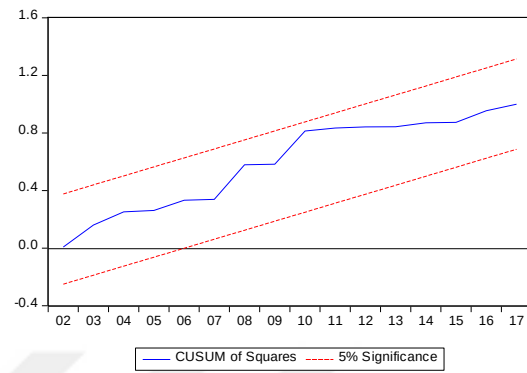
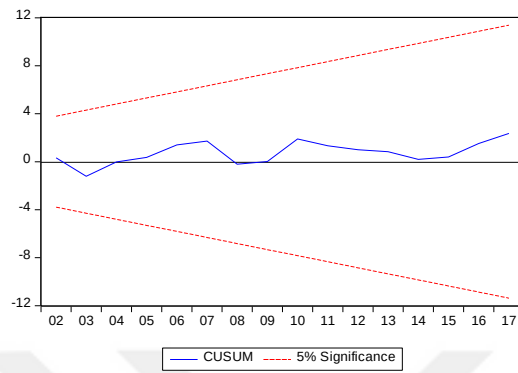
Nijerya

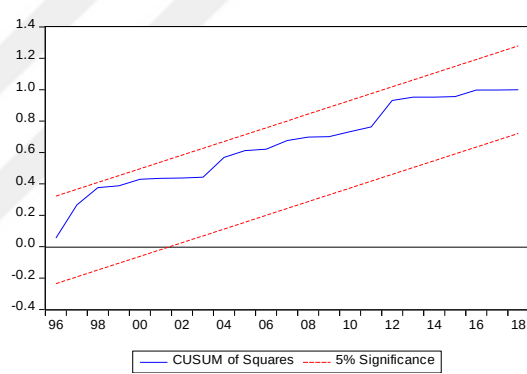
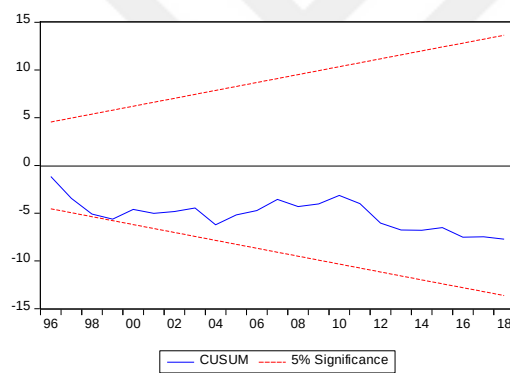
Pakistan

Türkiye

Vietnam

ÖZGEÇMİŞ

Yasin KARADENİZ, 2003 yılında Çamçeşme İlköğretim Okulu'nu; 2006 yılında Pendik Kaynarca Şevket Sabancı Lisesi'ni; 2011 yılında İstanbul Üniversitesi – İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü'nü; 2014 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı'nı bitirdi. 2017 yılında İstanbul Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı Doktora Programı'na başladı. 2014 yılından itibaren Amasya Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmakta olan KARADENİZ, evli olup İngilizce bilmektedir.